

แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

นายสำราญ ผลดี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2551

The Economics Thought of King Prajadhipok

Mr.Samran Phondee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for

the Degree of Master of Arts in Thai Studies

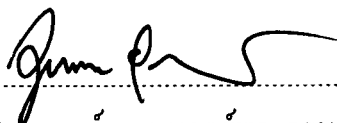
School of Liberal Arts

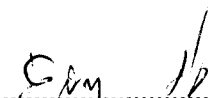
Sukhothai Thammathirat Open University

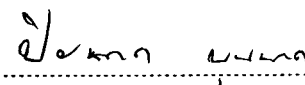
2008

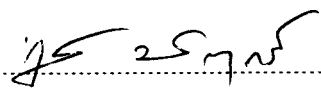
หัวข้อวิทยานิพนธ์ แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ชื่อและนามสกุล นายสำราญ ผลดี
แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา
สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี
2. ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

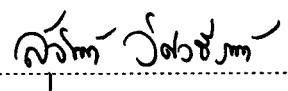

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.มนฤตย์พล อูรบุญนวลชาติ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสอูดี)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนถ บุนนาค)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ชูศรี มณีพฤษ์)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา
ไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่ 13 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2552

ชื่อวิทยานิพนธ์ แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ผู้วิจัย นายสำราญ ผลดี ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์มัลลิกา มัสعودี (2) ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนาด นุนนาค
ปีการศึกษา 2551

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว 2) ศึกษาแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ 3) ศึกษาผลของแนวพระราชดำริทางเศรษฐกิจของพระองค์ต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในช่วงรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. 2468-2477)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ และนำเสนอในรูปแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า (1) แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ คือ การกล่อมเกลாதองศาสังคม ได้แก่ พระชาติกำเนิด การศึกษา ปัญหาการสืบราชสันตติวงศ์ ปัญหาเศรษฐกิจก่อนขึ้นครองราชย์ รวมถึงอิทธิพลทางด้านความคิดเรื่องเศรษฐกิจจากที่ปรึกษาด้านการคลังและอภิรัฐมนตรีสภา และปัจจัยที่สำคัญ คือ ความไม่เชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์เอง (2) แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็น “อนุรักษนิยมแบบก้าวหน้า” คือ ทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยนโยบายการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” โดยมุ่งรักษาดุลงบประมาณให้สมดุลด้วยมาตรการต่างๆ ที่ทำให้รายจ่ายสมดุลกับรายได้ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าด้วยในบางเรื่อง คือ ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยเพิ่มพลังการผลิต ทรงมุ่งหวังให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นระบบที่จะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากพระบรมราชวินิจฉัยไม่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ (3) พระราชดำริด้านเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสังคมสยามหลายประการ กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถจัดงบประมาณให้สมดุลได้ นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ยังเป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งความขัดแย้งของผู้ที่เกี่ยวข้องภายในรัฐบาล รวมถึงความเดือดร้อนของข้าราชการกลุ่มต่างๆ และประชาชน เป็นสาเหตุข้อหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และเป็นผลทางตรงและทางอ้อมจนทำให้พระองค์ทรงสละราชสมบัติในที่สุด

คำสำคัญ แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

Thesis title: The Economics Thought of King Prajadhipok
Researcher: Mr.Samran Phondee; **Degree:** Master of Arts (Thai Studies);
Thesis advisors: (1) Mullica Masoodi, Associate Professor;
(2) Dr. Piyanart Boonnag Emeritus Professor; **Academic year:** 2008

Abstract

This research was conducted with three objectives, (1) to study the conditions that influenced King Prajadhipok's thought, (2) to study the economics thought of King Prajadhipok, and (3) to study the impacts of King Prajadhipok's thought over the social change during his reign (1925-1934). This research is based on a historical approach and is presented as descriptive analysis.

It was found that one of the factors influencing King Prajadhipok's thought was socialization, which covered his status, his education, his unpreparedness to be the successor to the throne, economic problems before his reign, and the influence from his financial advisors and the Supreme Council. Another important factor was his lack of expertise in dealing with the economic problems. These factors all supported and motivated the "Modern Conservative Economic Thought" in which he wished to solve the economic problem in a conservative way by balancing the expenses and revenues. He also hoped to move forward in some ways such as realizing the use of technology in increasing manufacturing efficiency, wishing for everybody to own small parts of land, supporting the use of fund in new projects even if they had to loan the money. He also hoped the economy would bring real happiness to his people by disagreeing with Pridi Banomyong's national economic project.

His ideas have impact on the society in many ways. He was able to solve the economic problem and balance the budget while some projects had to slow down because of insufficient funds. His vision brought conflict between government members and distress in officials. It was one of the causes of the constitutional reform in 1932. The changes in administration and his disagreement with the People's Party's government all led to his abdication.

Keywords: The Economics Thought , King Prajadhipok

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ มัลลิกา มัสอูดี สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าช่วยตรวจทานและให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์อย่างใกล้ชิด นับตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชทุกท่านที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะ และคำแนะนำขั้นตอนต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ แนะนำแหล่งข้อมูล รวมถึงให้แง่คิดในการทำวิจัยในครั้งนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษาทุกๆ ท่านที่เป็นกำลังใจและช่วยเหลือในทุกขั้นตอนของการทำการศึกษา

ผู้เขียนขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีในการค้นคว้าข้อมูลด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณอัจฉราภรณ์ คงสามสีบรรณารักษ์ประจำห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ได้เอื้อเฟื้อและช่วยเหลือในการค้นคว้าข้อมูลทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองจำนวนมาก

บุคคลสำคัญที่ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงคือ คุณสุกรี และคุณจรรยา ผลดี บิดาและมารดาของข้าพเจ้าที่คอยให้กำลังใจและสนับสนุนด้วยดีตลอดมา และคุณวัชรพงศ์ หงษ์สุวรรณ ผู้บังคับบัญชาของข้าพเจ้าที่ได้กรุณาอนุญาตให้ลางานเพื่อเข้าร่วมการสัมมนาของมหาวิทยาลัยทุกครั้ง รวมถึงพี่น้อง เพื่อนๆ และผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือ สนับสนุน และให้กำลังใจตลอดมาจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นายสำราญ ผลดี

มิถุนายน 2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
สมมติฐานของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
วิธีการดำเนินการวิจัย	5
นิยามศัพท์	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	5
เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
บทที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	17
1. พระชาติกำเนิด	17
2. การศึกษา	24
3. ปัญหาการสืบราชสันตติวงศ์	30
4. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ	38
4.1 สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจก่อนพระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์	38
4.2 ปัญหาเงินคลังในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	41
4.3 ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	52
1) ปัญหาด้านการคลัง	53

สารบัญ (ต่อ)

2) ปัญหาด้านการเงิน	55
3) ปัญหาด้านการผลิตและการค้า	56
5. อิทธิพลทางความคิดด้านเศรษฐกิจ ของที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศ	58
บทที่ 3 แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	66
1. แนวพระราชดำริด้านการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ	67
1.1 การแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภา	67
1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ	78
1.3 การตัดทอนรายจ่ายของประเทศ	85
1.4 การยุบรวมกระทรวง	88
1.5 การลดข้าราชการออก	91
1.6 การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้านการคลัง	93
2. แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร	101
2.1 แนวพระราชดำริเรื่อง “ข้าว”	102
2.2 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่อง “ที่ดิน”	108
2.3 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่อง “การพัฒนาระบบการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่”	111
บทที่ 4 แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	115
1. แนวคิดและเจตนารมณ์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ	118
2. พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์	122
3. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “ภาษีมรดก”	132
บทที่ 5 ผลที่เกิดจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	140
1. ผลจากแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ	140
2. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475	145

สารบัญ (ต่อ)

3. ความขัดแย้งภายในรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	159
3.1 บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับอภิรัฐมนตรีสภา ต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ	160
3.2 พระองค์เจ้าบวรเดชฯ กับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ.....	164
4. ผลสืบเนื่องมาจากพระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของนายปรีดี พนมยงค์.....	166
4.1 ความขัดแย้งภายในรัฐบาล	166
4.2 กบฏบวรเดช	169
5. ทรงสละราชสมบัติ.....	173
บทที่ 6 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	177
1. สรุปการวิจัย	177
2. อภิปรายผล	185
3. ข้อเสนอแนะ	187
บรรณานุกรม	188
ภาคผนวก	199
พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์.....	200
ประวัติผู้วิจัย	230

ญ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงรายจ่ายของประเทศโดยเฉลี่ยระหว่าง พ.ศ. 2466-2468	45
ตารางที่ 2.2 แสดงเปรียบเทียบรายจ่ายระหว่างประเทศ	46
ตารางที่ 2.3 แสดงรายรับแผ่นดิน พ.ศ. 2456 - 2465	51
ตารางที่ 2.4 แสดงงบประมาณรายจ่ายจริงจำแนกเป็นรายกระทรวง พ.ศ. 2469 - 2475	55
ตารางที่ 3.1 แสดงปริมาณการส่งออกและมูลค่าของสินค้าข้าว (พ.ศ. 2468-2475)	74
ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนเปรียบเทียบงบประมาณปี พ.ศ. 2468 - 2469	82
ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนการคัดคนออกจากราชการ พ.ศ. 2469 - 2472	91
ตารางที่ 3.4 แสดงจำนวนเงินรายได้และรายจ่ายประจำปีสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2469 - 2475)	94
ตารางที่ 3.5 แสดงปริมาณเงินสำรองเงินกู้ พ.ศ. 2469 - 2473	95
ตารางที่ 3.6 แสดงงบประมาณรายจ่ายจำแนกเป็นรายกระทรวง พ.ศ. 2469 - 2475	98
ตารางที่ 3.7 แสดงมูลค่าข้าวที่ส่งออกเปรียบเทียบกับมูลค่าสินค้าส่งออกทั้งหมด พ.ศ. 2469 - 2475	103
ตารางที่ 5.1 แสดงรายได้แผ่นดิน พ.ศ. 2468- 2475	141
ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนเงินคงคลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2469 - 2474)	142
ตารางที่ 5.3 แสดงการชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศ (พ.ศ. 2469 - 2475)	144

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในช่วงเวลาที่ประเทศ เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ	40
ภาพที่ 2.2 แสดงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	64
ภาพที่ 3.1 สมาชิกอภิรัฐมนตรีสภาที่ได้รับการแต่งตั้งครั้งแรก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	68
ภาพที่ 3.2 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ	71
ภาพที่ 3.3 บทบาทด้านเศรษฐกิจของอภิรัฐมนตรีสภา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	73
ภาพที่ 5.1 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร	172
ภาพที่ 6.1 แสดงเหตุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจและผลที่เกิดจาก แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	178

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาทางประวัติศาสตร์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ไว้มากมาย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลอย่างรอบด้านสำหรับผู้ต้องการศึกษา อย่างไรก็ตามแนวทางการศึกษาส่วนมากเน้นให้ความสำคัญกับเหตุการณ์และปัจจัยแวดล้อมอันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญทางประวัติศาสตร์ของประเทศ ในขณะที่ช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีปัจจัยที่สำคัญหลายประการอันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญคือเรื่องของ “เศรษฐกิจ”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในช่วงเวลาที่ประเทศเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง อันสืบเนื่องมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ กล่าวคือ ในปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. 2468) เป็นช่วงเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงไปได้เพียง 7 ปี¹ และผลกระทบหลายด้านที่เกิดจากสงครามได้กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในที่นี้รวมถึงประเทศสยามด้วย ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้น โดยเฉพาะรายได้ของประเทศที่เกิดจากการส่งออก นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาด้านการเงินการคลังที่ขาดดุลอันเป็นผลมาจากการใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

ภายหลังการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ทรงพยายามอย่างมากที่จะประคับประคองสถานการณ์และแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวังด้วยมาตรการต่างๆ เช่น การตัดทอนรายจ่ายในทุกกระทรวง การคลังข้าราชการออก การยุบกรมกระทรวง กรม กอง ต่างๆ หรือการตัดลดงบประมาณรายจ่ายส่วนพระองค์ เป็นต้น จากแนวพระราชดำริดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมาก และแสดงว่าปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ในรัชสมัยของพระองค์ที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน

¹ สงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2457 และยุติลงในปี พ.ศ. 2460

การดำเนินนโยบายตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศหลายประการ เช่น ความสำเร็จด้านการจัดงบประมาณการคลัง ความเดือดร้อนของข้าราชการในภาคส่วนต่างๆ จากนโยบายตัดลดงบประมาณรายจ่าย ความขัดแย้งของภายในรัฐบาลของพระองค์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

เหตุผลหนึ่งที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใช้เป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมครั้งนั้นก็คือ ความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่สามารถนำความสุขสมบูรณมาสู่ประชาชนได้ แม้ว่าข้ออ้างนั้นจะชัดเจนด้วยข้อความที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เนื้อความดังกล่าวควรจะได้ทำการศึกษาให้ชัดเจนไปว่า เป็น “เหตุผล” ที่แท้จริงของการกระทำหรือเป็นเพียง “ข้ออ้าง” เพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการของกลุ่มคนเท่านั้น

ดังนั้นเรื่องแนวพระราชดำริในการแก้ไขและดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้ทำการศึกษาให้ชัดเจน ในท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาด้านการคลัง ปัญหาภัยธรรมชาติ อันส่งผลต่อปริมาณการผลิตข้าวของประเทศ ปัญหาค่าเงินบาท รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก จะเป็นข้อมูลสำคัญที่นำมาพิจารณาว่าพระองค์ทรงมีบทบาทและแนวพระราชดำริต่อปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้อย่างไร

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อำนวยการปกครองและการบริหารจัดการ การกำหนดนโยบายด้านต่างๆ เปลี่ยนจากสถาบันกษัตริย์มาเป็นระบอบรัฐสภา รวมถึงการวางแผนนโยบายด้านเศรษฐกิจ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายพลเรือน เป็นผู้รับหน้าที่ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจของนายปรีดีเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” หรือ “สมุดปกเหลือง”

ผลของการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ต่อรัฐสภา ก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งทางความคิดขึ้นเป็น 2 ฝ่าย ซึ่งมีทั้งที่สนับสนุนและคัดค้านอย่างรุนแรง ในที่นี้รวมถึงพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือที่รู้จักกันในชื่อ “สมุดปกขาว” พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์มีความสำคัญตรงที่ พระองค์ได้แสดงจุดยืนในแนวพระราชดำริของพระองค์อย่างชัดเจนว่าไม่ทรงเห็นด้วยกับวิธีดำเนินการที่จะนำระบบเศรษฐกิจแบบสหกรณ์เข้ามาใช้ในประเทศสยาม ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์เปรียบได้กับ “คอมมิวนิสต์” โดยที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า แนวคิดหรือระบอบดังกล่าวจะไม่สามารถนำมาซึ่งความสุขสมบูรณของประชาชนอย่างแท้จริง

ประการสำคัญของการศึกษาเรื่องแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เป็นการแสวงหาคำตอบว่า มีปัจจัยใดที่เป็นผลของการ กล่อมกลาทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ และทรงมีแนว พระราชดำริอย่างไรต่อปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ ส่งผลกระทบอย่างไรต่อสถานะทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในช่วงเวลานั้น เหตุใดคณะ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงสามารถนำมาเป็นข้ออ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมได้ เพราะ หากว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ประสบความสำเร็จด้วยดีก็แสดงว่า ความชอบธรรมของคณะราษฎรเรื่องความล้มเหลวต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นเพียง “ข้ออ้าง” เท่านั้น หรือหากว่าข้ออ้างดังกล่าวมีเหตุ มีผลเป็นจริงแล้ว ก็เป็นเรื่องน่าศึกษาต่อไปว่าแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์มี ข้อผิดพลาดอย่างไร

การศึกษาเรื่อง “แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว” จึงมีความสำคัญและควรได้ทำการศึกษาอย่างละเอียดและรอบด้าน โดยศึกษาปัจจัย แวดล้อมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระองค์ เช่น พระราชประวัติส่วนพระองค์ ชาติกำเนิด การศึกษา การเสด็จขึ้นครองราชย์ ปัญหาด้านการคลังที่สืบเนื่องจากรัชกาลก่อน ปัญหาเรื่องภย ธรรมชาติที่ส่งผลต่อการผลิตของประเทศ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกอันเป็นผลมาจาก สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้น

เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอย่างไร อาทิ นโยบายและมาตรการต่างๆ ที่ทรงนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เศรษฐกิจของพระองค์เป็นอย่างไร นโยบายการคลังราชการออก การตัดลดงบประมาณรายจ่าย รวมถึงแนวพระราชดำริในการดำเนินนโยบายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอื่นๆ มี อะไรบ้าง

ประการสุดท้าย คือ ผลอันสืบเนื่องมาจากแนวพระราชดำริและการดำเนินนโยบายด้าน เศรษฐกิจของพระองค์ ได้ส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และ สังคมอย่างไร ซึ่งเรื่องนี้อาจพิจารณาได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ นโยบายที่ดำเนินการตามแนว พระราชดำริของพระองค์สามารถแก้ไขปัญหามาตรของประเทศได้อย่างน่าพอใจ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ สร้างปัญหาขึ้นทั้งเรื่องความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาลของพระองค์ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ. 2475 และที่สำคัญคือ มีผลต่อการสละราชสมบัติของพระองค์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

- 2.1 ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 2.2 แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 2.3 ผลของแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในช่วงรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. 2468-2477)

3. สมมติฐานการวิจัย

แนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเป็นแบบ “อนุรักษ์นิยม” กล่าวคือ เป็นแนวพระราชดำริที่พยายามรักษาเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศ รวมถึงความพยายามรักษาดุลยภาพของประเทศให้สมดุล ด้วยการคำนึงถึงรายได้ของประเทศเป็นหลัก ซึ่งผลของแนวพระราชดำริดังกล่าวทำให้สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้งบประมาณด้านการพัฒนาประเทศมีน้อยเกินไป ส่งผลให้โครงการต่างๆ ด้านการพัฒนาต้องหยุดชะงักลง

4. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

- 4.1 ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 4.2 แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเฉพาะช่วงพ.ศ. 2468-2477 ขณะที่ทรงดำรงพระยศเป็นพระมหากษัตริย์

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach) นำเสนอในรูปแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยผู้เขียนจะรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ที่ได้มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วและยังไม่ได้มีการพิมพ์เผยแพร่ โดยจะรวบรวมจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สถาบันพระปกเกล้าฯ พิพิธภัณฑ์พระปกเกล้า หอพระปกเกล้า มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช รวมถึงเอกสารชั้นรอง เช่น วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย หนังสือ โดยจะรวบรวมจาก หอสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ อาทิ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น จากนั้นผู้เขียนจะทำการรวบรวม วิเคราะห์ตีความสังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเป็นรูปเล่ม

6. นิยามศัพท์

6.1 นโยบายการเงินการคลังแบบ “อนุรักษ์นิยม” หมายถึง นโยบายที่พยายามรักษาเสถียรภาพของเงินบาทด้วยการสะสมเงินคงคลัง ไม่นิยมทำงบประมาณรายจ่ายโดยการกู้เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้หนี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถ และเสถียรภาพทางการคลังให้ปรากฏแก่นานาชาติ ปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

7.1 ทำให้เข้าใจสภาพทางเศรษฐกิจทั้งก่อนและในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระองค์

7.2 เข้าใจอย่างถูกต้องในทัศนะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ รวมถึงจุดยืนในแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์

7.3 จะช่วยสะท้อนสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจทั้งก่อนและในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และผลของแนวพระราชดำริ

4. จะเป็นประโยชน์ในด้านข้อมูลเรื่องแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งระดับนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ รวมถึงบุคคลทั่วไปที่สนใจ

เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ในแง่มุมต่างๆ หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็น 2 ส่วน คือ

1. รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์
2. หนังสือ

เอกสารที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลจากแง่มุมและแนวคิดต่างๆ ที่ได้มีการนำเสนอไว้ทั้งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานและผลของการวิจัยที่ได้วิเคราะห์สรุปแล้ว รวมทั้งแนวคิดของนักวิชาการที่ได้นำเสนอทัศนะและมุมมองด้านเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์สมบัติทั้งก่อนหน้าและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เพื่อให้ผลงานการวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมแนวพระราชดำริของพระองค์มากที่สุด ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์

1.1 อัมภินพวงศ์ ฉัตรราชม รายงานการวิจัยเรื่อง “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ.2411-2475”

ศึกษาบทบาทของที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นชาวต่างประเทศที่ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ การจัดระบบบริหารทางการเงิน รวมถึงนโยบายการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2468-2477 ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของที่ปรึกษาที่เป็นชาวต่างประเทศ ในช่วงรัชสมัยของพระองค์บทบาทของที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจที่เป็นชาวต่างประเทศ เน้นเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เหตุผลเพราะสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของการตั้งรับปัญหา โดยเฉพาะความกระทบกระเทือนจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลก รวมถึงแนวทางที่นำเสนอเป็นแนวคิด

ทางด้านเศรษฐกิจแบบอนุรักษนิยม คือ พยายามรักษาเสถียรภาพทางทางการเงินเป็นหลัก พยายามรักษาดุลงบประมาณจนทำให้ไม่ได้มีการใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศมากเท่าที่ควร

1.2 พระเพ็ญ อันตระกูล ศึกษาเรื่อง "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)"

ศึกษารูปแบบการใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชกาลที่ 6 พบว่า ในช่วงต้นรัชกาลฐานะทางเศรษฐกิจและการคลังของประเทศอยู่ในภาวะที่มั่นคง กล่าวคือ มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายถึง 4.5 ล้านบาท ต่อมาการขยายตัวของกิจการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้รัฐบาลมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น เริ่มมีความจำเป็นต้องกู้เงินจากต่างประเทศ เช่น การกู้เงินจากยุโรปเพื่อสร้างทางรถไฟสายเหนือไปถึงเชียงใหม่ รวมถึงรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นด้านการป้องกันประเทศ เป็นต้น ในขณะที่รัฐบาลยังไม่สามารถเพิ่มรายได้ให้สูงขึ้นได้ แม้รายจ่ายที่เพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งจะเป็นรายจ่ายด้านการพัฒนาประเทศ แต่กลับไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศมากนัก

นอกจากนี้ในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังประสบกับภาวะการณ์ขาดแคลนเงินสำหรับการใช้จ่าย อันเนื่องมาจากความล้มเหลวในกระบวนการผลิต กล่าวคือ สินค้าเกษตรที่ต้องพึ่งพิงอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ เมื่อเกิดอุทกภัยและฝนแล้งในช่วงปี 2460-2462 ส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดลงจนไม่สามารถเป็นสินค้าส่งออกได้และติดตามมาด้วยรายได้ที่ลดลงจนไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย อีกประการหนึ่งคือรัฐบาลยกเลิกรายได้เกี่ยวกับฝิ่นและหอบบ่อนเบี่ยลง ซึ่งในอดีตเป็นรายได้สำคัญถึง ¼ ของรายได้ รวมถึงการใช้จ่ายจำนวนมากกับกิจการป้องกันประเทศและกิจการในราชสำนัก อันนำมาซึ่งปัญหาที่สืบเนื่องถึงรัฐบาลต่อมาจนถึง พ.ศ. 2475 และส่งผลให้นโยบายเกี่ยวกับรายจ่ายในราชสำนักต้องเปลี่ยนแปลงเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์สมบัติ

1.3 มยุรี นกยูงทอง ศึกษาเรื่อง "ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)"

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)"

ข้อสรุปของการศึกษานี้กล่าวได้ว่า ปัญหาเศรษฐกิจมิได้เป็นสาเหตุโดยตรงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ. 2475 หากแต่ปัญหาเศรษฐกิจและการดำเนินมาตรการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจนี้เป็นตัวเร่งให้กลุ่มข้าราชการรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกทั้งกลุ่มของทหารและพลเรือนมีความเห็นว่า กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยมาตรการต่างๆ เช่น การลดข้าราชการออก การตัดลดรายจ่ายของราชสำนักเป็นเพียงมาตรการเฉพาะหน้า ไม่สามารถแก้ไขปัญหาระยะยาวอย่างได้ผล

รวมถึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจให้ลุล่วงลงได้ กลายเป็นความไม่พอใจและเป็นสาเหตุข้อหนึ่งที่น่ามาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องดังกล่าวยังพบว่า แม้การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลจะเป็น ไปอย่างล่าช้า แต่ก็ถือว่าสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจให้ลุล่วงได้ เห็นได้จากหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลชุดใหม่ก็ยังคงใช้แนวนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของพระองค์ ต่อมา ทั้งนี้ผลของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งความตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาย่างจริงจังของรัฐบาล รวมถึงสภาพทางเศรษฐกิจของโลกดีขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งเปรียบเทียบกับรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาวะวิกฤตของการแก้ไขปัญหานี้เน้นให้ความสำคัญเฉพาะเรื่องเท่านั้น ไม่ได้เน้นความสำคัญของการแก้ไขปัญหามาในภาพรวม ดังนั้นปัญหาเศรษฐกิจจึงยังคงเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

1.4 หม่อมหลวงวัลย์วิภา จรูญโรจน์ เรื่อง “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์”

ศึกษาถึงแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปได้ว่า ในตอนต้นรัชกาลแนวความคิดทางการเมืองที่สำคัญมีอยู่ 2 แนวทาง คือ แนวคิดในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแนวคิดแบบประชาธิปไตย และในช่วงปลายรัชสมัยของพระองค์ท่ามกลางความผันผวนทางการเมืองปรากฏว่ามีแนวคิดทางสังคมนิยมสอดแทรกเข้ามาด้วย แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์แบ่งได้เป็น 2 ช่วงคือ

1. ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงมีพระทัยแน่วแน่เรื่องระบอบการปกครองที่เหมาะสมมาตั้งแต่สมัยต้นรัชกาล หากแต่ทรงต้องการให้มีการเรียนรู้เพื่อยังผลให้รัฐธรรมนูญและรัฐสภานั้นมีบทบาทสมบูรณต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงทรงกริ่งเกรงต่อพระบรมวงศานุวงศ์ที่ไม่ทรงเห็นพ้องด้วยเหตุผลต่างๆ ในขณะที่พระองค์ก็ทรงพยายามโน้มน้าวให้เห็นถึงประโยชน์ต่อระบอบใหม่ อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวก็ต้องหยุดชะงักลงด้วยเกิดปัญหาใหญ่เรื่องเศรษฐกิจที่รุมเร้ารัฐบาลให้ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ยังผลให้ความพยายามเรื่องพัฒนาการเมืองต้องชะงักลง

2. ในสมัยประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงอำนาจที่เกิดขึ้นยังผลให้แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์จึงออกมาในรูปของการต่อต้านหรือเหนี่ยวรั้งเมื่อเห็นรัฐบาลเล่นการเมืองผิดกติกา แต่ก็ต้องทรงผิดหวังเมื่อรัฐบาลสมัยนั้นมีได้ยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์และไม่ได้ตระหนักถึงความหมายและความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้นพระองค์จึงทรงเลือกแสดงออกกับการไม่เห็นพ้องด้วยกับการกระทำของรัฐบาลด้วยการทรง
สละราชสมบัติในที่สุด

1.5 ขวลิต วายุกัตร์ ศึกษาเรื่อง “การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485”

เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองทั้งก่อนและหลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว 10 ปี เพื่อทราบถึงบทบาทของคณะราษฎรในการ
เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและการเมือง วิธีการแก้ไขปัญหา วิธีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด
ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร รวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการดำเนินการทาง
เศรษฐกิจของรัฐบาลอย่างไร

การศึกษาพบว่า การคบคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองมีเหตุปัจจัยหลายประการ คือ
ความไม่พอใจต่อสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา ตลอดจนความไม่พอใจในความ
เจริญก้าวหน้าของประเทศเมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ จึงเป็นพลังผลักดันมาสู่การเปลี่ยนแปลง
ผู้นำทางพลเรือนมีแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแนวทางสู่การเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ เมื่อคณะราษฎรลงมติยอมรับอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม คือ เน้นให้เอกชน
ดำเนินการเอง โดยที่รัฐคอยให้ความช่วยเหลือ ต่างกันเพียงรัฐบาลเดิมระบบเศรษฐกิจมีศักดินาผสม
อยู่ แต่รัฐบาลใหม่ทิ้งอุดมการณ์เศรษฐกิจแบบศักดินา ขอมรับเสรีนิยมอย่างเดียว ดังนั้นการปฏิรูป
เศรษฐกิจของรัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นแบบเสรีประชาธิปไตย โดยพยายาม
เปลี่ยนแปลงอำนาจการถือครองทุนและปรับปรุง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มที่
เสียเปรียบให้ดีขึ้น เสริมสร้างสถาบันทุนนิยมในเชิงปริมาณให้มีโอกาสขยายตัวได้มากขึ้นและมี
ประสิทธิภาพมากกว่ารัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าฐานทางเศรษฐกิจแบบศักดิ
นาจะเสื่อมลงแต่โครงสร้างทางเศรษฐกิจส่วนบนก็ยังคงมีลักษณะของศักดินาอยู่ เพราะการพัฒนา
พลังการผลิตยังไม่เพียงพอที่จะขอมรับอุดมการณ์ของฝ่ายก้าวหน้า คนชั้นกลางยังคงอยู่ภายใต้การ
ครอบงำของศักดินา รวมถึงระบบราชการยังคงมีลักษณะเจ้าคนนายคนอยู่ จึงทำให้การปฏิรูประบบ
เศรษฐกิจหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงยังไม่ก้าวหน้ามากนัก

1.6 ละออทอง อัมรินทร์รัตน์ ศึกษาเรื่อง “การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2475”

การศึกษาพบว่า การว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทดแทนความขาดแคลนบุคลากร
ที่มีความสามารถในราชการแบบใหม่ในช่วงเวลาที่ประเทศกำลังพัฒนาไปสู่ภาวะความทันสมัย
เป็นสาเหตุสำคัญให้ต้องมีการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ เพื่อกลับมารับหน้าที่ใน
หน่วยงานต่าง ๆ แทนการว่าจ้างบุคลากรจากต่างประเทศ ในขั้นต้นเป็นการส่งพระราชวงศ์ต่อมา

เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการส่งนักเรียนทุนในสังกัดกระทรวงต่างๆ เพื่อเพิ่มปริมาณของบุคลากรให้เพียงพอต่อความต้องการในสาขาต่างๆ เช่น ครู แพทย์ กฎหมาย วิศวกรรมศาสตร์ รวมถึงการทหาร

ในส่วนของพระราชโอรสนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางแผนการศึกษาให้แก่บรรดาพระโอรสไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะวิชาด้านการทหารที่ทรงให้ความสำคัญอย่างมาก ซึ่งสาเหตุหนึ่งที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญอย่างมากเพราะทรงเห็นความสำคัญและความจำเป็นเมื่อครั้งที่ไทยจำต้องเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศส

1.7 ทศนิยม ดวงรัตน์ ศึกษาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2460-2475)”

การศึกษาพบว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่ประเทศต้องพบกับปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อตัวขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นพระองค์จึงต้องเร่งแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เร่งฟื้นฟูสถานะทางเศรษฐกิจด้วยมาตรการต่างๆ โดยทรงพยายามทำให้งบประมาณได้ดุล หรือขาดดุลน้อยที่สุด ทรงตัดรายจ่ายลงอย่างมาก ซึ่งก็สามารถช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นในระดับหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้เศรษฐกิจของไทยกลับทรุดหนักลงอีก ซึ่งยิ่งทำให้รัฐบาลของพระองค์ต้องเพิ่มมาตรการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา เช่น การลดข้าราชการออก การลดเงินเดือน เป็นต้น ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนเดือดร้อนอย่างมาก จนทำให้คณะราษฎรนำเอาปัญหาเรื่องเศรษฐกิจนี้เป็นข้ออ้างในการทำปฏิวัติ พ.ศ. 2475

1.8 ยุวดี ไกรพิบูลย์ ศึกษาเรื่อง “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2435-2475)”

วิเคราะห์บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยเน้นการศึกษานโยบายและผลงานของเสนาบดีประจำกระทรวงและที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในแต่ละส่วน เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ได้กวาดขันการจัดเก็บภาษีเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ประเทศ การตั้งที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ การจัดสรรเงินรายจ่ายของแผ่นดินมุ่งความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ ในสมัยรัชกาลที่ 6 บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจะขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ โดยมุ่งเสริมด้านการทหารและราชสำนัก ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกษัตริย์และเสนาบดี สมัยรัชการที่ 7 ฐานะทางการคลังของประเทศได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในการลงทุนเพื่อการพัฒนาประเทศลดน้อยลง จึงทำให้

เศรษฐกิจของประเทศไม่ขยายตัวมากนัก เกิดเป็นภาวะเงินฝืดอันส่งผลเสียต่อฐานะทางเศรษฐกิจในเวลาต่อมา

1.9 ปราณี กล่าวสัม ศึกษาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับชาวนาโดยวิธีการสหกรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”

เป็นการศึกษาถึงสภาพทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับชาวนาในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ที่ประสบปัญหาเรื่องเงินทุน กลุ่มเสนาบดีในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเสนอแนวความคิดการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีสหกรณ์ ในสมัยรัชกาลที่ 6 การจัดตั้งและการดำเนินการสหกรณ์ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ด้วยเหตุผลหลายประการ โดยเฉพาะการที่รัฐไม่ให้ความสนับสนุนเท่าที่ควร ในสมัยรัชกาลที่ 7 การสหกรณ์ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตามการสหกรณ์ก็ยังพบกับอุปสรรคหลายประการทั้ง สภาพเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง รัฐบาลไม่มีเงินสนับสนุนเพียงพอต่อการขยายงานของสหกรณ์ สมาชิกให้ความสำคัญเพียงการเข้ามากู้เงินเท่านั้นแต่ไม่มีหัวใจเป็นสหกรณ์ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยวิธีสหกรณ์ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จตามต้องการ

1.10 ขาญชัย รัตนวิบูลย์ ศึกษาเรื่อง “บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”

เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ถึงบทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในด้านการคลังและการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 รวมถึงผลสะท้อนของการตั้งอภิรัฐมนตรีสภาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในด้านการคลังแนวคิดของอภิรัฐมนตรีสภาพยายามหาทางให้รายจ่ายเข้าสู่ดุล น โขบายงบประมาณจึงเน้นหนักที่การประหยัดและตัดทอนรายจ่ายเป็นสำคัญมีการตัดทอนรายจ่ายของทหารและพลเรือนหลายวิธี ในด้านงบประมาณมีการปรับปรุงการจัดเก็บภาษีและเพิ่มชนิดของการเก็บภาษี ซึ่งเป็นภาษีทางอ้อมที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงต้องแบกรับภาระอยู่ มีการเสนอให้จัดเก็บภาษีทางตรงจากคนร่ำรวยทว่าก็ได้รับการคัดค้านจากอภิรัฐมนตรีสภา เนื่องจากเกรงว่าจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ส่วนพระองค์และพระราชวงศ์ บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของอภิรัฐมนตรีสภาคือการคัดค้านโครงการพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ว่า อภิรัฐมนตรีสภามีบทบาทอย่างมากต่อการปกครองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจนทำให้มีผู้คิดว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของอภิรัฐมนตรีสภา

2. หนังสือ

2.1 กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ศึกษาเรื่อง “พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้าน การทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านการคมนาคมสื่อสาร ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา เป็นต้น ส่วนของ พระราชประวัติศึกษาตั้งแต่พระราชสมภพ การศึกษา รัชราชการ ทรงผนวช อภิเษกสมรส ตำแหน่ง รัชทายาท เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ รัฐธรรมนูญ ทรงสละราชสมบัติ ถึงขั้นปลายแห่งพระชนมพรรษา ส่วนพระราชกรณียกิจด้าน เศรษฐกิจ ศึกษาถึงสภาพทางเศรษฐกิจก่อนขึ้นครองราชย์ ฐานะทางการคลัง สถานการณ์ทาง เศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ แนวความคิดทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวรวมถึง สถานการณ์ทางเศรษฐกิจภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

2.2 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ศึกษาเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระ ปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสละราชสมบัติ”

เป็นการศึกษาและรวบรวมเอกสารสำคัญกรณีการสละราชสมบัติของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงมีพระราชดำริเรื่องการสละราชสมบัติและความ พยายามจากหลายฝ่ายที่จะขอร้องให้พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป กล่าวได้ว่าพระองค์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีน้ำพระราชหฤทัยที่เปลี่ยนผัน ไปด้วยความรักและเมตตาต่ออาณา ประชากรผู้ ทรงเสียสละใหญ่หลวงเพื่อประเทศชาติ อันประจักษ์ได้จากกรณีที่พระองค์ทรง ยินยอมเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อให้บ้านเมืองเกิดความสงบเรียบร้อย และมี ให้อภัยเสียเลือดเนื้อ ต่อมาเมื่อทรงเห็นว่ารัฐบาลที่พระองค์ทรงมอบอำนาจการบริหารประเทศให้ นั้นมีแนวทางการบริหารประเทศไม่ตรงกับพระราชปณิธานของพระองค์จึงทรงตัดสินใจสละ ราชสมบัติในที่สุด

2.3 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ศึกษาเรื่อง “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง”

การศึกษาพบว่า ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นช่วงเวลาของ การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและการแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ คณะผู้เปลี่ยนแปลงตกลงกันได้ เพียงเรื่องการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงเห็นพลังทางการเมืองและเศรษฐกิจกลุ่มต่างๆ ต่อสู้กันเพื่อให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นไปตาม

แนวคิดของกลุ่มตนเอง ชนชั้นศักดินาเดิมยังคงรักษากฎอำนาจทางเศรษฐกิจไว้ในขณะที่โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจยังคงไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ยังไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมได้ ทูทางเศรษฐกิจยังคงคอกอยู่กับชนชั้นศักดินาเดิมแม้จะถูกทำลายลงไปบางส่วน ในขณะที่เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ที่มุ่งหวังจัดอิทธิพลของศักดินานิยมและจักรวรรดินิยมกลับถูกปฏิเสธ ในที่สุดกลุ่มศักดินาก็กลับเข้ามาครอบงำระบบราชการ และทำลายแนวคิดอุดมการณ์ของคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองลงอย่างสิ้นเชิง ทูต่างชาติก็กลับเข้ามาอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยุคแห่งการแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่จบลงด้วยความล้มเหลว เพราะไม่สามารถหลุดพ้นพันนาการจากระบบศักดินานิยมและจักรวรรดินิยมได้อย่างเด็ดขาด

2.4 นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ การวิจัยเรื่อง “การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศึกษากระบวนการจัดการ “ความจริง” ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย”

ศึกษาถึงกระบวนการจัดการความจริงว่าด้วยกษัตริย์นักประชาธิปไตย นำเสนอความคิดเห็นและคำอธิบายที่แตกต่างและข้อโต้แย้งที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นที่แตกต่างและข้อโต้แย้งกับแนวคิดหลักชุดหนึ่งมิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบันและมีได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรองรับจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

การนำเสนอความจริง ความคิดเห็น หรือแม้แต่คำอธิบายเรื่องการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ผ่านมาจะเน้นประเด็นปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและคณะราษฎรเป็นสำคัญ แต่กลับให้ความสำคัญกับเหตุปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองน้อยเกินไป

2.5 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ศึกษาเรื่อง "ระบบเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2453-2475"

ศึกษาถึงระบบเศรษฐกิจของไทยในช่วงเวลาดังกล่าว สรุปว่า แม้การผลิตของประเทศจะอาศัยการเกษตรเป็นหลักก็ตาม ทว่าระบบการผลิตดังกล่าวก็ไม่ประสบความสำเร็จนัก ด้วยรัฐบาลไม่ได้ใส่ใจกับการเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ ผลก็คือ ภาคเกษตรเป็นเพียงภาคการผลิตให้แก่ภาคที่ไม่ได้ทำการผลิตเท่านั้น การพัฒนาภาคการเกษตรไม่นำไปสู่ภาคอุตสาหกรรม รวมถึงรัฐบาลไม่สามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐานได้ เช่น การชลประทาน การขนส่ง การศึกษา เป็นต้น ไม่สามารถสร้างชนชั้นนายทุนใหม่ให้เกิดขึ้นได้เพราะสังคม ในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะเป็นศักดินาชัดเจน ซึ่งก็เป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งของการไม่สามารถสร้างให้เกิดเป็นอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้ รวมถึงความไร้เสถียรภาพของระบบ

เศรษฐกิจ ระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมไม่อาจเข้ากันได้กับระบบตลาดหรือระบบเงินตราได้

ในช่วงรัชกาลที่ 6 เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างน้อย 2 ครั้ง ซึ่งล้วนแต่เกิดจากสาเหตุภายในประเทศทั้งสิ้น ปี 2456 เป็นวิกฤติการณ์ทางด้านการเงินที่ธนาคารจีน-สยามล้มละลาย ส่วนปี 2462 เป็นปัญหาจากภาวะฝนแล้งทำให้ผลผลิตข้าวลดลง ในขณะที่รัชกาลที่ 7 เป็นผลมาจากปัญหาเศรษฐกิจโลก นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ได้ทำการปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองมากนักร่วมด้วยทรงใช้จ่ายเงินจำนวนมากกับเรื่องในราชสำนัก นอกจากนี้ยังทรงพยายามเร่งฟื้นฟูวัฒนธรรมศักดินาด้วยแผนนโยบายต่างๆ หลายประการ อาจเรียกได้ว่าเป็นการขัดขวางพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจการเมือง และเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และนำมาซึ่งการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เป็นการล้มระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาที่ดำรงคงอยู่กับสังคมไทยมาช้านานได้ในบางส่วน

2.6 จูริรต์น์ เกียรติมาพันธุ์, ประนุช ทรัพย์สาร, อัจฉรา ชุมดี ศึกษาเรื่อง "วิกฤติการณ์ข้าวกับปัญหาเศรษฐกิจไทย"

บทความนี้ศึกษาถึงวิกฤติการณ์ข้าวที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2462 โดยศึกษาถึงปัญหาพื้นฐานทางการเกษตรของไทย ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดวิกฤติการณ์ข้าวตลอดทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้น รวมถึงชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้าวกับเศรษฐกิจของประเทศ

ผลการศึกษาพบว่าปัญหาด้านการผลิตมีหลายประการ เช่น ระบบการชลประทาน การถือครองที่ดิน การค้าที่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และที่สำคัญคือระบบการผลิตข้าวในอดีต เป็นการพึ่งพาดีนฟ้าอากาศ อันเป็นปัจจัยที่ขาดต่อการควบคุม ในปี พ.ศ. 2462 ได้เกิดวิกฤติการณ์ข้าวอันเนื่องมาจากอุทกภัยใน ปี 2460 และภาวะฝนแล้งใน ปี 2462 ทำให้ผลผลิตข้าวลดลงจนถึงขาดแคลนและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเพราะข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศจำนวนมาก รัฐบาลพยายามแก้ไขภาวะการณ์ขาดแคลนด้วยการตั้งคณะกรรมการกำกับตรวจตราข้าวขึ้น ประกาศห้ามนำข้าวออกนอกราชอาณาจักร ซึ่งจุดมุ่งหมายของการกำกับตรวจตราข้าวนี้มี 2 ประการคือ เพื่อให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ และให้ราคาข้าวลดลง

กล่าวได้ว่าวิกฤติการณ์ข้าวที่เกิดขึ้นมิได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นปัญหาพื้นฐานที่เรื้อรังมาแต่เดิม เช่น ระบบชลประทาน การถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ทำกินของราษฎร รวมถึงการเอาโรคเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง และรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงเป้าหมาย ไม่สามารถสร้างกลไกให้โครงสร้างการผลิตเพื่อรองรับวิกฤติการณ์ที่จะเกิดขึ้น ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับกลไกตลาดได้ รวมถึงการใช้จ่ายเพื่อการพัฒนากระบวนการผลิตของรัฐบาล

ก็ไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาต่อกระบวนการผลิตแม้ในช่วงระยะเวลาเพียงสั้นๆ จึงส่งผลอย่างมากมายต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในเวลาต่อมา

2.7 เบนจามิน เอ. บัทตัน ศึกษาเรื่อง "The End of the Absolute Monarchy in Siam" หรือ "อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม"

เป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ความพยายามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญล้มเหลว และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รวมถึงยังได้ศึกษาวิเคราะห์อย่างสังเขปเกี่ยวกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมือง เฉพาะที่มีผลต่อกระบวนการทางการเมือง ซึ่งกล่าวได้ว่าพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจนั้นมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก รวมถึงศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ ที่นำมาซึ่งการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในส่วนของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควร การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การขยายที่ดินเพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะในภาคกลาง รายได้สำคัญของประเทศอย่างหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงจากสมัยรัชกาลที่ 5 คือ ภาษีบ่อนเบี้ยและหวยที่ลดลงจากนโยบายเลิกมอมเมาประชาชนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งผลต่อรายรับของประเทศในสมัยรัชกาลที่ 7 ส่วนรายจ่ายของรัฐบาลสมัยพระองค์ก็มี การเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่บใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นงบประมาณทางการทหารมาเป็นรายจ่ายของกระทรวงใหม่อย่างกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงคมนาคม รวมทั้งศึกษาถึงการขาดดุลในบัญชีของรัฐบาลที่เกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ 6 อันเป็นปัญหาที่สำคัญของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องแก้ไขเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์

จะเห็นได้ว่าการศึกษาทางประวัติศาสตร์ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนใหญ่เน้นให้ความสำคัญกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อการเมืองอันเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รวมถึงเอกสารสำคัญที่มีการนำมาเผยแพร่ก็เป็นเอกสารทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามเรื่องของเศรษฐกิจเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทว่าเอกสารและการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเศรษฐกิจมักนำเสนอในลักษณะของสภาพของปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของรัฐบาล แต่สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณา คือ กระบวนการอันนำมาซึ่งการตัดสินใจสุดท้ายว่าจะดำเนินนโยบายอย่างไรต่อปัญหา

เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่สุดแล้วอำนาจในการตัดสินใจย่อมอยู่ที่
พระมหากษัตริย์

ดังนั้น แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อ
ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้ทำการศึกษาอย่างละเอียด รวมทั้งยังไม่มีผู้ที่
ทำการศึกษาในเชิงลึกให้ละเอียดรอบคอบด้านว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริอย่างไรกับสถานการณ์ทาง
เศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ส่วนมากเป็นการศึกษาถึงแนวนโยบายหรือกระบวนการดำเนินนโยบาย ซึ่งความ
ซับซ้อนของปัญหาเศรษฐกิจกับความไม่ชำนาญเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์ และผลของแนว
พระราชดำริที่เกิดขึ้นจึงเป็นประเด็นคำถามที่ควรได้ทำการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึง
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์

บทที่ 2

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาเรื่องแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ่งแรกที่ควรคำนึงถึง คือ ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระองค์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ กล่าวได้ว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระองค์ทางด้านเศรษฐกิจมี 2 ประการด้วยกัน คือ ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมหรือสถานการณ์แวดล้อมที่ทั้งส่งเสริมและผลักดันต่อแนวพระราชดำริของพระองค์ เช่น สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ สถานการณ์ทางการเมืองการปกครอง อีกประการหนึ่ง คือสภาพแวดล้อมส่วนพระองค์หรือภูมิหลังพระราชประวัติส่วนพระองค์ เช่น พระชาติกำเนิด การศึกษา ฐานะนครศักดิ์ เป็นต้น

ดังนั้นการศึกษาคั้งนี้จะได้นำเอาปัจจัยแวดล้อมด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาพิจารณา เพื่อให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง และรอบด้าน

ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประกอบด้วย

1. พระชาติกำเนิด

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำเนิดในฐานะเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นพระราชมารดาที่ทรงห่วงใยพระราชโอรสทุกพระองค์โดยเฉพาะเรื่อง

ของการศึกษา พระราชประสงค์ในการให้การศึกษานั้นก็เพื่อให้พระราชโอรสของพระองค์ได้ทรงพระเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรับผิดชอบต่อพระองค์เองและต่อชาติบ้านเมือง¹

พระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินนั้นตามปกติจะมีแต่ผู้คอยเอาพระทัย ไม่มีผู้ใดกล้าขัดขืน และคงตกเป็นพระราชภาระของสมเด็จพระชนกนาถและพระราชชนนีที่จะต้องคอยบังคับควบคุม ซึ่งพระองค์ก็ทรงปฏิบัติพระราชภาระนั้นได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าไม่ทรงปล่อยปละละเลยพระราชโอรสทุกพระองค์ให้ปล่อยเวลาให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องของการศึกษาทรงกวดขันอยู่เป็นนิจ ไม่ตามพระทัยพระราชโอรสของพระองค์จนเกินเลย รวมถึงทรงอนุญาตให้ผู้อื่นสามารถว่ากล่าวตักเตือนพระราชโอรสของพระองค์ได้เมื่อเห็นว่าไม่สมควร ดังในพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถที่พระราชทานถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์² (หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล) ความว่า

“ด้วยลูกคนเล็ก³ จะออกไปเล่าเรียนนี้ ฉันขอฝากด้วย จงเป็นธุระดูแลว่า ตักเตือน ทั้งการดีและชั่วทุกอย่าง ไปเช่นลูกคนโต⁴ ถึงจะไม่สู้คุ้นเคยกัน ขออย่าได้เกรงใจเลย ขอให้เข้าใจว่า ดวงตาของฉันทั้งคู่นี้ ฝากพระยาวิสุทธรักษาไว้ ถ้าพระยาวิสุทธ มีใจเมตตาฉัน ฉันก็จะได้เห็นแสงสว่างต่อไป...”⁵

จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเอาพระทัยใส่พระราชโอรสของพระองค์ด้วยความรักอย่าง ยิ่ง เมื่อถึงคราวจำเป็นที่พระราชโอรสจะต้องเดินทางห่างพระองค์เพื่อเสด็จไปศึกษาในต่างประเทศ

¹ หนังสือ “พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ในรัชการที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี” พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดฉลองวันพระราชสมภพ ครบรอบร้อยปี ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2507 หน้า คำนำ (ข)

² เจ้าพระยา พระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล)

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

⁴ สมเด็จพระยุพราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁵ พระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ลงวันที่ 18 พฤษภาคม ร.ศ. 115 หนังสือ “พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ในรัชการที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี” พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดฉลองวันพระราชสมภพ ครบรอบร้อยปี ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2507 หน้า 1

พระองค์ก็ทรงฝากฝังแก่บุคคลที่ทรงไว้วางพระทัยให้เป็นผู้ดูแล ทั้งยังทรงติดตามข่าวคราว ตลอดเวลาดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาหลายฉบับที่ทรงมีถึงผู้ที่รับผิดชอบดูแลพระราชโอรสต่าง พระเนตรพระกรรณอย่างสม่ำเสมอ

ที่สำคัญคือทรงปรารถนาที่จะให้พระราชโอรสได้รับการเลี้ยงดูอย่างบุคคลธรรมดา และเป็นแบบประชาธิปไตยมากที่สุด ทรงสนับสนุนให้พระราชโอรสมีภาวะต่อผู้ใหญ่ แม้ผู้นั้น เป็นแต่เพียงสามัญชน⁶ สิ่งนี้น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอันส่งผลต่อแนวพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเวลาต่อมา ให้พระองค์ทรงรับฟังความคิดเห็นของ หลากๆ ฝ่ายก่อนตัดสินใจพระทัยดำเนินการในเรื่องต่างๆ รวมถึงพระองค์ยังทรงได้รับความช่วยเหลือ อย่างดียิ่งจากพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายเมื่อครั้งที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และถวายคำแนะนำ ในการแก้ไขปัญหาของประเทศ

ในส่วนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์เล็ก ที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงรักและเป็นห่วงมากที่สุด ทรงใส่พระทัยใน รายละเอียดของพระองค์แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อย ดังเช่นเมื่อครั้งที่พระองค์ต้องเสด็จไปศึกษายังยุโรป ทรงเป็นห่วงว่าพระราชโอรสของพระองค์จะไม่มีเพื่อนในวัยเดียวกัน และจะขาดความสนุกสนาน ดังพระราชหัตถเลขาที่ว่า

“...และมีอีกข้อหนึ่งที่จะบอกคือ นายเต็ม⁷ ลูกเจ้าพระยาสุรวงศ์⁸ นำมาให้ลูกไว้ เปนเพื่อนเรียนด้วยกันต่อไปจน โต บัดนี้เด็กนั้นก็ได้มาอยู่ด้วยลูกแล้วแลเปนเด็กที่ คล่องแคล่วฉลาดเฉลียวดี สมควรจะเปนเพื่อนเรียนกับลูกได้ จึงขอฝากให้ไปเรียนใน โรงเรียนนี้เสียด้วยตั้งแต่พรุ่งนี้ไปเพื่อจะได้เป็นผู้คิดตัวลูกเอียน้อย⁹ ไปจนตลอดเวลาไปเล่า เรียนในประเทศยุโรป...”¹⁰

⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า คำนำ (จ)

⁷ พระอดิศักคือภริตน (เต็ม บุนนาค)

⁸ พลโท เจ้าพระยาสุรวงศ์ศววัฒนศักดิ์ (โต บุนนาค) สมุหราชองครักษ์ในรัชกาลที่ 5

⁹ คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹⁰ พระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ถึงพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 120 หนังสือ “พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ในรัชการที่ 6 และรัชกาลที่ 7 พระราชทานเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี” พิมพ์เนื่องในโอกาสจัดฉลองวันพระราชสมภพ ครบรอบร้อยปี ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2507 หน้า 18

ความเอาพระทัยใส่ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โดยเฉพาะด้าน การศึกษา ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการฝึกฝนความรู้อย่างรอบด้าน ทั้ง ด้านวิชาการและสังคม ทำให้ทรงแหลมคมในพระราชดำริทั้งด้านการบริหารจัดการรวมถึงทรงเป็น ที่รักของพระบรมวงศานุวงศ์และราษฎร โดยทั่วไป

ประเด็นที่น่าสนใจคือ นอกจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระราช โอรสพระองค์เล็กแล้วพระพลานามัยก็ไม่สู้แข็งแรงอีกด้วย เหตุใดพระราชมารดาจึงทรงยินยอมให้ พระองค์เสด็จไปศึกษาไกลถึงยุโรป ข้อนี้อธิบายได้ว่าทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการที่พระองค์ จะต้องเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งพระราชดำริ ณ เวลานั้นคงไม่ใช่ในฐานะที่จะเป็น พระมหากษัตริย์ เพราะลำดับชั้นในการสืบราชสันตติวงศ์มีอีกหลายช่วงซึ่งจะได้กล่าวใน รายละเอียดต่อไป ดังนั้นรูปแบบการศึกษาหรือวิชาที่ทรงเลือกศึกษาจึงเป็นการเลือกจากความสน พระทัยของพระองค์เอง คือ การทหาร ที่ไม่ได้เป็นการกำหนดไปจากพระราชมารดาแต่อย่างใด (แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเป็นพระบรมราโชบายของพระราชบิดาก็ตาม) นับได้ว่าสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงมีสายพระเนตรที่มองการณ์ไกลและทันสมัย

ที่สำคัญคือความเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของประเทศชาติ การที่พระองค์ ทรงส่งพระราชโอรสของพระองค์ไปศึกษาต่างประเทศก็เพื่อให้ได้บุคลลาการที่มีความรู้ความ ชำนาญต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ แต่ก็มีได้ทรงบังคับเรื่องในการเลือกเรียนของแต่ละ พระองค์ ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเลือกศึกษาทางการทหารก็ เป็นไปด้วยพระประสงค์ส่วนพระองค์ เป็นต้น

นอกจากการส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่างประเทศต่างๆ ในยุโรปแล้ว ในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีการพระราชทานทุนเล่าเรียนแก่โอรสของเจ้านายและ บุตรหลานข้าราชการอีกจำนวนมาก

ในส่วนของพระราชโอรสแต่ละพระองค์ ต่างแยกย้ายกันไปศึกษาตามประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอังกฤษที่มีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ กำแพงเพชรอัครโยธิน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม หลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นต้น

แม้ว่าจะไปถึงพระราชโอรสแห่งพระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรสยาม แต่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงอบรมพระราชโอรสของพระองค์ให้เสมอกับบุคคล

ทั่วไป ให้มุ่งหวังศึกษาหาความรู้เป็นสำคัญ ดังพระบรมราโชวาทที่มีแก่พระเจ้าลูกยาเธอรุ่นแรกที่เสด็จไปศึกษาในประเทศยุโรป ใน พ.ศ. 2428 ความว่า

“การซึ่งจะให้ออกไปเรียนในครั้งนี้ มีความประสงค์มุ่งหมายแต่จะให้ได้วิชาความรู้อย่างเดียว ไม่มั่นหมายจะให้เกียรติยศชื่อเสียงอย่างหนึ่งอย่างใดในชั้นซึ่งยังเป็นผู้เรียนวิชานี้อยู่เลย เพราะฉะนั้นที่จะไปครั้งนี้อย่าไว้ศว่าเป็นเจ้า ให้ถือเอาบรรดาศักดิ์เสมอลูกผู้มีตระกูลในกรุงสยาม คือ อย่าให้ใช้ฮีสรอเฮล ไฮเนสปรินส์นำหน้า ให้ใช้แต่ชื่อเดิมของตนเอง...”¹¹

และ

“อย่าได้ถือตัวว่าเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน...การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย...”¹²

การที่ไม่ให้พระราชโอรสของพระองค์ถือยศอย่างเจ้านี่ก็เป็นการฝึกให้พระราชโอรสของพระองค์ไม่ลุ่มหลงในยศฐาบรรดาศักดิ์ที่มี ฝึกให้มีความอดทน และให้ความสำคัญกับเรื่องของการศึกษาที่แต่ละพระองค์ทรงมุ่งหวัง

จะเห็นได้ว่าพระองค์มิได้ทรงสนับสนุนให้ถือความเป็นลูกของกษัตริย์ไปเพื่อความปรารถนาของตนเองหรือไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ให้ทรงถือเอาจุดหมายเรื่องของการไปศึกษาในครั้งนั้นเพื่อบ้านเมืองเป็นสำคัญดังความว่า

“...เพราะฉะนั้น เจ้านายจะได้เป็นผู้ทำราชการมีชื่อเสียงดี ก็อาศัยแต่สติปัญญาความรู้และความเพียรของตัว เพราะฉะนั้น จงอุตสาหะเล่าเรียนโดยเพียรอย่างข็ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่จะทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตัว และ โลกที่ตัวได้เกิด”¹³

การที่ทรงอบรมพระราชโอรสของพระองค์ให้เข้าใจถึงความก้าวหน้าในชีวิตที่จะเกิดขึ้นก็ด้วยความเพียรของตนเองและไม่ให้ทรงใช้ความเป็นเจ้าเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสำเร็จ เป็นพระราชดำริที่ส่งผลต่อความเป็นผู้นำที่ดีในพระราชโอรสของพระองค์ในยุคต่อมา โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่าง

¹¹ พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอรุ่นแรกที่เสด็จไปศึกษายังทวีปยุโรป เมื่อ พ.ศ. 2428 อ้างจาก รong ศยามานนท์ “ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ” (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2520) หน้า 20

¹² เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

¹³ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

ลึกซึ่งด้วยพระองค์เอง นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงให้ความสำคัญ และเน้นย้ำบรมพระราชนิพนธ์ของพระองค์ คือ ความประหัด คังพระบรมราโชวาทความว่า

“เงินทองที่จะใช้สอยในค่ากินอยู่ นุ่งห่ม หรือใช้สอยเบ็ดเตล็ดทั้งปวง จง เข้มดเข้ม ใช้แต่เพียงพอที่อนุญาตให้ใช้ อย่าทำใจโตมือโตสุ่ยสุราย...ถ้าผู้ใดไปเป็นหนี้มา จะไม่ยอมให้หนี้ให้เลย หรือถ้าเป็นการจำเป็นต้องใช้ จะไม่ใช้เปล่าโดยไม่มีโทษผูกแค้นเลย”¹⁴

ทรงเน้นสอนให้เห็นค่าของเงินที่ใช้สอยอย่างมีคุณค่า แม้ว่าตามสถานะแล้ว พระองค์ย่อมสามารถพระราชทานเงินให้ใช้สอยได้อย่างมากมาย ซึ่งส่งผลอย่างชัดเจนในเวลาต่อมาว่าพระราชโอรสของพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริเรื่องการประหัดรายจ่ายเป็นมาตรการสำคัญ เพื่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจทั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในพระบรมราโชวาทดังกล่าวคือ ทรงอธิบายถึงการแยกทรัพย์สินออกจากกันระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวของพระคลังข้างที่กับทรัพย์สินของประเทศ การส่งพระราชโอรสออกไปศึกษาต่างประเทศยุโรปนี้ก็ทรงใช้เงินจากพระคลังข้างที่ หรือเงินส่วนพระองค์เองไม่ใช่ส่วนของแผ่นดิน ดังความที่ว่า

“เงินค่าที่จะใช้สอยในการเล่าเรียน กินอยู่ นุ่งห่มทั้งปวงนั้นจะใช้เงินพระคลังข้างที่ คือเงินที่เป็นส่วนสิทธิ์ขาดแก่ตัวพ่อเอง ไม่ใช่เงินสำหรับจ่ายราชการแผ่นดิน”¹⁵

พระบรมราโชวาทดังกล่าวนี้มีคุณค่าและส่งผลต่อบุคลิกลักษณะส่วนพระองค์ของพระราชโอรสของพระองค์อย่างมาก โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ก็ทรงได้รับอิทธิพลหรือมีต้นแบบมาจากพระราชบิดาอยู่มาก เห็นได้จากพระราชดำริหลายเรื่อง เช่น การตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ทรงเข้าพระทัยถึงความเดือดร้อนของข้าราชการชั้นผู้น้อยและประชาชนที่ต้องได้รับความเดือดร้อนเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นพระเชษฐาธิราช พระองค์ก็ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องส่วนพระองค์และราชการแผ่นดิน ส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงให้ความเคารพรักพระเชษฐาของพระองค์ดุจดั่งบิดา ดังคำกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้าหญิงรำไพพรรณี ความว่า

¹⁴ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

¹⁵ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

“...ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตกราบบังคมทูลหาหรือใน
กิจส่วนตัวของข้าพระพุทธเจ้า ด้วยได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทก็เปรียบเสมือนบิดาแห่ง
ข้าพระพุทธเจ้า และได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าหลายครั้งตั้งแต่เยาว์มาจน
บัดนี้จะนับมิถ้วน...”¹⁶

ในส่วนของกิจการบ้านเมืองพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้ทรงปล่อย
ปลละเลยหรือตามพระทัยพระราชอนุชาจนเกินไป ทรงมอบหมายให้พระองค์รับหน้าที่สนองพระ
เดชพระคุณบ้านเมืองตามสมควร เห็นได้จากกรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระ
ราชนิพนธ์ค่านำหนังสือพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระ
บรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ความว่า

“เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากทวีปยุโรปครั้งหลังนี้ ใน พ.ศ. 2467 พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า ข้าพเจ้ามีอายุมาก สมควรจะได้เรียนประเพณี
การปกครองบ้านเมืองและราชการแผ่นดินเพื่อจะได้สามารถฉลองพระเดชพระคุณได้ตาม
โอกาส จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการขณะนั้น นำหนังสือ
ราชการแผ่นดินเรื่องสำคัญ อันเป็นหลักราชการมาให้ข้าพเจ้าอ่านและศึกษา ทั้งนี้เป็นราช
ประเพณีมาแต่เดิม”¹⁷

จะเห็นได้ว่า แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงกำเนิดมาในฐานะพระ
ราชโอรสของพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสยาม แต่ก็มีได้รับการตามพระทัยดังเช่นชนชั้นสูง
ทั่วไป ในทางตรงกันข้ามพระองค์ทรงได้รับการดูแลให้ทรงพระเจริญขึ้นอย่างสามัญชน ทำให้ทรง
รับรู้และเข้าใจพระทัยถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างลึกซึ้ง ทรงสามารถปรับพระองค์ให้เท่าทันต่อ
การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบ ทรงรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ใส่
พระทัยกับการศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ทรงมีบุคลิกลักษณะนอบน้อมถ่อมตนต่อผู้อื่นแม้ว่าจะ
เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า ทำให้พระองค์ทรงเป็นที่รักของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และ
ราษฎรโดยทั่วไป ดังที่ปรากฏในภายหลังเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต
พระบรมวงศานุวงศ์และเหล่าข้าราชการทั้งหลายก็พร้อมใจกันกราบบังคมทูลเชิญให้เสด็จขึ้น

¹⁶ สำนักพระราชเลขาธิการ แฟ้มที่ 25 – 5 – 2 (13 – 215) เรื่อง อภิเษกสมรสสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา และเสกสมรสหม่อมเจ้าธานีนิวัต พระราชประวดีสมเด็จพระนางเจ้า
รำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2531) หน้า 15

¹⁷ อ้างจาก รอง ศยามานนท์ “ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ” (กรุงเทพฯ :
บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2520) หน้า 30-31

ครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสยามลำดับที่ 7 แห่งพระราชวงศ์จักรี รวมถึงได้รับความช่วยเหลือในการบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างดีจากพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการบริหารในฐานะอภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีกระทรวงต่างๆ

สรุปได้ว่า ปัจจัยด้านพระชาติกำเนิดของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีส่วนสำคัญอย่างมาก เป็นการกล่อมเกลாதศนคติในการเข้าใจปัญหา โดยเฉพาะเรื่องของการประหยัด และการใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย เพราะปรากฏต่อมาว่าเมื่อครั้งที่ขึ้นครองราชสมบัติและเกิดปัญหาด้านงบประมาณแผ่นดิน พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำริในการประหยัดด้วยการตัดทอนรายจ่ายของงบประมาณแทนการกู้เงินเพื่อนำมาใช้จ่าย เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าเรื่องของพระชาติกำเนิดจึงส่งผลเป็นปัจจัยภายในส่วนพระองค์นำมาซึ่งแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ

2. การศึกษา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มเข้ารับการศึกษาเมื่อพระชนมายุ 6 พรรษา โดยพระราชบิดาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระอาจารย์ถวายพระอักษรในพระราชวัง รวมถึงให้ทรงเป็นนักเรียนนายร้อยพิเศษในโรงเรียนนายร้อยร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเฑียรบุรณอินทราชัย และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลาราชนครินทร์ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก)

เมื่อพระชนมายุครบ 12 พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชทานพิธีโสกันต์ รวมถึงพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามดำรงพระเกียรติยศเป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ทรงพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏที่ปรากฏในราชกิจจานุเบกษาว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิ์เดชน์ ชเนศรมหาราชาธิราช จุฬาลงกรณ์ นารถโรรส อุดมยศอุกฤษฐศักดิ์ อุภัยปักษยานวิล อสัมภินชาติพิสุทธิ์ มหามกุฎราชพงษ์บริพัตร บรมขัตติยมหารัชฎาภิสิญจน์พรร โษทัย มงคลสมัชสมากรสดาวรวัจฉริยคุณ อดุลยราชกุมาร กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา”¹⁸ รวมถึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงษ์ แต่พระองค์ด้วย

¹⁸ “ราชกิจจานุเบกษา” เล่ม 22 (11 มีนาคม ร.ศ. 124) : 1140-1149)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชดำริที่จะพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ให้ทันสมัยและเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างตะวันตกมาก เพราะทรงเห็นว่าจะเป็นหนทางที่สามารถนำพาประเทศให้รอดพ้นจากภัยจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ดังนั้นพระองค์จึงทรงกำหนดระยะเวลาและรายละเอียดในการส่งพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการไปศึกษาต่างประเทศอย่างเป็นระเบียบ ทรงตั้งปณิธานว่าจะให้พระราชโอรสของพระองค์มีโอกาสได้รับการศึกษาในต่างประเทศตามแต่พระปรีชาสามารถของแต่ละพระองค์ ความมีพระทัยกว้างนี้เองที่ทรงเปิดโอกาสให้พระราชโอรสของพระองค์ได้ทรงเลือกศึกษาตามกำลังความสามารถและความสนพระทัยส่วนพระองค์ ทำให้ประเทศไทยได้มีบุคคลสำคัญที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในเวลาต่อมา แต่ในการเปิดโอกาสนี้ก็เป็นไปด้วยความมีระบอบว่าประเทศต้องการบุคลากรด้านใดเป็นสำคัญด้วย

ในส่วนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อทรงได้รับการศึกษาด้านภาษาไทยและอังกฤษรวมถึงทรงผ่านพระราชพิธีโสกันต์แล้ว ทรงได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษายังทวีปยุโรป เมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2449¹⁹

การได้เสด็จไปศึกษาต่อยังประเทศยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้น มีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร ที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นผู้จัดการศึกษาถวาย ระยะเวลาเริ่มต้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากรทรงจัดให้พระองค์เริ่มการศึกษาที่ประเทศอังกฤษกับครอบครัวชาวอังกฤษ ชื่อ นายเบล (Mr. C.W. Bell) โดยมีนายโคลแมน (Mr. Coleman) ผู้ซึ่งจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยลอนดอนเป็นพระอาจารย์สอนวิชาภาษาอังกฤษ เลข ภูมิศาสตร์ ภาษาลาติน รวมทั้งวิชาที่ต้องศึกษาเพื่อเข้าโรงเรียนด้วย นอกจากนี้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์

¹⁹“พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสจิตสมัยวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 9

กฤดากร ยังทรงจัดให้พระองค์ทรงศึกษาวิชาอื่นๆ ประกอบด้วยเช่น การหัดขี่ม้า แทะดาบ และ ยิมนาสติก เป็นต้น²⁰

ดังนั้นต้องถือว่าในเรื่องของการศึกษา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากร มีบทบาทสำคัญต่อการเริ่มต้นศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก โดยมีการ จัดเตรียมไว้อย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่น การเลือกให้พระองค์พักกับครอบครัวของนายเบลเป็นที่ เริ่มต้นการศึกษาของพระองค์ ซึ่งก็มีตารางเวลาที่พระองค์จะต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่น่าสนใจ²¹ ดังนี้

8.00 นาฬิกา ตื่นจากบรรทม

9.00 นาฬิกา เสวยพระกระยาหารเช้า

9.30 – 12.30 นาฬิกา ทรงพระอักษร โดยมีเวลาทรงพักระหว่างครึ่ง

13.00 นาฬิกา เสวยพระกระยาหารกลางวัน

15.30 – 17.30 นาฬิกา ทรงพระอักษรและเสวยพระสุธารสา

19.00 นาฬิกา เสวยพระกระยาหารเย็น

20.00 นาฬิกา บรรทม

ตารางเวลาที่พระองค์ปฏิบัตินี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความมีระเบียบวินัยอันเป็น คุณสมบัติสำคัญที่ส่งผลต่อการเป็นพระมหากษัตริย์ในอนาคต พระองค์ต้องทรงประทับศึกษาอยู่นาน 1 ปี 4 เดือน ผลการศึกษาของพระองค์ก็คือน่าพอใจ

จากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกให้พระราชโอรสเข้าศึกษา ต่อในโรงเรียนราษฎรที่มีชื่อเสียงของอังกฤษคือ “วิทยาลัยอีตัน” ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมที่จัดอยู่ในระดับดีมาก ดังที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรได้กล่าวไว้ว่า

“...เป็นโรงเรียนมัธยมชั้นเอกของอังกฤษ ไม่มีแห่งใดจะเป็นที่นิยมแพร่หลายเสมอเหมือน ในโรงเรียนนี้มีระเบียบแบบแผนการกวดขันฝึกหัดให้นักเรียนมีวินัยและสัมมาคารวะ แม้พระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้านายใดๆ ก็ต้องเริ่มเข้าไปรับใช้นักเรียนผู้มีอาวุโสในโรงเรียน อนึ่งโดยเหตุที่โรงเรียนอีตันตั้งอยู่ใกล้ชิดกับพระราชวังวินด์เซอร์ของ

²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 49/53 พระราชกุมารและนักเรียนสามัญที่ส่งไปเล่าเรียนเมืองต่างประเทศ (11 มิ.ย. 25 – 7 ม.ค. 125)

²¹ เพิ่งอ้าง

พระราชวงศ์อังกฤษ นักเรียนได้อบรมให้รู้จักเจ้านายและราชประเพณี เมื่อเติบโตยอมเข้าสมาคมทั้งปวงได้โดยปราศจากขวยเงิน”²²

จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใส่พระทัยในรายละเอียดเรื่องการศึกษาของพระราชโอรสอย่างมาก ซึ่งพระราชโอรสของพระองค์ก็ทรงเอาพระทัยใส่ในการศึกษาอย่างยิ่ง เห็นได้จากผลการศึกษาในหลายวิชาที่พระองค์ทรงทำคะแนนได้ดีเป็นที่น่าพอใจในเทอมแรกของการศึกษา และดีขึ้นตามลำดับในหลายวิชา โดยเฉพาะวิชาภาษาฝรั่งเศส

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากรทรงวางแผนการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ภายหลังจากการศึกษาที่วิทยาลัยอิตันแล้ว ให้พระองค์ทรงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนทหารของลูวิช ซึ่งมีหลักสูตร 2 ปี จากนั้นควรจะเสด็จเข้าประจำการในกองทหารอังกฤษต่อรวมเป็นเวลา 4 ปี หลังจากนั้นหากมีพระราชประสงค์ที่จะศึกษาต่อด้านวิชาการทหารชั้นสูงแล้วก็ควรที่จะเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเสนาธิการทหาร Ecole de Guerre ในประเทศฝรั่งเศสหรืออิตาลี ซึ่งเป็นประเทศที่มีชื่อเสียงในยุโรปขณะนั้น แผนการศึกษาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบและทรงโปรดฯ ให้จัดการศึกษาตามแบบที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากรวางไว้ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ ได้เข้าทำการเป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรในกองทหารของอังกฤษอีกด้วย ซึ่งพระราชประสงค์ดังกล่าวทางรัฐบาลอังกฤษก็ตอบรับด้วยความยินดี

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนนายร้อย เมืองลูวิช ตั้งแต่ พ.ศ. 2454 ด้วยพระวิริยะ อุตสาหะ ดังรายงานการศึกษาของพระองค์ที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์ กฤดากรถวายว่า

“ตามที่ปรากฏในบัญชีหมายนั้น นักเรียนสอบไล่ได้มี 48 คน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทรงสอบไล่ได้ระหว่างที่ 40 แล 41 ถ้าคิดเฉลี่ยแล้วทรงได้หมาย 64.80 ในร้อย ซึ่งเป็นหารจำเป็นที่จะต้องได้ แลส่วนน้อยที่สุดนั้น 60 ในร้อยตามจำนวนเฉลี่ยนี้ มี (1) การฝึกหัดทหารราบ แลทำซิกแนลทรงได้ 81 ในร้อย (2) ภาษาฝรั่งเศส 78 ในร้อย (3) ฝึกหัดกายกรรม 75 ในร้อย (4) กฎหมายทหาร 75 ในร้อย (5) ชี้นำ 72.16 ในร้อย วิชาที่ทรงเลือก

²² พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร “พระราชประวัติ” จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468 (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม 2492) หน้า (ข)

ตามพระทัยอีกสองอย่างนั้นทรงได้หมายต่ำกว่าเฉลี่ย ทรงได้แต่เพียง 28 ในร้อยอย่างหนึ่ง แล 21 ในร้อยอีกอย่างหนึ่ง

ถ้าพิจารณาหมายที่ทรงสอบไล่ได้ในวิชาทั้งหมดแล้ว ก็ต้องนับว่าทรงสอบได้ดี เพราะได้หมายเฉลี่ยชั้นคาศศทโรงเรียนนายร้อย”²³

ภายหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยลูวิซแล้ว ทรงเข้าประจำการในกองทหารปืนใหญ่ของอังกฤษ ต่อมาเกิดมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นในยุโรป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า พระเจ้าน้องยาเธอฯ ทรงได้รับการศึกษายังไม่สำเร็จ สมบูรณ์ หากจะให้เสด็จกลับในช่วงเวลาดังกล่าว พระองค์จึงทรงโปรดให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์จัดการศึกษาเพิ่มเติมโดยการจัดหาครูมาสอนให้ในวิชาสำคัญๆ คือ วิชากฎหมาย ระหว่างประเทศ พงศาวดารศึก และยุทธศาสตร์การศึก ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้พระเจ้าน้องยาเธอกลับมาสร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติและกองทัพ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงส่งเสริมให้พระเจ้าน้องยาเธอฯ มุ่งศึกษา โดยเน้นทางด้านทหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเรื่องการเป็นองครักษ์ทนายทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังอยู่ห่างไกลความเป็นจริง เพราะลำดับขั้นของการเป็นรัชทายาทของพระองค์ยังอยู่อีกหลายขั้น ดังนั้นการศึกษาโดยการเน้นที่ความชำนาญเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและต่อพระองค์เองมากกว่า ต่อมาเมื่อสถานการณ์สงครามทวีความรุนแรงมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอฯ เสด็จกลับประเทศ

น่าสนใจว่าการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมุ่งเน้นด้านการทหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจพิจารณาสาเหตุได้เป็น 2 ส่วน คือ

(1) การพัฒนาประเทศ

การมุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างตะวันตกที่เริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้ประเทศขาดแคลนบุคลากรในภาคส่วนต่างๆ จำนวนมาก กุศโลบายอย่างหนึ่งของพระองค์คือการส่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และคนรุ่นใหม่ไปศึกษาด้านต่างๆ ย่างต่างประเทศ โดยเฉพาะในยุโรป พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นพระราชโอรสอีกพระองค์หนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้ไปศึกษาต่อด้านการทหารในยุโรปเพื่อกลับมา

²³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 กต.43.6.3/10 เรื่อง การทรงเล่าเรียนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (พ.ศ. 2456)

เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือว่าเรื่องของการทหารมีความสำคัญอย่างมากต่อทั้งสยามเองและประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมถึงเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งในยุคสมัยนั้นว่าการศึกษาด้านการทหารเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาสู่ภาวะความเป็นผู้นำ

(2) ความสนพระทัยเป็นการส่วนพระองค์

การศึกษาด้านทหารของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากเพื่อการกลับมาพัฒนาประเทศดังตั้งพระทัยแล้ว ยังมาจากความสนพระทัยเป็นการส่วนพระองค์ด้วย จะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2463 เนื่องจากพระพลานามัยของพระองค์ไม่สมบูรณ์นัก ทรงมีพระอาการประชวรเรื้อรังมาตั้งแต่ทรงพระผนวช ซึ่งแพทย์เห็นความจำเป็นว่าควรเสด็จไปรักษาพระองค์ในประเทศที่มีอากาศหนาวเย็น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้เสด็จไปรักษาพระองค์ในยุโรป ภายหลังจากการตรวจพระอาการของนายแพทย์เฮปป์ (Hepp) พบว่า พระอวัยวะสมบูรณ์ดี พระอาการอื่นๆ ไม่ร้ายแรงมากนักหากได้รับการรักษาพระองค์สัก 6 สัปดาห์พระอาการก็จะหายเป็นปกติ ในช่วงเวลาดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตศึกษาต่อวิชาทหารบกในโรงเรียนเสนาธิการทหาร Ecole de Guerre ในประเทศฝรั่งเศสหรืออิตาลี ทั้งนี้พระองค์ทรงเห็นในประโยชน์และความสำคัญจากการศึกษาเพื่อประสิทธิภาพกับราชการในประเทศ ดังความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาที่ขอพระบรมราชานุญาตต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

“...ข้าพเจ้ามาไตร่ตรองดูรู้สึกว่ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าได้เข้าเรียนจะเป็นประโยชน์แก่ตนเป็นอันมาก เพราะเวลานี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าตนเองไม่มีความรู้พอที่จะรับราชการทหารบกให้เป็นประโยชน์ได้จริงและเป็นเครดิตแก่ตน และได้คิดอยู่เนืองๆ ว่า อาจจะออกเสียดจากทหารบก เพราะทำงานไม่ดีสมกับความมุ่งหมาย ถ้าข้าพระพุทธเจ้าได้เล่าเรียนเพิ่มเติมคงจะทำงานได้ดีขึ้นอีกเป็นอันมาก นอกจากนี้ยังมีประโยชน์อย่างอื่น เช่น ภรรยาข้าพระพุทธเจ้าจะได้เล่าเรียนภาษาฝรั่งเศส ได้ดีจริงๆ เป็นต้น”²⁴

การศึกษาที่ทรงเน้นด้านการทหารเป็นพิเศษนี้นับว่าได้สร้างปัญหาให้กับพระองค์อย่างมากในขณะทรงดำรงพระยศเป็นพระมหากษัตริย์ เพราะการบริหารกิจการบ้านเมืองนั้นจำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ดังความในพระนิพนธ์เรื่อง “เกิดวังปารุสก์” ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ตอนหนึ่งว่า

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ 7 กต. 6.6/14 เรื่อง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาจะทรงศึกษาวิชาทหารฝรั่งเศส (พ.ศ. 2464-2466)

“...ทูลหม่อมอาเองทรงมีความหมกมุ่นพระทัยเป็นอย่างยิ่ง การประชุมอภิรัฐ หรือเสนาบดีสภาก็มีเกือบทุกๆ วัน บางทีไม่กลับมาเสวยกลางวันจน 15.00 นาฬิกา ทำให้ผู้ร่วมโต๊ะเสวยต้องคอยและหิวกันพอคูล ทูลหม่อมอาท่านทรงบ่นว่า “แล้วกัน ฉันก็เรียนวิชาทหาร เล่นต้องมาตัดสินใจเรื่องการเงินเรื่องแฉกเช่นนี้ ก็แย่งกันเท่านั้นเอง” ข้าพเจ้าอัครรัฐศึกษาหนักใจแทนท่านมิได้ จึงถือโอกาสคุยกับท่านในเรื่องลำบากต่างๆ เหล่านั้นในทุกโอกาส มักจะคุยกันในเวลาดูภาพยนตร์เพราะคนอื่นๆ ฟังไม่ได้ดังบรรยายมาแล้ว”²⁵

สรุปได้ว่า ตลอดระยะเวลาการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการศึกษาทางด้านการทหารมาโดยตลอด และไม่มีหลักฐานว่าพระองค์ทรงศึกษาอย่างลุ่มลึกหรือสนพระทัยเรื่องเศรษฐกิจแต่อย่างใด จนทำให้พระองค์ไม่ทรงเชี่ยวชาญเรื่องหลักการหรือแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสนพระทัยและศึกษาทางด้านการทหารมากกว่า และความไม่ชำนาญเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์นี้เอง เมื่อคราวเกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้นภายหลังเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ จึงเป็นปัญหาใหญ่ที่สร้างความลำบากพระทัยให้กับพระองค์อย่างมาก แม้ว่าภายหลังจากที่ทรงอยู่ในข่ายการเป็นองค์รัชทายาทแล้วจะทรงได้รับหน้าที่แทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์ด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองหลายครั้งก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ ก่อนที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ (คือประมาณ 1 ปี) แต่ก็ไม่อาจเพียงพอต่อสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญอย่างมากต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์

3. ปัญหาการสืบราชสันตติวงศ์

นับตั้งแต่โบราณการเปลี่ยนอำนาจการปกครองมีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ เช่น การสืบทอดกันโดยสายเลือด การที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบพระราชอำนาจสิทธิขาดของพระองค์ให้กับผู้หนึ่งผู้ใดตามพระราชประสงค์ รวมถึงการแย่งชิงอำนาจระหว่างกัน ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนยอมรับให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของรัฐและมีพระ

²⁵ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ “เกิดวังปารุสก์” 1 หน้า 326-237

ราชอำนาจโดยเด็ดขาดทั้งในด้านการบริหาร การนิติบัญญัติ และตุลาการ²⁶ พระราชอำนาจสิทธิขาดดังกล่าวมากมายจนเป็นที่ปรารถนาของผู้ที่ต้องการอำนาจ ดังนั้นการสืบราชสันตติวงศ์ในตำแหน่งกษัตริย์ในอดีตจึงไม่มีความแน่นอน แม้ว่าผู้ที่เป็นกษัตริย์จะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะมอบให้กับบุคคลที่มุ่งหวังก็ตาม บางครั้งการเปลี่ยนผ่านอำนาจของกษัตริย์ก็มีได้เป็นไปเช่นนั้นเสมอไป ดังเช่นกรณีการแย่งชิงราชสมบัติในสมัยอยุธยา

อย่างไรก็ตามการสืบทอดอำนาจส่วนมากต้องการให้เป็นการสืบทอดในลักษณะสายเลือดเป็นสำคัญ รูปแบบดังกล่าวเรียกว่า “การสืบราชสันตติวงศ์” ทว่าเรื่องนี้บางครั้งก็เป็นจุดอ่อนของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ หากว่าผู้ที่สืบทอดในลักษณะดังกล่าวขาดคุณสมบัติที่เหมาะสม ความยาวนานของการครองอำนาจก็มีปัญหา เมื่อเป็นเช่นนี้การสืบราชสันตติวงศ์จึงเกิดความสับสนและไม่แน่นอน นับแต่สมัยอยุธยาที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะสืบราชสมบัติต่อไปจะเรียกว่า “วังหน้า” ซึ่งมีทั้งที่เป็นพระโอรสสืบสายพระโลหิตมา รวมถึงพระอนุชา หรือบุคคลที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ความไม่ชัดเจนดังกล่าวเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดเหตุการณ์แย่งชิงราชสมบัติกันบ่อยครั้งในอดีต

อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสืบราชบัลลังก์ คือ การที่จะสามารถปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ในแต่ละครั้งที่จะต้องมีความอำนาจที่มากเพียงพอ การยอมรับจากอเนกชนนิกรสโมสรสมมติ อันได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี และพระชั้นผู้ใหญ่ก็เป็นสิ่งจำเป็น²⁷ เหตุผลหนึ่งของการยอมรับในพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ก็คือ พระบุญญาบารมี จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การสืบราชสันตติวงศ์จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวไม่มีความแน่นอนและนำมาซึ่งความไม่มั่นคงในพระราชอำนาจของกษัตริย์พระองค์นั้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบการสืบทอดอำนาจยังคงใช้รูปแบบเดิมจากอดีตที่ขึ้นอยู่กับความมียอำนาจมากกว่าบุญบารมีที่เคยใช้สร้างความชอบธรรมมาแต่อดีต ดังเช่น ขุนนางตระกูลขุนนางที่มีอำนาจและบทบาทมากในตำแหน่งสำคัญ ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่รั้งตำแหน่งสูงสุดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นผู้สำเร็จราชการที่อยู่ใน

²⁶ วัลย์วิภา จรุงโรจน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 13-14

²⁷ เพิ่งอ้าง หน้า 14

ตำแหน่งขวานานที่สุด²⁸ นอกจากนี้ขุนนางตระกูลขุนนาคยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนให้ตั้งกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ (พระองค์เจ้ายอด้วง) พระโอรสพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่า “วังหน้า” ท่ามกลางที่ประชุมที่เห็นด้วยอย่างไม่ค่อยเต็มใจนัก ซึ่งเหตุผลสำคัญที่เข้าใจกันดีว่าเป็นเพราะเกรงกลัวอำนาจของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ จะมีก็เพียงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่ทรงคัดค้าน โดยที่พระองค์ทรงให้เหตุผลว่า การจะแต่งตั้งให้ใครดำรงตำแหน่งนี้ย่อมแล้วแต่พระราชอัธยาศัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉะนั้น จึงไม่ใช่หน้าที่ของที่ประชุมที่จะเลือกพระมหากษัตริย์แต่ประการใด²⁹ แม้ว่าฐานอำนาจที่มีอยู่มากมายของขุนนางตระกูลขุนนาคจะไม่ได้แสดงออกถึงความมุ่งหวังที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่ประการใด แต่ก็แสดงให้เห็นว่าการสืบราชสันตติวงศ์มิได้เป็นไปโดยสายเลือดหรือตามพระราชประสงค์เสมอไป

เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ทรงเป็นห่วงเรื่องของการสืบทอดอำนาจเช่นกัน ดังนั้นภายหลังจากที่กรมหมื่นบวรวิไชยชาญทิวงคต พระองค์จึงทรงยกเลิกตำแหน่ง “วังหน้า” แล้วเปลี่ยนมาเป็นตำแหน่ง “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร” ตามแบบอย่างตะวันตก ตำแหน่งดังกล่าวเริ่มมีขึ้นในประเทศไทย และพระราชโอรสพระองค์แรกที่ได้รับการสถาปนาขึ้นคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์โตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติจากพระนางเจ้าสว่างวัฒนา³⁰

อย่างไรก็ตามการสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชครั้งนี้ก็ยังมีได้มีการกำหนดแน่ชัดลงไปว่า พระราชโอรสที่จะได้รับการสถาปนาขึ้นจะต้องเป็นพระราชโอรสที่ประสูติจากพระมเหสีเอก เพราะแม้จะมีการสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศแล้วก็ตาม แต่พระนางเจ้าสว่างวัฒนาก็ยังคงไม่ได้รับการพระราชทานยศชั้นมเหสีเอก จนเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศเสด็จสวรรคต และมีการสถาปนาสยามมกุฎราชกุมารในครั้งที่ 2 คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหา

²⁸ อานรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน ปิยนาค บุนนาค “บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูล “บุนนาค”” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล ม.ป.ป.)

²⁹ อานรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน “พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน 2551)

³⁰ วัลย์วิภา จรุงโรจน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 15

วชิราวุธ (ต่อมาเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 6) ซึ่งเป็นพระราชโอรสที่ประสูติจากพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี³¹ ในการสถาปนาสยามกกุฎราชกุมารครั้งที่ 2 นี้เองที่มีการสถาปนาพระราชมารดาของสยามกกุฎราชกุมารนี้ขึ้นเป็นพระมเหสีเอกรวมถึงมีการแบ่งลำดับพระยศของพระมเหสีไว้อย่างชัดเจน³²

การสืบราชสันตติวงศ์นั้นมีความชัดเจนมากขึ้น มีลำดับชั้นการที่จะได้รับการสถาปนาที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามปัญหาไม่ได้หมดลงด้วยกฎเกณฑ์ดังกล่าวเนื่องจากปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ก็มีความสำคัญไม่น้อยกับการได้รับสิทธิดังกล่าว โดยเฉพาะเรื่องของความรู้ความสามารถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสหลายพระองค์ แต่ละพระองค์เป็นบุคลากรรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก และทรงมีความรู้ความสามารถแตกต่างกัน

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นกังวลเกี่ยวกับเรื่องของการสืบราชสันตติวงศ์ด้วยเช่นกัน โดยที่พระองค์ทรงแสดงท่าทีกระตือรือร้นอย่างแรงกล้าภายหลังจากที่ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ในอันที่จะมีพระราชโอรสไว้สืบราชสันตติวงศ์ถึงกับทรงละทิ้งหลักการที่ว่า “จะมีพระมเหสีพระองค์เดียว การมีเจ้าจอมเป็นอันเลิก”³³ ซึ่งเป็นหลักการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงก่อนที่จะประกาศยกเลิกพิธีหมั้นของพระองค์กับหม่อมเจ้าหญิงวัลลภาเทวี ในปี พ.ศ. 2463 เห็นได้จากภายหลังที่ทรงประกาศหมั้นกับ

³¹ เพิ่งอ้าง หน้า 16-17

³² คือ

ลำดับที่ 1 สมเด็จพระบรมราชินีนาถ คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี

ลำดับที่ 2 พระบรมราชเทวี คือ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ซึ่งสิ้นพระชนม์สาเหตุเรือล่ม และสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี พระนางเจ้าสว่างวัฒนา

ลำดับที่ 3 พระราชเทวี คือ พระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี

ลำดับที่ 4 พระอรรคราชยา คือ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาถ พระองค์เจ้าเสาวภาคนารีรัตน์ และพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

ลำดับที่ 5 พระราชชายา คือ เจ้าดารารัศมี

³³ ชาญชัย รัตนวิบูลย์ “บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519 หน้า 90

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณามีลาวัณแล้วไม่นานก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคุณเปรี๊ยะ สุจริตกุลและคุณประไพ สุจริตกุล เป็นพระสุจริตสุตาและพระอินทราณีตามลำดับ³⁴

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะมีพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากพระองค์ไม่ทรงมีพระราชโอรสกับพระชายาพระองค์ใดเลย มีแต่พระธิดาเพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุตาสิริโสภาพรรณวดี อันประสูติจากเจ้าจอมสุวัทนาเท่านั้น ความไม่แน่นอนของบุคคลที่จะอยู่ในข่ายของผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามสายพระโลหิต ประกอบกับปัจจัยแวดล้อมที่เป็นข่าวแพร่สะพัดไปทั่วในขณะนั้นว่าพระราชวงศ์บางพระองค์จะเป็นกบฏบ้าง จะมีการโค่นล้มรัชกาลของพระองค์บ้าง³⁵ ดังนั้นเพื่อความชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระองค์จึงทรงระบวยลละเอียดขององค์รัชทายาทไว้เมื่อครั้งที่ทรงเรียกประชุมพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในตอนต้นรัชกาลไว้ว่า

“...ในเวลานี้ต้องให้น้องร่วมพระชนนีเป็นรัชทายาทไม่มีอย่างอื่น เว้นแต่ข้าพเจ้ามีบุตรจึงให้บุตรเป็นรัชทายาทต่อไป³⁶ เพราะฉะนั้นในเวลานี้ข้าพเจ้าขอกำหนดไว้ว่าให้น้องที่เกิดแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ อันเป็นน้องร่วมอุทรเป็นรัชทายาทตามลำดับอายุพรรษา...”³⁷

การแต่งตั้งองค์รัชทายาทที่เป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นการระบุนเพื่อสร้างความชัดเจน ณ เวลานั้น เพราะข้อความที่ว่า “เว้นแต่ข้าพเจ้ามีบุตรจึงให้บุตรเป็นรัชทายาทต่อไป” ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระองค์ยังทรงต้องการที่จะให้พระโอรสอันเกิดจากสายพระโลหิตเป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้ บุคคลที่อยู่ในข่ายของผู้ที่จะสืบราชสันตติวงศ์จึงเป็นพระอนุชาร่วมพระราชชนนีของพระองค์ทั้งสิ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสองค์โตของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พระ

³⁴ เฟื่องอ้าง หน้าเดียวกัน

³⁵ วัลย์วิภา จรุงญโรจน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 20-21

³⁶ เน้นโดยผู้วิจัย

³⁷ เสถียร ลายลักษณ์ “กฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ 2467 ม. 9 อนุฯ 8” อ้างจาก วัลย์วิภา จรุงญโรจน์ หน้า 20

นางเจ้าเสาวภาผ่องศรี) และมีพระอนุชาร่วมพระอุทรอีกหลายพระองค์ แต่ในรัชสมัยของพระองค์มีผู้ที่อยู่ในข่ายขององค์รัชทายาทรวมทั้งสิ้น 4 พระองค์³⁸

จะเห็นได้ว่าลำดับชั้นของผู้ที่จะได้รับการสืบราชสันตติวงศ์นั้นมีอยู่ถึง 3 ชั้นก่อนถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกคัคคิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ยังไม่นับรวมว่าหากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสอีก อนุกรมตามความไม่น่าจะเป็นไปได้ก็เกิดขึ้นเมื่อปรากฏว่าบุคคลที่อยู่ในลำดับชั้นดังกล่าวสิ้นพระชนม์ลงในระยะเวลาเพียง 5 ปี บรรดาพระเชษฐาที่ทรงอยู่ในฐานะองค์รัชทายาททั้ง 3 พระองค์แรกได้สิ้นพระชนม์ลงอย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่มีพระองค์ใดทรงมีพระชนมายุครบ 40 ปี และการสิ้นพระชนม์ขององค์รัชทายาทบางพระองค์ก็น่าจะมีเงื่อนไขบางประการแฝงอยู่³⁹

ดังนั้นผู้ที่อยู่ในฐานะองค์รัชทายาทต่อมาก็คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกคัคคิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ถึงกระนั้นก็ยังมิมีข้อแม้อยู่ที่พระราชปณิกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีสาระอยู่ว่า

³⁸ ลำดับชั้นมีดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
2. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา
3. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย
4. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกคัคคิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

³⁹ กล่าวคือ

- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 13 มิ.ย. 2463 รวมพระชนมายุ 38 พระชันษา
- สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 9 ก.พ. 2467 รวมพระชนมายุ 35 พระชันษา
- สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 8 พ.ค. 2466 รวมพระชนมายุ 31 พระชันษา

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก วัลย์วิภา จรุงญโรจน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์ห้วงระยะเวลาแห่งประวัติศาสตร์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 13-22

“...การสืบราชสมบัตินั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ว่า ถ้าพระราชกุมารในครรภ์พระนางสุวทนาประสูติออกมาเป็นพระราชโอรส ก็ใครจะให้ได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ถ้าเป็นพระราชธิดา ก็ใครให้ราชสมบัติตกอยู่แก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอร่วมพระราชชนนี ซึ่งมีเหลืออยู่พระองค์เดียวตามนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลฉบับสุดท้ายในเวลานั้น”⁴⁰

ข้อความในพระราชพินัยกรรมนี้เป็นเสมือนการสร้างความสะดวกเกี่ยวกับการสืบราชสันตติวงศ์ ทำให้ความเคลือบแคลงเรื่องลำดับชั้นต่อๆ มาหมดสิทธิในราชบัลลังก์ทันที และต้องถือว่า เป็นพระราชพินัยกรรมที่มีความสำคัญมากถึงกับมีการ โฆษกกันว่า หากไม่ถือตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานมา สมเด็จพระเจ้าพี่ยาพระองค์หนึ่งที่ทรงมีพระอำนาจมากในขณะนั้นจะได้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 7 ในพระราชจักรีวงศ์⁴¹ ซึ่งสมเด็จพระพี่ยาฯ ที่กล่าวถึงนี้ คือ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าพี่ยาพระองค์นี้เป็นผู้มีอิทธิพลมากที่สุด ในเวลานั้น ทรงเคยเป็นเสนาธิการทหารบก และผู้บัญชาการทหารเรือในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงเป็นเสนาธิการทหารเรือ และเสนาธิการทหารบก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ยังทรงยอมรับว่าสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้ที่ทรงรอบรู้ในกิจการบ้านเมืองและทรงเป็นปฐมนิบุคคลที่ควรเคารพและนำเลื่อมใสของคนส่วนมาก อีกด้วย

ต่อมาเมื่อปรากฏว่าพระนางเจ้าสุวทนาประสูติเป็นพระธิดาคือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงเพ็ชรรัตนราชสุดา ดังนั้นตามพระราชพินัยกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชสมบัติจึงตกแก่พระเจ้าน้องยาเธอ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา พระราช

⁴⁰ ทวี มุขธระ โภชา “พระมหาธีรราชเจ้า” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิตยา 2506) หน้า 612-617

⁴¹ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไมโครฟิล์ม F.O. 371/10973 Law of Succession to the throne. John to Austin Chamberlain. D. Dec. 11, 1924 (ในวัลย์วิภา จรุงญโรจน์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์วิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 21)

อนุชาพระองค์สุดท้ายอย่างเหนือความคาดหมาย และเป็นสิ่งที่พระองค์มิได้มุ่งหวังหรือปรารถนามาก่อน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของพระองค์ และลำดับชั้นของการสืบราชสันตติวงศ์ดังกล่าวข้างต้น

เหตุเรื่องลำดับชั้นการสืบราชสันตติวงศ์นี้ได้สร้างความหนักพระทัยให้กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่น้อยในเรื่องความร่วมมือส่วนพระองค์กับการเป็นพระมหากษัตริย์ แม้ว่าจะมิได้มีการเตรียมพระองค์ในการขึ้นเป็นกษัตริย์มาแต่ต้น ทว่าก็มีการให้พระองค์ทรงศึกษาประเพณีการปกครองบ้านเมืองและราชการแผ่นดินอยู่บ้าง แต่ก็เพียงระยะเวลาไม่มากนัก คือ ประมาณ 1 ปี ก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ต้องนับว่าเป็นระยะเวลาที่น้อยมากสำหรับพระราชภาระอันใหญ่หลวงนี้ เพราะปรากฏในเวลาต่อมาว่าเมื่อพระองค์ทรงขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ปัญหาบ้านเมืองทั้งเรื่องของเศรษฐกิจและการเมืองต่างก็เป็นปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าความร่วมมือที่พระองค์มีอยู่ ซึ่งจะได้อธิบายถึงในรายละเอียดในบทต่อไป

การศึกษาเรื่องประเพณีและการปกครองบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นจากการมองเห็นถึงปัญหาในอนาคตของการสืบราชบัลลังก์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นพระองค์จึงทรงมีพระราชประสงค์ให้พระเจ้าน้องยาเธอฯ ได้ศึกษาถึงงานราชการแผ่นดิน โดยให้เริ่มศึกษาถึงหนังสือราชการแผ่นดินเรื่องสำคัญ รวมไปถึงให้ทรงปฏิบัติราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ไม่ได้ประทับอยู่ในพระนครและในขณะที่ทรงพระประชวร⁴² โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญในขณะนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อฝึกและเตรียมความพร้อม เสริมสร้างประสบการณ์ และความเป็นผู้นำให้กับพระองค์ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงระยะเวลาที่พระองค์ได้ทรงศึกษาราชการแผ่นดินอย่างจริงจังแล้ว ก็ต้องนับว่าน้อยมากสำหรับปัญหาที่กำลังรออยู่เบื้องหน้า แต่ที่น่าสนใจคือเมื่อพระองค์ทรงรับพระราชภาระปัญหาหนักที่เกิดขึ้นแล้ว พระองค์ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง นับเป็นพระปรีชาสามารถส่วนพระองค์ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า ความไม่ชัดเจนเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ที่เกิดขึ้นทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงเตรียมความพร้อมในการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ จนเมื่อความน่าจะเป็นเกิดขึ้นว่าพระองค์ทรงอยู่ในข่ายการสืบราชสมบัติก็เป็นเวลาไม่มากนักที่พระองค์จะได้ทรงศึกษาราชการบ้านเมืองให้เพียงพอ โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจที่พระองค์แทบจะไม่ได้มีพื้นฐานมา

⁴² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ 7 ค.15.3/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภาครั้งที่ 1 และ 2 (วันที่ 8 และ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2468)

ตั้งแต่ต้น ดังนั้นปัจจัยเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ จึงส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจอย่างมากเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้นระหว่างที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว

4. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

4.1 สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจก่อนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์

การศึกษาแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ควรต้องเข้าใจสภาพทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งก่อนและภายหลังเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดที่เกิดขึ้นของปัญหาเศรษฐกิจและส่งผลกระทบต่อแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระองค์

ปัญหาสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเผชิญเป็นอันดับแรก ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ คือ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะสถานะทางการคลังของประเทศสยาม ณ เวลานั้นไม่เอื้อต่อการพัฒนาแต่เป็นสภาพที่พระองค์ต้องทรงหาทางแก้ไข ทั้งเรื่องของฐานะทางการคลังของประเทศ รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดจากปัจจัยภายนอก ซึ่งเรื่องแรกที่ควรพิจารณาถึงคือ ปัญหาเรื่องเงินคงคลังเมื่อแรกที่พระองค์จะทรงขึ้นครองราชสมบัติ

ในระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “เจ้าชีวิต” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทั้งทรัพย์สิน ที่ดิน หรือแม้แต่ ไพร่พลหรือคน ก็ถือเป็นสมบัติของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น ทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการที่จะทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ได้ตามพระราชอัชฌาศัย ในระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมไม่มีการใช้จ่ายเงินกันอย่างแพร่หลายดังเช่นปัจจุบัน สิ่งที่มีค่ามากกว่าเงินคือการเกณฑ์ไพร่พลมาเป็นแรงงาน ทำให้ระบบของเงินยังไม่มี ความยุ่งยาก หรือเรียกว่าระบบเงินตราไม่มีความจำเป็นเลยหรือแทบไม่ต้องจ่ายเงินออกจากท้องพระคลังเลย ในยามที่บ้านเมืองสงบ บรรดาเสนาหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่ก็ได้รับพระราชทานส่วนรายได้จากหัวเมืองที่ตนได้รับการแบ่งให้บริหารกิจการหรือ “กินเมือง” นอกจากนี้รัฐบาลยังไม่ต้องให้ค่าตอบแทนแก่แรงงานรวมถึงวัสดุบางอย่างที่นำมาใช้ในงานโยธา ด้วยเหตุทั้งหมดนี้จึงน่าจะเป็นการยากที่เงินรายจ่ายแผ่นดินสมัยก่อนจะเกิดการขาดดุล⁴³ กล่าวคือ การที่ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินหรือเงินไม่มีความสำคัญ

⁴³ พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)” อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สมภพ มานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 462

เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีการทำการค้าอย่างแพร่หลายด้วยการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเหมือนสมัยที่มีการค้ากับต่างประเทศแพร่หลายดังเช่นสมัยรัตนโกสินทร์

ระบบเศรษฐกิจสมัยโบราณไม่มีความยุ่งยากรวมถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเชื่องช้า จนเมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีการทำสัญญาทางไมตรีและการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะสนธิสัญญาเบาว์ริงซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่เปรียบเสมือนการเปิดประเทศให้มีการทำการค้ากันได้อย่างเสรี ระบบการจัดเก็บรายได้ที่เปลี่ยนจากระบบผูกขาดของพระคลังสินค้าเป็นการจำกัดภาษีศุลกากรเฉพาะสินค้าขาเข้าทุกชนิด 3% แทน รวมถึงระบบเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้นเพราะมีการใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งทำให้ระบบเศรษฐกิจของสยามเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันระบบเศรษฐกิจก็เข้าไปผูกพันกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้นเช่นกัน

ภายหลังการปฏิรูปแผ่นดินครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2435) รูปแบบการปกครองแบ่งออกเป็นกระทรวง บริหารจัดการจากส่วนกลางออกไป เป็น 12 กระทรวง ซึ่งกระทรวงที่ได้รับงบประมาณมากที่สุดได้แก่ กระทรวงกลาโหม เฉลี่ยร้อยละ 17.3 และกระทรวงคมนาคมที่ได้รับงบประมาณมากตามลำดับ ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติที่ช่วงเวลาดังกล่าวการทหารมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ แต่ที่น่าสังเกตคือ ในส่วนของกระทรวงธรรมการ และกระทรวงเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นกระทรวงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในระดับฐานรากหรือระดับประชาชนกลับได้รับงบประมาณน้อยมาก คือประมาณ 2.7% ของงบประมาณเท่านั้น⁴⁴

การที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการคมนาคมของประเทศมาก (ยกเว้นด้านการทหารที่มีความสำคัญต่อทุกประเทศอยู่แล้ว) อาจพิจารณาได้ว่า การคมนาคมเป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานจะทำให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นเช่นนั้นจริงเพราะหากพิจารณาจากจำนวนตัวเลขงบประมาณที่ได้รับ และเช่นเดียวกันการที่รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญด้านงบประมาณกับการทหารมากเป็นอันดับหนึ่งนั้นย่อมหมายความว่า รัฐบาลคำนึงถึงความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรทั้งภายในและภายนอกอย่างมาก รวมทั้งคำนึงถึงปริมาณของงบประมาณที่มีอยู่เป็นหลัก ไม่มีการกู้เงินจากต่างประเทศมากนัก ซึ่งด้วยปริมาณของงบประมาณที่มีอยู่นี้เองทำให้รัฐบาลต้องเลือกใช้จ่ายตามความจำเป็นของประเทศ ณ เวลานั้น ซึ่งส่งผลให้รัฐบาลต้องยึดโครงการด้านการพัฒนาบางโครงการออกไปอย่างน่าเสียดาย

⁴⁴ เฟิงอ้าง หน้า 467

ภาพที่ 2.1 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ
ในช่วงเวลาที่ประเทศเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ

ที่มา : สถาบันพระปกเกล้า (2544) “สมุดภาพรัชกาลที่ 7” จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในนิทรรศการอวด
ภาพและของหายากยุครัชกาลที่ 7 ณ พิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
12 พฤศจิกายน – 12 ธันวาคม พ.ศ. 2544, หน้า 33

อย่างไรก็ตาม ด้วยกระบวนการทางด้านการใช้จ่ายเงินแผ่นดินของรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็อยู่ในสถานะมั่นคงพอสมควร แต่หากพิจารณาถึงภาพรวมของผลการพัฒนาอย่างจริงจังที่เกิดขึ้นกลับพบว่า จุดประสงค์ของการพัฒนาในขณะนั้นกลับมิได้อยู่ที่การยกระดับมาตรฐานการครองชีพด้วยการยกระดับรายได้ของประชาชน แต่เป็นการเน้นหนักในด้านการบริหารการปกครองของรัฐบาลที่ดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเป็นสำคัญ⁴⁵

แม้ว่ารัฐบาลจะให้ความสำคัญด้านความมั่นคงของประเทศแต่หากพิจารณาจากตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงรัชสมัยของพระองค์กลับพบว่าเศรษฐกิจของไทยขยายตัวขึ้นทุกปี แม้การขยายตัวด้านการใช้จ่ายจะสูงมากอย่างต่อเนื่องแต่บางปีรายได้ก็สูงกว่ารายจ่ายด้วยซ้ำ ทั้งนี้นอกจากเหตุผลที่รัฐบาลไม่ต้องการกู้เงินจากต่างประเทศและส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศที่พยายามควบคุมรายจ่ายของประเทศให้อยู่ในกรอบของเงินรายได้ ดังนั้นงบประมาณแผ่นดินจึงอยู่ในสภาพเกินดุลเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจสรุปได้ว่าความสำเร็จของการปฏิรูปประเทศโดยเฉพาะด้านการคลังของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สร้างความมั่นคงสมบูรณ์ด้านการคลังให้กับประเทศได้จนถึงปลายรัชสมัยของพระองค์

4.2 ปัญหาเงินคลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่ฐานะทางการคลังของประเทศอยู่ในภาวะมั่นคงแข็งแรง ซึ่งในปีแรกของพระองค์ (พ.ศ. 2453) รายได้จริงของรัฐบาลสูงกว่ารายจ่ายถึง 4.5 ล้านบาท รวมถึงมูลค่าของการส่งออกยังสูงกว่าสินค้าเข้าถึง 40.7 ล้านบาทอีกด้วย อย่างไรก็ตามการที่งบประมาณของประเทศอยู่ในภาวะเกินดุลในปีแรกของพระองค์ก็มิได้หมายความว่าความมั่นคงของฐานะทางการเงินของประเทศเสมอไป โดยที่พระองค์ยังคงยึดรูปแบบการบริหารจัดการการคลังแบบสมดุลตามแนวคิดของที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศ เพราะรูปแบบการบริหารการคลังของรัฐบาลแบบสมดุลนี้ให้ความสำคัญกับการกำหนดรายจ่ายของประเทศพยายามไม่ให้เกินรายได้เป็นสำคัญ ดังนั้นรายจ่ายเพื่อการพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับรายได้ของประเทศเป็นหลัก ในช่วง ปี พ.ศ. 2451 – 2453 เป็นช่วงระยะเวลาที่การค้ากับต่างประเทศไม่ดีนัก เหตุเพราะเกิดภัยธรรมชาติทั้งน้ำท่วมและฝนแล้งติดต่อกันทำให้สินค้าด้านการเกษตร โดยเฉพาะข้าวเสียหาย ทำให้รายได้ของประเทศไม่เพิ่มขึ้น ดังนั้นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงพยายามจำกัดขอบเขตของรายจ่ายไม่ให้สูงขึ้นกว่าปีก่อนๆ รวมถึงมีการตัดทอนรายจ่ายของกระทรวงต่างๆ ลงจำนวนมาก แม้ว่าผลของการดำเนินนโยบายลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้

⁴⁵ เฟื่องอ้าง หน้า 470

สถานะทางการคลังอยู่ในภาวะที่สมดุลได้ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการชะลอโครงการพัฒนาของกระทรวงต่างๆ ลงด้วย

อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาของพระองค์เป็นช่วงของการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าอันเป็นผลสืบเนื่องจากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงต่างๆ มีการวางแผนนโยบายการพัฒนาให้กว้างขวางออกไป และเป็นโครงการที่ไม่สามารถหยุดได้ เช่น การพัฒนาหัวเมืองมณฑลชั้นนอกของกระทรวงมหาดไทย การเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สะพาน คลอง เพื่อเชื่อมโยงการคมนาคมขนส่งระหว่างส่วนกลางและหัวเมืองต่างๆ ให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ทำให้ต้องมีการใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ปัญหาเรื่องของเงินเดือนของข้าราชการที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานแล้วก็มีส่วนเร่งให้กระทรวงต่างๆ ต้องเพิ่มมาตรฐานเงินเดือนให้เท่าเทียมเสมอกัน เหตุปัจจัยเหล่านี้เองที่ส่งผลให้รายจ่ายของรัฐบาลเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสวนทางกันกับรายได้ของประเทศที่ไม่เพิ่มขึ้น

ส่วนหนึ่งของรายได้ที่ไม่เพิ่มขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและเป็นเรื่องที่น่าสนใจคือ รายได้ที่ลดลงอย่างต่อเนื่องส่วนหนึ่งเป็นเพราะการยกเลิกบ่อนการพนัน หวย ก.ข. และการจำกัดการค้าฝิ่นลง ซึ่งถือเป็นรายได้สำคัญของประเทศ แต่พระองค์ทรงเลือกที่จะให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรของพระองค์มากกว่าความสำเร็จจากตัวเลขด้านการคลัง แม้จะทรงรู้ดีว่าการจำกัดและตัดรายได้ดังกล่าวจะนำมาซึ่งปัญหาด้านการคลังในอนาคต รวมถึงเป็นการสร้างความเป็นชาติที่เจริญแล้วด้วยการที่ราษฎรเลิกฝิ่นซึ่งถือเป็นยาเสพติด

จากนโยบายการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ ทำให้รายได้ของประเทศไม่พอ กับรายจ่าย รัฐบาลหาทางออกด้วยการกู้เงินจากต่างประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2454 รัฐบาลได้ตกลงกู้เงินจากยุโรปเพื่อสร้างทางรถไฟสายเหนือ ไปถึงเชียงใหม่ ซึ่งรัฐบาลคาดว่าจะต้องใช้งบประมาณทั้งหมดสูงถึง 17 ล้านบาท และต่อมาได้ตกลงกู้เพิ่มอีกประมาณ 26 ล้านบาท เพื่อลงทุนด้านชลประทานของประเทศ ภายหลังจากที่ภาคการเกษตรในพื้นที่ลุ่มภาคกลางให้ผลผลิตไม่เป็นที่น่าพอใจ แต่เป็นที่น่าเสียดายอยู่ว่า การลงทุนด้านการคมนาคมขนส่งของรัฐบาลโดยเฉพาะทางรถไฟ แม้จะช่วยให้ระบบการคมนาคมขนส่งอันเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่กลับพบว่าไม่ได้ช่วยให้กระบวนการผลิตของประเทศขยายตัวสูงขึ้นมากแต่อย่างใด ดังปรากฏว่าเมื่อต่อทางรถไฟสายเหนือขึ้นไปจนถึงพิษณุโลกแล้ว ก็เป็นประโยชน์ส่วนน้อยเท่านั้นที่จะสนับสนุนให้ชาวนาปลูกข้าวมากขึ้น เพราะในบริเวณพื้นที่นี้ใช้การคมนาคมขนส่งทางน้ำอยู่แล้ว ซึ่งก็เช่นเดียวกับกรณีของทางรถไฟสายใต้⁴⁶ หากพิจารณาถึงการลงทุนพัฒนาของรัฐบาลที่เกิดขึ้นก็ต้องนับว่าไม่ประสบ

⁴⁶ เพ็งอ้าง หน้า 475

ความสำเร็จเท่าที่ควร หรืออาจกล่าวได้ว่า การใช้จ่ายเงินแผ่นดินด้านการลงทุนของรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจไป จากช่วงเวลาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การพัฒนามีลักษณะเดิม คือ มีการลงทุน สร้างทางรถไฟเพิ่มจาก 927 กิโลเมตรเป็น 2,589 กิโลเมตร นอกจากนั้นก็เป็นการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานทางเศรษฐกิจบ้าง เช่น ไฟฟ้า ประปา การศึกษา ซึ่งความเจริญดังกล่าวเป็น ไปอย่างเชื่องช้า อันเนื่องมาจากการขาดทุนที่จะสนับสนุน⁴⁷

การกู้เงินจากต่างประเทศนี้ได้สร้างความยากลำบากให้กับกระทรวงพระคลังมหา สมบัติอย่างมาก นโยบายรักษาดุลการคลังของรัฐบาลกำลังประสบปัญหา อย่างไรก็ตามกระทรวง พระคลังมหาสมบัติก็คงพยายามรักษาดุลการคลังให้อยู่ในกรอบของงบประมาณมากที่สุดเท่าที่จะ ทำได้ด้วยการตัดทอนงบประมาณของกระทรวงต่างๆ ที่เสนอเข้ามาสู่กระทรวงการคลังให้อยู่ใน ภาวะสมดุล และก็ได้สร้างปัญหาตามมาอีกเช่นกัน ทั้งเรื่องของความขัดแย้งระหว่าง กระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับกระทรวงอื่น โดยเฉพาะกระทรวงกลาโหม รวมถึงความขัดแย้ง ระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่มีกรมพระจันทบุรีนฤนาถเป็นเสนาบดีกับพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องการเสด็จเยือนญี่ปุ่น แต่ที่สำคัญของการตัดลดงบประมาณก็คือเป็น การชะลอการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ซึ่งการดำเนินนโยบายรักษาดุลการคลังของ รัฐบาลนี้เป็นแนวนโยบายทางด้านการคลังที่ที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่าง มาก

การดำเนินนโยบายการบริหารประเทศที่เน้นด้านการป้องกันประเทศเป็นสำคัญ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะที่ระดับฐานะทางการคลังของประเทศไม่ค้ำนัก ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งของความผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับปัญหาเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตามปัญหาด้านเงินคลังที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวจะพิจารณาในรายละเอียดดังนี้ คือ

4.2.1 การใช้จ่ายของรัฐบาลและราชสำนัก

กล่าวได้ว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฐานะ ทางการคลังในช่วงก่อนที่พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์อยู่ในระดับที่มั่นคง มีรายได้และรายจ่ายที่ สมดุล แต่เมื่อมาถึงรัชสมัยของพระองค์กลับพบว่ารายจ่ายของประเทศมีอัตราเพิ่มขึ้นตลอดเวลาใน

⁴⁷ เพิ่งอ้าง หน้า 483

ขณะที่รายได้กลับลดลง ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น ปัญหาเรื่องการผลิตของประเทศ ปัญหาเรื่องของการรายได้ ในส่วนของรายจ่ายแผ่นดินนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ทาง⁴⁸ คือ

1) การใช้จ่ายจากรายได้ประจำปี คือรายจ่ายที่ใช้เงินจากการเก็บภาษีอากรในแต่ละปี และเป็นการใช้จ่ายที่อยู่ในรูปของ ค่าใช้จ่ายด้านเงินเดือน ค่าใช้สอย การจราจร และงบประมาณพิเศษ

2) การใช้จ่ายจากเงินคงคลัง เป็นการใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาและการลงทุนของประเทศ

ในขณะที่รายได้ของประเทศลดลงแต่รายจ่ายกลับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรายจ่ายของประเทศที่เพิ่มขึ้นนี้เป็นเพราะรัฐบาลจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากในการบริหารประเทศ การป้องกันประเทศ และรายจ่ายในพระราชสำนัก ในส่วนของรายจ่ายเพื่อการบริหารประเทศนี้ อาจแยกได้เป็น รายจ่ายประเภทเงินเดือนของข้าราชการ ซึ่งเป็นรายจ่ายหลักที่มีอัตราการขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นรายจ่ายสำคัญที่ยากต่อการตัดทอนลงได้ในรัชสมัยของพระองค์ นอกจากนี้รายจ่ายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ รายจ่ายด้านการทหารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญอย่างมาก และรายจ่ายในราชสำนัก ซึ่งรายจ่ายทั้งสองประการหลังนี้ หากพิจารณาในแง่ของเศรษฐกิจแล้วกล่าวได้ว่า เป็นรายจ่ายที่ไม่สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด แต่พระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญกับรายจ่ายทั้งสองอย่างนี้อย่างมากดังตารางที่ 2.1 รายจ่ายของประเทศเฉลี่ยระหว่าง พ.ศ. 2466-2468

⁴⁸ อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 111-113

ตารางที่ 2.1 แสดงรายจ่ายของประเทศโดยเฉลี่ยระหว่าง พ.ศ. 2466-2468

ประเภทรายจ่าย	เฉลี่ยร้อยละ
1. ด้านการบริหาร	31.2
2. ด้านการป้องกันประเทศ	23.1
3. ด้านราชสำนัก	12.0
4. ดอกเบี้ยเงินกู้	10.0
5. รัฐพาณิชย์	7.1
6. การจัดเก็บภาษี	6.0
7. การพัฒนา	3.2
8. เบี้ยหวัดบำนาญ	2.0
9. กรมธนบัตร	1.2

ที่มา : ปรับปรุงจาก พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล (2527) “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) 2517 อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพ มานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน้า 487

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับรายจ่ายในสมัยของพระองค์อยู่ที่รายจ่ายในราชสำนักและการใช้จ่ายเพื่อการป้องกันประเทศที่อยู่ในอัตราสูง กล่าวคือ รวมกันแล้วสูงถึงร้อยละ 35.1 ของรายจ่ายทั้งหมด รายจ่ายทั้งสองอย่างนี้เป็นรายจ่ายที่ไม่ได้ส่งเสริมต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและเป็นรายจ่ายที่สำคัญต่อฐานะทางการคลังหรือดุลการคลังของประเทศเพราะเป็นรายจ่ายที่มีปริมาณมาก เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก (Sir Edward Cook) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้รายงานไว้ในบันทึกการคลังของไทยเมื่อ พ.ศ. 2468 ว่า “การที่รัฐบาลใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากไปเพื่อกิจการดังกล่าวเช่นนี้เอง จึงทำให้รายจ่ายขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว”⁴⁹ นอกจากนี้ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก ยังกล่าวอีกว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมารัฐบาลใช้จ่ายเงินเพื่อการดังกล่าวมากเกินไป ซึ่งหากเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ที่มีขนาดและสถานการณ์ใกล้เคียงกันแล้วจะพบกับความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดดังตารางที่ 2.2

⁴⁹ เพิ่งอ้าง หน้า 487

ตารางที่ 2.2 แสดงเปรียบเทียบรายจ่ายระหว่างประเทศ

(เฉลี่ยร้อยละ)

ประเทศ	รายจ่ายเพื่อป้องกันประเทศ	รายจ่ายเพื่อราชสำนัก
ญี่ปุ่น	18.7	0.25
เดนมาร์ก	14.9	0.9
เนเธอร์แลนด์	11.5	0.1
สเปน	20.6	0.3
นอร์เวย์	8.5	0.1
ไทย	12.3	10.7

ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ก.15.3/1 Observation Upon the present Financial Position of Siam : Sir Edward Cook 1 June 1925 -26 p.13 อ้างใน ชาญชัย รัตนวิบูลย์ (2548) “บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิพิธพันธ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า หน้า 85

จากตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบรายจ่ายเพื่อราชสำนักและรายจ่ายด้านการป้องกันประเทศดังกล่าวจะเห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนถึงตัวเลขของรายจ่าย โดยเฉพาะรายจ่ายในราชสำนัก อาจกล่าวได้ว่า ไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดสำหรับประเทศที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาดกับการบริหารประเทศและสิทธิขาดกับการใช้จ่ายในพระราชทรัพย์ของประเทศ แต่เมื่อสถานการณ์ของสังคมสยามและสังคมโลกเปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาด้านเศรษฐกิจกำลังเข้ามามีบทบาทต่อประเทศนั้นๆ แล้ว ตัวเลขรายจ่ายในราชสำนักของพระองค์ที่สูงจึงนับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาด้านการคลังที่ตามมา

ในขณะที่รายได้ของประเทศลดลงแต่มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นนี้ ในส่วนของรายจ่ายราชสำนักก็เช่นเดียวกัน มีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากที่เกิดปัญหาทางการเงินในกรมพระคลังข้างที่ ใน พ.ศ. 2464-2465 ทำให้รัฐบาลต้องสนับสนุนเงินเข้ากรมพระคลังข้างที่ถึง จำนวน 3 ล้านบาท หากย้อนกลับมาพิจารณาถึงรายละเอียดของรายจ่ายในราชสำนักที่ทำให้เกิดปัญหาทางการเงินของพระคลังข้างที่กรณีดังกล่าวแล้วจะพบว่า เหตุที่รายจ่ายในราชสำนักของพระองค์ที่สูงขึ้นนี้มีอยู่สองส่วนด้วยกันคือ รายจ่ายปกติและรายจ่ายที่ไม่ปกติ กล่าวคือ

พระคลังข้างที่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีรายจ่ายเพื่อการอุปถัมภ์กิจการเสือป่า รายจ่ายกับการตามเสด็จของข้าราชการไปมณฑลต่างๆ รายจ่ายเพื่อพระราชทานสำหรับการส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสุข รายจ่ายเพื่อการดำรงพระเกียรติยศสำหรับงานต่างๆ เป็นต้น ซึ่งรายจ่ายเหล่านี้เป็นรายจ่ายที่พระคลังข้างที่จะได้รับจากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในแต่ละปีอยู่แล้ว ทว่าปัญหาด้านการเงินของพระคลังข้างที่ที่เกิดขึ้นกลับเป็นรายจ่ายจำนวนมากที่จ่ายให้กับข้าราชการในราชสำนัก ซึ่งกล่าวกันว่ามีการขอพระราชทานอย่างไม่มีขอบเขต⁵⁰

พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังได้กล่าวไว้ว่า ข้าราชการบางคนได้ขยักขอพระราชทรัพย์ไปอย่างไม่ละอาย และที่สำคัญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ยังทรงเห็นว่พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเด็ดขาดที่จะใช้จ่ายเงินแผ่นดินนอกเหนือไปจากงบประมาณที่กำหนดไว้

ความเห็นของพระองค์ในเรื่องดังกล่าวยืนยันได้จากกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพระมหากษัตริย์กับกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เรื่องที่พระองค์มีพระราชประสงค์จะเสด็จประพาสญี่ปุ่น แต่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติพิจารณาว่าไม่เหมาะสมเนื่องด้วยเรื่องของงบประมาณ จนกลายเป็นความขัดแย้งขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยืนยันถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ ส่งผลให้กรมพระจันทบุรีนฤนาถถึงกับลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

อย่างไรก็ตามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การใช้จ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศเป็นหลักสำคัญของงบประมาณในแต่ละปีด้วยเช่นกัน พระองค์ทรงดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศสืบต่อจากพระบรมราชชนก โดยเงินที่นำมาใช้จ่ายเพื่อการนี้ส่วนใหญ่เป็น “เงินคงคลัง” ซึ่งหมายถึงเงินรายได้แผ่นดินที่สูงเกินกว่ารายจ่ายของรัฐที่สะสมไว้ซึ่งในช่วงต้นรัชกาลปรากฏว่าเงินคงคลังนี้มีอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2453-2462 ที่ฐานะทางการคลังของรัฐบาลอยู่ในภาวะเกินดุลมาโดยตลอด (ยกเว้น พ.ศ. 2454) นอกจากนี้ก็ยังใช้เป็นเงินสำหรับช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร และใช้จ่ายเพื่อการลงทุนอันจะเป็นการช่วยเพิ่มดอกผลให้กับเงินดังกล่าวอีกทางหนึ่ง รายจ่ายเพื่อการพัฒนาประเทศในรัชสมัยของ

⁵⁰ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก พรเพ็ญ อันตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพมานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 488-489

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายโครงการต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมาก โครงการเพื่อการพัฒนาประเทศที่สำคัญๆ เช่น การก่อสร้างทางรถไฟสายเหนือ (กรุงเทพฯ-เชียงใหม่) ที่ใช้จ่ายเงินคงคลังรวมทั้งสิ้น 13,612,549.78 บาท สายใต้ (สายแยกตรง-ทุ่งสง) ที่ใช้จ่ายเงินรวมทั้งสิ้น 11,840,756.25 บาท สายตะวันออก (อรัญประเทศ) 12,462,876.79 บาท สายตะวันออกเฉียงเหนือ มี 2 สายคือ สายอุบลราชธานี ใช้จ่ายเงิน 10,377,990.78 บาท และสายขอนแก่น อีกจำนวน 352,502.16 บาท รวมถึงการเปลี่ยนรางรถไฟอีกจำนวน 894,518.24 บาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโครงการอีกจำนวนมากที่ล้วนจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินงบประมาณของประเทศทั้งการสร้างสะพานพระราม 6 การก่อสร้างการไฟฟ้า การก่อสร้างการประปา การก่อสร้างด้านชลประทาน การใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาแหล่งแร่เชื้อเพลิง รวมไปถึงการใช้จ่ายเพื่อกิจการอื่นๆ ของรัฐ เช่น การก่อตั้งธนาคารออมสิน การสร้างเรือพระที่นั่ง การใช้จ่ายเพื่อการสงคราม (สงครามโลกครั้งที่ 1) การใช้จ่ายเพื่อช่วยเหลือราษฎรในคราวที่เกิดอุทกภัย หรือในคราวที่ข้าวยากหมากแพง เป็นต้น⁵¹

จากรายจ่ายดังกล่าวก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ปริมาณเงินคงคลังลดลงอย่างรวดเร็ว สุดท้ายเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระองค์ปรากฏว่ากรมพระคลังข้างที่ต้องมีหนี้สินสูงถึง 19 ล้านบาท และเป็นสาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริเรื่องการตัดงบประมาณจ่ายส่วนพระองค์ลงเพื่อประคองสถานการณ์ด้านการคลังของประเทศในเวลาต่อมา

4.2.2 ปัญหาด้านรายได้

ดังได้กล่าวไว้แล้วตอนต้นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ในขณะที่ฐานะทางการเงินมั่นคง กล่าวคือ ในพ.ศ. 2453 อันเป็นปีแรกของการเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติของพระองค์รัฐบาลมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายถึง 4.5 ล้านบาท นอกจากนี้มูลค่าของสินค้าที่ส่งออกยังสูงกว่าสินค้าเข้าถึง 40.7 ล้านบาท⁵²

⁵¹ อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 121-137

⁵² อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก พรเพ็ญ อันตระกูล “การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพมานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 473-475

ที่มาของราย ได้แผ่นดินมีอยู่ 4 ด้านสำคัญ⁵³ คือ

1) รายได้จากอากร มี 3 หมวด คือ หมวดรัฐสามิต เช่น ค่าภาคหลวง ดิบุก การป่าไม้ หมวดรัฐพาณิชย์ เช่น รายได้จากการรถไฟ และหมวดอากรเบ็ดเตล็ด เช่น รายได้จากคอกเบี้ย เป็นต้น รายได้จากอากรนี้มีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่อง

2) รายได้จากภาษี เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีศุลกากร ภาษีรัชชูปการ ภาษีฝิ่น ภาษีด้านการพนันและหวย ก.ข. ในส่วนของภาษีศุลกากรและภาษีที่ดินนั้นมีอัตราการจัดเก็บเพิ่มขึ้น แต่ที่สำคัญคือภาษีด้านการพนัน และหวย ก.ข. กลับลดลงเมื่อรัฐบาลพยายามเลิกภาษีดังกล่าว รวมถึงความพยายามเลิกการสูบฝิ่นก็ทำให้ภาษีฝิ่นลดลงอย่างมากเช่นกัน

3) ค่าธรรมเนียมและค่าปรับ เช่น ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการพนัน และค่าปรับต่างๆ เป็นต้น มีอัตราลดลงนับแต่ปี พ.ศ. 2460 โดยเฉพาะค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการพนัน ทั้งนี้เพราะรัฐบาลมีนโยบายให้เลิกการพนันทั่วประเทศ

4) รายได้เบ็ดเตล็ด ซึ่งก็มีอัตราลดลงเช่นกัน

ในส่วนของราย ได้จากภาษีที่เกิดจากกระบวนการผลิตภายในประเทศคือ เป็นสินค้าออกที่สำคัญคือ “ข้าว” เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการผลิตข้าวเป็นสินค้าหลัก มาแต่สมัยโบราณ ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดปัญหาต่อกระบวนการผลิตข้าวของประเทศ ทั้งปัญหาจากภัยธรรมชาติและปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอันเนื่องมาจากสงครามโลก

ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2450-2454 เป็นปีที่สภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวยต่อกระบวนการผลิต ทำให้ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ลดน้อยลงและส่งผลกระทบต่อรายได้ของประเทศ สาเหตุหลักสำคัญอีกประการหนึ่งของการผลิตที่ผ่านมา คือ ต้องยอมรับว่าการขยายตัวของกระบวนการผลิตข้าวของชาวสยามอยู่ในลักษณะของการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเท่านั้น แต่ไม่ได้พัฒนากระบวนการผลิตให้ทันสมัยอันเป็นกระบวนการเพิ่มผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ปริมาณของผลผลิตก็ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ ดังนั้นเมื่อใดที่ฟ้าฝนไม่เอื้ออำนวยย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดอ่อนของระบบทางเศรษฐกิจของสยามที่มีการเกษตรเป็นแกนหลักของการ ได้มาซึ่งรายได้

⁵³ อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 110-112

ในปี พ.ศ. 2460 ประเทศไทยต้องประสบกับภาวะขาดแคลนข้าวต่อการบริโภคอย่างหนักอันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติทั้งอุทกภัยและฝนแล้งติดต่อกัน รัฐบาลขณะนั้นประกาศสั่งห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ นำมาซึ่งความถดถอยทางเศรษฐกิจ ภาคส่วนที่ต้องรับภาระหนักกับเรื่องนี้ตกอยู่ที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ผลของการประกาศห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศทำให้มูลค่าของสินค้าออกลดลงทันที ในปี พ.ศ. 2462 ภาวะด้านการคลังของประเทศขาดดุลหลังจากที่เกินดุลมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากข้าวที่เป็นสินค้าหลักของประเทศแล้วการป่าไม้ การปศุสัตว์ การประมง การอุตสาหกรรม ก็ถือเป็นแหล่งรายได้ของประเทศเช่นกัน

นอกจากสินค้าด้านการเกษตรแล้วรายได้ที่สำคัญของประเทศ ภาษีอากรด้านอื่นๆ ก็มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะทางการคลังของประเทศด้วยเช่นกัน การเกิดภัยธรรมชาติ เช่น ภาวะฝนแล้งหรืออุทกภัย อาจสร้างผลกระทบต่อรายได้ของรัฐบาล แต่หากได้พิจารณาถึงรายละเอียดแล้วจะพบว่า เป็นผลกระทบที่ส่งผลในระยะสั้นเท่านั้น เมื่อภาวะดังกล่าวหมดไปก็สามารถดำเนินการต่อใหม่ได้ แต่รายได้ที่ควรพิจารณาและเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบในระยะยาวในช่วงรัชสมัยของพระองค์ คือ การปรับโครงสร้างภาษีด้วยการยกเลิกการพนันและหวย ก.ข. รวมถึงการดำเนินการจำกัดการสูบฝิ่นลง ในอดีตที่ผ่านมาภาษีจากการพนัน หวย ก.ข. และภาษีจากฝิ่น โดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รายได้จากกิจกรรมดังกล่าวมีสูงถึง 1 ใน 4 ของรายได้แผ่นดิน ดังตารางที่ 2.3 ดังนี้

ตารางที่ 2.3 แสดงรายได้แผ่นดิน พ.ศ. 2456-2465

หน่วย : บาท

พ.ศ.	รายได้จากภาษีที่ดิน	รายได้จาก ภาษีฝิ่น	รายได้จากภาษี การพนันและหวย ก.ข.
2456	54,961,905	24,942,799	7,017,421
2457	55,487,039	16,190,101	6,704,054
2458	56,267,009	16,560,227	7,169,344
2459	58,890,004	19,275,702	2,886,431
2460	58,394,224	21,179,921	7,140
2461	59,761,919	21,444,418	5,984
2462	62,248,686	23,221,569	760
2463	52,576,797	19,889,324	376
2464	56,852,271	18,807,652	-
2465	54,727,168	16,564,758	-

ที่มา : ธนาคารอมสิน (2545) “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า เศรษฐกิจ พระผู้วางรากฐานความมั่นคงและเศรษฐกิจยุคใหม่” กรุงเทพมหานคร ธนาคารอมสิน หน้า 39

จากตารางจะเห็นได้ว่า รายได้ที่เกิดจากการพนันและหวย ก.ข. ลดลงจาก 7,017,421 บาท ในปี พ.ศ. 2456 จนหมดสิ้นในปี พ.ศ. 2464 ด้วยการดำเนินการตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรของพระองค์ เลิกเล่นหมากมั่วเมาอยู่ในอบายมุข การดำเนินนโยบายดังกล่าวของพระองค์เป็นการเดินสวนทางกับความต้องการเรื่องรายได้เพื่อการใช้จ่ายในด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยที่พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกหวย ก.ข. ในปี พ.ศ. 2458 และให้ยกเลิกบ่อนการพนันในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2459 นอกจากนี้รายได้จากภาษีฝิ่นก็มีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน อันเนื่องมาจากการออกกฎหมายควบคุมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 หากพิจารณาในด้านนโยบายการคลังโดยเคร่งครัดจะพบว่า การลดลงของรายได้ในส่วนดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดเพราะ ทำให้รายได้ลดลงจำนวนมาก แต่หากพิจารณาในด้านของการพัฒนาอย่างยั่งยืนย่อมสะท้อนให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์ โดยการที่ทรงยอม

ให้รัฐบาลเสียดรายได้จำนวนมากเพื่อให้ราษฎรของพระองค์ไม่ลุ่มหลงมัวเมาตกอยู่ในวังวนของอบายมุข แม้ว่าจะนำมาซึ่งปัญหาด้านการคลังภายหลังสิ้นรัชกาลแล้วก็ตาม

สรุปได้ว่า ตลอดระยะเวลา 15 ปีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) พระองค์ทรงบริหารจัดการให้มีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงพยายามปรับปรุงการป้องกันประเทศให้เข้มแข็งขึ้นด้วยการดำเนินนโยบายที่หลากหลาย ทำให้รัฐบาลมีความจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากและเพิ่มปริมาณขึ้นทุกปี ในขณะที่รายได้เพื่อการใช้จ่ายในแต่ละปีนั้นกลับสวนทางกันอย่างสิ้นเชิง นำเสียดายว่าภายหลังจากที่พระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว (พ.ศ. 2468) การดำเนินนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ที่พระองค์ได้ทรงดำเนินไว้ต้องหยุดชะงักลงด้วยปัญหาและอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในช่วง พ.ศ. 2473-2482 ถือได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงวางรากฐานการพัฒนาประเทศไว้หลายด้าน และเป็นจุดเริ่มต้นให้มีการพัฒนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดรัชกาลก่อให้เกิดงบประมาณด้านการคลังขาดดุลถึง 1,938,989 บาท⁵⁴ และเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติสืบต่อมา พระองค์ต้องมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาหลายประการเพื่อประคองฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยนโยบายและมาตรการต่างๆ ซึ่งจะได้ทำการศึกษาในรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3

4.3 ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ. 2468 ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ที่รุมเร้ามากมาย ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมือง ซึ่งพระองค์ต้องทรงใช้พระวิริยะอุตสาหะอย่างมากเมื่อขึ้นครองราชย์

เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติปัญหาที่พระองค์ต้องทรงแก้ไขเป็นอันดับแรก คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทั้งปัญหาด้านการคลังที่ติดลบมาแต่ครั้งรัชกาลก่อน ปัญหาด้านการผลิตของ

⁵⁴ “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสกษัตริย์วันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 334-335

ประเทศที่ต้องพบกับภัยธรรมชาติทั้งแผ่นดินไหวและอุทกภัย รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลกอันสืบเนื่องมาจากผลของสงครามโลกครั้งที่ 1

ปัญหาด้านเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านคือ ปัญหาด้านการคลัง ปัญหาด้านการเงิน และปัญหาด้านการผลิตกับการค้า⁵⁵ ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น นอกจากความไม่มั่นคงเรื่องสถานะทางการคลังที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องมาจากรัชกาลก่อนแล้ว ปัจจัยภายนอกเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจสมัยพระองค์ ซึ่งอาจพิจารณาถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจในสมัยพระองค์หลักๆ ได้ดังนี้

1) ปัญหาด้านการคลัง

ปัญหาสำคัญด้านการคลังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ฐานะทางการคลังลดน้อยลงในขณะที่รายจ่ายของประเทศเพิ่มขึ้น เห็นได้จากจำนวนเงินคงคลังที่ลดลงมาแต่ครั้งรัชกาลก่อน ซึ่งก่อนหน้านั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสถานะทางการคลังยังอยู่ในฐานะที่มั่นคงและลดลงเรื่อย ๆ จนสิ้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468) ถึงกับมีรายจ่ายมากกว่ารายรับสูงถึง 1,938,989 บาท และเป็นการขาดดุลงบประมาณที่ติดต่อกันมาถึง 4 ปี

เงินคงคลังนี้มีความสำคัญต่อประเทศอย่างมาก กล่าวคือ เป็นเงินสำรองหรือเงินเหลือจ่ายที่สะสมไว้สำหรับใช้ในยามฉุกเฉินหรือในกรณีที่รัฐมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายในอัตราที่เกินจากรายได้ แต่ก็เงินที่รัฐบาลจะพยายามไม่นำมาใช้ เพราะถือว่าเป็นเงินที่เป็นหลักประกันถึงเสถียรภาพและความมั่นคงทางการเงินหรือฐานะของประเทศ รวมถึงเป็นความเชื่อถือและชื่อเสียงของประเทศในสายตาของต่างประเทศ ดังนั้นเมื่อ “เงินคงคลัง” หมดลง ย่อมนำมาซึ่งความเปราะบางทางการคลัง เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วนด้วยมาตรการต่างๆ มากมาย เช่น การลดข้าราชการออก การตัดลดงบประมาณของราชสำนักลง การตัดทอนรายจ่ายของกระทรวงต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ดุลการคลังกลับมาอยู่ในสภาพที่มั่นคงโดยเร็วที่สุด ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดในบทที่ 3

⁵⁵ มยุรี นกยูงทอง “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพ มานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 496

ปัญหาด้านการคลังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจแยกพิจารณาได้เป็น 2 ส่วน คือ ปัญหาเรื่องรายได้แผ่นดินและรายจ่ายแผ่นดิน

(1) ปัญหาเรื่องรายได้แผ่นดิน

เรื่องของรายได้ในรัชสมัยของพระองค์นี้นับได้ว่าเป็นปัญหา มาก เพราะแหล่งที่มาของรายได้นั้นไม่ได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ในขณะที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พยายามตั้งงบประมาณรายได้ของประเทศไว้ต่ำกว่าความเป็นจริง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ตัวเลขของดุลการ คลังเข้าสู่ภาวะสมดุล ซึ่งหากเป็นช่วงภาวะที่ฐานะของเงินคงคลังเป็นปกติอาจไม่เกิดผลเสียต่อ ประเทศ ทว่าในรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงที่รัฐบาลกำลังประสบปัญหาการขาดแคลนเงิน ซึ่งเกิด จากรายได้ของประเทศไม่ได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ดังนั้นจึงนำมาซึ่งปัญหาความ ยุ่งยากต่อการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายของแต่ละกระทรวงที่ต้องจำกัดลง ทั้งนี้ก็เพื่อให้รายได้และ รายจ่ายของประเทศอยู่ในกรอบของดุลการคลังแบบสมดุล การดำเนินนโยบายด้านการคลังลักษณะ นี้เรียกว่าเป็นแนวคิดแบบ “อนุรักษนิยม” คือ มีจุดหมายปลายทางที่ตัวเลขความสมดุลของ งบประมาณเป็นหลัก

นโยบายการคลังแบบอนุรักษนิยม เป็นนโยบายที่เกิดจาก ความเห็นของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศที่เข้ามาวางรากฐานทางการคลังของประเทศไว้ให้อย่าง เกรงครัด โดยหมายถึง นโยบายที่พยายามรักษาเงินคงคลัง ไม่นิยมทำงบประมาณรายจ่ายโดยการกู้ เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้หนี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถ และ เสถียรภาพทางการคลังให้ปรากฏแก่นานาชาติ ปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล

(2) ปัญหาเรื่องรายจ่ายแผ่นดิน

การใช้จ่ายของแต่ละกระทรวงมีอัตราส่วนเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องการพัฒนาประเทศในทุกภาคส่วน ในแต่ละกระทรวงจะเสนอ งบประมาณของแต่ละกระทรวงเข้ามาที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อพิจารณา ซึ่งแต่ละ กระทรวงก็จะมีรายจ่ายทั้งที่เป็นรายจ่ายประจำ เช่น เงินเดือน และรายจ่ายแบบก้าวหน้าซึ่งเป็น โครงการเพื่อการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่าง ๆ ในขณะที่กระทรวงพระคลังฯ จะพิจารณาจาก รายได้ เมื่อกระทรวงพระคลังฯ ใช้วิธีการประเมินรายได้ต่ำกว่าที่เป็นจริง ดังนั้นรายจ่ายของแต่ละ กระทรวงที่เสนอเข้ามาจึงสูงเกินความเป็นจริง เพราะกลัวว่างบประมาณรายจ่ายที่เสนอมานี้จะถูกตัด ทอนลง ที่สำคัญของการจัดสรรงบประมาณในรัฐบาลของพระองค์ยังสะท้อนให้เห็นได้ว่ารัฐบาล ให้ความสำคัญกับกระทรวงใดมากกว่า ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริเรื่องการพัฒนาของ พระองค์ได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งหากพิจารณาถึงสัดส่วนของงบประมาณของแต่ละกระทรวงแล้วจะเห็นได้ ดังนี้

ตารางที่ 2.4 แสดงงบประมาณรายจ่ายจริงจำแนกเป็นรายการกระทรวง พ.ศ. 2469-2475

กระทรวง	หน่วย : ล้านบาท						
	2469	2470	2471	2472	2473	244	2475
กลาโหม	16.0	16.0	16.6	16.6	14.5	11.3	10.4
ทหารเรือ	4.5	4.5	4.5	4.5	3.8	3.4	2.6
ต่างประเทศ	1.7	1.3	1.3	1.2	1.3	1.2	0.8
คลัง	6.2	6.5	6.5	6.5	6.7	6.5	5.8
มหาดไทย	13.3	15.6	16.8	19.0	19.1	18.0	14.1
ยุติธรรม	4.9	2.9	3.0	3.0	3.1	2.8	2.4
ธรรมการ	2.9	2.9	3.1	3.4	3.7	3.5	3.3
พาณิชย์และ คมนาคม	4.9	6.1	7.6	9.2	-	-	-
เกษตรราชการ	3.6	3.7	4.1	4.7	4.6	3.5	3.0
เกษตรพาณิชย์การ	-	-	-	-	9.4	8.2	8.1
เบ็ดเตล็ด	1.0	0.8	0.8	0.8	0.8	1.0	1.0
งบประมาณหากษัตริย์	6.4	6.2	6.4	6.3	7.2	6.1	4.0
รวม	100.6	117.4	106.9	107.1	96.3	87.5	70.2

ที่มา : S.Y.B. B.E. 2469-2480 อ้างจาก มยุรี นกยูงทอง “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520 หน้า 84

2) ปัญหาด้านการเงิน

นโยบายทางการเงินของไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว มีลักษณะ
เป็นแบบ “อนุรักษ์นิยม”⁵⁶ กล่าวคือ จะมุ่งรักษาเสถียรภาพทางการเงินหรืออัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา

⁵⁶ มยุรี นกยูงทอง “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”
อ้างใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพ มานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484”
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 507

จากภายนอกเป็นสำคัญ โดยการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินต่างประเทศหรือเทียบกับค่าเงินบาทกับทองคำให้คงที่ เพราะรัฐบาลเชื่อว่าการรักษาอัตราแลกเปลี่ยนให้คงที่นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการค้า รวมถึงเป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศ มุ่งที่จะรักษาค่าของเงินบาทด้วยการระมัดระวัง ไม่ให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ดังนั้นรัฐบาลจึงมุ่งให้ความสำคัญกับเงินทุนสำรองของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นทองคำ โดยเชื่อมั่นว่าหากมีทองคำหรือค่าปริวรรตแห่งทองคำในทุนสำรองจำนวนมากค่าของเงินก็จะไม่เสื่อมลง เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่ารัฐบาลมุ่งที่จะสะสมทุนสำรองเป็นจำนวนมากเพื่อให้เงินบาทมีฐานะมั่นคง ซึ่งผลของแนวนโยบายด้านการเงินดังกล่าวเราจึงสามารถพิจารณาผลของแนวคิดดังกล่าวได้เป็น 2 ทางคือ ทางหนึ่งเป็นผลดีในการช่วยให้ฐานะทางการเงินของประเทศเกิดความมั่นคงและประเทศมีความน่าเชื่อถือ อีกทางหนึ่งการมุ่งสะสมทุนสำรองของประเทศในขณะที่ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไม่เอื้ออำนวยจะส่งผลเสียต่อการจัดงบประมาณเพื่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าเช่นกัน

3) ปัญหาด้านการผลิตและการค้า

ประเทศไทยเปิดประตูการค้าอย่างเสรีในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้กระบวนการผลิตของสังคมสยามเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าเป็นสำคัญ นำมาซึ่งรายได้เพื่อการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ การผลิตและการค้าจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อรัฐบาล ดังนั้นการผันแปรของการผลิตและการค้าไม่ว่าจะเกิดจากปัจจัยใดๆ ก็ตาม ย่อมส่งผลกระทบต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างเลี่ยงไม่ได้

ด้านการผลิตยังคงใช้ระบบดั้งเดิม คือ การพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก การเพิ่มปริมาณการผลิตก็ด้วยวิธีการขยายพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกออกไปมากกว่าการพัฒนาหรือนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิต ดังนั้น ปัจจัยเรื่องธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมหรือฝนแล้ง จึงส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตและทำให้เกิดความไม่แน่นอนของรายได้จากปริมาณของผลผลิตที่จะได้ไม่สม่ำเสมอในแต่ละปี

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพทางการผลิตและการค้ากับต่างประเทศอยู่ในฐานะเป็นที่น่าพอใจ แต่ในระหว่าง พ.ศ. 2472-2474 สถานการณ์ทางการค้าของไทยได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้ทรุดลงมาก แต่ในที่สุดช่วงปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นไปสถานการณ์ด้านการค้ากับต่างประเทศก็ดีขึ้นตามลำดับ⁵⁷ แม้ว่าการค้าจะมีความสำคัญต่อฐานะทางเศรษฐกิจ แต่มีข้อน่าสังเกตว่าผู้ที่กุมอำนาจทางการค้ากลับตกอยู่ใน

⁵⁷ เฟิงฮ้าง หน้า 520

มือของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน นอกจากนั้นก็เป็นชาวยุโรป ชาวอินเดีย เป็นต้น การค้าที่เกี่ยวข้องกับยุโรปก็ตกอยู่ในมือของชาวยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทการค้าที่เป็นของชาวอังกฤษ ทั้งนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวการค้ากับต่างประเทศร้อยละ 70 ทำกับประเทศที่อยู่ในเครือจักรภพของอังกฤษ ที่สำคัญแต่เดิมมาสังคมสยามเป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพของคนสยามคือการเป็นเกษตรกรและรับราชการ รูปแบบการค้าแบบใหม่ชาวสยามยังไม่มีความสามารถมากนัก รวมถึงยังไม่มีศักยภาพด้านบริการ เช่น การเดินเรือ การประกันภัย หรือการค้ากับต่างประเทศ จึงทำให้การค้ากับต่างประเทศส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของชาวต่างชาติ เช่น ชาวจีนหรือชาวอินเดีย นอกจากนี้สินค้าส่งออกของประเทศก็เป็นสินค้าอันเกิดจากการเกษตรกรรมด้วย ดังนั้นเราจึงเห็นปัญหาเศรษฐกิจด้านการส่งออกต้องได้รับผลกระทบเมื่อเกิดเหตุภัยกับกระบวนการผลิตอยู่หลายครั้ง เช่น ภาวะฝนแล้งหรืออุทกภัย เป็นต้น

สิ่งสำคัญประการหนึ่งของการค้ากับต่างประเทศ คือ ข้าวที่เป็นสินค้าออกหลัก แต่การค้าข้าวที่เกิดขึ้นเป็นการค้าโดยผ่านคนกลางที่ฮ่องกงและสิงคโปร์ ทำให้ผลของรายได้จากการค้าข้าวถูกตัดทอนด้วยพ่อค้าคนกลาง นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องสินค้าถูกปลอมปนก่อนถึงปลายทาง ทำให้ข้าวได้รับผลกระทบด้านชื่อเสียงอย่างมากและถือเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาลสยามเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศอย่างชัดเจน ปัญหาดังกล่าวแสดงให้เห็นในรูปของดุลการค้า แต่ไม่อาจเรียกว่าเกิดภาวะ “ขาดดุล” เหตุเพราะดุลการค้าของไทยเกินดุลมาโดยตลอด แต่เป็นปัญหาเรื่องของส่วนเกินในดุลการค้าลดลง อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงระยะสั้นเท่านั้น คือ ช่วง พ.ศ. 2472-2474 ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวไม่ถูกลดลงด้วยความสามารถในการปรับตัวทางการค้าของสยามที่เมื่อการส่งออกสินค้าลดลง มูลค่าของสินค้าเข้าก็ลดลงด้วย ส่วนปัญหาที่ยังคงค้างอยู่ก็คือ ปัญหาเรื่องราคาราคาสินค้าตกต่ำ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลต้องแบกรับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในส่วนของการผลิตนั้น ข้าวยังคงเป็นสินค้าหลักของประเทศ แต่เดิมการผลิตข้าวของสังคมไทยไม่มีความจำเป็นต้องผลิตเกินความต้องการบริโภค แต่เมื่อสยามเข้าสู่ระบบการค้าเสรีกับต่างประเทศ ข้าวจึงกลายเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมาก ยิ่งความต้องการข้าวทั้งภายในและภายนอกประเทศมีจำนวนมากเท่าใดการผลิตข้าวก็เปลี่ยนไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า มีการเพิ่มปริมาณการผลิตอย่างต่อเนื่อง ทว่าการเพิ่มปริมาณการผลิตดังกล่าวอยู่ในรูปของการขยายพื้นที่การเพาะปลูกมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต รวมทั้งยังไม่มี การนำเทคโนโลยีด้านการผลิตสมัยใหม่เข้ามาช่วยเสริมประสิทธิภาพการผลิต แต่ด้วยคุณลักษณะเฉพาะของข้าวไทยที่มีคุณภาพดีกว่าข้าวจากพม่าหรือเวียดนาม ดังนั้นราคาที่ซื้อขายกันในตลาดโลกจึงสูงกว่าและเป็นสินค้าสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับประเทศ

นอกจากข้าวที่เป็นสินค้าหลักแล้ว การทำป่านไม้สัก ขางพารา การทำเหมืองแร่ หรือแม้แต่การปลูกพืชอื่นๆ ก็เป็นการผลิตที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศด้วยเช่นกัน แต่ชาวสยามส่วนใหญ่ก็ให้ความสำคัญต่อการผลิตข้าวมากกว่าทั้งนี้อาจเป็นเพราะความชำนาญที่มีการผลิตกันมายาวนาน ส่วนการผลิตสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีอย่างเหมืองแร่ หรือการผลิตยาง ส่วนใหญ่อยู่ในมือของชาวต่างชาติ รวมถึงรัฐบาลก็ให้ความสำคัญต่อการผลิตข้าวมากกว่าสินค้าอื่น ดังนั้นปัญหาด้านการผลิตจึงให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตข้าวเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ด้านเทคนิคการผลิต การชลประทาน การปรับปรุงดิน และการใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต

เมื่อพิจารณาปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่หลวงมากสำหรับพระองค์ รวมถึงเป็นช่วงระยะเวลาที่พระองค์จะต้องเน้นด้านการแก้ปัญหามากกว่าที่จะการสานต่อแนวทางการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามรัชกาลก่อน

นอกจากนี้ยังมีข้อน่าสังเกตถึงรายละเอียดต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีบทบาทอย่างมากต่อปัญหาของประเทศทั้งที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจ รวมถึงอภิรัฐมนตรีสภา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์ด้วย กล่าวคือ เป็นบทบาทที่บางครั้งอาจกล่าวได้ว่ามีอำนาจเหนือพระราชดำริของพระองค์ด้วยซ้ำไป โดยเฉพาะประสบการณ์และความอาวุโสด้านเศรษฐกิจของสมเด็จพระเจ้านุรินฤนาถในฐานะที่เป็นหนึ่งในอภิรัฐมนตรีสภา หรือแม้แต่ที่ปรึกษาด้านการคลังที่เป็นชาวต่างประเทศอย่าง เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก ที่ถือเป็นเรื่องความน่าเชื่อถือของต่างประเทศต่อการนำเสนอแนวทางด้านการคลังของประเทศ

5. อิทธิพลทางความคิดด้านเศรษฐกิจของที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศ

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูประบบการปกครองใน พ.ศ. 2435 ทำให้ประเทศต้องขาดแคลนผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ จำนวนมาก มาตรการหนึ่งที่น่าสนใจคือ การว่าจ้างชาวต่างประเทศที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยงานราชการในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ที่สำคัญคือเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานของราชการ ความต้องการกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถนี้ปรากฏชัดเจนดังในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความตอนหนึ่งว่า

“...ในเมืองเราเวลานี้ ไม่ขาดคนอันใดยิ่งกว่าคน ...เพราะเหตุขาดคนเช่นนี้ จึงต้องจำใช้ฝรั่งในที่ซึ่งเรายังไม่มีความรู้แลความสามารถไม่พอ...”

และ

“...คนเรามันไปไม่ไหวจริงๆ ไม่ใช่ไม่ไหวด้วยกำลังวังชาฤๅความคิด
ความสามารถ ไม่ไหวด้วยมันไม่มีความรู้เอาเสียเลย...การที่เราใช้นั้นใช้ฝรั่งนั้นแปลว่าเราใช้
ตำราสำเร็จ คือ เอาที่เขาหลงแลเห็นว่าดีแล้วมาทำทีเดียว...”⁵⁸

จากพระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประเทศสยามขณะนั้นกำลังขาดแคลน
กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถอยู่มาก เนื่องจากการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างตะวันตกที่ได้
เริ่มอย่างจริงจังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะสำเร็จ
ถู่วงได้โดยสมบูรณ์ในระยะเวลาอันสั้น กิจการหลายอย่างยังอยู่ในระหว่างการปฏิบัติตามแผนไม่
เสร็จสิ้น และต้องมีการดำเนินการเพิ่มเติมตามความจำเป็น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงยังต้องดำเนินการพัฒนาประเทศและปฏิรูประบบราชการต่อไป ซึ่งบางสิ่ง
บางอย่างก็เป็นของใหม่สำหรับคนไทย ดังนั้นการว่าจ้างที่ปรึกษาและข้าราชการชาวต่างประเทศมา
รับราชการ จึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นอยู่ ซึ่งที่ปรึกษาเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาประเทศให้
ทันสมัยขึ้นไม่น้อย⁵⁹

ในด้านเศรษฐกิจที่ปรึกษาที่เป็นชาวต่างประเทศส่วนใหญ่คือที่ปรึกษาของกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติ ซึ่งล้วนเป็นชาวอังกฤษทั้งสิ้น ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่า รูปแบบของการพัฒนา
ประเทศที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบที่ได้ต้นแบบมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งก่อนหน้านั้นอังกฤษก็คือ
ตัวอย่างที่ชัดเจนมากของการเป็นมหาอำนาจที่ประสบความสำเร็จกับการพัฒนาประเทศ รวมถึง
ความเปลี่ยนแปลงของประเทศในภูมิภาคเอเชียที่ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในยุคของการล่าอาณานิคม
และชัดเจนมากกว่าประเทศอื่น

ในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ว่าจ้างชาวอังกฤษเข้ามา
ช่วยเหลือในด้านการคลัง ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับปรุงให้เป็นระบบ และมีบทบาทในการจัดหา

⁵⁸ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ฉบับวันที่ 3
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442 “พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรน
ทราธิบดี ร.ศ. 113-118 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี
พ.ศ. 2504)

⁵⁹ อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศใน
ประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2529 หน้า 11

แหล่งเงินทุนในต่างประเทศสำหรับนำมาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การคมนาคม การชลประทาน นอกจากนี้ที่ปรึกษายังมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงระบบเงินตราของไทยให้มีเสถียรภาพในการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศอีกด้วย ที่ปรึกษาในสมัยนี้มีบทบาทค่อนข้างสูง และทำประโยชน์ให้กับประเทศเป็นอย่างดี⁶⁰

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจชาวต่างประเทศก็มีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง ดังเช่น กรณีของเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก และนายฮอลล์-แพตช์ (Hall Patch) เป็นต้น

ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาคือแนวคิดของที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศ (ซึ่งล้วนเป็นชาวอังกฤษ) มีลักษณะเดียวกันคือ เป็นแนวคิดที่พยายามไม่ให้รายจ่ายสูงเกินกว่ารายได้ของแผ่นดิน ดังนั้นรายได้ของประเทศจึงเป็นกรอบที่จำกัดขนาดของรายจ่ายเอาไว้ การที่รายจ่ายจะสูงเกินกว่ารายได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ต้องใช้จ่ายเงินแผ่นดินมากเป็นพิเศษ หรือรายได้บางประเภทลดลงโดยไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้า⁶¹

บุคคลสำคัญและเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจและมีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและน่าจะมีอิทธิพลต่อแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก คือ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก (Sir Edward Cook)

เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก เข้ารับราชการในตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาด้านการคลังต่อจากนาย วิลเลียมสัน (Mr. Williamson) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นอายุ 43 ปี เคยรับราชการอยู่ในประเทศอินเดีย ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ นายวิลเลียมสันได้แนะนำและสนับสนุนเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุกเป็นพิเศษ โดยกล่าวว่า เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ดีแล้วยังมีความชำนาญในราชการประกอบกับมีอัธยาศัยเรียบร้อย⁶²

เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก ได้รับราชการมาจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและเมื่อสิ้นสุดสัญญาจ้างสามปีแรกแล้วรัฐบาลไทยก็ได้ต่อสัญญาจ้างอีก เนื่องจากพอใจในการปฏิบัติงานของ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก

⁶⁰ เพิ่งอ้าง หน้า 203

⁶¹ เพิ่งอ้าง หน้า 209

⁶² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/9 พระองค์เจ้าสุภโยค เกษมทูตเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เรื่อง เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก

แนวคิดด้านเศรษฐกิจของเซอร์ เอคเวิร์ด คุณนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับแนวคิดด้านการคลังของที่ปรึกษาคนอื่น กล่าวคือ เป็นแนวคิดแบบอนุรักษนิยม ส่วนตัวของ เซอร์ เอคเวิร์ด คุณเองก็อธิบายถึงสาเหตุ 3 ประการที่ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องดำเนินนโยบายด้านการคลังแบบอนุรักษนิยม คือ ต้องไม่จ่ายเงินรายได้จนหมดสิ้นและต้องสะสมเงินไว้

ประการแรก รายได้ราชการสำคัญของประเทศ เช่น รายได้จากภาษี มิได้อยู่ในระดับสูง
ประการที่สอง ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียวคือ “ข้าว” รายได้ของประเทศจึงไม่แน่นอนและขึ้นๆ ลงๆ ตามฤดูกาล

ประการที่สาม ได้แก่ความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินเพื่อพัฒนาประเทศต่อไป⁶³

อย่างไรก็ตามการเพิ่มรายจ่ายก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และรัฐบาลจำเป็นต้องหารายได้เพิ่มขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับรายจ่าย แนวคิดแบบอนุรักษนิยมของเซอร์ เอคเวิร์ด คุณนี้พิจารณาได้ชัดเจนว่า ในตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวปัญหาด้านการคลังเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องรีบแก้ไข เซอร์ เอคเวิร์ด คุณ ในฐานะที่ปรึกษาด้านการคลังสมัยนั้นก็ได้ออกความเห็นให้ตัดทอนรายจ่ายแบบ “คุณภาพ” กล่าวคือ การจัดให้งานสมมูลกับตำแหน่งของข้าราชการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วยกับแนวคิดในการแก้ไขปัญหาลักษณะดังกล่าว และนำมาซึ่งมาตรการต่างๆ มากมาย เช่น การลดข้าราชการออก การยุบรวมหน่วยงานที่มีความซ้ำซ้อนและไม่จำเป็น การลดเงินเดือน การตัดทอนรายจ่าย เป็นต้น ที่สำคัญคือผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ใน พ.ศ. 2469 อันเป็นปีงบประมาณแรกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รัฐบาลสามารถปรับให้ได้ดุลหลังจากที่ต้องประสบกับปัญหาเงินขาดติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี ซึ่ง เซอร์ เอคเวิร์ด คุณ ได้กล่าวไว้ในรายงานเกี่ยวกับปัญหางบประมาณว่า

“...รัฐบาลควรพิจารณาปรับปรุงมาตรการต่างๆ เพื่อให้สภาพที่เป็นอยู่ถูกต้องยิ่งขึ้น เพราะที่เป็นอยู่นี้มิได้อยู่ในลักษณะที่ควรเลย และสภาพในปีนี้จะแตกต่างไปจากเดิม ข้อเท็จจริงที่เป็นจุดสำคัญของงบประมาณ พ.ศ. 2469 คือ การมีเงินขาดติดต่อกันมาเป็นเวลาสี่ปี ได้เปลี่ยนเป็นการมีเงินเหลือ และไม่เพียงแต่จะสามารถปรับงบประมาณ พ.ศ. 2469 ให้

⁶³ ยูดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2435-2475)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2523 หน้า 401-402

ได้คู่คู้เท่านั้น แต่หลังจากที่ปรับงบประมาณแล้ว ยังมีเงินเหลือเตรียมไว้ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน ...⁶⁴

การดำเนินนโยบายด้านการคลังตามคำแนะนำของ เซอร์ เอคเวิร์ต คูก ได้สร้างความสำเร็จให้กับฐานะทางการคลังของประเทศได้อย่างชัดเจน ตัวของเซอร์ เอคเวิร์ต คูกเองก็ได้รับการยอมรับในความรู้ความสามารถจากหลายฝ่าย แม้แต่ภริยามন্ত্রীและเสนาบดีต่างก็ชื่นชม และให้การยอมรับ เซอร์ เอคเวิร์ต คูกทั้งสิ้น โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟิลาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่ได้ถวายความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...แม้ราคาจะเท่ากับ Mr. Williamson ก็คิดด้วยเกล้าฯ ว่าเป็นอันซื้อได้ถูกกว่า เพราะของดีกว่ากัน”⁶⁵

และที่สำคัญคือ การยอมรับในความรู้ความสามารถในตัวของเซอร์ เอคเวิร์ต คูกจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเซอร์ เอคเวิร์ต คูก คือเรื่องของการกำหนดค่าเงินบาท โดยการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินปอนด์สเตอร์ลิงให้เป็นการถาวร เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของประเทศ เพราะการที่อัตราแลกเปลี่ยนไม่คงที่นั้นจะทำให้เกิดผลเสียในทางการค้าอย่างมากมาย นอกจากนี้เซอร์ เอคเวิร์ต คูก ยังได้กำหนดมาตราเงิน ทั้งนี้เพราะระบบการเงินของไทยเวลานั้น อยู่ในมาตรฐานทองคำชนิดมาตราปวิวรรตทองคำ ซึ่งไม่ได้ใช้ทองคำเป็นหลักโดยตรง แต่อาศัยอยู่กับการเงินของประเทศอื่นซึ่งอยู่ในมาตราทองคำอีกทีหนึ่ง การที่เงินบาทผูกอยู่กับค่าเงินปอนด์สเตอร์ลิงและเชื่อมกับทองคำทางอ้อมนั้น เซอร์ เอคเวิร์ต คูก เห็นว่าเป็นข้อบกพร่องอย่างยิ่งเพราะถ้าเงินปอนด์ต้องออกจากมาตราทองคำแล้ว เงินบาทก็จะประสบกับความผันแปรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁶⁶ ซึ่งต่อมาก็ปรากฏว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ เมื่ออังกฤษประกาศออกจากมาตราทองคำ ในช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก สิ่งที่เซอร์ เอคเวิร์ต คูก แนะนำก็คือ การผูกเงินบาทเข้ากับทองคำ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ค่าของเงินระหว่างประเทศไม่ต้องขึ้นอยู่กับค่าของทองคำของเงินสกุลใดสกุลหนึ่ง

⁶⁴ เพิ่งอ้าง หน้า 402

⁶⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/9 สมเด็จพระนเรศวรฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ (16 กรกฎาคม พ.ศ. 2470)

⁶⁶ ยุวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2435-2475)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2523 หน้า 405

จะเห็นได้ว่าบทบาทของเซอร์ เอคเวิร์ด คูก ในฐานะเป็นที่ปรึกษาด้านการคลังมีความสำคัญต่อแผนนโยบายด้านเศรษฐกิจของประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก และด้วยความสามารถและความสำเร็จจากแนวคิดดังกล่าวทำให้เซอร์ เอคเวิร์ด คูกได้รับความไว้วางใจอย่างมากจากรัฐบาลสยาม โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชื่นชมและทรงเห็นด้วยกับแนวคิดของเซอร์ เอคเวิร์ด คูกตลอดมา หรือแม้ว่าเมื่อ เซอร์ เอคเวิร์ด คูกจะได้ลาออกจากการเป็นที่ปรึกษาด้านการคลังไปแล้วพระองค์ก็ยังคงขอความคิดเห็นจากเซอร์ เอคเวิร์ด คูกอยู่ ดังเช่นกรณีการลาออกของนาย ฮอลล์-แพตซ์ (รับตำแหน่งภายหลังจากที่เซอร์ เอคเวิร์ด คูกลาออก) และรัฐบาลจำเป็นต้องหาที่ปรึกษาคณใหม่เข้ามาทำหน้าที่ รัฐบาลสยามได้ขอร้องให้เซอร์ เอคเวิร์ด คูกเป็นผู้สืบหาให้ ซึ่งเซอร์ เอคเวิร์ด คูกเองก็ยินดีที่จะช่วยเหลือรัฐบาลไทย แต่ก็ต้องการทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ นายฮอลล์-แพตซ์ต้องลาออก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเรื่องนี้มีความสำคัญมากจึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนครสวรรค์ฯ กรมพระกำแพงเพชรฯ และกรมหมื่นเทววงศ์ฯ ทำความเข้าใจกับเซอร์ เอคเวิร์ด คูกให้ชัดเจนว่าการที่นายฮอลล์-แพตซ์ลาออกนั้น เพราะมีความเห็นต่างกันมิใช่เพื่อปิดบังเงินขาดในงบประมาณ⁶⁷

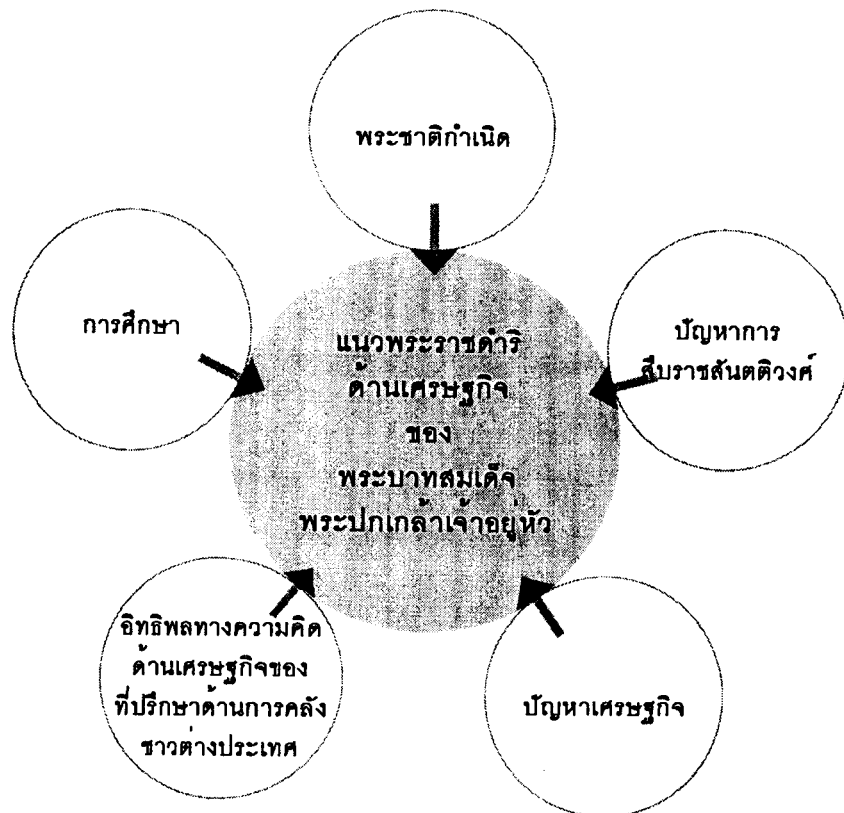
การให้ความสำคัญกับเซอร์ เอคเวิร์ด คูกมากถึงขนาดต้องส่งพระราชวงศ์ระดับสูงไปทำความเข้าใจนี้ แสดงให้เห็นชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับในแนวคิดของเซอร์ เอคเวิร์ด คูก และต้องการความช่วยเหลือจริง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวความคิดด้านเศรษฐกิจชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ เซอร์ เอคเวิร์ด คูก เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ตอนต้นรัชกาล กล่าวคือ แนวคิดทางการคลังแบบอนุรักษนิยมที่นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาด้านการคลังด้วยการตัดทอนรายจ่ายแบบดุลยภาพ พระองค์ก็ทรงเห็นด้วยและทรงเป็นผู้นำในการดำเนินตามแนวคิดดังกล่าว ด้วยการตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์เป็นอันดับแรก อันส่งผลสำเร็จต่อมา รวมถึงกรณีการขอความช่วยเหลือจากเซอร์ เอคเวิร์ด คูก ให้ช่วยเสาะหาที่ปรึกษาด้านการคลังคนใหม่แทนที่นายฮอลล์-แพตซ์ที่ขอลาออก ซึ่งพระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญกับข้อสงสัยเรื่องการลาออกของนายฮอลล์-แพตซ์ด้วยการส่งพระราชวงศ์ระดับสูงไปทำความเข้าใจ

ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าแนวคิดด้านการคลังของเซอร์ เอคเวิร์ด คูกจึงน่าจะเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่สำคัญคือความสำเร็จ

⁶⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 พระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (28 เมษายน พ.ศ. 2475)

อันเกิดจากแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวในตอนต้นรัชกาลยิ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นที่พระองค์มีต่อแนวคิดทางการเงินการคลังของที่ปรึกษาด้านการคลังอย่างเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก มากขึ้น

กล่าวได้ว่าปัจจัยแวดล้อมทางสังคมต่างๆ ที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 2.2 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สรุปจาก : ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีอิทธิพลอย่างมากทั้งมีส่วนส่งเสริมและผลักดันต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่พระองค์ทรงเลือกศึกษาทางด้านการทหาร ความไม่ชัดเจนเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ทำให้ความพร้อมต่อการบริหารจัดการบ้านเมืองในฐานะพระมหากษัตริย์มีน้อยเกินไป และสร้างความลำบากให้กับพระองค์ไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้นในช่วงที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์

การที่พระองค์ทรงได้รับการอบรมมาอย่างดีตั้งแต่ทรงพระเยาว์ทั้งจากพระราชบิดา พระราชมารดา รวมถึงพระเชษฐาของพระองค์ทำให้ทรงมีบุคลิกลักษณะนอบน้อม อ่อนโยน ทรงเป็นที่เคารพรักและได้รับความช่วยเหลือทั้งจากพระราชวงศ์และข้าราชการบริพารด้วยดีตลอดรัชกาล

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็ส่งผลอย่างมากต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์เช่นกัน ตอนต้นรัชกาลเป็นปัญหาเรื่องการคลังขาดดุล และครั้งสำคัญคือภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ปัญหาเศรษฐกิจทั้งสองครั้งส่งผลให้พระองค์ต้องทรงปรับแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ตลอดเวลา

ความไม่พร้อมของพระองค์โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจนี้เองที่แนวคิดของกลุ่มต่างๆ จึงเข้ามามีบทบาทและส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระองค์อย่างมาก ดังเช่น แนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาที่มีสมาชิกเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูง แนวคิดของที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยเฉพาะเซอร์ เอคเวิร์ด คุก ซึ่งทั้งสองกลุ่มดังกล่าวเป็นแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นแบบ “อนุรักษนิยม” แต่อาจแตกต่างกันในรายละเอียดเมื่อนำไปปฏิบัติบ้างเท่านั้น

สรุปได้ว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลเป็นแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งส่งเสริมสนับสนุน ผลักดัน นำมาสู่มาตรการและนโยบายต่างๆ เพื่อการแก้ปัญหาตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ซึ่งรายละเอียดของแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์จะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 3

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ต้องประสบปัญหา
ยุ่งยากหลายประการทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ในส่วนของปัญหาด้านเศรษฐกิจ
ที่สำคัญคือ ขณะนั้นสยามต้องประสบกับปัญหาขาดดุลการคลังที่เกิดขึ้นก่อนการเสด็จขึ้นครองราช
สมบัติ รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลกและอยู่ในขั้นรุนแรง พระองค์ทรงมีแนว
พระราชดำริในการแก้ปัญหาด้วยมาตรการหลายอย่าง อาทิ การลดรายจ่ายของประเทศ การตัด
รายจ่ายส่วนพระองค์ การลดจำนวนข้าราชการหรือที่เรียกว่า “ดุลยภาพ” เป็นต้น มาตรการเหล่านี้
นำมาซึ่งความสำเร็จ รวมถึงปัญหายุ่งยากและผลกระทบหลายประการ

การศึกษาถึงแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวครั้งนี้ จึงใช้ข้อมูลจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลซึ่งเป็นไปตามแนวพระราชดำริของ
พระองค์เป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าใจถึงจุดยืนและแนวพระราชดำริของพระองค์ได้อย่าง
ชัดเจนขึ้น บทนี้จะพิจารณาถึงรายละเอียดของแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจตั้งแต่เริ่มรัชกาลจนถึง
การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (พ.ศ. 2469-2475)

ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองที่สำคัญแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ ตอนเริ่มต้นรัชกาลกับปัญหาขาดดุลการ
คลัง และก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทั้ง 2 ครั้งถือว่ารุนแรง
มาก ทั้งจากสถานการณ์ทางการคลังของประเทศที่อยู่ในภาวะถดถอยเนื่องจากเหตุปัจจัยหลาย
ประการ รวมถึงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลก เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ก็เข้ามาใน
ลักษณะของการแก้ไขปัญหามากกว่าการเดินหน้าพัฒนาประเทศตามแนวทางของสมเด็จพระบรม
ชนกนาถและสมเด็จพระเชษฐา แนวพระราชดำริและนโยบายที่พระองค์ทรงเลือกใช้ในการแก้ไข
ปัญหาแต่ละเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่งด้วยเหตุปัจจัยทั้งด้านความพร้อมเรื่องเกี่ยวกับ
เศรษฐกิจของพระองค์ การศึกษา รวมถึงการไม่ได้เตรียมพระองค์เพื่อการเป็นพระมหากษัตริย์มาแต่
ต้น (แม้จะมีการเตรียมการอย่างจริงจังก็เป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆ คือประมาณ 1 ปีก่อนขึ้น

ครองราชย์) นำมาซึ่งผลทั้งความสำเร็จและความยุ่งยากของปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงขอนำนโยบายการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญๆ ของรัฐบาลขึ้นมาพิจารณาดังนี้

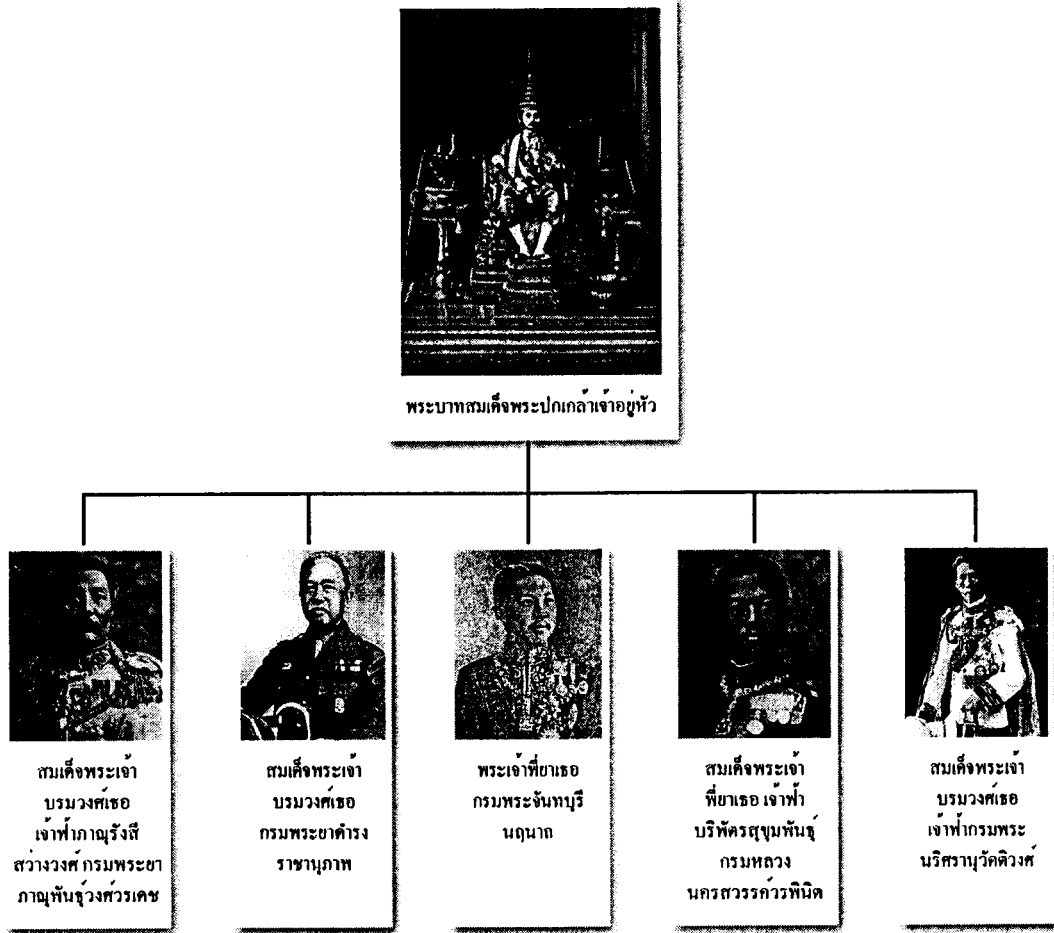
1. แนวพระราชดำริด้านการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวล้วนเป็นปัญหาใหญ่ที่พระองค์ต้องทรงหาทางแก้ไข พระองค์ทรงแต่งตั้งคณะบุคคลเพื่อช่วยเหลือในการบริหารประเทศ คือ อภิรัฐมนตรีสภา และคณะอภิรัฐมนตรีสภานี้มีส่วนช่วยในแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ แนวพระราชดำริของพระองค์ย่อมส่งผลกระทบต่อระบบและสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศ ท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นพระองค์ทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหานี้และนำมาซึ่งมาตรการต่างๆ หลายประการดังนี้ คือ

1.1 การแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภา

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติได้เพียง 2 วัน (28 พฤศจิกายน 2468) สิ่งแรกที่พระองค์ทรงกระทำก็คือ ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ให้ร่วมบริหารราชการแผ่นดิน ในฐานะที่ทรงอาวุโสในราชการและมีประสบการณ์มาก ข้อสำคัญคือ เป็นการถวายพระเกียรติคืนแก่พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งตกต่ำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 รวมถึงเป็นการแบ่งเบาพระราชภาระในพระราชกิจของพระองค์ลงด้วย โดยได้ทรงบัญญัติตำแหน่งขึ้นมาใหม่เป็นการถวายพระเกียรติยศให้สูงกว่าตำแหน่งเสนาบดีว่า “อภิรัฐมนตรีสภา” เป็นสภากาการแผ่นดินชั้นสูง เป็นที่ปรึกษาราชการทั้งปวง ให้กับพระองค์

ข้อสำคัญของอภิรัฐมนตรีสภา คือ ต่อมาภายหลังได้มีบทบาทต่อการบริหารประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าอภิรัฐมนตรีสภาจะมีบทบาทและอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่ในฐานะกษัตริย์อันเป็นประมุขของประเทศ หากอภิรัฐมนตรีสภาจะเสนอแนะหรือวางนโยบายใดๆ ออกมา จะสนองต่อแนวพระราชดำริของพระองค์หรือไม่ หากพิจารณาตามหลักการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ก็ต้องทรงรับผิดชอบแต่พระองค์เดียว ดังนั้นแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นด้านการแก้ไขปัญหาหรือด้านการพัฒนาต่างๆ จะเป็นไปตามพระราชประสงค์หรือไม่นั้น อภิรัฐมนตรีสภานี้มีส่วนร่วมอย่างมากในการส่งเสริม ผลักดัน และคัดค้านแนวพระราชดำริของพระองค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่าการศึกษาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับอภิรัฐมนตรีสภาเป็นการเฉพาะ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 3.1 สมาชิกอภิรัฐมนตรีสภาที่ได้รับการแต่งตั้งครั้งแรก
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : ชาญชัย รัตนวิบูลย์ (2548) “บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ปรินฤญาติพันธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519 จัดพิมพ์โดย พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า

อภิรัฐมนตรีสภาที่ได้รับการแต่งตั้งในครั้งแรก เป็นพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ 5 พระองค์ และภายหลังมีการแต่งตั้งเพิ่มเติมอีก 3 พระองค์¹

มูลเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่นี้ เป็นด้วยเหตุปัจจัยส่วนพระองค์เองที่ทรงยอมรับว่าขาดประสบการณ์และความสามารถในการที่จะต้องรับพระราชภาระอันหนักหน่วงในฐานะพระมหากษัตริย์ของประเทศสยาม ดังนั้นการแต่งตั้งพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์และความสามารถก็เพื่อขอคำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องสำคัญต่อบ้านเมืองและราชบัลลังก์ พระราชวงศ์ที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยที่จะช่วยให้แนวพระราชดำริของพระองค์นั้นรอบคอบและประสบความสำเร็จ ซึ่งชาญชัย รัตนวิบูลย์ ได้ทำการศึกษาไว้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภาจำแนกได้เป็น 3 ประการ³ คือ

1) ปัจจัยด้านความต้องการที่ปรึกษา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองไม่ได้ทรงมุ่งหวังในเรื่องการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงเปรียบพระองค์เองว่าเป็น “ม้ามืด” ด้วยตามลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ นั้นยังมีลำดับชั้นอีกหลายพระองค์ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้ ทำให้พระองค์ไม่ได้เตรียมความ

¹ ประกอบด้วย

1. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
2. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต
3. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
4. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
5. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

² การแต่งตั้งเพิ่มเติมประกอบด้วย

- พ.ศ. 2473 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์
 พ.ศ. 2474 พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
 พ.ศ. 2474 พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ

³ ชาญชัย รัตนวิบูลย์ “บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” (ปริญาญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519) จัดพิมพ์โดย พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า 2548 หน้า 161-

พร้อมมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะเรื่องของการศึกษาที่ทรงมุ่งมั่นด้านการทหารเป็นพิเศษ ดังนั้นจึงทำให้ ทรงขาดประสบการณ์ทั้งด้านการบริหารราชการแผ่นดินและขนบธรรมเนียมราชการต่างๆ และที่สำคัญ คือด้านเศรษฐกิจซึ่งค่อนข้างจะเป็นเรื่องที่พระองค์ทรงมีความพร้อมน้อยที่สุด

2) ปัจจัยด้านการเมืองก่อนขึ้นครองราชย์

เหตุการณ์เรื่องการกบฏที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือที่เรียกว่า “กบฏ ร.ศ. 130” แสดงให้เห็นถึงความตึงเครียดทางการเมือง มีการทำ ทายพระราชอำนาจสิทธิขาดของพระมหากษัตริย์ รวมถึงมีข่าวลือเรื่องของเจ้านายบางพระองค์ที่มี อำนาจทางการเมืองมากอยู่ในขณะนั้นจะทรงก่อการปฏิวัติ ได้สร้างความอึมครึมและหวาดระแวง ให้เกิดขึ้น ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริให้แต่งตั้งเจ้านายชั้นสูง เป็นอภิรัฐมนตรีสภา ทั้งนี้เพื่อจัดสรรและแบ่งอำนาจทางการเมืองออกไป รวมถึงเป็นการประกัน ว่าการขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ได้รับการสนับสนุนจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่อย่างจริงจัง

3) ปัจจัยทางด้านการเมืองที่ต้องการที่จะรักษาเสถียรภาพของราชบัลลังก์และราชวงศ์ชั้นสูง

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวความสัมพันธ์ระหว่าง พระบรมวงศานุวงศ์เกิดความริ้วฉานและขัดแย้งกัน กรณีสำคัญ คือ ความขัดแย้งระหว่าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งเป็น เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขณะนั้น เรื่องการเสด็จประพาสญี่ปุ่นครั้ง ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 เหตุที่ก่อให้เกิดความริ้วฉานขึ้นในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบตลอดเวลา ดังนั้นแนวพระราชดำริเรื่องการแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภานอกจาก จะเป็นการสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนแล้ว ยังรวมทั้งเป็นการประสานรอยร้าวภายใน กลุ่มพระราชวงศ์อีกด้วย

หากพิจารณาถึงปัจจัยทั้ง 3 ข้อดังกล่าวจะพบว่า แนวพระราชดำริของพระองค์นี้ จึงเป็นแนวพระราชดำริที่ลุ่มลึก เพราะประโยชน์ที่ได้รับจากอภิรัฐมนตรีสภานี้ นอกจากเรื่องของ ความรู้ความสามารถและประสบการณ์การทำงานด้านต่างๆ แล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็ง ให้กับสถาบันกษัตริย์ด้วย แม้ว่าหน้าที่ของอภิรัฐมนตรีสภาตามที่บัญญัติไว้นั้น จะเป็นเพียงการ ถวายคำปรึกษาเกี่ยวกับข้อราชการทั้งปวงเพื่อประกอบการพระราชวินิจฉัยตัดสินพระทัยสั่งการของ พระมหากษัตริย์เท่านั้น ไม่มีหน้าที่บัญชาราชการแต่อย่างใด เว้นแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พิเศษหรือเฉพาะตัวเป็นการชั่วคราว

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ
อภिरุมนตรีสภาผู้ช่วยชาฎาด้านเศรษฐกิจ

ภาพที่ 3.2 สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

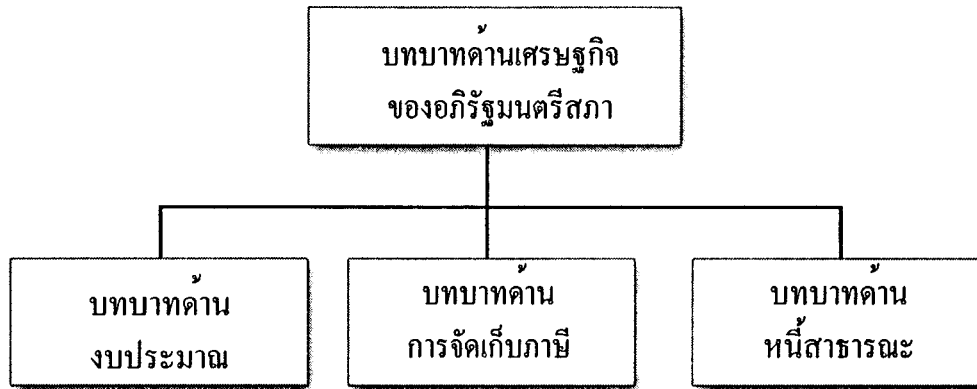
ที่มา : สถาบันพระปกเกล้า (2544) “สมุดภาพรัชกาลที่ 7” จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในนิทรรศการอวด
ภาพและของหายากยุครัชกาลที่ 7 ณ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
12 พฤศจิกายน – 12 ธันวาคม หน้า 118

การถวายคำปรึกษาของอภิรัฐมนตรีสภาส่วนใหญ่จะทำในรูปของการประชุม โดยที่สามารถรวบรวมข้อมูลความเห็นเป็นการส่วนพระองค์ได้ทุกเมื่อ ทั้งในเรื่องที่พระราชทานมาให้ถวายคำปรึกษาหรืออื่นๆ ที่เห็นสมควร

แม้จะมีหน้าที่เพียงถวายคำปรึกษาแต่ความสำคัญของอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นอยู่กับเรื่องที่ถวายคำปรึกษานี้ล้วนเป็นเรื่องที่สำคัญทั้งสิ้น เช่น เรื่องของความมั่นคงของประเทศหรือราชบัลลังก์ เรื่องปัญหาด้านเศรษฐกิจ เรื่องที่มีความลับมาก หรือเรื่องเกี่ยวกับนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นต้น ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของอภิรัฐมนตรีสภาจึงไม่ได้อยู่ที่อำนาจสั่งการแต่อยู่ที่ความสำคัญของเรื่องที่ถวายคำปรึกษา

ที่น่าสนใจ คือ ในส่วนของด้านเศรษฐกิจการที่พระองค์ทรงแต่งตั้งพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจการคลัง รวมถึงเคยเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและกระทรวงพาณิชย์มาก่อน นับเป็นความแหลมคมและลุ่มลึกในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่งที่ทรงสามารถเติมเต็มส่วนที่ขาดของพระองค์ คือ ความสามารถและประสบการณ์ด้านเศรษฐกิจ เห็นได้จากบทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในด้านการคลังที่สามารถบริหารจัดการปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ภายหลังจากที่ได้มีการสถาปนาอภิรัฐมนตรีสภาแล้ว สภานี้ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง ดังที่ชาญชัย รัตนวิบูลย์ ได้วิเคราะห์และแบ่งบทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาด้านการคลังไว้ 3 ด้าน⁴ ซึ่งสรุปได้เป็นแผนภูมิดังนี้

⁴ เฟิงอั้ง หน้า 163

ภาพที่ 3.3 บพพาด้านเศรษฐกิจของอภีร์ฐมนครีสภา
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : สรุปรจากชาญชัย รัตนวิบูลย์ (2548) “บพพาทของอภีร์ฐมนครีสภาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519) จัดพิมพ์โดย พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาบันพระปกเกล้า หน้า 161-163

1) *ด้านงบประมาณ* ในช่วงระยะแรกของการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดปัญหาด้านงบประมาณอย่างหนัก อภีร์ฐมนครีสภาได้เสนอให้แก้ไขปัญหาการขาดดุลของงบประมาณด้วยมาตรการตัดทอนรายจ่ายในหลายภาคส่วน ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2473 ฐานะทางการคลังของประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤติอันสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก สินค้าด้านการเกษตรของไทยซึ่งเป็นสินค้าหลักไม่สามารถส่งออกได้ดังก่อน ทำให้รายได้ของประเทศตกต่ำลง งบประมาณของประเทศอยู่ในภาวะขาดดุล กระทรวงพระคลังมหาสมบัติโดยความเห็นชอบของอภีร์ฐมนครีสภาต้องเพิ่มความเยียบขาดในมาตรการตัดทอนรายจ่ายมากขึ้น ด้วยการลดเงินเดือนของข้าราชการ ลดเงินพระคลังข้างที่ ลดข้าราชการออก ลดการขึ้นเงินเดือน เป็นต้น แม้จะพยายามเข้มงวดกับมาตรการดังกล่าวอย่างมาก แต่ปัญหาเศรษฐกิจก็ไม่สามารถบรรเทาลงได้แต่อย่างใด ใน พ.ศ. 2473-2475 ฐานะทางการคลังของประเทศเข้าสู่ภาวะวิกฤติมากขึ้น ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจของประเทศเลวร้ายยิ่งขึ้น และซ้ำเติมด้วยการที่ประเทศอังกฤษประกาศยกเลิกระบบมาตรฐานทองคำ ค่าเงินปอนด์ลดลง ทำให้สินค้าส่งออกของไทยมีราคาสูงขึ้นในตลาดโลก ปริมาณการส่งออกจึงลดลง

อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้าวอันเป็นสินค้าหลักที่การส่งออกมีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่องนับแต่
พระองค์ทรงขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ มีเพียงปีเดียวเท่านั้นที่มูลค่าการส่งออกสูงคือ ปี พ.ศ. 2470 ดัง
ตารางที่ 3.1 ดังนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงปริมาณการส่งออกและมูลค่าของสินค้าข้าว (พ.ศ. 2468-2475)

หน่วย : บาท			
พ.ศ.	ปริมาณเป็นหาบ	ราคาต่อ 1 หน่วยหาบ	รวมเป็นบาท
2468	22,929,114	7.30	167,409,359
2469	21,799,541	7.58	165,226,234
2470	28,670,654	7.02	201,156,349
2471	24,667,309	7.10	175,123,781
2472	18,860,087	7.37	139,087,390
2473	17,112,330	6.02	103,067,718
2474	22,200,453	3.49	77,500,354
2475	27,867,210	3.38	94,200,660

ที่มา : ยุวดี ไกรพิบูลย์ (2523) “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ”
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์บัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.
หน้า 435

จากตารางที่แสดงไว้ มีข้อน่าสังเกตว่า ปริมาณการส่งออกไม่ได้ลดลง แต่เป็น
ราคาต่อหน่วยที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง และลดลงอย่างมากใน 2 ปีก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ส่งผลให้รายได้ลดลงอย่างรุนแรงและนำมาซึ่งภาวะวิกฤติรายได้และการคลังของประเทศ

ภาวะวิกฤติด้านงบประมาณนี้ สังเกตได้ว่ารัฐบาลภายใต้การนำของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเน้นเรื่องความสมดุลของงบประมาณเป็นหลัก ซึ่งความสมดุล
ของงบประมาณนี้ เป็นแนวคิดด้านการคลังแบบอนุรักษนิยมที่ใช้กันมาแต่อดีต เป็นแนวคิดสำคัญ
ของกลุ่มที่ปรึกษาต่างประเทศ การที่พระองค์ทรงยอมรับความเห็นของ
อภิรัฐมนตรีสภาเรื่องการรักษาดุลงบประมาณ ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระองค์เองก็ทรงมีแนว
พระราชดำริเรื่องงบประมาณในรูปแบบดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน

ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่เลวร้ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ตั้ง “อนุกรรมการเสนาบดีสภา” ขึ้นตามข้อเสนอแนะของ “อภิรัฐมนตรีสภา” ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นอภิรัฐมนตรี⁵ ทั้งนี้เพื่อเตรียมการจัดทำงบประมาณให้เข้าสู่ดุลยภาพ โดยการตัดทอนรายจ่ายและหาทางเพิ่มรายได้ด้วยวิธีการเพิ่มภาษีอากร

ข้อควรพิจารณา คือ การที่พระองค์ทรงสนับสนุนแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของอภิรัฐมนตรีสภาในหลายๆ เรื่องนี้ แสดงว่าแนวพระราชดำริของพระองค์ก็ต้องคล้อยตามแนวคิดของอภิรัฐมนตรีสภาด้วยเช่นกัน เพราะหากว่าพระองค์ทรงมีข้อคิดเห็นที่ขัดแย้งกับแนวคิดของอภิรัฐมนตรีสภา ในฐานะประมุขของประเทศพระองค์ย่อมสามารถคัดค้านมาตรการหรือแนวคิดดังกล่าวอย่างแน่นอน ตรงกันข้ามพระองค์กลับเห็นชอบในแนวคิดของอภิรัฐมนตรีสภาด้วยการตั้งอนุกรรมการเสนาบดีสภาเพื่อแก้ไขปัญหาด้านงบประมาณของประเทศที่ส่วนใหญ่เป็นอภิรัฐมนตรีสภาเอง ตัวอย่างเช่น ทรงมีแนวพระราชดำริเห็นด้วยกับคณะอนุกรรมการชุดดังกล่าวที่กรมพระกำแพงเพชรฯ ทรงเสนอให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขเรื่องปัญหาการค้าข้าวแทนการให้ความสำคัญกับคุณภาพของข้าว เพราะข้าวของไทยมีคุณภาพดีอยู่แล้ว สิ่งที่รัฐบาลควรป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นคือ การปลอมปนข้าว นอกจากนี้รัฐบาลควรปรับปรุงวิธีการดำเนินการค้าให้ดีขึ้น⁶ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบและทรงเห็นว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ควรจะต้องดำเนินการตามนั้นมาเป็นเวลานานแล้ว ได้ทรงมีพระราชบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“...น่าเสียดายที่ไม่ได้คิดทำเสียนานแล้ว แต่ก็มีหลายเรื่อง that the public at large หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ได้พูดถึงมานานแล้ว แต่เราก็ไม่กระดิกเสียเลยจนมีเหตุการณ์จำเป็นแท้ๆ มากกระตุ้นจึงกระดิกได้ ซึ่งบางครั้งน่าจะซ้ากินไปได้ เพราะต้องให้ภัยมาถึงตัวแล้วจึง

⁵ สมาชิกอนุกรรมการเสนาบดีสภาประกอบด้วย

1. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต (เป็นประธานอนุกรรมการ)
2. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์
3. พระยาโกมารกุลมนตรี
4. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน

⁶ ยูวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2523 หน้า 442

เตรียมจะปิด ถ้าเคราะห์ดีก็ทันการ แต่เป็นทางที่อาจพลาดพลั้งได้ ควรจะคิดหัดป้องกัน
ล่วงหน้ากันเสียบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นหน้าที่อันแท้จริงของรัฐบาล”⁷

อีกกรณีหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2475 ปัญหาเรื่องงบประมาณเกิดความยุ่งยากมากขึ้นเมื่อ
กระทรวงต่างๆ ตั้งงบประมาณของแต่ละกระทรวงรวมกันสูงถึงราว 79 ล้านบาท ในขณะที่
กระทรวงพระคลังฯ และอนุกรรมการเสนาบดีสภาคาดว่าจะได้ราว 68 ล้านบาท (แต่รายได้
จริงกลับสูงถึง 79 ล้านบาท) ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการจัดงบประมาณ โดยที่ความคิดนั้นแตกออกเป็น
2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นความคิดของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติโดยมีแนวคิดสำคัญจากที่ปรึกษาของ
กระทรวงชาวต่างประเทศ และอีกฝ่าย คือ แนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา ซึ่งรายละเอียดของ
แนวคิดทั้งสองกลุ่มนี้จะได้แยกไว้พิจารณาให้ชัดเจนในหัวข้อที่ 3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไข
ปัญหาเศรษฐกิจ เพราะที่สุดของความคิดของทั้งสองกลุ่มนี้ คือ ความคิดเห็นที่เป็นเหตุและผล
สำหรับการพิจารณาก่อนการตัดสินใจพระทัยเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้แนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภายังได้คัดค้านแนวคิดเรื่องการขอเพิ่ม
เงินเดือนของทหารในชั้นยศเดิม 91 นาย ของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม (พระองค์เจ้าบรมเทศ
กฤตการ) ได้สำเร็จ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย มีผลให้เสนาบดี
กระทรวงกลาโหมกราบบังคมทูลลาออกและได้รับพระบรมราชานุญาตโดย “มติของอภิรัฐมนตรี
สภา”

จะเห็นได้ว่าเรื่องของงบประมาณ อภิรัฐมนตรีสภาเข้ามามีบทบาทอย่างมากใน
การจัดสรร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขาด
ประสบการณ์ด้านการคลัง โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะวิกฤติจำเป็นต้องได้แนวคิดจากผู้
ที่มีความรู้ความสามารถอย่างอภิรัฐมนตรีสภาเข้ามาแก้ไข รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัวเองก็ทรงเห็นชอบกับแนวคิดในมาตรการต่างๆ หลายเรื่องที่อภิรัฐมนตรีเสนอแนะ เห็นได้
จากแนวคิดของอภิรัฐมนตรีสภา มติของอภิรัฐมนตรีสภา และมาตรการต่างๆ ที่เกิดจากแนวคิดของ
อภิรัฐมนตรีสภาส่วนใหญ่มักได้รับการนำไปปฏิบัติแทบทั้งสิ้น ดังนั้นจึงเข้าใจได้ว่า แนว
พระราชดำริในการแก้ไขวิกฤติงบประมาณที่กลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาเสนอแนะเรื่องความพยายาม
จัดทำงบประมาณแบบ สมดุล ซึ่งเป็นแนวคิดด้านการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” เป็นแนวคิด

⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง พระราชบันทึก
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (12 กันยายน พ.ศ. 2473)

ที่สอดคล้องเป็นอันเดียวกันกับแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

2) บทบาทด้านการจัดเก็บภาษี ระบบภาษีของไทยในขณะนั้น เป็นโครงสร้างของระบบภาษีอากรที่เป็นภาษีทางอ้อมถึงร้อยละ 79 เช่น ภาษีศุลกากร ภาษีสถุการ ภาษีสถุค เป็นต้น อภิรัฐมนตรีสภาเพียงแก้ไขวิธีการจัดเก็บภาษีเงินรัชชูปการ⁸ ซึ่งเป็นภาษีทางตรงที่ทำรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมากเป็นอันดับสองรองจากภาษีที่ดิน (ดูรายละเอียดในตารางที่ 5.1 แสดงรายได้แผ่นดิน พ.ศ. 2468- 2475) เมื่อประเทศต้องพบกับวิกฤติเศรษฐกิจ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงมีการเสนอให้จัดเก็บภาษีกนรวยมากขึ้น แต่กลับไม่ได้รับการสนับสนุนจากอภิรัฐมนตรีสภา เชื่อว่าเป็นเพราะหากแนวคิดดังกล่าวได้รับการนำไปปฏิบัติอาจกระทบกระเทือนถึงกลุ่มผลประโยชน์ของอภิรัฐมนตรีสภาด้วย อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยอมรับว่า แม้แต่ข้อเสนอของพระองค์ที่จะนำระบบภาษีที่เป็นธรรมมาใช้ก็ไม่อาจประสบความสำเร็จ ซึ่งพระองค์นั้นทรงเห็นชอบด้วยกับแนวคิดของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพราะเชื่อว่าเป็นการจัดเก็บภาษีที่เป็นธรรมต่อสังคม ความสำคัญอยู่ที่ว่าแม้แนวพระราชดำริที่ต้องการสร้างความเป็นธรรมต่อสังคมดังกล่าว จะเป็นของพระมหากษัตริย์แต่ก็ยังไม่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้จริง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวการปฏิบัติจริงของรัฐบาลกับแนวพระราชดำริของพระองค์ใน “บางเรื่อง” ก็ไม่ตรงกัน ดังเช่น แนวคิดการจัดเก็บภาษีจากคนรวยให้มากขึ้น เป็นต้น น่าสนใจว่าอภิรัฐมนตรีสภามีบทบาทอย่างมากในทางปฏิบัติ ที่แม้ว่าจะมีหน้าที่ตามบทบัญญัติว่าเป็นเพียงให้คำปรึกษาต่อพระองค์ แต่ปรากฏว่าแนวความคิดของอภิรัฐมนตรีสภาสามารถคัดค้านแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ในบางแนวคิด

3) บทบาทด้านหนี้สาธารณะ แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกวิธีการ “รัดเข็มขัด” อย่างเข้มแข็ง แทนการก่อหนี้เพิ่มเพื่อใ้งบประมาณของประเทศในแต่ละปีลดลง ดังนั้นบทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาด้านหนี้สาธารณะนี้จึงมีน้อยมาก กล่าวคือ เพียงแต่มีการเสนอแนะให้กู้เงินภายในประเทศ จำนวน 4,000,000 บาท เพื่อใช้ในงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2475 ตามแนวพระราชดำริของกรมพระกำแพงเพชรฯ เท่านั้น

⁸ คือ รูปแบบภาษีที่กำหนดให้ชายฉกรรจ์ทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 20-60 ปีบริบูรณ์ หรือมีอายุ 17 ปีขึ้นไป แต่ได้ทหารสมรสแล้ว และอยู่ภายในพระราชอาณาเขต ต้องเสียเงินรัชชูปการอย่างสูงคนละ 6 บาทต่อปี โดยกรรมการอำเภอจะเป็นผู้ทำหน้าที่เก็บ เสนอบัติกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดอัตราเงินรัชชูปการ

สรุปได้ว่า แนวพระราชดำริเรื่องการแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภานี้ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยตรง แต่บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภามีส่วนสำคัญอย่างมากในการสนับสนุนและช่วยเหลือพระองค์คลี่คลายปัญหาทางเศรษฐกิจต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การที่พระองค์ทรงเห็นชอบกับแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภานำเสนอและมีมติออกมาหลายเรื่องสอดคล้องกัน แสดงให้เห็นชัดเจนว่าแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระองค์ นอกจากนี้ความเป็นพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่มีทั้งความรู้และประสบการณ์ของอภิรัฐมนตรีสภา จะเป็นการช่วยสร้างความชอบธรรมมากขึ้นหากว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจออกมาแล้วสอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาย่อมง่ายต่อการนำไปเป็นนโยบายเพื่อการนำไปปฏิบัติต่อไป

ดังนั้นแนวพระราชดำริเรื่องการแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายคำปรึกษาโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ จึงถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถช่วยพระองค์ตัดสินใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้องและรอบคอบยิ่งขึ้น

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลต้องพยายามอย่างมากในการแก้ไขปัญหา หลายฝ่ายต่างต้องระดมความคิดเพื่อช่วยกันประคับประคองสถานการณ์อย่างดีที่สุด มยุรี นกยูงทองได้วิเคราะห์แนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวว่าได้แตกออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน⁹ คือ แนวคิดของกลุ่มกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และแนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา

การที่ต้องพิจารณาแนวคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวก็เพื่อต้องการวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงแนวคิดของทั้ง 2 กลุ่มกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าสอดคล้องหรือขัดแย้งกับกลุ่มใด อย่างไร

⁹ มยุรี นกยูงทอง “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520 หน้า 311-314

1) แนวคิดของกลุ่มกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

แนวคิดของกลุ่มกระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่มีที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวอังกฤษเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากต่อแนวคิดในการแก้ไขปัญหา ซึ่งแนวคิดด้านเศรษฐกิจลักษณะดังกล่าวเริ่มมีตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นความคิดด้านการเงินการคลังแบบอนุรักษนิยมอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่ยึดหลักการปรับงบประมาณให้สมดุล เมื่อรายได้ไม่มากพอกับรายจ่าย มาตรการที่เข้ามาแก้ไข คือ การตัดทอนรายจ่ายในรูปแบบต่างๆ เช่น การตัดทอนรายจ่ายของภาคราชการ การลดข้าราชการออก และการเพิ่มภาษี เป็นต้น

แม้จะเป็นผลดีต่อการจัดการกับดุลงบประมาณ แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลเสียในด้านการบริหารราชการแผ่นดินด้วยเช่นกัน ในด้านการเงินรัฐบาลต้องดำเนินนโยบายการเงินที่รัดตัวเพื่อรักษาอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทให้คงที่และป้องกันเงินเฟ้อ รัฐบาลจึงคงอยู่ในมาตรฐานทองคำ ในขณะที่ประเทศอังกฤษและประเทศคู่ค้าส่วนใหญ่ของไทยได้ออกจากมาตรฐานทองคำกันหมดแล้ว โดยแนวคิดนี้มุ่งเน้นการสร้างเชื่อมั่นต่อเศรษฐกิจไทย แต่กลับส่งผลต่อภาวะการค้าของไทยในตลาดโลกอย่างมาก ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เป็นอยู่กลับทรุดหนักลงไปอีก ในขณะที่รัฐบาลเองก็ไม่ยอมกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อมาประคองสถานการณ์ แนวคิดของกลุ่มกระทรวงพระคลังฯ ที่เน้นการดำเนินนโยบายแบบอนุรักษนิยมอย่างเข้มงวดนี้ส่งผลให้รัฐบาลไทยต้องประสบปัญหาย่างยากทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นไปอีก

2) แนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา

แนวความคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา เป็นแนวคิดแบบอนุรักษนิยม เช่นเดียวกับกลุ่มของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ แต่ไม่เข้มข้นเคร่งครัดเท่า กล่าวคือ ในด้านการคลัง เน้นการปรับงบประมาณให้ได้ดุลเป็นหลักสำคัญประการเดียว และเห็นขัดแย้งเรื่องการใช้มาตรการตัดทอนรายจ่ายอย่างเข้มงวด โดยเห็นว่าการบริหารราชการแผ่นดินก็มีความสำคัญต่อประเทศเช่นกัน แม้จะเห็นด้วยกับการตัดทอนรายจ่ายเพื่อให้ตัวเลขงบประมาณลงตัวแต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการตัดทอนอย่างเข้มงวดจนกระทบกับบริหารราชการแผ่นดิน ในส่วนของการเงินวิธีการของกระทรวงพระคลังฯ ที่เน้นรักษาค่าเงินด้วยการผูกติดกับมาตรฐานทองคำเพียงอย่างเดียว นั้นไม่เหมาะสม แม้ว่าการรักษาค่าเงินบาทจะเป็นสิ่งสำคัญก็ตาม โดยกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาเห็นว่าควรเชื่อมค่าเงินบาทเข้ากับเงินปอนด์สเตอร์ลิงของอังกฤษด้วยเมื่ออังกฤษออกจากมาตรฐานทองคำแล้ว ทั้งนี้เพราะการผูกค่าเงินไว้กับมาตรฐานทองคำเพียงอย่างเดียวส่งผลต่อการส่งออกของประเทศอย่างหนัก

ข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจของทั้งสองกลุ่มเหมือนกันคือ เป็นแบบ “อนุรักษนิยม” แต่แตกต่างกันในรายละเอียด แม้แนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของทั้งสองกลุ่มจะขัดแย้งกันบ้างในรายละเอียดของวิธีดำเนินการ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามีความขัดแย้งทั้งหมด เช่น แนวคิดเรื่องการคุลยภาพครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2469 ก็ได้รับความเห็นชอบจากพระองค์เจ้าสุภโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ อภิรัฐมนตรีสภา รวมถึงที่ประชุมของเสนาบดีส่วนใหญ่ สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าแนวคิดแกนกลางในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจแบบอนุรักษนิยม เป็นแนวคิดหลักของการแก้ไขปัญหาของประเทศ อย่างไรก็ตามในระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การตัดสินใจพระทัยเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาครั้งท้ายสุดจึงอยู่ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สุดแล้วแนวคิดแบบอนุรักษนิยมก็ได้รับการนำมาใช้จริง ที่สำคัญในช่วงต้นรัชกาล เซอร์ เอคเวิร์ด คุก ที่ปรึกษาด้านการคลังในขณะนั้นได้รับความเชื่อถือจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมถึงมีความสัมพันธ์อันดีเป็นส่วนตัวกับเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ตลอดจนอภิรัฐมนตรีส่วนใหญ่ ส่งผลให้แนวคิดของกระทรวงพระคลังฯ โดยเซอร์ เอคเวิร์ด คุกนี้จึงเป็นไปอย่างราบรื่น

อนึ่งที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศนี้มีข้อน่าสนใจว่า ในช่วงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงที่ปัญหาการคลังของประเทศเป็นปัญหาเร่งด่วน เซอร์ เอคเวิร์ด คุก ได้เสนอความเห็นให้ตัดทอนรายจ่ายแบบ “คุลยภาพ” คือ การจัดคนและงานให้สอดคล้องกับตำแหน่ง ข้าราชการที่เกินความจำเป็นให้ยุบตำแหน่งนั้นเสีย ปรับอัตราเงินเดือนให้ต่ำลง และปลดข้าราชการออกรับพระราชทานบำเหน็จเสียบ้าง¹⁰ แนวคิดนี้นำไปสู่มาตรการต่างๆ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้มีการปรับปรุงระบบการบริหารราชการส่วนกลางให้กะทัดรัดขึ้น ในส่วนภูมิภาค โปรดเกล้าฯ ให้ยุบเลิกตำแหน่งปลัดมณฑลต่างๆ ยุบเลิกอุปราชประจำภาค ยุบเลิกมณฑล ยุบเลิกจังหวัดบางจังหวัด ซึ่งระบบการบริหารส่วนภูมิภาคดังกล่าวเป็นระบบการบริหารแผ่นดินที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ต้องการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การแก้ปัญหาลักษณะนี้นำมาซึ่งความไม่พอใจสำหรับผู้ที่ต้องสูญเสียอำนาจ แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนักดีว่าผู้ที่เสียประโยชน์ย่อมได้รับความเดือดร้อนและไม่พึงพอใจ แต่ก็จำเป็นต้องตัดทอนรายจ่ายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ลงวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2469 ความว่า

¹⁰ ยุวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2523 หน้า 443

“...ของสำคัญที่สุดก็คือการตัดรายจ่ายของรัฐบาล โดยลดจำนวนข้าราชการ มีคนไทยในยุโรปน้อยคนที่ทราบว่าสถานการณ์ทางการเมืองของไทยนั้นอ่อนแออยู่เพียงไร จึงเป็นการที่จำเป็นที่จะต้องตัดรายจ่ายของรัฐบาล เราจึงตกลงจะลดจำนวนข้าราชการในกระทรวงต่างๆ จึงต้องคิดเอาคนออกเป็นจำนวนมาก เฉพาะอย่างยิ่งในราชสำนัก ฉันทขอมลดรายได้ที่รัฐบาลถวายพระคลังข้างที่ลงราว 4 ล้านบาท การที่เราทำเช่นนี้ก็ทำให้คนบ่นและก่นตำหนิรัฐบาลกันอย่างใหญ่หลวง เพราะนำความลำบากยากเข็ญมาสู่ผู้ที่ต้องถูกตัดออก แต่ก็เป็นกรจจำเป็นที่จำทำให้รายจ่ายกับรายได้ของรัฐบาลเข้าสู่ดุลยภาพ เนื่องจากขาดดุลมาหลายปีแล้ว นั้น ทั้งยังแสดงให้เห็นคนทั่วไปควรจะเริ่มหางานอื่นทำนอกจากเป็นข้าราชการเท่านั้น จึงถึงเวลาแล้วที่คนไทยจะหันเข้ามาปรับปรุงการค้าขายและอุตสาหกรรมให้ดีขึ้น...”¹¹

จากพระราชหัตถเลขาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นห่วงและทรงเข้าใจในความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับแนวพระราชดำริดังกล่าวอย่างมาก ดังนั้นพระองค์จึงพยายามที่จะดำเนินการด้วยการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเห็นได้จากการตัดรายจ่ายของราชสำนัก งบประมาณประจำที่จัดถวายพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่รัชกาลก่อนปีละ 9 ล้านบาท ก็โปรดฯ ให้ตัดลงเหลือเพียง 6 ล้านบาท ส่งผลให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติสามารถจัดงบประมาณได้ลงตัวง่ายขึ้น¹²

จากแนวพระราชดำริเรื่องการตัดทอนรายจ่ายของประเทศนี้ ส่งผลให้ทุกกระทรวงต้องดำเนินนโยบายตามแนวพระราชดำริดังกล่าวอย่างเข้มงวด กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2469 งบประมาณของทุกกระทรวงลดลงจากปี พ.ศ. 2468 ทั้งหมด ยกเว้นกระทรวงคมนาคมเท่านั้นที่สูงกว่าปีก่อนอยู่เล็กน้อย และงบพิเศษ¹³ ที่เพิ่มขึ้นอยู่ 3 ล้านเศษ นอกจากนี้ยังมีบางหน่วยงานที่มีการตัดงบประมาณลงทั้งหมดด้วย คือ กรมศิลปากร ดังตารางงบประมาณรายจ่ายเปรียบเทียบของหน่วยงานต่างๆ ในปี พ.ศ. 2468 และ พ.ศ. 2469 ดังนี้

¹¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า จุลจักรพงษ์ “เจ้าชีวิต” (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา 2517) หน้า 666

¹² ยุวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2523 หน้า 444

¹³ งบพิเศษนี้ หมายถึง เงินพระคลังข้างที่ เงินเสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑล เงินเบี้ยหวัดบำนาญ เงินดอกเบี้ยและสงฆ์เงินต้นเงินกู้ เงินสำรองใช้หนี้ของพระคลังข้างที่ เป็นต้น

ตารางที่ 3.2 แสดงจำนวนเปรียบเทียบงบประมาณรายจ่ายปี พ.ศ. 2468-2469

กระทรวง	งบประมาณ พ.ศ. 2468	งบประมาณ พ.ศ. 2469	หน่วย : ล้านบาท
			หน่วยเปรียบเทียบ
มหาดไทย	15243456	13832867	-1140589
กลาโหม	14,000,000	12,626,000	-1,375,000
ทหารเรือ	5,000,000	4,545,000	-455,000
ต่างประเทศ	1,517,321	1,487,310	-39,011
พระคลังฯ	7,276,011	6,720,022	-55,999
เกษตรราชการ	4,218,820	3,837,520	-381,300
ยุติธรรม	5,218,889	4,862,611	-357,278
ศึกษาธิการ	2,800,638	2,709,157	-91,481
คมนาคม	11,683,267	11,984,993	+299,726
มูรธาธร	131,487	46,432	-85,055
พานิชย์	486,795	467,795	-19,000
กรมราชเลขาธิการ	268,363	229,523	-40,840
กรมธรรมการ	317,486	280,326	-37,160
กรมศิลปากร	168,393	-	-168,393
กรมแผนที่	588,765	588,765	-
กรมอุทกศาสตร์	280,000	280,000	-
กรมอากาศยาน	3,400,000	3,400,000	-
งบพิเศษ	22,273,547	25,901,867	+3,628,320
รวม	94,875,238	93,788,188	1,087,050

ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.1/1 เรื่อง งบประมาณเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2469 - พ.ศ. 2470 (5 ธ.ค. 2468 - 1 พ.ค. 2471) พระองค์เจ้าสุภโยกเกษมกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว 18 มีนาคม พ.ศ. 2468

แนวคิดเรื่องการตัดทอนรายจ่ายนี้เห็นได้ชัดเจนว่ามีการตัดลดงบประมาณแทบทุกกระทรวง ขอดรวมต่ำกว่าจากปี พ.ศ. 2468 ถึง 1,087,050 บาท อันเป็นผลให้ตัวเลขสามารถปรับงบประมาณของประเทศให้เข้าสู่ดุลยภาพได้ง่ายขึ้น

การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบในการดำเนินนโยบายด้านการคลังแบบอนุรักษ์นิยมตามความเห็นของเซอร์ เอคเวิร์ด คุก นี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงทิศทางของแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์แล้ว ส่วนหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีและการให้ความเชื่อถือแนวคิดเรื่องนโยบายการคลังของเซอร์ เอคเวิร์ด คุก ด้วยเช่นกัน

ต่อมาเมื่อเซอร์ เอคเวิร์ด คุก ลาออก นายฮอลต์-แพตซ์ เข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษาการคลังแทน และพระยาโกมารกุลมนตรี เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก็ใช้แนวนโยบายด้านการคลังแบบอนุรักษ์นิยมเช่นกัน แต่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจรัดตัวมากขึ้น และเมื่อรายได้ลดลงแต่รายจ่ายไม่ลดลง การจะทำให้งบประมาณได้ดุลนั้นจึงต้องเน้นนโยบายแบบอนุรักษ์นิยมอย่างเข้มงวดขึ้นไปอีก คือ การตัดทอนรายจ่าย การลดข้าราชการออก และการเพิ่มภาษีอย่างเข้มข้น ในช่วงนี้เองที่ความคิดเรื่องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้แตกออกเป็น 2 กลุ่มดังกล่าว

แนวความคิดที่แตกต่างกันนี้ ปัญหาอยู่ที่การปรับงบประมาณและการแก้ไขเงินขาดด้วยการตัดทอนรายจ่ายของกระทรวงพระคลังฯ โดยพระยาโกมารกุลมนตรีและนายฮอลต์-แพตซ์ เสนอให้รัฐบาลทำการตัดรายจ่ายแบบรุนแรง เพราะรายจ่ายสูงกว่ารายได้มาก โดยที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติไม่สามารถหารายได้เพิ่มได้ตามต้องการ ในขณะที่กลุ่มของอภิรัฐมนตรีเห็นด้วยกับเรื่องการปรับงบประมาณให้ได้ดุล แต่ไม่เห็นด้วยกับการตัดรายจ่ายอย่างรุนแรง ความเห็นดังกล่าวส่งผลให้เกิดความยุ่งยากกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในการจัดทำงบประมาณประจำปีอย่างมาก ความขัดแย้งดังกล่าวส่งผลให้นายฮอลต์-แพตซ์ลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาการคลัง

อย่างไรก็ตามในภายหลังปรากฏว่า สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกเริ่มฟื้นตัวดีขึ้น ซึ่งแสดงว่านายฮอลต์-แพตซ์คาดการณ์ผิดและมองโลกในแง่ร้ายมากเกินไป ในทางตรงกันข้าม กลุ่มของอภิรัฐมนตรีสถานั้้นวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์และมีแนวคิดที่ครอบคลุมกว่า

ภายหลังที่กลุ่มของพระยาโกมารกุลมนตรีและนายฮอลต์-แพตซ์ ไม่ได้รับราชการแล้ว แนวคิดในเรื่องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจึงเหลือเพียงแนวคิดเดียว รัฐบาลก็ดำเนินนโยบายตามแนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกจากมาตราทองคำ และการเชื่อมค่าเงินบาทเข้ากับเงินปอนด์สเตอร์ลิงในอัตราเดิมที่เงินตราทั้งสองอยู่ในมาตราทองคำ ดังนั้นแนวคิดของกลุ่มกระทรวงพระคลังฯ ที่แนะนำให้ดำเนินการนั้นผิดพลาด เมื่อรัฐบาลไม่

สามารถทนต่อความยุ่งยากทางการค้าได้อีกต่อไป รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายตามแนวคิดของกลุ่ม
อภิรัฐมนตรี¹⁴

เรื่องที่ควรพิจารณา คือ ตำแหน่งที่ปรึกษาด้านการคลังนี้มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะความเชื่อถือจากต่างประเทศและแนวนโยบายจากคำปรึกษาด้านการคลัง ในขณะที่ รัฐบาลจำเป็นที่จะต้องมีการปรึกษาชาวต่างประเทศ ไม่ควรยกเลิก เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้จัดหาที่ปรึกษาด้านการคลังคนใหม่ แต่ก็ทรงเกรงด้วยว่าจะเกิดความยุ่งยากเนื่องจากที่ปรึกษาคนใหม่อาจจะไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณ ปี พ.ศ. 2475

รัฐบาลสยามขอร้องให้เซอร์ เอเดเวิร์ด คุก ช่วยหาที่ปรึกษาด้านการคลังคนใหม่ ให้ แต่เซอร์ เอเดเวิร์ด คุก ก็ต้องการทราบถึงสาเหตุแท้จริงที่นายฮอลล์-แพตซ์ลาออก เพราะนายฮอลล์-แพตซ์เป็นผู้ที่เซอร์ เอเดเวิร์ด คุกเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถรวมทั้งมีความตั้งใจในการทำงานสูงมาก เกี่ยวกับเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีและทรงเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญมากถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน และกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เร่งทำความเข้าใจกับเซอร์ เอเดเวิร์ด คุก ให้ชัดเจนว่าเป็นเพราะว่ามีความเห็นแตกต่างกัน ไม่ได้เป็นการปิดบังตัวเลขงบประมาณแต่อย่างใด¹⁵

มีข้อสงสัยกันว่าทำไมรัฐบาลสยามจึงให้ความสำคัญกับเรื่องของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศมากนัก โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้ทางฝ่ายสยามเร่งทำความเข้าใจกับเซอร์ เอเดเวิร์ด คุก ด้วยหวังให้ช่วยเหลือหาผู้ที่เหมาะสมกว่านายฮอลล์-แพตซ์ ให้รัฐบาล แสดงให้เห็นว่าที่ปรึกษาด้านการคลังมีความสำคัญทั้งด้านความรู้ทางเทคนิค และความน่าเชื่อถือจากต่างประเทศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบและเข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดี

แนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของทั้งสองกลุ่มดังกล่าวทั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและอภิรัฐมนตรีสภามีความขัดแย้งกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะเมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจรุนแรงมากขึ้นในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทำให้การวินิจฉัยปัญหาเกิดความล่าช้า น่าสนใจตรงที่ความเห็นที่ขัดแย้งดังกล่าวเป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่เพื่อพระองค์จะได้ทรงวินิจฉัย

¹⁴ ยูวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2523 หน้า 447-448

¹⁵ เพิ่งอ้าง หน้า 450-451

ในอภิรัฐมนตรีสภาเพื่อเลือกแนวทางที่ดีที่สุด นับได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชหฤทัยเป็นนักประชาธิปไตยอย่างมาก ซึ่งที่สุดแล้วประโยชน์ที่จะได้รับก็จะตกแก่ประเทศ

ในการเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยพระบรมราชวินิจฉัยและตัดสินพระทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มีหลักฐานทางต่างประเทศกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงวางพระองค์อยู่ในมือของอภิรัฐมนตรีอย่างไม่มีข้อแม้”¹⁶ เรื่องนี้หากพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่า การพิจารณาวินิจฉัยเรื่องต่างๆ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยปัญหาร่วมกับอภิรัฐมนตรีเสมอ แต่แนวปฏิบัติของพระองค์ที่ทรงเป็นประชาธิปไตย ยินดีรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ไม่ได้ใช้พระราชอำนาจอย่างเด็ดขาด ดังนั้นข้อสรุปจึงออกมาในรูปของความเห็นส่วนใหญ่ของที่ประชุม แต่ที่สุดแล้วการดำเนินแนวทางใดแนวทางหนึ่งก็เป็นไปโดยพระราชดำริของพระองค์อยู่นั่นเอง

สรุปได้ว่าแนวคิดสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้ง แนวคิดของที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศจากกลุ่มของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา แม้ว่าจะมีความขัดแย้งกันบ้างในรายละเอียด แต่มีข้อสังเกตบางประการว่า แนวคิดด้านเศรษฐกิจของทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าว เป็นแนวคิดที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือเป็นแนวคิดแบบ “อนุรักษนิยม” ที่มีจุดหมายในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเหมือนกัน คือ พยายามปรับงบประมาณของประเทศให้สมดุล ดังนั้นไม่ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยทรงตัดสินพระทัยเลือกใช้หรือยอมรับแนวคิดของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ตามต่างก็เป็นแนวคิดเดียวกัน คือ “อนุรักษนิยม”

1.3 การตัดทอนรายจ่ายของประเทศ

มาตรการตัดทอนรายจ่ายเริ่มขึ้นในทันทีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระราชดำริของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาเรื่องงบประมาณของประเทศที่เรียกว่า “ดุลยภาพ” ซึ่งคำว่าดุลยภาพนี้ หมายความว่า การปรับรายจ่ายของแผ่นดินไม่ให้เกินรายได้ของประเทศที่ได้เงินต้องกู้ยืมต่างประเทศดังเช่นอดีต หากกล่าวถึงในแง่ของงบประมาณก็คือ เป็นการกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้งบประมาณของประเทศไม่ขาดดุล

มาตรการตัดทอนรายจ่าย ความสำคัญอยู่ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำด้วยการตัดรายจ่ายส่วนพระองค์ก่อนเป็นอันดับแรก พระองค์ทรงใช้ความเด็ดเดี่ยวแบบ “ทหาร” ทรงตัดรายจ่ายของพระองค์ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์ จากปีละ 9 ล้านบาทลงมาเป็น 6 ล้านบาททันทีที่เริ่มใช้มาตรการดังกล่าว เงินจำนวนนี้มียอดรวมของเงินเดือน

¹⁶ เพิ่งอ้าง หน้า 453

ข้าราชการทั้งกระทรวงวังและค่าใช้จ่ายในราชสำนัก และในปีต่อๆ มาก็ทรงลดรายจ่ายของพระองค์ที่รัฐบาลถวายผ่านพระคลังข้างที่ลงจนเหลือเพียงปีละ 3 ล้านบาทเท่านั้น

พระคลังข้างที่เปรียบได้กับกระเป๋าเงินใบหนึ่งของตำแหน่งพระมหากษัตริย์ เป็นผลประโยชน์ที่ออกงายมาตามธรรมชาติของเงินและไม่เกี่ยวข้องกับการเงินของประเทศซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เงินของพระคลังข้างที่จึงเป็นเงินที่ไม่อยู่ในงบประมาณรายรับหรือรายจ่ายของแผ่นดิน แต่รัฐบาลจะต้องจัดสรรเงินก้อนหนึ่งเพื่อถวายแด่พระมหากษัตริย์หรือเรียกว่าเป็น “กระเป๋าส่วนตัวพระองค์” ดังนั้นพระเจ้าแผ่นดินจึงสามารถใช้สอยเงินของพระคลังข้างที่นี้ได้ตามแต่พระประสงค์ หรือเรียกว่าเป็นเงินส่วนตัวพระองค์ การที่พระองค์ทรงให้รัฐบาลตัดลดเงินส่วนตัวของพระคลังข้างที่ลงนี้จึงเท่ากับว่าพระองค์ทรงตัดรายรับส่วนตัวพระองค์เอง ทั้งที่ไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติเช่นนั้นก็ได้

มาตรการดังกล่าวติดตามมาด้วยการให้ตัดลดงบประมาณของหน่วยงานอื่นๆ ลงด้วย มีการยุบหน่วยงานที่ซ้ำซ้อนหรือไม่จำเป็นออก ข้าราชการทุกคนไม่มีการขึ้นเงินเดือน มีการลดข้าราชการออก ชะลอโครงการที่ไม่มีความเร่งด่วนออกไป

มาตรการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งความไม่พอใจของผู้ที่สูญเสียประโยชน์หรือข้าราชการที่ถูก “คุลย” ในขณะเดียวกันด้วยมาตรการนี้เองผลปรากฏว่า งบประมาณของปี พ.ศ. 2469 อันเป็นปีแรกที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ รัฐบาลมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายถึง 211,812 บาท ซึ่งในช่วงเวลานั้นต้องถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก

ข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับนโยบายการลดรายจ่ายของประเทศ คือ การที่พระองค์ทรงทำเป็นแบบอย่างต่อการแก้ไขปัญห เศรษฐกิจของประเทศด้วยการลดเงินพระคลังข้างที่ซึ่งรัฐบาลถวายเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวพระองค์ ทรงลดเงินบำนาญข้าราชการในราชสำนัก และลดเงินเสด็จประพาส เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงน้ำพระราชหฤทัยในการแก้ไขปัญหของพระองค์ และแสดงให้เห็นเป็นแบบอย่าง โดยเห็นแก่ประโยชน์ของประเทศเป็นสำคัญ ดังความในพระพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ความว่า

“...จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องตัดรายจ่ายของรัฐบาล เราจึงตกลงจะลดจำนวนข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ จึงคัดเอาคนออกเป็นจำนวนมาก เฉพาะอย่างยิ่งในราชสำนัก ฉันทยอมลดรายได้ที่รัฐบาลถวายพระคลังข้างที่ลงราว 4 ล้านบาท”¹⁷

¹⁷ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า จุลจักรพงษ์ “เจ้าชีวิต” (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา 2517)

อีกประการหนึ่ง คือ การตัดทอนรายจ่ายในครั้งนี้เป็นเพียงตัดลดงบประมาณในส่วนของงบประมาณแผ่นดิน แต่ไม่ทรงโปรดให้ลดงบประมาณด้านสาธารณประโยชน์และด้านการพัฒนาประเทศหากไม่จำเป็น เพราะทรงตระหนักดีอยู่ว่าการพัฒนาประเทศนั้นเป็นสิ่งสำคัญ หากถูกตัดลดงบประมาณจะทำให้การพัฒนานั้นไม่สามารถดำเนินไปได้ตามเป้าหมาย หากว่า

“...ตัดรายจ่ายส่วนที่เป็นการบำรุงให้เกิดความเจริญและความสมบูรณ์แก่บ้านเมืองและประชาชน เช่น การทำทางคมนาคม การทศน้ำ ...เพราะว่าจะหวังเห็นความเจริญอันพึงหวังนั้นให้ล่าช้าไป”¹⁸

หากพิจารณาถึงแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพบว่า พระองค์ใช้วิธีการด้านการคลังมาแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ โดยพยายามใช้แนวทางด้านการเงินการคลังแบบอนุรักษนิยม ด้วยการตั้งงบประมาณรายได้โดยถือจากรายได้ของปีก่อนๆ เป็นเกณฑ์

แม้ว่ารัฐบาลของจะพยายามตัดทอนรายจ่ายจนสามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่ภาวะเศรษฐกิจที่ย่ำแย่กลับไม่มีทีท่าว่าจะบรรเทาลงแต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับทรุดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลกนั้นได้ขยายวงออกไป ในส่วนของประเทศสยาม ผลกระทบที่เกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 และรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือปัญหาเรื่อง “ข้าว” ซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศมีการลดปริมาณการส่งออกอย่างต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อรายได้ของประเทศ พระยาโกมารกุลมนตรี ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขณะนั้นจำเป็นต้องใช้มาตรการตัดทอนรายจ่ายซึ่งเป็นแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเรื่องดุลการคลังของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างหนักหน่วงจนถึงขั้นที่เรียกว่า “หั่นงบประมาณ” ด้วยการใช้นโยบายหลายอย่าง คือ มีการระงับโครงการก่อสร้างอาคารสถานที่ของทางราชการในทุกแห่ง ในปลาย พ.ศ. 2474 กระทรวงพระคลังฯ ถึงกับมีการเสนอให้มีการลดเงินเดือนของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ลงโดยใช้อัตราเงินเดือนที่รับเป็นเกณฑ์ ดังนี้¹⁹

¹⁸ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

¹⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.15.1/4 เรื่องงบประมาณเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473 – 31 ธ.ค. 2475) หนังสือหอรัษฎากรพิพัฒน์ ที่ 269/24328 ลงวันที่ 30 มกราคม 2473 พระยาโกมารกุลมนตรี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินเดือน	400-600	บาท	ลดลงร้อยละ	5
เงินเดือน	600-700	บาท	ลดลงร้อยละ	6
เงินเดือน	800-1,300	บาท	ลดลงร้อยละ	7
เงินเดือน	1,400-1,900	บาท	ลดลงร้อยละ	8
เงินเดือน	2,000-3,000	บาท	ลดลงร้อยละ	9
เงินเดือน	3,000	บาทขึ้นไป	ลดลงร้อยละ	10

การที่กระทรวงพระคลังได้มีการนำเสนอรูปแบบของการลดเงินเดือนลงนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องการตัดทอนรายจ่ายซึ่งส่งผลเป็นความสำเร็จในการปรับตัวเลขงบประมาณประจำปี รวมถึงปัญหาต่างๆหลายประการที่ตามมา

สรุปได้ว่า แนวพระราชดำริเรื่องการตัดทอนรายจ่ายนี้ สืบเนื่องมาจากแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจแบบ “อนุรักษนิยม” ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการปรับงบประมาณของประเทศให้อยู่ในภาวะสมดุล แม้ว่าจะเป็นแนวพระราชดำริของพระองค์เองแต่ก็แสดงให้เห็นได้อย่างหนึ่งว่าอิทธิพลทางความคิดเรื่องเศรษฐกิจทั้งจากกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาและกลุ่มของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้เข้ามามีบทบาทต่อแนวพระราชดำริของพระองค์ไม่มากนักน้อย ที่สำคัญคือสิ่งที่พระองค์ทรงทำเป็นแบบอย่างด้วยการตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์ลงได้ส่งผลให้ทรงได้รับการสนับสนุนจากแนวพระราชดำรินี้มากขึ้น รวมถึงลดช่องว่างจากความไม่พอใจของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแนวพระราชดำรินี้ได้อย่างดี เพราะพระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าทุกคนในประเทศต่างก็ได้รับความเดือดร้อนและต้องร่วมกันรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่เว้นแม้แต่พระองค์เอง นับว่าพระองค์มีความละเอียดกับแนวพระราชดำริของพระองค์อย่างมาก

1.4 การยุบรวมกระทรวง

เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริในการตัดทอนรายจ่าย มีการยุบรวมกระทรวง กรมต่างๆ ที่ซ้ำซ้อน โดยรวมหน่วยงานที่มีภารกิจคล้ายคลึงกันเข้าเป็นหน่วยงานเดียวกัน เช่น แต่เดิมมีการแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็น 18 มณฑล มีสมุหเทศาภิบาล 18 ท่าน ก็ยุบเสียให้เหลือเพียง 14 มณฑล จังหวัดเล็กๆ ก็ยุบลงให้เป็นอำเภอ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีวิชาความรู้และมีทุนรอนพอจะประกอบอาชีพทางอื่น ได้ก็ถูกทาบทามให้ลาออกรับบำเหน็จบำนาญเสีย ทั้งนี้เพื่อการลดตัวเลขรายจ่ายงบประมาณของประเทศลง

กระทรวงสำคัญที่มีการยุบรวมเข้าด้วยกัน คือ กระทรวงทหารเรือและกระทรวงกลาโหม โดยให้ทหารเรือมีฐานะเป็นกรมหนึ่งแต่มีตำแหน่งผู้รั้งแม่ทัพเรือ (ส่วนทหารอากาศนั้นมีฐานะเป็นกรมอากาศยานของกองทัพบกอยู่แล้ว) ทั้งนี้เพราะว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

กระทรวงทางด้านการทหารถือเป็นกระทรวงที่มีอำนาจและมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศ และเป็นกระทรวงที่ได้รับงบประมาณในแต่ละปีเป็นจำนวนมากที่สุดด้วย การยุบรวมทั้งสองกระทรวงนี้เข้าด้วยกันจึงเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นภารกิจสูงถึงพระปรีชาสามารถในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะทรงดำเนินการให้มาตรการดังกล่าวสำเร็จให้จงได้ เพราะแม้ว่าในระยะบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กษัตริย์จะมีพระราชอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสูงที่สุด ในทางปฏิบัติ และก็เป็นบทพิสูจน์ภาวะความเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ได้เป็นอย่างดี ด้วยกระแสพระราชดำรัสของพระองค์ที่แสดงความเป็นนักการทหารได้อย่างน่าเลื่อมใสศรัทธายิ่ง แสดงความแหลมคมในทางการบริหารจัดการได้อย่างน่าประทับใจ

“...ความประสงค์ของการที่ให้รวมทบวงการฝ่ายทหารเป็นกระทรวงเดียวกันนั้น เป็นของที่คิดมานานแล้ว แต่ยังไม่มีโอกาสจะกระทำ การที่ให้รวมกระทรวงเข้าด้วยกันนี้มีหลายคนคิดว่าเป็นการประหยัดเงินอย่างเดียว แต่แท้ที่จริงนั้น ตามประสงค์สำคัญก็เพื่อประโยชน์ในทางการทหารมากกว่าอะไรหมด ประเทศสยามเป็นประเทศเล็ก เรามีทหารเพื่อป้องกันตัวแท้ ๆ มิควรจะทำกรทำไปโดยไม่เหมาะสมสำหรับประเทศสยามเลย ประเทศใหญ่ ๆ ทหารบกอาจทำการไปโดยไม่เกี่ยวข้องกับทหารเรือ ทหารเรือทำการไม่เกี่ยวข้องกับทหารบกก็ได้ แต่ของเราต้องใช้วิธีติดต่อกันอันหนึ่งอันเดียวพร้อมเพรียงกัน การป้องกันพระราชอาณาจักร ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ต้องใช้กำลังรวมกัน ต้องติดต่อกันอย่างใกล้ชิด โดยแน่นอน เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่คิดเตรียมการที่จะดำเนินการป้องกันพระราชอาณาจักรอย่างนั้น ถ้าได้รวมหัวกันปรึกษาหารือก็จะเป็นผลดีกว่าที่ต่างคนต่างทำเป็นอันมาก...”²⁰

จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นนักบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี พระองค์ทรงแสดงเหตุและผลของมาตรการแก้ไขปัญหาที่คุ้มค่าและเป็นประโยชน์ที่สุดได้อย่างชัดเจน ไม่ได้เป็นแนวพระราชดำริที่แก้ไขปัญหอย่างหละหลวม แต่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ได้ผ่านการวิเคราะห์ในรายละเอียดมาอย่างดี นอกจากนี้พระองค์ยังได้แสดงเหตุและผลของการรวมกระทรวงทั้งสองที่จะต้องส่งผลกระทบต่อประมาณลงด้วยว่า

“...ในเวลาสงครามนั้น ถ้าทหารขวัญเสียแล้วบ้านเมืองก็ล่ม ในเวลาสงครามเศรษฐกิจก็เหมือนกัน เราขวัญเสียไม่ได้ ถ้าเราขวัญเสียแล้วก็ล่มเช่นเดียวกัน ในเร็ว ๆ นี้ได้เห็นหนังสือพิมพ์ลงข่าวอะไรต่างๆ นานา อาจเป็นเรื่องให้ทหารขวัญเสียในเวลาที่เราเศรษฐกิจ

²⁰ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน นายหนวย (นามแฝง) “เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัสนิราศ” พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์ 2495)

ภัยมาถึง หวังใจว่าทหารจะไม่เชื่อคำลือเหล่านั้น ทหารบกกับพลเรือนนั้นไม่ควรเอาเข้าไปเปรียบกัน เมื่อหน้าที่ต่างกัน สิทธิที่จะได้ก็ต้องไม่เหมือนกัน อย่าคิดว่าพลเรือนได้อย่างนั้น ทหารได้อย่างนี้ ถ้าเราเอามาเปรียบกันแล้วจะไม่ถูกทาง ไม่งดงามเลย ควรจะแยกเป็นคนละส่วนทีเดียว

แต่ที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าจะลดเงินเดือนทหารและจะไม่ลดเงินเดือนฝ่ายพลเรือนต่างๆ นานานั้นเป็นไปได้ เวลาที่ข้าราชการทั้งหมด ถ้าได้กินก็กินด้วยกัน ออกก็ออกด้วยกัน ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะเรียกว่าให้ประโยชน์แก่ฝ่ายหนึ่ง ไม่ให้ประโยชน์แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หวังว่านายทหารคงไม่ฟังและขวัญเสียในเวลานี้ และหวังว่าจะพยายามคอยชี้แจงแก่ผู้น้อยเพื่อรักษาขวัญของทหารไว้ อย่าให้เชื่อข่าวลือต่างๆ ถ้านายทหารหรือข้าราชการต่างๆ ไปจะเอาแต่ประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้อย่างพ้อคำ และวางตนเหมือนเป็นลูกจ้าง ไม่รู้สึกตัวว่าตนเป็นข้าแผ่นดิน ไม่ยอมสละความสุขส่วนตัวให้เมื่อจำเป็น ถ้าทุกคนรู้สึกเหมือนเป็นเพียงลูกจ้างเช่นนี้แล้ว บ้านเมืองก็คงไม่มีความเจริญแน่...”²¹

การยุบรวมกระทรวงเข้าด้วยกันตามแนวพระราชดำริของพระองค์นี้ ต้องถือว่าเกิดความคุ้มค่าอย่างมาก พระองค์มิได้มีพระราชประสงค์เพียงเพื่อปรับงบประมาณให้สมดุลเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทรงให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าหรือผลที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย การยุบรวมกระทรวงสำคัญเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่านอกจากเป็นการช่วยแก้ปัญหาด้านงบประมาณแล้ว ประสิทธิภาพของหน่วยงานที่ยุบรวมต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่น การยุบรวมกระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน นอกจากจะเป็นการประหยัดงบประมาณแล้วยังทำให้กองทัพมีขนาดเล็กลงสามารถบริหารจัดการได้ง่ายและสะดวกกว่า

แม้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงได้รับการศึกษาทางด้านทหารมาโดยตลอด รวมถึงไม่ได้ทรงเตรียมพระองค์เพื่อการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ต้องรับพระราชภาระสำคัญด้านปัญหาเศรษฐกิจ แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องของการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจอยู่ไม่น้อย เข้าใจในปัญหาเศรษฐกิจเป็นอย่างดี แสดงว่าพระองค์นั้นเป็นนักศึกษาดูตลอดเวลา และจากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวแม้ระยะเวลาจะล่วงเลยมานาน แต่ยังคงความเป็นเหตุและผลทั้งทางด้านยุทธศาสตร์และด้านระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเรื่องของการให้ความสำคัญกับส่วนรวมมากกว่าส่วนพระองค์ ซึ่งปัจจุบันนี้เห็น ได้ชัดเจนว่าสังคมไทยยังขาดจิตสำนึกด้านนี้อยู่มาก (โดยเฉพาะผู้นำ) รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เหตุและผลเพื่อสนับสนุนแนวพระราชดำริของพระองค์ได้เป็นอย่างดีว่า แม้การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจด้วยการตัดลดรายจ่ายเป็นเรื่องสำคัญแต่

²¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ก. 4/26 เรื่อง รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 9/2474 (วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2474)

ต้องไม่ทำให้ศักยภาพของหน่วยงานนั้นต้องลดลง จึงจะถือได้ว่าเป็นนโยบายที่เกิดจากการวางแผนมาเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ

ดังนั้น แนวพระราชดำริเรื่องการยุบรวมกระทรวงนี้จึงไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อลดรายจ่ายลงเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นการลดรายจ่ายโดยที่หน่วยงานนั้นไม่สูญเสียประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้วย

1.5 การดูแลข้าราชการออก

มาตรการหนึ่งในการตัดลดรายจ่ายของประเทศลงได้อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การดูแลข้าราชการออกหรือการคัดคนออกจากตำแหน่ง ในช่วงระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2469 – พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 มีข้าราชการที่อายุมากและหย่อนความสามารถหรือคุณสมบัติต้องถูกปลดออกถึง 1,292 คน ซึ่งแยกออกเป็นรายกระทรวงได้ดังนี้

ตารางที่ 3.3 แสดงจำนวนการคัดคนออกจากราชการ พ.ศ. 2469-2472

ข้าราชการ	หน่วย : คน	
	จำนวน	
กระทรวงกลาโหม	202	
กระทรวงเกษตรราชการ	60	
กระทรวงทหารเรือ	66	
กระทรวงธรรมการ	95	
กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม	35	
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ	104	
กระทรวงมหาดไทย	142	
กระทรวงยุติธรรม	75	
สำนักเลขาธิการ	21	
กระทรวงวัง	477	
ข้าราชการชาวต่างประเทศ	16	
รวม	1,292	

ที่มา : ทศนิยม ควงรัตน์ (2522) “การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ 7” ปริญญาทิพนธ์

อักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หน้า 53

แม้จะเป็นเพียงช่วงต้นรัชกาลแต่ปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรงจนรัฐบาลของพระองค์ ต้องใช้มาตรการที่สร้างความเดือดร้อนให้กับข้าราชการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากข้อมูลข้างต้นจะ เห็นได้ว่า กระทรวงที่ตัดคนออกมากที่สุด คือ กระทรวงวัง ซึ่งเป็นกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง พระองค์ทรงยอมรับความเดือดร้อนก่อนและมากกว่า ผู้อื่น ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาของพระองค์ที่ทรงเลือกและโปรด ด้านการทหาร อันเป็นการศึกษาที่สร้างความเป็นสุภาพบุรุษและความเป็นผู้นำด้วยการเสียสละ และเป็นตัวอย่างแก่หน่วยงานอื่นก่อนเป็นอันดับแรก

อีกกระทรวงหนึ่งที่สำคัญ คือ กระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือ กระทรวงกลาโหมได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2474 ถึงการที่กระทรวงกลาโหมได้กำหนดโครงการจัดรูปแบบของกองทัพใหม่ทั้งนี้ เพื่อให้ค่าใช้จ่ายสู่ดุลยภาพ

ส่วนหนึ่งของรูปโครงการที่กราบบังคมทูลนี้คือเรื่องของการปลดคนออกจาก ตำแหน่ง โดยเกณฑ์ในการปลดมีดังนี้

- 1) ผู้ที่มีความสามารถหย่อนกว่าตำแหน่งหรือมีความบกพร่องในส่วนความ ประพฤติ ปลดทุกยศทุกชั้น
- 2) ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งขุบ ถ้าไม่สามารถจะหาตำแหน่งใหม่ให้เหมาะสมกับวุฒิ
- 3) ผู้รับราชการในกองประจำการมาช้านาน ถ้าปลดออกไปก็มีวันรับราชการ พอที่จะได้รับพระราชทานบำนาญหรือเบี้ยหวัดในระวางเป็นกองหนุน ไม่น้อยกว่า 26 ใน 60 ส่วน ของเงินเดือน หมายความว่า ผู้ที่รับราชการในหน้าที่รบทุกเหล่าหรือหน้าที่ผู้ช่วยรบในจำพวก สัมภาระ จำพวกเสนารักษ์ และจำพวกสัตว์รักษ์ ต้องได้รับราชการในกองประจำการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 15 ปี หน้าที่อื่นและจำพวกอื่นๆ นอกกว่านี้ไม่ต่ำกว่า 25 ปี จึงปลด วันไว้แต่ผู้ในลักษณะบาง ประการต่อไปนี้ ให้คงอยู่ในตำแหน่งประจำการต่อไปก่อน คือ
 - (ก) มีความสามารถที่จะรับราชการในตำแหน่งสูงกว่าตำแหน่งที่ครองอยู่ ในปัจจุบันได้

(ข) หัวหน้ากรมซึ่งแจ้งว่ายังจำเป็นแก่หน้าที่

เกณฑ์ในการปลดดังกล่าวเป็นไปด้วยความรอบคอบ ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบดีว่าผลที่จะตามมา คือ ความเดือดร้อนของผู้ที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันสถานการณ์ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจก็ทำให้จำเป็นต้องมีการปลดข้าราชการ ออกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้ที่รับความทุกข์อย่างที่สุดเห็นจะเป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงอยู่ในฐานะลำบากพระทัยอย่างยิ่ง หนึ่งคือจะต้องทำให้ผู้ที่อยู่ในเกณฑ์

ดังกล่าวต้องเดือดร้อน ในขณะที่เดียวกันปัญหาด้านการคลังก็ต้องได้รับการแก้ไขด้วยมาตรการดังกล่าวด้วยเช่นกัน

จุดมุ่งหมายสำคัญของการตัดทอนกำลังคนออกก็เพื่อให้เข้ารูปวงเงินตามงบประมาณปี พ.ศ. 2475 โดยที่รัฐบาลใช้วิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยการตั้งงบประมาณไว้แล้วให้แต่ละกระทรวงจัดการลดงบประมาณรายจ่ายลงให้ได้ตามเป้าหมายแทนการกู้เงินจากต่างประเทศเข้ามาช่วยพุงฐานะทางเศรษฐกิจ ตรงนี้ถือเป็นรูปแบบที่ชัดเจนด้านการคลังของประเทศ และเป็นไปตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มาตรการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อหลายประการ คือ สามารถที่จะประคองฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็นำมาซึ่งความไม่พอใจของผู้ที่ต้องได้รับความเดือดร้อนจากมาตรการดังกล่าว และก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่ามาซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

ที่สำคัญคือ แนวพระราชดำริเรื่องการตัดทอนรายจ่ายด้วยมาตรการตัดคนออกผลที่ตามมาในทันที คือ ความเดือดร้อนของผู้ที่ตกอยู่ในเกณฑ์กำหนด แต่พระองค์ก็ทรงพยายามแสดงพระองค์ให้เห็นว่า เป็นความเดือดร้อนเพื่อส่วนรวมและเป็นความเดือดร้อนที่ทุกฝ่ายต้องยอมรับและเสียสละร่วมกัน เห็นได้จากการที่พระองค์เองก็ทรงตัดคนในกระทรวงวังของพระองค์ออกด้วยเช่นกัน

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่ามาตรการดังกล่าวสามารถช่วยลดรายจ่ายของประเทศได้อย่างมาก แต่หากพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะพบว่าน่าจะมีผลเสียมากกว่ากับความเดือดร้อนของผู้ที่อยู่ในข่ายดังกล่าว อันนำมาซึ่งปัญหายุ่งยากหลายประการ ที่สำคัญคือ การใช้เป็นเหตุผลหนึ่งของผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

1.6 การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้านการคลัง

นับแต่มีการแบ่งรูปแบบการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกระทรวงแล้ว งบประมาณที่รัฐจัดสรรให้กับกระทรวงต่างๆ เป็นลักษณะแบบ “อนุรักษนิยม” เรื่อยมา โดยเป็นการดำเนินตามแนวคิดและคำแนะนำจากที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจชาวต่างประเทศเป็นหลัก สิ่งสำคัญสำหรับการจัดงบประมาณแบบอนุรักษนิยม คือ การจัดทำงบประมาณให้เข้าสู่ดุลยภาพ ด้วยมาตรการต่างๆ โดยเน้นให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ซึ่งจะได้แยกพิจารณา ดังนี้

1.6.1 งบประมาณรายได้

การประมาณรายได้ของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในแต่ละปี มักจะทำการประเมินไว้ต่ำกว่าความเป็นจริงเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ประมาณรายจ่ายไม่ให้สูงเกินไป ดัง

ตารางแสดงเงินรายได้และรายจ่ายประจำปีในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ดังนี้

ตารางที่ 3.4 แสดงจำนวนเงินรายได้และรายจ่ายประจำปีสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2469-2475)

พ.ศ.	รายได้		รายจ่าย		ผลต่างของ งบประมาณ
	งบประมาณ	รายได้จริง	งบประมาณ	รายจ่ายจริง	
2469	94,000,000	107,863,081	93,788,183	107,823,862	+39,219
2470	100,550,416	117,442,510	100,016,132	117,390,929	+51,581
2471	100,627,805	106,963,080	99,981,836	106,921,012	+42,068
2472	106,439,946	107,117,933	106,267,792	107,102,487	+15,446
2473	106,593,135	9,632,2219	106,543,337	96,304,915	+17,304
2474	94,808,713	78,948,232	94,346,979	87,482,122	-8,533,890
2475	74,864,000	79,651,369	74,455,160	70,232,960	+9,418,401

ที่มา : อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม (2529) “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า 151

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในแต่ละปีการตั้งงบประมาณรายได้ของรัฐบาลนั้นต่ำกว่ารายได้จริงแทบทั้งสิ้น มีเพียง พ.ศ. 2473-2474 เท่านั้นที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤติทำให้รายได้จริงต่ำกว่างบประมาณที่ตั้งไว้ ขณะเดียวกัน การตั้งงบประมาณรายจ่ายก็มีการใช้จ่ายจริงเกินกว่างบประมาณที่ตั้งไว้เช่นกัน มีเพียง 3 ปี (พ.ศ. 2473 – 2475) ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้นที่มีการใช้จ่ายต่ำกว่างบประมาณที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่ากระทรวงพระคลังฯ พยายามที่จะตั้งงบประมาณรายได้ต่ำกว่าความเป็นจริง เพื่อเป็นการสำรองหรือส่วนต่างไว้ หากว่าเกิดมีการใช้จ่ายจริงเกินกว่างบประมาณที่ตั้งไว้ และก็เป็นเช่นนั้นจริงตลอดมาจนวันเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ และเงินส่วนต่างนี้ก็นำมาเป็นเงินสำรองเงินกู้ ซึ่งเงินสำรองส่วนหนึ่งจะสำรองไว้สำหรับขามฉุกเฉินเพื่อไม่ต้องไปกู้ยืมมาจากต่างประเทศ และเป็นเงินสำรองเพื่อต้องการนำไปพัฒนาประเทศตามแต่จำเป็นในอนาคต กับอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินที่สำรองไว้สำหรับลดหนี้เงินกู้ ซึ่ง

ได้มีการกู้ไว้ตั้งแต่รัชกาลก่อน เรื่องนี้เป็นไปตามความเห็นของเซอร์ เอคเวิร์ด คูก ซึ่งเป็นที่ปรึกษา
ด้านการคลังที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยมอย่างเคร่งครัด

ตามความเห็นดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบ
ด้วย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลงบัญชีจ่ายกันเงินไปตั้งเป็นทุนสำรองเงินกู้ไว้ โดยนำเงิน
ผลประโยชน์ทุนสำรองเข้ามาสมทบด้วยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 ยอดรวมของจำนวนสะสมตามแนวคิด
ดังกล่าวแสดงเป็นตารางที่ 3.5 ดังนี้

ตารางที่ 3.5 แสดงปริมาณเงินสำรองเงินกู้ พ.ศ. 2469-2473

หน่วย : บาท

พ.ศ.	เพื่อไม่ต้องกู้อีก	เพื่อลดหนี้เงินกู้	รวมเงินสำรอง
2469	5,255,570	8,800,000	14,055,570
2470	4,713,725	15,300,000	20,013,725
2471	7,405,654	8,000,000	15,405,654
2472	3,135,580	1,000,000	4,135,580
2473	3,272,350	1,200,000	4,472,350

ที่มา : อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม (2529) “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศใน
ประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า 150

ยอดเงินสำรองนี้มีอย่างต่อเนื่อง และยอดหนี้เงินกู้ก็ลดลงอย่างต่อเนื่องด้วย
เช่นกัน ถือได้ว่า แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบความสำเร็จ เพราะแม้เศรษฐกิจของประเทศจะมีปัญหาหลายด้านแต่ก็
สามารถกันเงินไว้เพื่อมาลงทุนสำรองได้ทุกปีหากว่าไม่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจเสียก่อน

สิ่งที่น่าสนใจสำหรับแนวพระราชดำริในการจัดตั้งทุนสำรองของพระองค์
คือ เรื่องของความไม่ประมาทและการมองการณ์ไกล นับว่ามีสำคัญมากและหากพิจารณาใน
ช่วงเวลาปัจจุบันจะพบว่าแนวพระราชดำริดังกล่าวตรงกับแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องของการมีภูมิคุ้มกัน ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง แต่น่า

เสียดายที่ผู้นำไปปฏิบัติมักไม่ค่อยให้ความสำคัญกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง ทำให้แนวพระราชดำริดังกล่าวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น

วิธีการจัดสรรงบประมาณรายได้และรายจ่ายแบบสมดุลนี้ได้ออกให้เกิดปัญหายุ่งยากเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำ เพราะส่งผลให้โครงการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องหยุดชะงักลงเพราะไม่มีเงินมาใช้จ่าย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องตัดทอนรายจ่ายด้วยมาตรการต่างๆ ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นเพิ่มขึ้นไปอีก โดยเฉพาะช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ปัญหาเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤติเนื่องจากปัจจัยภายนอก คือ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและไม่สามารถควบคุมได้

แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามอย่างมากที่จะจัดสรรงบประมาณให้อยู่ในเกณฑ์ที่สมดุลให้ได้ด้วยการตัดทอนรายจ่ายต่างๆ แต่งบประมาณรายจ่ายก็ยังสูงกว่ารายได้อยู่ดี ดังนั้นทางรัฐบาลจึงขอพระราชทานลดเงินพระคลังข้างที่ลงอีก 1 ล้านบาท (พ.ศ. 2474) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบกับวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พร้อมทั้งทรงยินยอมให้ลดเงินพระคลังข้างที่ลง ดังความในพระราชหัตถเลขาถึง เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ที่ 336/709 ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2473 ที่ว่า

“...ฉัน ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าในเวลาที่มีการเงินของแผ่นดินเข้าที่คับขัน ก็สมควรที่พระคลังข้างที่จะช่วยเหลือ ซึ่งได้ตกลงให้ลดเงินพระคลังข้างที่ลงหนึ่งล้านบาท จากยอดเงินหกล้านบาทที่กระทรวงพระคลังตั้งถวายประจำปี แต่เงินบำรุงพระราชฐานและเงินเสด็จประพาสหรือเงินอื่นๆ ประเภทนั้นคงเป็นไปตามเดิม อนึ่ง ในการแก้ไขข้อที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้ ตกลงกันว่าทบวงการต่างๆ จะลดการขึ้นเงินเดือนข้าราชการประจำปีและงดการตั้งตำแหน่งใหม่ในปี พ.ศ. 2474 แต่การเลื่อนตำแหน่งให้เลื่อนได้เมื่อมีตำแหน่งว่างและเลื่อนเงินเดือนขึ้นถือจ่ายตามตำแหน่งใหม่ได้ เมื่อทบวงการต่างๆ ปฏิบัติดังนี้ ก็ควรที่ทบวงการในพระราชสำนักจะปฏิบัติตาม ฉะนั้นให้พระคลังข้างที่ดำเนินการไปตามที่บอกมานี้ ส่วนเรื่องลดเงินเดือนข้าราชการในพระราชสำนักนั้น ถ้าข้าราชการกระทรวงต่างๆ จำเป็นจะต้องลดทบวงการในพระราชสำนักก็จะปฏิบัติตาม”²²

จากพระราชหัตถเลขาดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความแหลมคมในแนวพระราชดำริของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาย่างเป็นระบบ พระองค์ทรงเข้าใจถึงความจำเป็นในเรื่องการตัดค่าใช้จ่ายตามนโยบายของกระทรวงพระคลังฯ ที่เสนอมา ทั้งที่พระองค์ไม่จำเป็นต้อง

²² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/4 เรื่อง งบประมาณเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473 – 31 ส.ค. 2475) พระราชหัตถเลขาที่ 336/709 ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ถึงเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์

ทรงทำเช่นนั้นก็ได้ ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่บีบคั้นประเทศอย่างหนักด้วยเช่นกัน

1.6.2 งบประมาณรายจ่าย

กระบวนการจัดทำงบประมาณรายได้เป็นหน้าที่ของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติที่จะเป็นผู้คาดการณ์ถึงรายได้ทั้งหมดในแต่ละปี แล้วตั้งเป็นงบประมาณรายได้และรายจ่ายตั้งรายละเอียดข้างต้น ส่วนการทำงบประมาณรายจ่ายเป็นหน้าที่ของกระทรวงต่างๆ ที่จะเป็นผู้ตั้งงบประมาณรายจ่ายของกระทรวงนั้นๆ ที่ต้องการทั้งหมด ตลอดจนงบประมาณที่ต้องการใช้ในโครงการต่างๆ แล้วส่งมาที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติพิจารณา ขั้นตอนการพิจารณา รายจ่ายจะจัดสรรตามความจำเป็นก่อน-หลัง โดยที่รายจ่ายต้องไม่เกินรายได้ในแต่ละปี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 งบประมาณรายจ่ายที่จ่ายจริงในแต่ละปีมีความแตกต่างและแสดงนัยยะ ความสำคัญของแต่ละกระทรวงได้เป็นอย่างดี ดังตารางที่ 3.6 ดังนี้

ตารางที่ 3.6 แสดงงบประมาณรายจ่ายจำแนกเป็นรายการกระทรวง พ.ศ. 2469-2475

กระทรวง	หน่วย : ล้านบาท						
	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475
กลาโหม	16.0	16.0	16.6	16.6	14.5	11.3	10.4
ทหารเรือ	4.5	4.5	4.5	4.5	3.8	3.4	2.6
ต่างประเทศ	1.7	1.3	1.3	1.2	1.3	1.2	0.8
คลัง	6.2	6.5	6.5	6.5	6.7	6.5	5.8
มหาดไทย	13.3	15.6	16.8	19.0	19.1	18.0	14.1
ยุติธรรม	4.9	2.9	3.0	3.0	3.1	2.8	2.4
ธรรมการ	2.9	2.9	3.1	3.4	3.7	3.5	3.3
พาณิชย์และคมนาคม	4.9	6.1	7.6	9.2	-	-	-
เกษตรราชการ	3.6	3.7	4.1	4.7	4.6	3.5	3.0
เกษตรพาณิชย์	-	-	-	-	9.4	8.2	8.1
เบ็ดเตล็ด	1.0	0.8	0.8	0.8	0.8	1.0	1.0
งบประมาณหายัตริย์	6.4	6.2	6.4	6.3	7.2	6.1	4.0
รวม	100.6	117.4	106.9	107.1	96.3	87.5	70.2

ที่มา : ปรับปรุงจาก มยุรี นกยูงทอง (2520) “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 84

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับงบประมาณหลายประการ กล่าวคือ งบประมาณของปี พ.ศ. 2470 (อันเป็นปีงบประมาณที่ 2 ของพระองค์) เป็นงบประมาณที่ยืนรูปตามงบประมาณของปีพ.ศ. 2469 แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ต่อมา พ.ศ. 2471 เป็นช่วงที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจกระตือรือร้นเล็กน้อยทำให้สามารถตั้งงบประมาณรายจ่ายเพิ่มขึ้นได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จจากมาตรการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระองค์ว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี จากงบประมาณที่ติดลบมาเป็นสามารถจัดงบประมาณเพิ่มขึ้นได้ในปีต่อมา

อย่างไรก็ตามเรื่องการจัดสรรงบประมาณรายจ่ายนี้ มีข้อคิดที่น่าสนใจในพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า

“...ส่วนตัวงบประมาณเองนั้น Sir Edward Cook ตีว่ารายการที่เพิ่มขึ้นนั้น “ไม่มีสิ่งใดที่บังเกิดผลประโยชน์แท้จริงแก่ประชาชนหรือประเทศเลย เว้นแต่เรื่องการทำถนนเท่านั้น” และว่าเสียดายนักที่ไม่มี scheme ใดๆ เพราะเสนาบดีไม่มีใครเสนอ scheme อะไรที่เป็นจริงเป็นอันขึ้นมาเลย ในข้อนี้ฉันเห็นว่าจะขัดเสนาบดีไม่ได้เลย ความผิดอยู่ที่ฉันเองที่ไม่ได้บอกให้เขาทราบว่าเขาควรหวังว่าจะได้เงินสำหรับทำ scheme ใหม่ กระทรวงไหนเป็นจำนวนประมาณกว้างๆ สักเท่าไร การไม่มี scheme ใหม่ที่ดีก็เพราะไม่รู้กันว่าจะมีเงินเหลือสำหรับใช้สรอยสักเท่าไร ตรงกันข้ามกลับขอให้ปิดเสียอีกว่าจะได้เงินเพิ่มขึ้นมาก มีเหลือเท่าไรก็เก็บไว้หมดเมื่อเป็นเช่นนี้จะให้มี scheme ใหม่ขึ้นอย่างไรได้ ทั้งเสนาบดีก็เชิดในการที่จะทำ scheme ใหม่เพราะเคยถูกบอกว่ามีเงินให้มาเสมอ...”²³

จากพระราชกระแสดังกล่าวน่าสังเกตว่า แม้พระองค์จะทรงยอมรับว่าพระองค์เองทรงเป็นนักการทหารที่ไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของเศรษฐกิจมากนัก แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยในเรื่องเศรษฐกิจดีมาก รวมถึงวิเคราะห์ได้ว่า แม้พระองค์จะทรงมีแนวคิดด้านการคลังเป็นแบบอนุรักษนิยม แต่ก็ไม่เป็นอนุรักษนิยมอย่างเคร่งครัดมากนัก เพราะทรงเข้าใจและเห็นความสำคัญของเรื่องงบประมาณเพื่อการจัดทำโครงการใหม่ๆ ด้วย รวมทั้งทรงยกข้อดีติติงการจัดสรรงบประมาณของ เซอร์ เอเดเวิร์ด คุก ขึ้นมาติงการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลด้วย

ในปี พ.ศ. 2474 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำลง รายได้ของรัฐบาลก็ลดลงอย่างมาก ส่งผลต่อการจัดทำงบประมาณของกระทรวงพระคลังฯ ที่ยังคงยึดแนวทางการจัดทำงบประมาณแบบสมดุลอยู่ วิธีการของกระทรวงพระคลังฯ ยังคงใช้รูปแบบเดิม คือ การตัดรายจ่ายลงเพื่อให้สมดุลกับรายได้ โดยการวางกฎเกณฑ์ต่างๆ ไว้อย่างเข้มงวดให้แก่กระทรวงนำไปปฏิบัติ กระทรวงพระคลังฯ เองพยายามตัดรายจ่ายทุกวิถีทางเพื่อให้ประหยัดที่สุดเท่าที่จะทำได้จนเกิดเป็นปัญหากระทบกระทั่งกับบางกระทรวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงกลาโหม ซึ่งเกิดปัญหาในแง่ของหลักการที่ว่าควรจะให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเข้าไปควบคุมเรื่องการใช้จ่ายของแต่ละกระทรวงหรือไม่ เนื่องจากฝ่ายทหาร ทั้งกระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือมีลักษณะงานเป็นด้านเทคนิค ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ ถ้าหากจะต้องผ่านการอนุมัติของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติทุกครั้ง จะไม่ทันต่อเหตุการณ์ วิธีที่จะทำได้ คือ การกำหนดวงเงินให้ทราบว่าการให้

²³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/1 พระราชกระแสตอบหนังสือพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ที่ 73/70 (ลงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2470)

ลดรายจ่ายลงเท่าใด แล้วให้ทางเจ้ากระทรวงจัดการเอง²⁴ และเมื่อ พ.ศ. 2475 ยิ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งเพิ่มขึ้นระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและเสนาบดีหลายกระทรวง ซึ่งเป็นอนุกรรมการของเสนาบดีสภา เกี่ยวกับเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบดี ดังในบทความจากหนังสือพิมพ์ไทย วันเสาร์ที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 ที่กล่าวถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่นายทหารที่กระทรวงกลาโหมในวันที่ 5 เดือน กุมภาพันธ์ 2474 ที่แสดงให้เห็นถึงความเห็นในแต่ละกระทรวงที่ได้รับความเดือดร้อนว่า

“...ในการแก้ไขปัญหาการเงินของรัฐบาลให้สู่ดุลยภาพโดยขึ้นภาษี ดัดรายจ่าย และปลดข้าราชการนั้น ย่อมเป็นของแน่นอนว่าจะต้องมีเสียงคัดค้านจากผู้ที่ได้เคยรับประโยชน์อยู่บางคน ที่รัฐบาลสยามกล้าทำก็เพราะหวังว่า พลเมืองส่วนมากของประเทศเราคงจะรักบ้านเมืองพอที่จะยอมเสียสละเพื่อชาติได้ในคราวจำเป็น”²⁵

ในพระราชกระแสดังกล่าวมีข้อน่าสนใจตรงที่ว่า การดำรงสถานะเป็นกษัตริย์ของประเทศที่กำลังประสบปัญหาอยู่นั้นเป็นภาระอันหนักยิ่งของพระองค์ ในขณะที่ประชาชนเดือดร้อน ทุกภาคส่วนของสังคมเดือดร้อน แต่ก็คงไม่เท่ากับผู้ที่อยู่ในสถานะของผู้ต้องรับผิดชอบถึงผลที่จะเกิดขึ้นทั้งหมดอย่างพระองค์ อันที่จริงแล้วในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้ว่าจะมีเสนาบดี มีที่ปรึกษาที่มากด้วยความสามารถที่จะกราบทูลถวายความคิดความเห็นต่อพระองค์ แต่เมื่อความเห็นเหล่านั้นเป็นความเห็นที่แตกต่างกันจนกลายเป็นความขัดแย้ง ภาระหนักจึงตกอยู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าจะตัดสินใจพระทัยเลือกความคิดใดมาใช้เพื่อการนำไปปฏิบัติ หากว่าเมื่อเลือกแล้วประสบความสำเร็จก็ถือว่าถูกต้อง แต่ในทางตรงกันข้ามหากว่าเลือกแล้วเกิดผิดพลาดเป็นความเสียหายต่อบ้านเมืองขึ้นก็จะทำให้บ้านเมืองเดินเข้าสู่ความหายนะได้

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นด้วยนโยบายการเงินการคลังแบบอนุรักษนิยม กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจ พระองค์ก็ทรงใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยมาตรการต่างๆ เช่น การตัดทอนรายจ่าย การคัดคนออก การยุบรวมกระทรวง รวมถึงการจัดสรรงบประมาณให้แต่ละกระทรวงอย่างจำกัดเท่าที่จำเป็น มาตรการดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การจัดทำงบประมาณรายได้และรายจ่ายของประเทศอยู่ในภาวะสมดุล

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 1/31 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 25/2473 (วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473)

²⁵ บทความจากหนังสือพิมพ์ไทย (ฉบับวันเสาร์ที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474)

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ แม้ว่าพระองค์จะไม่มีอำนาจและ
 ประสบการณ์ด้านเศรษฐกิจมากนัก แต่พระองค์ก็ทรงเลือกแก้ปัญหาด้วยการแต่งตั้งอภิรัฐมนตรีสภา
 ซึ่งเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงและมีความพร้อมในราชการบ้านเมืองทุกด้าน ก็ช่วยให้ความพร้อมขาด
 ของพระองค์สมบูรณ์ขึ้นได้ แม้ว่าโดยหน้าที่แล้วอภิรัฐมนตรีสภาจะเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาเท่านั้น
 แต่ก็นับว่าได้ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้แนวพระราชดำริของพระองค์มีความรอบคอบและ
 น่าเชื่อถือมากขึ้น จะเห็นได้จากแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระองค์หลาย
 เรื่องก็เป็นแนวพระราชดำริที่มาจากอภิรัฐมนตรีสภา อีกแนวคิดหนึ่งที่พระองค์ให้ความสำคัญและ
 ทรงเห็นชอบด้วยหลายเรื่อง คือ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยมีที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเป็นผู้
 แนะนำแนวคิดในการแก้ไขปัญหา บุคคลสำคัญในรัชสมัยของพระองค์ คือ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก ซึ่งก็
 มีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับระบบการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” เช่นกัน

ทั้งแนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาและแนวคิดของกระทรวงพระคลังมหา
 สมบัติ ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ แม้ว่าบางเรื่องจะมีความขัดแย้งทางความคิดกันบ้างแต่ก็เป็น
 เพียงรายละเอียด แต่แนวคิดหลักของทั้งสองกลุ่มนี้เหมือนกัน คือ “อนุรักษนิยม” ดังนั้นการที่
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำริด้านเศรษฐกิจด้วยวิธีการดังกล่าว หรือ
 ทรงเห็นชอบตามแนวคิดของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดก็ล้วนเป็นอนุรักษนิยมทั้งสิ้น เพราะมาตรการต่างๆ
 ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระองค์ที่ปรากฏก็ล้วนเป็นไปในแนวทาง
 เดียวกันกับแนวคิดของทั้งสองกลุ่มดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นจึงสรุปเบื้องต้นได้ว่า แนวพระราชดำริน
 การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นแบบ “อนุรักษนิยม”
 เช่นเดียวกัน

2. แนวพระราชดำรินในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร

เหตุผลที่นำเรื่องแนวพระราชดำรินในการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรขึ้นมาพิจารณา
 เป็นหัวข้อหนึ่งของการวิจัยบทนี้ เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสังคมสยามยังคงเป็นสังคม
 เกษตรกรรม ทั้งรายได้และและการประกอบอาชีพของประชากรเกือบทั้งหมดมาจากการเกษตร
 โดยเฉพาะ “ข้าว” ซึ่งเป็นผลผลิตหลักที่นำมาซึ่งรายได้ของประเทศ ดังนั้นระบบเศรษฐกิจของ
 ประเทศจึงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการผันแปรต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับการเกษตร
 พระราชดำรินที่เกี่ยวกับการเกษตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีความสำคัญต่อแนว
 พระราชดำรินด้านเศรษฐกิจของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำรินของ
 พระองค์ได้อย่างชัดเจนและถูกต้อง

ภายหลังจากที่ประเทศสยามได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. 2398 เศรษฐกิจของสยามได้มีการเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร แม้ว่าจะไม่ถึงกับพลิกโฉมก็ตาม การเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนที่สุด คือ เรื่องระบบการผลิตภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิต “ข้าว” ที่มีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกออกไปอย่างมาก ที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง รวมถึงปริมาณการส่งออกข้าวออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เหตุเพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่จากเดิมเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นถึงความสำคัญของการเกษตรอย่างมาก ด้วยทรงเห็นว่า การเกษตรเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบเศรษฐกิจ เพราะเป็นสินค้าหลักที่นำมาซึ่งรายได้ของประเทศ พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงความสำคัญของการเกษตรว่า แม้ประเทศจะเกิดความลำบากเรื่องของงบประมาณอย่างไรก็ตามแต่ก็ต้องส่งเสริมเรื่องของกสิกรรมเหตุเพราะการกสิกรรมจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ ดังพระราชดำริส ความว่า

“ปัญหาเรื่องการบำรุงกสิกรรมก็เช่นเดียวกัน เวลาที่รัฐบาล ไม่มีเงินแบ่งบำรุงการนี้ได้ แต่ถ้าเราไม่บำรุงก็ไม่มีทางจะแก้ไขซึ่งเศรษฐกิจตกต่ำ เราจะกู้เงินเขามาหรือทำหรือจะระงับไว้ชั่วคราว? นี่เป็นปัญหาซึ่งคงไม่มีบุคคลธรรมดาผู้ใดยินดีจะวินิจฉัย โดยรู้สึกว่าคุณจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบภายหลัง”²⁶

จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการเกษตรอย่างมาก รวมถึงทรงตระหนักว่าเป็นภาระและความรับผิดชอบของพระองค์โดยตรง สาระสำคัญปรากฏในแนวพระราชดำริเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตรซึ่งควรได้ทำการศึกษาเรื่องนี้

2.1 แนวพระราชดำริเรื่อง “ข้าว”

“ข้าว” เป็นสินค้าหลักและเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศสยาม กล่าวได้ว่า ประมาณร้อยละ 70 ของรายได้มาจากการส่งออกข้าวทั่วราชอาณาจักร (ในยุคสมัยนั้น) นำรายได้จำนวนมหาศาลเข้าประเทศส่งผลให้มีเงินเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามการที่ข้าวเป็นสินค้าสำคัญนี้เองก็กลายเป็นความเปราะบางของการเงินการคลังและระบบเศรษฐกิจของประเทศ

²⁶ บทความจากหนังสือพิมพ์ไทย วันเสาร์ที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 อ้างจาก “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสกษัตริย์วันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 362

สยามในเวลาต่อมา เมื่อปรากฏว่า ใน พ.ศ. 2472 ได้เกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ขึ้นทั่วโลก ซึ่งเป็นภาวะที่รุนแรงและมีระยะเวลายาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลก ผลกระทบที่ได้รับ คือ เรื่องการค้าระหว่างประเทศ เพราะราคาสินค้าในตลาดโลกลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้าวอันเป็นสินค้าสำคัญ เป็นแหล่งรายได้แหล่งใหญ่ที่สุดในเวลานั้น จากเดิมที่ราคาหาบละ 7.30 บาท ในปี พ.ศ. 2472 ลดลงเป็นราคาหาบละ 6 บาท ใน พ.ศ. 2473 และ ราคาหาบละ 3.50 บาท ใน พ.ศ. 2474 ตามลำดับ²⁷ ราคาที่ลดต่ำลงอย่างมากนี้ นำมาซึ่งมูลค่าการส่งออกที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ จาก 219.7 ล้านบาท มาเป็น 161.5 และ 134.2 ล้านบาทตามลำดับ คิดตามมาด้วยปัญหาการขาดดุลงบประมาณแผ่นดินใน พ.ศ. 2474 ราคาข้าวที่ลดลงส่งผลต่อมูลค่าสินค้าการส่งออกเปรียบเทียบเป็นตารางที่ 3.7 ได้ดังนี้

ตารางที่ 3.7 แสดงมูลค่าข้าวที่ส่งออกเปรียบเทียบกับมูลค่าสินค้าส่งออกทั้งหมด พ.ศ. 2469-2475

พ.ศ.	ปริมาณข้าวส่งออก (ล้านบาท)	ราคา (บาท/บาท)	หน่วย : ล้านบาท	
			มูลค่าข้าวส่งออก (ล้านบาท)	มูลค่าสินค้าส่งออก (ล้านบาท)
2469	21.4	7.5	162.7	239.2
2470	28.2	7.0	198.2	276.2
2471	24.4	7.1	173.5	252.4
2472	18.6	7.3	137.4	219.7
2473	16.9	6.0	102.1	161.5
2474	21.6	3.5	75.8	134.2
2475	26.7	3.4	90.8	152.5

ที่มา : อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม (2529) “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า 155

²⁷ อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 153-154

จากตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ผลกระทบที่เกิดจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกทำให้ราคาข้าวของไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง และมูลค่าสินค้าส่งออกก็ลดลงด้วย (นับตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา) แต่หากพิจารณาตัวเลขปริมาณข้าวที่ส่งออกจะพบว่า ปริมาณการส่งออกไม่ได้ลดลงมากนัก มีเพียง ปี พ.ศ. 2472-2473 เท่านั้นที่ปริมาณการส่งออกลดลงมากเนื่องจากภัยธรรมชาติ แสดงว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับสินค้าข้าวของไทยอยู่ที่ราคาไม่ใช่ปริมาณการส่งออก

อย่างไรก็ตามด้วยปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งรายได้แผ่นดินที่ลดลงตั้งแต่ พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา ในขณะที่รายจ่ายของประเทศกลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ภาคส่วนที่ต้องรับบทหนักที่สุดคือ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งขณะนั้นมีพระยาโกมารกุลมนตรีเป็นเสนาบดี ทำให้เกิดความวิตกกังวลว่า เมื่อรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายจะนำมาซึ่งวิกฤติการณ์ขาดดุลงบประมาณได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระยาโกมารกุลมนตรีจึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

“...ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเป็นข้อสำคัญยิ่งในอุบายการเงินของแผ่นดิน คือ การรักษาฐานะการเงิน...รัฐบาลควรจะมีมาตรการวางอย่างยิ่งยวดที่จะไม่จ่ายเงินรายได้ให้ถึงกับหมดสิ้น...รัฐบาลจะไปสู่ฐานะที่จะต้องเลือกระหว่าง (ก) ตัดอย่างเฉียบขาดซึ่งรายจ่ายในการขยายความเจริญของบ้านเมือง กับ (ข) กู้เงินต่างประเทศมาใหม่ ถ้าถึงดังนี้แล้วก็เท่ากับขว่างทิ้งเสียซึ่งความพยายามที่ได้กระทำมาใน 2-3 ปีที่แล้วมานี้ ที่จะให้ประเทศสยามมั่นคงและมีเสถียรภาพทางการเงิน...”²⁸

การทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นดังกล่าวปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย เนื่องจาก

“...การที่กระทรวงต่างๆ เสนอโครงการต่างๆ นั้นมิใช่เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองควรถือว่ากระทรวงต่างๆ มีความคิดริเริ่ม และมีความตั้งใจดีที่จะพัฒนาประเทศ นับว่าเป็นการลงทุนเพื่อประโยชน์ในภายหน้า...”²⁹

จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการพัฒนาประเทศด้วย แม้ว่าพระองค์เองก็ทรงเห็นชอบกับหลักการเรื่องการจัดงบประมาณแบบสมดุลก็ตาม การทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นของพระยาโกมารกุลมนตรีนี้ก็เพื่อให้งบประมาณของประเทศ

²⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/2 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2472)

²⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 8.15.1/2 เรื่อง รายงานเสนาบดีสภา ที่ 36/2472 (วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472)

นั้นลงตัวตามแนวคิดแบบอนุรักษนิยม โดยการเสนอทางเลือกที่หนึ่งนั้นจะเป็ความต้องการของกระทรวงพระคลังฯ มากกว่า ในทางตรงกันข้ามกลับเห็นว่าความคิดที่สอง คือ การกู้เงินจากต่างประเทศจะเป็นการทำลายรูปแบบการคลังแต่เดิมมา แต่ที่สุดแล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงเห็นด้วยกับพระยาโกมารกุลมนตรี นอกจากนี้พระองค์ยังพระราชทานความเห็น ว่า รัฐบาลควรดำเนินนโยบายการตั้งงบประมาณเรียงตามความสำคัญของโครงการเป็นสำคัญ โดยที่ประชุมเสนาบดีจะเป็นผู้เรียงลำดับความสำคัญของแต่ละโครงการดังกล่าวและ

“...ไม่สมควรที่กระทรวงคลังฯ จะหวั่นเกรงการกู้เงินจากต่างประเทศจนเกินไป เพราะการกู้เงินไม่ได้เป็นการเสียหายแต่อย่างใด หากนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ...”³⁰

ความเห็นของพระองค์ที่ว่า “การกู้เงินจากต่างประเทศไม่ได้เป็นการเสียหายแต่อย่างใด หากนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ” นี้ แสดงให้เห็นว่าแนวพระราชดำริของพระองค์มีความ “ยืดหยุ่น” พอสมควรกับเรื่องนโยบายทางเศรษฐกิจ ไม่สอดคล้องกับระบบการคลังแบบอนุรักษนิยมอย่างเข้มข้นที่จะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อให้งบประมาณนั้นอยู่ในภาวะสมดุล หากพิจารณาถึงแนวคิดด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าว จะพบว่าเป็นแนวพระราชดำริที่สอดคล้องกับแนวคิดด้านเศรษฐกิจของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาที่มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมอย่างยืดหยุ่นดัง ได้กล่าวไว้ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ

กล่าวได้ว่า ความยุ่งยากกับการจัดสรรงบประมาณที่เกิดขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาเรื่องสินค้าข้าว หากว่าไม่เกิดปัญหาขึ้นกับสินค้าข้าวของสยามปัญหาความยุ่งยากด้านการคลังอาจไม่มากเท่าที่เป็น ดังนั้นพระองค์จึงทรงให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับการผลิตข้าวเป็นพิเศษทั้งเรื่องของปัจจัยการผลิต ระบบการผลิต เทคโนโลยี รวมถึงการค้าข้าว ความสนพระทัยเรื่องการเกษตรของพระองค์ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากว่าประเทศสยามเป็นประเทศเกษตรกรรม และสินค้าเกษตรก็เป็นสินค้าหลักที่จะกำหนดทิศทางและอนาคตของประเทศได้

พระราชดำริเรื่องการเกษตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกกรณีหนึ่งที่สำคัญ คือ การดำเนินงานเกี่ยวกับการผลิตและการค้าข้าว โดยเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ก็ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน เป็นนายกสภาเผยแผ่พาณิชย์

³⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 8.15.1/2 เรื่อง รายงานเสนาบดีสภา ที่ 36/2472 (วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472)

งานสำคัญของสภาเผยแผ่พาณิชย์ คือ การพิจารณาเรื่องราคาข้าวตกต่ำ ใน พ.ศ. 2473 สภาเผยแผ่พาณิชย์ได้ประชุมหารือเกี่ยวกับปัญหาราคาข้าวตกต่ำในวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2473 และเห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาการค้าข้าวตกต่ำ 4 ประการ³¹ คือ

1) การบำรุงพันธุ์ข้าวโดยการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เช่น การทดลองเรื่องปุ๋ย ดิน และพันธุ์ข้าว และปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการมีแปลงนาตัวอย่างที่ทันสมัย ด้วย

2) การให้ความสะดวกในการบำรุงพันธุ์ข้าวให้เจริญขึ้น โดยการช่วยเหลือให้สินเชื่อก่อชาวนาและแนะนำให้ชาวนาใช้เครื่องจักรเก็บเกี่ยวข้าว

3) การให้ความสะดวกในการขนส่งสินค้าข้าว โดยการจัดให้มีเส้นทางที่สะดวกในการขนส่งข้าว ลดอัตราค่าระวางการบรรทุกและขนส่งสินค้าข้าว รวมทั้งการจัดหาท่าเรือสำหรับส่งสินค้าข้าว

4) การหาตลาดเพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าข้าวได้อย่างแพร่หลาย โดยการจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญในการค้าข้าวเดินทางไปประจำอยู่ในตลาดข้าวสำคัญ ในต่างประเทศ และตรวจตรากำกับลักษณะข้าวให้ได้พันธุ์ดีในการจัดส่ง ไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

ในการตรวจสอบขั้นแรกซึ่งได้แก่เรื่องของการผลิตนั้น คณะอนุกรรมการได้พิจารณาตั้งแต่การไถนา การเก็บเกี่ยว การนวดข้าว ตลอดจนการส่งข้าวไปยังโรงสี โดยที่คณะอนุกรรมการได้ศึกษาวิธีการเพาะปลูกข้าวว่า เป็นวิธีการที่ใช้กันมานานแล้วหรือไม่ และวิธีการที่ใช้อยู่นี้เหมาะสมเพียงใด ตลอดจนผลที่ได้รับว่าสามารถผลิตข้าวได้ดีหรือไม่

จะสังเกตได้ว่าแนวพระราชดำริของพระองค์ที่ในเรื่องการแก้ไขปัญหาคาข้าวนี้ น่าสนใจตรงที่ว่า เป็นการให้ความสนใจการพัฒนาที่เน้นเรื่องของคุณภาพในกระบวนการผลิตมากกว่า ซึ่งต่างจากในอดีตที่การเพิ่มผลผลิตข้าวจะให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่หรือขยายพื้นที่การเพาะปลูกออกไป นอกจากนี้คณะอนุกรรมการที่ตั้งขึ้นยังได้ทำการสำรวจไปถึงเรื่องสภาพทางเศรษฐกิจของชาวนา ซึ่งก็เป็นเรื่องใหม่เช่นกันที่ผู้นำให้ความสำคัญกับเรื่องของเศรษฐกิจในระดับฐานราก คือ ชาวนา ซึ่งเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระดำริว่าควรสอบสวนมาเป็นเวลานานแล้ว³²

³¹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง สินค้าเข้าออก (26-พ.ศ. 2473 - 6 มิ.ย. 2475)

³² บวดี ไกรพิบูลย์ “บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2523 หน้า

คณะอนุกรรมการได้แบ่งฐานะทางเศรษฐกิจของชาวนาออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ ชาวนาที่มีฐานะดี ชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และชาวนาที่ต้องเช่าที่ดินในการทำมาหากิน ชาวนาประเภทหลังเป็นผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนและต้องได้รับการช่วยเหลือ จะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชาวนาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้มีรายละเอียดและเป็นขั้นเป็นตอนและเป็นการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด

อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านการเกษตรของไทยก็ไม่ได้มีปัจจัยด้านหนึ่งด้านใดเป็นสำคัญ กล่าวคือ ส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุมได้ เช่น เรื่องของราคาข้าวที่จะถูกกำหนดราคาจากผู้ซื้อเสมอ และเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดสำหรับประเทศสยามในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นกุณฑลทิศาโกถาง ทรงเสนอให้รัฐบาลดำเนินการแก้ไขเรื่องราคาเป็นการเร่งด่วนแต่ไม่ใช่เรื่องคุณภาพของข้าว เพราะข้าวไทยเป็นข้าวที่มีคุณภาพคืออยู่แล้ว สิ่งที่รัฐบาลควรป้องกันมิให้เกิดขึ้น คือ เรื่องของการปนข้าว นอกจากนั้นรัฐบาลควรจะต้องดำเนินการค้าให้ดีขึ้นด้วย ซึ่งความคิดดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเช่นเดียวกัน รวมทั้งทรงมีความเห็นเพิ่มเติมด้วยว่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาลควรจะต้องดำเนินการมานานแล้ว โดยได้ทรงมีพระราชบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“...น่าเสียดายที่ ไม่ได้คิดทำเสียนานแล้ว แต่ก็มีหลายเรื่อง that the public at large หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ได้พูดถึงมานานแล้ว แต่เราก็ไม่กระดิกกันเสียเลย จนมีเหตุการณ์จำเป็นแท้ๆ มากกระตุ้นจึงจะกระดิกได้ ซึ่งบางครั้งน่าจะเข้ากันได้ เพราะต้องให้ภัยมาถึงตัวแล้วจึงเตรียมจะปิด ถ้าเคราะห์ดีก็ทันการ แต่เป็นทางที่อาจพลาดพลั้งได้ ควรจะหัดคิดป้องกันล่วงหน้ากันเสียบ้าง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นหน้าที่อันแท้จริงของรัฐบาล”³³

เหตุที่เรื่องของการค้าและราคาของข้าวเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญนั้น อาจพิจารณาได้จากปริมาณการส่งออกข้าวของสยามในรัชสมัยของพระองค์ที่เกิดปัญหาจากราคา ส่งผลต่อรายได้ของประเทศจนเป็นเหตุให้นำมาซึ่งแนวพระราชดำริให้แก้ไขปัญหาอย่างรอบด้าน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 3.1

ตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของราคาข้าวที่ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง โดยนับจาก พ.ศ. 2468 ที่ราคาต่อหาบสูงถึง 7.30 บาท และลดลงมาเป็น 3.38 บาท ในปี พ.ศ. 2475 แต่ในขณะเดียวกันที่ปริมาณการส่งออกอยู่ในเกณฑ์สม่ำเสมอ และที่สุดก็นำมาซึ่งรายได้จากการขายข้าวที่ลดลงอย่างมาก จากที่เคยสูงสุดในปี พ.ศ. 2470 ที่สูงถึง 201,156,349 บาท มาเป็น 94,200,660 บาทในพ.ศ. 2475

³³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง พระราชบันทึกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2473)

กล่าวได้ว่าแนวพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของประเทศ ได้รับความสนพระทัยจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมาก ทั้งเรื่องกระบวนการผลิตและการค้าข้าว เรื่องที่ดิน เรื่องเทคโนโลยีสำหรับการพัฒนา เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นนักปกครองที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาอย่างทันสมัย รวมถึงทรงเห็นความสำคัญของความสุขสมบูรณ์ของประชากรด้วย

2.2 แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่อง “ที่ดิน”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิตกกังวลอยู่มากกับปัญหาเรื่อง “ที่ดิน” โดยเฉพาะที่ดินเพื่อการทำเกษตร

ในรัชสมัยของพระองค์ปรากฏว่ามีบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่เป็นนักลงทุนชาวต่างชาติ ทั้งชาวญี่ปุ่น ชาวจีน รวมถึงชาวตะวันตก มีความต้องการหรือประสงค์ที่จะเป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก เรื่องดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยืนยันกรานที่จะไม่ยอมให้ที่ดินผืนใหญ่ไปตกอยู่ในมือของต่างชาติ³⁴ พระองค์ทรงมีพระราชปรารภว่า พระองค์อยากให้อกฎหมายที่ดินใหม่ที่ได้ตั้งข้อแม้ไว้หลายข้อในการเป็นเจ้าของที่ดินเสร็จสมบูรณ์และสามารถประกาศใช้ได้ในวัน

“...สำหรับตัวข้าพเจ้าเองรู้สึกไม่เต็มใจจะให้ที่ดินของเราตกไปอยู่ในมือของคนต่างชาติ หากรัฐบาลยินยอมให้ที่ดินตกไปอยู่ในมือของคนต่างชาติมากเกินไป ถ้าประชาชนปฏิวัติเขาก็มีเหตุผลสมควรที่จะกระทำเช่นนั้น”³⁵

อีกกรณีหนึ่งที่เกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับผ่านหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ว่าบริษัทเครดิตฟองซิเอแห่งอินโดจีน มีโครงการจะเปิดสาขาในสยาม ทรงกริ้วมาก (ผ่านทางราชเลขา) ในจดหมายถึงกรมพระกำแพงเพชรฯ ว่า

“เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศบอกว่าไม่ได้คิดว่าเรื่องนี้สำคัญ จึงไม่ได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ แต่พระองค์กลับทรงคิดว่าเรื่องนี้สำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องที่ชาวต่างชาติได้เปรียบในข้อที่ว่า เมื่อเราต้องการจะปรับปรุงสนธิสัญญาต่างๆ เราก็ต้องให้สิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินแก่เขา

³⁴ เบนจามิน เอ. บัทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม” ฉบับแปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2547) หน้า 135

³⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 18/12 เรื่อง ญี่ปุ่นคิดตั้งบริษัททำน้ำตาล (9 เม.ย. - 1 พ.ค. 2472)

บางคนอาจคิดว่าการมี “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” แบบสมัยก่อนและไม่ต้องให้สิทธิชาวต่างชาติเป็นเจ้าของที่ดินนั้น ยังดีกว่าสถานการณ์ปัจจุบันเสียอีก เพราะถ้าพวกเขาเอาดินแดน ไปจากเราหมดแล้ว ดินแดนนี้จะเป็นของสยามได้อย่างไร ถูกที่ว่าไม่ควรให้ที่ดินตกไปอยู่ในมือชาวต่างชาติมากเกินไป มิฉะนั้นแล้วลูกหลานของเราจะเป็นเช่นไร ในปัจจุบันนี้คนสยามก็ไม่มีเงินทุนมากเท่าคนต่างชาติอยู่แล้ว ถ้าเราไม่ระวังไว้บ้างที่ดินดีๆ ก็จะถูกพวกเขายึดครองไปหมด...”³⁶

นอกจากนี้พระองค์ยังเสริมด้วยว่าการที่จะบอกว่าเป็นการ “แลกเปลี่ยนกัน” นั้น ไร้ความหมาย เพราะสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินในต่างประเทศไม่มีประโยชน์สำหรับคนไทย ยกเว้นแต่จะมีไว้เอาหน้าเท่านั้น และทรงรับสั่งว่า ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปเรื่องใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับคนต่างชาติและที่ดินจะต้องทูลให้พระองค์ทราบทันที

ยังมีปัญหาสำคัญเกี่ยวกับที่ดินในอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ในระบบการผลิตเพื่อการค้าทำให้ราคาที่ดินในชนบทสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่นาที่มีการชลประทานในบริเวณใกล้ๆ กับกรุงเทพฯ ราคาที่ดินที่แพงขึ้นนั้น ได้รับแรงสนับสนุนจากการที่รัฐบาลยกที่ดินให้แก่เจ้านายขุนนางระดับสูงเป็นจำนวนมากในที่ราบภาคกลาง ซึ่งมักจะติดกับบริเวณที่มีการขุดคลองสายใหม่ ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดมีเจ้าของที่ดิน (ส่วนมากเป็นคนบางกอก) ที่ไม่ได้อยู่ที่นั่น และมีการเช่าซึ่งทำให้เกิดปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจตามมาต่างๆ ที่ได้เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่าต้องไม่ทำความลำบากยากแค้นให้กับผู้เช่าที่ดินทำกิน

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตอบโต้ด้วยการนำเอาร่างพระราชบัญญัติที่ดินสาธารณประโยชน์เข้ามาใช้ เพื่อการสนับสนุนให้คนไทยมีที่ดินแปลงเล็กๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นห่วงเรื่องปัญหาที่ดินมาก ในปี พ.ศ. 2473 พระองค์ได้มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมพระกำแพงเพชรฯ ซึ่งราชเลขาธิการได้ย้ำถึงความตั้งพระทัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ที่ดินตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างชาติหรือ “นายทุน” ที่ไม่ได้ทำการเกษตรจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวจีนหรือจีนปน

³⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 18/25 เรื่องห้างเบอร์รี่โอและบริษัททำไม้จืดไฟ (15 พ.ย. 2471 – 27 ส.ค. 2475)

ไทยที่พระองค์ทรงห่วงมากที่สุด³⁷ กลุ่มนายทุนที่มีความสำคัญในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่³⁸ ดังนี้

1) *กลุ่มทุนยุโรป* มีกิจการ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ การเดินเรือ การธนาคาร การส่งออกและนำเข้า

2) *กลุ่มทุนจีน* มีกิจการคือ โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ การเดินเรือ การค้าทอง โรงรับจำนำ โรงบ่อน การเป็นกัมปาดอร์ (นายหน้า) การเป็นพ่อค้าคนกลางในเครือข่ายการค้าสินค้าอุปโภคบริโภค

3) *กลุ่มนายทุนศักดินา* ที่สำคัญคือ พระคลังข้างที่เป็นเจ้าของที่ดิน นายทุนเงินกู้แก่ชาวจีน และได้ลงทุนในกิจการโรงสี

กลุ่มทุนทั้ง 3 กลุ่มนี้ล้วนมีศักยภาพในการเข้ามาควบคุมปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจคือ ที่ดิน ทั้งสิ้น โดยเฉพาะกลุ่มทุนจีนที่มีการพัฒนาและเติบโตอย่างรวดเร็ว

ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการต่อต้านการโอนที่ดินแปลงใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่นาหรือที่ดินเพื่อการเกษตรให้กับชาวต่างชาติ แม้เจ้าของจะเป็นคนเชื้อสายสยาม-จีนก็ตาม³⁹

จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องที่ดิน ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยการผลิตที่สำคัญ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก มากกว่าผู้ที่รับผิดชอบเรื่องดังกล่าวด้วยซ้ำไป ทั้งๆ ที่พระองค์เองก็เป็นผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์มาโดยตรง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเข้าพระทัยในหลักการทางเศรษฐศาสตร์เป็นอย่างดี ความพยายามที่จะรักษาที่ดินไว้ให้เป็นต้นทุนการผลิตสำหรับราษฎรแม้จะเป็นเพียง “ที่ดินผืนเล็กๆ” ก็ตาม รวมถึงพิจารณาได้ว่าเป็นแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าพอสมควรในเรื่องการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เพราะแต่อดีตการถือครองส่วนใหญ่เป็นของชนชั้นศักดินาตาม

³⁷ เบนจามิน เอ. บัทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม” ฉบับแปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2547) หน้า 145

³⁸ พอพันธ์ อุทยานนท์ “การแสวงหาแนวคิดใหม่ทางเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2475-2488 ใน เอกสารการสอนชุด เศรษฐกิจไทย : หน่วยที่ 5 (ตอนที่ 5.2) สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2542) หน้า 267

³⁹ เบนจามิน เอ. บัทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม” ฉบับแปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2547) หน้า 137

รูปแบบการปกครอง หากว่าปัจจุบันผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการประเทศใส่ใจกับแนวพระราชดำริเรื่องเกี่ยวกับที่ดินของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวบ้าง ปัญหาเรื่องที่ดินในมือต่างชาติดังไม่รุนแรงมากอย่างที่เป็นอยู่

2.3 แนวพระราชดำริเรื่อง “การพัฒนาระบบการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่”

ความใฝ่พระทัยเรื่องการบริหารประเทศของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ได้รับการยอมรับจากผู้สังเกตการณ์ชาวต่างชาติอย่างเช่น นายคูเซอร์ูเซท ชาวฝรั่งเศสได้ยกให้ประเทศสยามเป็นตัวอย่างที่น่าจะกระทำตาม แม้ว่าคูเหมือนประเทศสยามภายใต้การนำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะก้าวหน้าไปอย่างเชื่องช้าและไม่สม่ำเสมอก็ตามที่นอกจากนี้ยังมีนักเขียนชาวฝรั่งเศสอีกท่านหนึ่งซึ่งตั้งข้อสังเกตว่าความก้าวหน้าของประเทศในเอเชียนั้น ขึ้นอยู่กับการที่จะสามารถผลิตสิ่งที่เป็นตะวันตกและตะวันออกให้เข้ากันได้

“...สำหรับในด้านนี้ สยามซึ่งปกครองโดยเจ้าชายสยาม สามารถก้าวไปตามทางที่ลื่นไถลเข้าสู่สมัยใหม่ได้ดีกว่าอินโดจีนซึ่งปกครองโดยชาวตะวันตก”⁴⁰

โดยพื้นฐานทางเศรษฐกิจแล้ว ประเทศสยามยังเป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้นจึงกลายเป็นความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจไทยที่การเกษตรยังไม่ได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัยด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างจริงจัง ระบบการผลิตยังคงพึ่งพาฟ้าฝนและธรรมชาติอยู่เช่นเดิม ความวิตกกังวลของรัฐบาลจึงอยู่ที่ความอุดมสมบูรณ์ของการเกษตรและธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การผลิตข้าว” ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นอาชีพที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศมีความชำนาญมากที่สุด เป็นแหล่งอาหารและเป็นสินค้าออกที่สำคัญของสยาม

การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงศึกษาหรือมีความชำนาญด้านการเกษตร แต่พระองค์ก็ทรงเข้าพระทัยเรื่องของการเกษตรได้ดีมากกว่าข้าราชการหรือผู้ที่ชำนาญด้านนี้โดยตรง ทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดีและลึกซึ้งว่าชีวิตของชาวสยามนั้นขึ้นอยู่กับ การเกษตรมากขนาดไหน ทรงให้ความสนพระทัยเป็นการส่วนพระองค์ในการที่จะช่วยให้ข้าราชการตระหนักถึงความสำคัญของการชลประทานและการสหกรณ์ รวมถึงปัญหาเรื่องที่ดินสำหรับเกษตรกรดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น พระองค์ทรงเป็นผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายเกี่ยวกับการเกษตรของรัฐบาลพระองค์เอง ทรงวิจารณ์ทั้งภายนอกและภายในรัฐบาลเองด้วย ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2475 เมื่อเสนาบดีกระทรวงเกษตรถวายบันทึกเกี่ยวกับสถานะของกิจการค้าข้าว พร้อมกับ

⁴⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 19.3/27 เรื่อง มอนต์โกโลเนียลฮัล ลูสเตอร์ (14 ส.ค. – 15 ต.ค. 2473) ข้อความที่อ้างมาจากบทความพิมพ์หลังจากการเสด็จประพาสอินโดจีนของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานหลายข้อ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงขีดเส้นใต้ข้อความบันทึกนั้น และทรงเขียนข้อวิจารณ์ไว้ด้วยถ้อยคำรุนแรงแบบที่ไม่ใช่วิสัยที่เคยปฏิบัติมาเลย⁴¹ เมื่อเสนาบดีกระทรวงเกษตรตั้งข้อสังเกตว่า วิธีการปลูกข้าวในปัจจุบันนี้ควรมีการตรวจสอบและประเมินผล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเขียนไว้ที่ริมกระดาษว่า

“ควรจะทำเมื่อ 10 ปีมาแล้ว ไม่เข้าใจเลยว่าทำไมถึงคิดช้าเช่นนี้ในเรื่องที่เห็น “ซัดๆ” อยู่แล้ว”⁴²

รวมถึงทรงบ่นว่า กระทรวงต่างๆ ไม่รวมมือกันเลย และเมื่อมีการยกปัญหาของพ่อค้าคนกลางในเศรษฐกิจขึ้นมาทรงเขียนว่า

“ทำไมไม่มีใครจัดการปัญหานี้ก่อนหน้านี้มานานแล้ว ข้าพเจ้าเองผิดด้วยเพราะควรเร่งรัดให้ทำเรื่องนี้มานานมาแล้ว ปัญหานี้พูดกันมา 20-30 ปีแล้ว แต่แปลกที่ไม่มีใครทำอะไรจริงๆ จังๆ เสียที นับว่าประหลาดมาก”⁴³

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวบางครั้งบางเรื่องก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากผู้ปฏิบัติงานเท่าที่ควร รวมทั้งบางครั้งผู้ปฏิบัติงานก็ “ตามไม่ทัน” กับแนวพระราชดำริของพระองค์ด้วยเช่นกัน เพื่อให้แนวพระราชดำริของพระองค์ได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง พระองค์ทรงมีรับสั่งให้คณะรัฐบาลหยิบยกข้อเสนอแนะที่ส่งมาจากแหล่งต่างๆ ขึ้นมาพิจารณาแม้ว่าเสนาบดีของพระองค์จะทรงคัดค้านก็ตาม

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้กำลังใจและให้การสนับสนุนกับบุคคลต่างๆ กับแนวคิดที่จะส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรของสยามให้ก้าวหน้า ตัวอย่างเช่น หม่อมเจ้าสิทธิพรที่พยายามจะพัฒนาการเกษตรของไทยให้ทันสมัย หรือตัวอย่างเรื่องของนายลั่น ที่พยายามจะนำเครื่องมือมาใช้ในการเกษตรกรรมที่สงขลา ด้วยภัยธรรมชาติทำให้พืชผลเสียหายเกือบหมด นายลั่นได้ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอยกเว้นภาษีที่ดินต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรง

⁴¹ เบนจามิน เอ. บัทสัน. “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม” ฉบับแปลโดย พรธณงาม เเงาธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2547) หน้า 146-147

⁴² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง สิ้นค้าเข้าออก (26 – พ.ค. 2473 – 6 มิ.ย. 2475) ข้อความดังกล่าวเป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์

⁴³ เบนจามิน เอ. บัทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม” ฉบับแปลโดย พรธณงาม เเงาธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2547) หน้า 139

เห็นว่าพระองค์ทรงเห็นด้วยกับเสนาบดีกระทรวงพระคลังว่านายถันไม่อยู่ในกรณีที่จะได้รับการยกเว้นทางกฎหมาย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้อนุญาตได้ เพราะผู้ถวายฎีกานี้แสดงให้เห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ ได้ยอมเสี่ยงที่จะนำเอาวิธีการสมัยใหม่โดยอาศัยเทคโนโลยีเข้ามา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะสนับสนุนความคิดใหม่ๆ ซึ่งนับว่าพระองค์ทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกล เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาที่จะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อประเทศชาติในระยะยาว⁴⁴

การที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือความคิดที่จะพัฒนาการเกษตรแบบก้าวหน้านี้ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีแนวคิดที่ทันสมัย มองการณ์ไกล และสนพระทัยกับทุกข์สุขของราษฎรมากทีเดียว พระองค์มองภาพรวมของเศรษฐกิจมากกว่าจุดใดจุดหนึ่งดังเช่นการให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีและความคิดสมัยใหม่

สรุปได้ว่าแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นแนวพระราชดำริที่เน้นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจมากกว่าการดำเนินนโยบายด้านการพัฒนา ทั้งนี้สืบเนื่องจากปัจจัยหลายประการดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น แม้ว่าพระองค์จะไม่ทรงชำนาญเรื่องของเศรษฐกิจมากนักเพราะไม่ได้ทรงเตรียมพระองค์เพื่อการเป็นกษัตริย์มาตั้งแต่ต้น อีกทั้งปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากต่อการแก้ไข แต่พระองค์ก็สามารถบริหารจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างดี โดยใช้กระบวนการจัดการแบบประชาธิปไตยเป็นสำคัญ กล่าวคือ ทรงรับฟังความคิดเห็นและให้ความสำคัญกับผู้ที่มีความรู้ความสามารถกับปัญหานั้นๆ เช่น ความคิดของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและอภิรัฐมนตรีสภา

อย่างไรก็ตามรูปแบบของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ท้ายที่สุดแล้วการตัดสินใจครั้งสุดท้ายก็ขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์ ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขหรือพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่เกิดขึ้นย่อมเป็นไปตามพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ทั้งสิ้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้ว่าพระองค์จะมีพระราชอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินใจพระทัยครั้งสุดท้าย แต่พระองค์ก็ได้ทรงใช้พระราชอำนาจนั้นตามพระทัย รวมถึงทรงเป็นผู้นำในการปฏิบัติตามนโยบายนั้นๆ ด้วยพระองค์เองก่อนเพื่อเป็นตัวอย่าง ดังกรณีนโยบายการตัดทอนรายจ่ายเมื่อครั้งที่ต้องการให้งบประมาณของประเทศไม่ขาดดุล แสดงให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยวในการเป็นผู้นำของพระองค์

⁴⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 20.5/8 เรื่อง ฎีกานายถัน สุวรรณมุสิโกขอพระกรุณาลดค่านา (10 มี.ค. 2470 – 2 ต.ค. 2471)

กล่าวได้ว่า แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยนโยบายด้านการเงินการคลังแบบ “อนุรักษ์นิยม” โดยพยายามรักษาเสถียรภาพของเงินบาทด้วยการสะสมเงินคงคลัง ไม่นิยมทำงบประมาณรายจ่าย โดยการกู้เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้หนี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถ และเสถียรภาพทางการคลังให้ปรากฏแก่นานาชาติ ที่สำคัญคือ การปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้น พระองค์ก็ทรงเลือกใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยมาตรการต่างๆ เช่น การตัดทอนรายจ่าย การคัดคนออก การยุบรวมกระทรวง รวมถึงการจัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงอย่างจำกัดเท่าที่จำเป็น มาตรการดังกล่าวนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การจัดทำงบประมาณของประเทศแบบสมดุล

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นผู้นำที่มีความคิดทันสมัย ยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาประเทศ เช่น เรื่องการชลประทาน การพัฒนาพันธุ์ข้าว และทรงสนับสนุนแนวคิดของหม่อมเจ้าสิทธิพร ที่ต้องการพัฒนาการเกษตรของประเทศให้ทันสมัย

หากพิจารณาถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น จะพบว่าแม้ว่าพระองค์จะขาดซึ่งประสบการณ์และความชำนาญแต่พระองค์ก็ทรงเรียนรู้และบริหารจัดการปัญหาเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดีในฐานะกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของประเทศในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ในปี พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้อำนาจอธิปไตยในการบริหารจัดการเปลี่ยนจากพระองค์เป็นรูปแบบของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย ส่งผลให้บทบาทของพระองค์เปลี่ยนแปลงไป การกำหนดทิศทางด้านเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในมือของรัฐบาล หากว่าความรับผิดชอบกับผลที่จะเกิดขึ้นกับนโยบายใด ๆ ก็ตามของรัฐบาลก็คงอยู่ที่พระองค์อยู่ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของประเทศ หลายเรื่องที่พระองค์ทรงเห็นคัดค้านกับรัฐบาลดังเช่นเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ และส่งผลหลายประการตามมา ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

บทที่ 4

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ

ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในทางเศรษฐกิจกล่าวได้ว่าเป็นยุคสมัยของการแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่ เพื่อทดแทนสิ่งที่คณะผู้ก่อการได้กล่าวอ้างว่ารัฐบาลสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นล้มเหลวในการที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรได้ รวมถึงเป็นการสร้างความชอบธรรมอย่างหนึ่งของคณะผู้ก่อการเอง

หากพิจารณาถึงเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น คณะผู้ก่อการตกลงกันได้เพียงว่าจะล้มเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่นอกเหนือจากนั้นยังไม่มี ความชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องของเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้พลังทางการเมืองและเศรษฐกิจกลุ่มต่างๆ จึงแตกออกเป็นกลุ่มเป็นพวกและต่างต่อสู้กันเพื่อต้องการที่จะได้มาซึ่งอำนาจในการกำหนดทิศทางของประเทศทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการหรือว่าเห็นควรจะให้เป็นไป โดยกลุ่มที่เปลี่ยนแปลงการปกครองต้องการให้ระบบต่างๆ เปลี่ยนแปลง ในขณะที่กลุ่มชนชั้นศักดินาเดิมก็ต้องการรักษาผลประโยชน์และอภิสิทธิ์ที่มีอยู่แต่เดิมนั้นคงอยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ดังนั้นผลของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงประสบความสำเร็จชัดเจนเฉพาะด้านการเมืองเท่านั้น กล่าวคือ เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ความยุ่งยากวุ่นวายทางเศรษฐกิจยังคงสับสน แม้ว่าก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำของคณะผู้ก่อการฝ่ายพลเรือนจะได้เคยเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมของเขาหลายครั้งก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากสมาชิก ดังนั้นอุดมการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของคณะราษฎรก่อนการปฏิวัติจึงไม่ชัดเจน ความอ่อนแอของคณะราษฎรเกิดจากลักษณะภาวะวิสัยของระบบเศรษฐกิจในยุคสมัยนั้น ด้วยระบบนายทุนยังแทบไม่ได้ก่อตัวขึ้นในประเทศไทยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ชนชั้นกรรมาชีพยังมีจำนวนน้อย คือ เพียง

ร้อยละ 2.2 ของกำลังแรงงานทั้งหมด¹ จึงปรากฏว่าคณะราษฎรไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง คือ ไม่สามารถเร่งการผลิต ไม่สามารถเปลี่ยนเทคโนโลยีของการผลิตภายในประเทศได้ ที่สำคัญคือ ไม่สามารถล้มระบบกรรมสิทธิ์แบบศักดินาลงได้อย่างสิ้นเชิง

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ชนชั้นศักดินาสูญเสียอำนาจที่เคยมีอยู่แต่เดิม และหมดโอกาสที่จะได้รับรายได้จากระบบการคลัง ในส่วนรายได้ของพระมหากษัตริย์ถูกตัดลงอย่างมาก คือ จากประมาณ 7-10 ล้านบาทต่อปีเหลือเพียง 1-2 ล้านบาทต่อปีเท่านั้น เงินปีพระบรมวงศานุวงศ์ก็ถูกตัดลงตามส่วน ขุนนางเดิมถูกปลดออกจากราชการ ซึ่งถือว่าเป็นการสกัดกั้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชนชั้นศักดินาลง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะรัฐบาลภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีได้มอบหมายให้นายปรีดี พนมยงค์ หนึ่งในแกนนำของคณะผู้ก่อการฝ่ายพลเรือนเป็นผู้จัดการร่างโครงการด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลขึ้น

เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ที่ได้นำเสนอนี้ ถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะปฏิรูประบบเศรษฐกิจและต้องการให้เกิดผลแบบถาวรและชัดเจน ต้องการเปลี่ยนเทคนิคการผลิตและระบบกรรมสิทธิ์ ล้มพันธนาการแบบศักดินาเดิม แต่ที่สุดแล้วแผนการด้านเศรษฐกิจดังกล่าวก็ถูกต่อต้าน โจมตี และที่สำคัญคือไม่ได้มีการถูกนำมาใช้

ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาถึงรายละเอียดของเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ต้องการ “เปลี่ยนแปลง” รูปแบบเศรษฐกิจไปจากที่ปฏิบัติอยู่เดิมว่าเป็นเพราะเหตุใด การดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจด้านต่างๆ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นผิดพลาดหรือล้มเหลวอย่างไร

ภาพรวมในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ แบ่งเนื้อหาสาระออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นเรื่องของการเปลี่ยนระบบในกรรมสิทธิ์ และส่วนที่ 2 เป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ

¹ ตามสำมะโนประชากร พ.ศ. 2472 แรงงานในกิจการอุตสาหกรรมมีจำนวน 164-526 คน ในจำนวนกำลังแรงงานทั้งสิ้น 7,519,757 คน อ้างจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, สมภพมานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 552

ส่วนที่ 1

นายปรีดีเสนอให้โอนที่ดินเป็นของรัฐ โดยให้ค่าตอบแทนแก่เจ้าของปัจจุบันในรูปของพันธบัตรเงินกู้ เรื่องที่ดินนี้ต้องถือว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในขณะนั้น (ซึ่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริหวังให้ที่ดินตกอยู่กับราษฎรเป็นสำคัญซึ่งได้กล่าวรายละเอียดแล้วในบทที่ 3) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงเป็นการเปลี่ยนในลักษณะหน้ามือเป็นหลังมือ รวดเร็วและรุนแรง ผู้ที่ได้รับผลกระทบย่อมหนีไม่พ้นชนชั้นศักดินาเดิม อันเป็นกลุ่มที่แม้จะต้องสูญเสียอำนาจแต่ก็พยายามอย่างมากที่จะรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์หรือทรัพย์สินซึ่งมีอยู่แต่เดิมไว้ให้ได้ อีกส่วนหนึ่งคือให้มีการ โอนทุนและโรงงานอุตสาหกรรมเป็นของรัฐ โดยให้ค่าตอบแทนในลักษณะเดียวกัน กล่าวได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจของนายปรีดีมีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ของการเสนอให้จัดระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเสียใหม่ ล้มชนชั้นศักดินาเดิมลงและจำกัดขอบเขตอำนาจของชนชั้นนายทุนลง เปลี่ยนมือเจ้าของค่าส่วนเกินจากชนชั้นศักดินาและนายทุนรัฐ และเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากศักดินาเสริมด้วยนายทุนเป็นสังคมนิยม

ส่วนที่ 2

ว่าด้วยการจัดพัฒนาการทางเศรษฐกิจ เน้นการเพิ่มพลังการผลิตของประเทศ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ รัฐบาลจึงเป็นผู้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเสียเอง กล่าวคือ เป็นผู้บริหารจัดการเศรษฐกิจ ควบคุมปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ควบคุมให้มีการลงทุนในกิจการที่เป็นประโยชน์ระยะยาวแก่ประเทศ ให้รัฐบาลเป็นผู้จัดการวางแผนการผลิตให้ประชาชนทุกคนมีงานทำ และที่สำคัญคือ เป็นการแก้ไขปัญหาผลิตภาพต่ำเนื่องจากการใช้แรงงานไม่เต็มที่หรือการจัดการไม่เหมาะสมหรือไม่สามารถใช้เครื่องจักร โดยการเสนอให้ไทยผลิตสินค้าอุตสาหกรรมทดแทนสินค้านำเข้านั่นเอง

โดยหลักการสำคัญทั้ง 2 ข้อ หากมีการนำไปปฏิบัติจริงก็จะเป็นการทำลายระบบเศรษฐกิจศักดินาลงจนหมดสิ้นทันที แก้ไขระบบเศรษฐกิจแบบฐานราก มีการเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งการเกษตรและอุตสาหกรรมอย่างมีระบบ ทั้งการแจกจ่ายรายได้และทรัพย์สินในระบบก็จะมีความเป็นธรรมมากขึ้น ลดการทุจริตค่าส่วนเกิน และจะทำให้ไทยเป็นประเทศสังคมนิยมเต็มรูปแบบประเทศที่สองของโลกต่อจากรัสเซีย²

เพื่อให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน ด้วยการนำเอาพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจ

² ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพ มานะรังสรรค์ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527) หน้า 555

ของนายปรีดี พนมยงค์ขึ้นมาพิจารณา จึงคิดว่าควรจะทำการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบเนื้อหา และแง่มุมของทั้งสองฝ่ายที่แตกต่างกัน โดยในส่วนแรกนี้จะเริ่มด้วยโครงสร้างของเค้าโครงการ เศรษฐกิจของนายปรีดีทั้งในแง่ของมูลเหตุและความมุ่งหมายของโครงการ จากนั้นจะได้ ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ ชัดเจนต่อไป

1. แนวคิดและเจตนารมณ์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของประเทศสยามในอดีตเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้า จนเมื่อสมัยรัตน โกสินทร์ตอนต้นที่สยามมีการติดต่อกับต่างชาติ มากขึ้น ระบบเศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภายหลังจากการทำสนธิสัญญา เยาว์ริงที่สยามทำกับอังกฤษเป็นชาติแรกและได้มีการทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับอีกหลาย ประเทศในเวลาต่อมา รูปแบบเศรษฐกิจก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าแทนการผลิตเพื่อยังชีพ การเปลี่ยนแปลงที่เห็น ได้ชัดเจนที่สุด คือ การผลิตข้าว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้มีผล ให้สังคมนั้นเปลี่ยนตามไม่ทัน หรืออาจกล่าวได้ว่า เมื่อระบบเศรษฐกิจของสยามถูกดึงเข้าสู่ระบบ เศรษฐกิจโลก ทำให้ระบบการบริหารจัดการแบบเดิมไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากการ เปลี่ยนแปลงได้ทัน โดยเฉพาะชาวนาหรือกลุ่มผู้ผลิตที่สำคัญของประเทศ ผลประโยชน์ที่ได้รับจาก การผลิตไม่ได้ตกถึงชาวนาโดยตรง ก่อให้เกิดเป็นความทุกข์ยากกลายเป็นปัญหาและปัจจัยหนึ่งที่ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

เกี่ยวกับเรื่องนี้พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค) เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหา สมบัติได้บรรยายถึงสภาพชีวิตของชาวนาไว้ในบันทึกดังนี้

“...ชาวนาที่ยากจน ขัดสนด้วยทุน ต้องออกแรงทำงานแต่ลำพัง ด้วยความเหน็ด เหนื่อยเพียงใด ย่อมจะเห็นปรากฏ อยู่ทั่วไปแล้ว ในเวลา ที่ทำงานอยู่ เสบียงอาหาร และ ฝ้านุ่งห่มไม่พอ ก็ต้องซื้อเชื้อเขา โดยต้องเสีย ราคาแพง หรือถ้าต้องกู้เงินเขาไปซื้อ ก็ต้องเสีย ดอกเบี้ย อย่างแพงเหมือนกัน เมื่อเกี่ยวข้าวได้ผลแล้ว ไม่มีกำลัง และพาหนะ พอลงมือไป จากลานนวดข้าว หรือไม่มีผู้จ้าง สำหรับเก็บข้าวไว้ขาย เมื่อเวลาข้าวในตลาดจะขึ้นราคา ก็ ต้องจำเป็นขายข้าวเสีย แต่เมื่ออยู่ในลานนั่นเอง จะได้ราคา ต่ำสักเท่าใด ก็ต้องจำใจขาย มิฉะนั้นจะไม่ได้เงินใช้หนี้เขา ทันทกำหนดสัญญาต้องเสียเปรียบ เพราะมีทุนน้อย เช่นนี้ ที่สุด เมื่อขายข้าวได้สิ้นเชิงแล้ว บางทีก็จะไม่ได้เงินใช้หนี้เขาพอคุ้มค่าสิ่งของซึ่งจำเป็นต้อง บริโภคในการเลี้ยงชีพแท้ๆ เมื่อปีหน้าจะทำนาต่อไป ก็ต้องเป็นหนี้เขาอีก หนี้ใหม่ทันถมหนี้

เก่ามาก หนักขึ้นทุกปีไป แรงที่ได้ออกไป โดยความเหน็ดเหนื่อย และความซึ่งต้องทรมาณ ภาย อุตสาห์ตากแดด ตากฝน ทนลำบากมา เป็นหนักหนานั้น ก็ไม่ทำให้เกิดผล เป็นทรัพย์ ของตัวขึ้นได้ เท่ากับออกแรงทำประโยชน์ ให้แก่ผู้อื่นฝ่ายเดียวเป็นแท้ ดูเป็นที่สมเพชนัก”³

การที่สภาพเศรษฐกิจของสยามล้าหลังเช่นนี้ ก็เพราะอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคม อุปถัมภ์แบบเจ้าขุนมูลนาย ราษฎรไทยส่วนใหญ่ ยังอยู่ในภาคเกษตร แบบดั้งเดิม ด้อยโอกาสในการเรียนรู้ และรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ยังไม่มีนโยบายจัดระบบการศึกษาใน ลักษณะส่งเสริมให้ราษฎรรู้จัก คิด อ่าน สร้างสรรค์อย่างชัดเจน การเกิดเป็นความทุกข์ยากของ ประชากรเช่นนี้ทำให้ต้องหาทางดิ้นรนต่อสู้เพื่อหลีกเลี่ยงกับความทุกข์ยากดังกล่าวที่เกิดจากการ เปลี่ยนแปลง เป็นความรู้สึกรู้สึกที่ฝังอยู่ในความคิดและเริ่มมองเห็นความแตกต่างระหว่างชนชั้นกันมาก ขึ้น ความคิดเรื่องบุญวาสนาลดความสำคัญลงโดยมีเรื่องของสิทธิความเป็นมนุษย์เข้ามาแทนที่ ดังนั้นชนชั้นที่ได้รับความทุกข์ร้อนจากปัญหาที่เกิดขึ้น จึงหาทางที่จะปลดปล่อยหรือปลดแอกจาก ภาวะดังกล่าวด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเสนอเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแสดงความ คิดเห็นผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ เป็นต้น และบุคคลที่มีสำคัญในเวลาต่อมา คือ นายปรีดี พนมยงค์

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 ในครอบครัวชาวนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ช่วงชีวิต 15-16 ปี ในวัยเด็ก ช่วยให้นายปรีดีได้สัมผัสกับสภาพปัญหา ของชาวนา ซึ่งก็คือปัญหาใหญ่ของประเทศในยุคนั้น ท่านได้สะท้อนปัญหาที่เห็นในวัยเยาว์ว่า

“เนื่องจากชาวนาต้องประสบภัยธรรมชาติ เช่น โรคพืช, ฝนแล้ง, น้ำท่วมมาก เกินไป ป่วยไข้ ทำงาน ไม่ได้ ต้องถูกขโมยลักขวย แต่เจ้าของที่ดินก็ไม่ปราณี คือเรียกเก็บค่าเช่าที่ดินตามที่ตกลงกันไว้ให้ได้ จึงทำให้ลูกนาอึดคักขัดสน เจ้าของนาจึงทำการยึดทรัพย์ ตลอดจนข้าวกิน ข้าวปลูกที่ชาวนา พอมืออยู่ข้างนั้น” และ “ความอึดคักขัดสนของชาวนามี อีกมากมายหลายประการที่แสดงว่าชาวนาไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ แต่ ชาวนาก็มีภาระที่ต้องเสียเงินรัฐอุปการ ถ้าไม่มีเงินเสียก็ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานประมาณปีละ 15-30 วัน และต้องเสียอากรค่านา”

นอกจากนี้นายปรีดียังได้ให้สัมภาษณ์ประสบการณ์ทางสังคมที่ท่านได้รับรู้ในวัยเยาว์ ว่า

“ผมได้กล่าวแล้ว ถึงสภาพสังคมไทย ที่ผมประสบพบเห็น แก่ตนเองว่า ราษฎรได้มีความอึดคัก ขัดสนในทางเศรษฐกิจ เพราะไม่มี สิทธิเสรีภาพ กับความเสมอภาค ในทางการเมือง อีกทั้งตกอยู่ภายใต้อิทธิพล และอำนาจของหลายประเทศทุนนิยม ผมได้มี

³ บันทึกของพระยาสุรียานุวัตร เสนาบดี กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ อ้างจาก บทความเรื่อง โครงสร้างเศรษฐกิจปรีดี พนมยงค์ อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

ความคิด ก่อนที่ได้มาศึกษาในฝรั่งเศสแล้ว ว่าจะต้องค้นคว้าศึกษาเพิ่มเติม ว่ามีวิธีใดที่จะทำ ให้ ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น”

นายปรีดีได้รับทุนจากกระทรวงยุติธรรม เพื่อไปศึกษาต่อวิชากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส (ระหว่าง พ.ศ. 2463-2470) แต่ท่านไม่เคยละทิ้งอุดมการณ์และการรับรู้เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาเศรษฐกิจสังคมของบ้านเกิดเมืองนอน ตรงกันข้ามประสบการณ์เหล่านั้นกลับเป็นแรง กระตุ้นให้ท่านมีมานะศึกษาเรียนรู้วิชากฎหมาย รวมทั้งวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงของตะวันตกเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงสภาพสังคมไทย เกี่ยวกับเรื่องนี้แสดงให้เห็นได้ในเหตุการณ์ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งดังกล่าวนายปรีดีมิได้มุ่งหมาย เปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยเฉพาะในทางการเมืองเท่านั้น หากยังแสดงเจตนารมณ์ และแสดงบทบาทอย่างชัดเจนที่จะก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทาง เศรษฐกิจและสังคมด้วย

เจตนารมณ์ด้านเศรษฐกิจของนายปรีดีปรากฏอย่างชัดเจนในหลักการของ “ประกาศ คณะราษฎร” ที่เขาเป็นผู้ร่างขึ้น เพื่อใช้เป็นคำแถลงการณ์ในวันเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในหลักการข้อ 3 ที่ว่า

“จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ ในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่ จะหางานให้ ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก”⁴

จากเจตนารมณ์ดังกล่าวนำมาซึ่ง “เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า นายปรีดีให้ความสำคัญกับการจัดระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก และจากเค้า โครงการเศรษฐกิจของเขานี้เองที่ถือเป็นจุดเด่นของนายปรีดี และเป็นจุดที่ตกเป็นเป้าของการ วิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด

เจตนารมณ์ด้านเศรษฐกิจของนายปรีดีได้ตราไว้อย่างชัดเจน ในหมวดที่ 1 แห่งเค้า โครงเศรษฐกิจที่เขาว่าขึ้นว่า

“...ข้าพเจ้าจึงยังคงยืนยันความขื่อนี้อยู่เสมอ และเห็นว่า ถ้ารัฐบาลได้จัดการ โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้เหมาะสมแล้ว การหางาน ให้ราษฎรทุกคนทำ ใช้เป็นการ สดุดวิสัยไม่ การบำรุงความสุขสมบูรณ์ ของราษฎรนี้ เป็นจุดประสงค์อันใหญ่ ของข้าพเจ้า ในการทำการเปลี่ยนแปลง การปกครอง ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนา ที่จะเปลี่ยน พระเจ้าแผ่นดิน องค์เดียว มาเป็นหลายองค์ ซึ่งเป็นการปกครอง แบบประชาธิปไตย แต่เปลือกนออกเท่านั้น

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กระณสุต “เอกสารการเมืองการปกครอง” (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518) หน้า 211

ข้าพเจ้ามุ่งแต่สาระสำคัญคือ “บำรุงความสุขสมบูรณ์ ของราษฎร” และถือว่า รัฐธรรมนูญเปรียบประดุจ กุญแจที่จะไขประตู เปิดช่องให้ราษฎร ได้มีส่วนมีเสียง ในการปกครอง ให้จัดถูกต้อง ตามความต้องการของตน และเมื่อประตูที่กีดกันอยู่ ได้เปิดออกแล้ว รัฐบาลก็จะต้องนำราษฎร ผ่านประตูนั้น เข้าไปสู่ชัยภูมิ แห่งความสมบูรณ์⁵

แม้ความคิดในเรื่องการจัดระบบเศรษฐกิจโดยรัฐของนายปรีดี จะมีจุดอ่อนให้วิพากษ์อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วหากพิจารณาในรายละเอียดของเค้าโครงการเศรษฐกิจฯ จะพบว่า เป็นเค้าโครงการปฏิวัติสังคมด้วย นายปรีดีตระหนักดีว่าระบบเศรษฐกิจย่อมไม่มีความหมายแต่ประการใด ถ้าหากไม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม ดังคำชี้แจงของเขาในเค้าโครงการเศรษฐกิจตอนหนึ่งที่ว่า

“ผู้อ่าน โดยมีอุปาทานร้าย มักจะเหมาทันทีว่า การที่รัฐบาล ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองนี้ จะทำให้มนุษย์ กลายเป็นสัตว์... ข้าพเจ้าได้ระวัง มิให้มนุษย์มีสภาพเป็นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์ ให้มนุษย์ เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกัน อันเนื่องมาจาก เหตุเศรษฐกิจ”⁶

ข้อสำคัญคือ ข้อกล่าวหาเรื่องคอมมิวนิสต์ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีที่ว่า สิทธิและอำนาจอยู่ในมือของรัฐนั้นเป็นจริงมากน้อยเพียงใด เพราะในเค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าว มีการรับรองกรรมสิทธิ์ของเอกชนไว้ ในหมวด 3 เช่นเดียวกับที่มีในประเทศเสรีนิยมทางเศรษฐกิจทั้งหลาย

แม้เค้าโครงการเศรษฐกิจฯ ของนายปรีดี จะไม่ได้รับการเห็นชอบจากคณะรัฐบาลในยุคนั้น และตัวนายปรีดีเองก็ต้องเดินทางออกต่างประเทศด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ แต่เค้าโครงการเศรษฐกิจก็เป็นแบบฉบับของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างเป็นระบบในเวลาต่อมา และความคิดหลายอย่างในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ก็ได้มีการนำมาปฏิบัติอย่างได้ผลดี ทั้งในสมัยที่นายปรีดีเป็นผู้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศและหลังจากนั้น อาทิเช่น การก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย การจัดระบบการเก็บภาษีที่เป็นธรรม (ประมวลรัษฎากร) การปรับปรุง

⁵ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หมวดที่ 6 การจัดเศรษฐกิจ โดยรัฐบาล อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

⁶ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หมวดที่ 1 คำประกาศของคณะราษฎร อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

ระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ให้สอดคล้องกับ ระบบการเมืองใหม่ และการประกันสังคม แก่ราษฎรทั่วหน้าฯลฯ⁷

หากพิจารณาจากหลักการดังกล่าวข้างต้นจะพบว่าแนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์มีความเป็นมาจากเจตนารมณ์ที่ดีและหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสังคมไทย หรืออาจกล่าวได้ว่า “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของนายปรีดีนี้มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อสนองตอบต่อหลักการในคำประกาศของคณะราษฎรในวันเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” โดยที่นายปรีดีมีความเชื่อมั่นในแนวคิดและแนวทางดังกล่าวว่าจะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของราษฎรและความสำเร็จจากแนวทางดังกล่าว ที่สำคัญคือนายปรีดีเชื่อมั่นว่าหากแนวคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับก็จะสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงดังคำยืนยันในหลักข้อที่ 3 ของคณะราษฎรหัวข้อรัฐบาลทำได้ไม่ใช่เหตุสุดวิสัยความว่า

“...และเห็นว่าถ้ารัฐบาลจะวาง โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติให้เหมาะสมแล้ว การหางานให้ราษฎรทำไม่ปล่อยให้อดอยากนั้น ย่อมเป็นทางที่รัฐบาลทำได้หาใช่เหตุสุดวิสัยไม่ การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนี้เป็นจุดหมายอันยิ่งใหญ่ของข้าพเจ้า”⁸

2. พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี โดยแบ่งเนื้อความเป็นข้อ จำนวน 38 ข้อ พร้อมสรุปความอย่างละเอียด เนื้อหาโดยรวมชี้ให้เห็นถึงจุดบกพร่องต่างๆ ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

การที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจในทุกหัวข้อที่นายปรีดีนำเสนอ ย่อมแสดงว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้มาก และพระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริและจุดยืนในเรื่องอนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศ

⁷ บทความเรื่อง “โครงสร้างเศรษฐกิจปรีดี พนมยงค์” อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

⁸ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ข้อควรระลึกรในการอ่านคำชี้แจง หัวข้อ รัฐบาลทำได้ไม่ใช่เหตุสุดวิสัย อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

ดังนั้นการพิจารณาพระบรมราชวินิจฉัยดังกล่าวอย่างละเอียดจึงมีความสำคัญต่อการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

โดยหลักการทั่วไปของเค้าโครงการเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้ทรงคัดค้านแต่ประการใด ในทางตรงกันข้ามกลับเห็นด้วยในหลักการพร้อมทั้งทรงเห็นว่า “ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอันใดพิสดาร นอกจากว่าจะจัดการบำรุงเศรษฐกิจนั้นก็คืออยู่แล้ว”⁹ หรือในบางข้อที่ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยก็ทรงมีว่า “ข้อนี้ไม่ขัดข้อง”¹⁰ ดังข้อที่ 22 การหมุนเวียนแห่งเงิน เรื่องออกสลากกินแบ่งรัฐบาล (ลอตเตอรี่) เป็นต้น หากแต่เป็นรายละเอียดของเค้าโครงการเศรษฐกิจมากกว่าที่พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วย ที่น่าสนใจ คือ ในพระบรมราชวินิจฉัยบางช่วงบางตอนพระองค์ยังทรงวิจารณ์แนวคิดดังกล่าวอย่างรุนแรง เช่น ในหมวดที่ 2 ของเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจในปัจจุบันที่นายปรีดีอ้างถึงความเร้นแค้นของราษฎรที่ว่า

“...เมื่อเห็นสภาพชาวนาในชนบทก็ดี เห็นคนยากจนอนาถาในพระนครก็ดี ก็ จะปรากฏความสมเพทเวทนาขึ้นในทันใด ท่านคงเห็นว่า อาหารเครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อัน เป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิตของบุคคลเร้นแค้นปานใด แม้วันนี้มีอาหารรับประทานพุงนี้ และวันต่อไปก็ยังคงมี หรือขาดแคลนก็ทราบไม่ได้ อนาคตย่อมไม่แน่นอน”¹¹

ข้อความนี้นายปรีดีต้องการนำเสนอเหตุเบื้องต้นเพื่อชี้ให้เห็นว่ารูปแบบหรือระบบเศรษฐกิจโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นประสบความสำเร็จไม่สามารถสร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับประชาชน รวมถึงเป็นระบบที่ไม่สามารถสร้างความแน่นอนให้เกิดขึ้นได้ในอนาคต และข้อความนี้เองที่พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์ออกมาค่อนข้างรุนแรงและน่าสนใจความว่า

“...ข้าพเจ้าขอกล่าวว่าราษฎรของเราตลอดจนชนชั้นของท่าน ยังมีได้ปรากฏเลย ว่าอดตาย คนที่อดตายจะมีก็แต่คนที่กลืนไม่ลงเพราะความเจ็บไข้เท่านั้น แม้แต่สุนัขตามวัดก็

⁹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 1 ว่าด้วยหลักการของราษฎร อ้างจาก www.kpi.ac.th

¹⁰ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 22 การหมุนเวียนแห่งเงิน “ออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่)” อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

¹¹ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หมวดที่ 2 ความไม่เที่ยงแท้แห่งการเศรษฐกิจในปัจจุบัน หัวข้อ ความเร้นแค้นของราษฎร อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

ปรากฏว่ายังไม่มียอดตาย¹² แม้แต่ในปีน้ำท่วม พ.ศ. 2460 ผู้เขียนก็ยังกล่าวเองในเค้าโครงเศรษฐกิจภาค 2 ว่า ไม่มีราษฎรอดตายเพราะมีข้าวเพียงพอที่จะแจกกันกิน และยังมีเหลือเอาไปจำหน่ายยังต่างประเทศด้วยซ้ำ ความอดอย่างแร้นแค้นนี้ยอมแล้วตราฐ ะไรซึ่งเป็นเรื่องวัดคนที่ได้รับเงินเดือน 200 บาท ก็นับว่าอดอยากแร้นแค้นก็ได้”¹³

พระองค์ยังทรงยืนยันถึงความสำเร็จหรือจุดหมายของระบบเศรษฐกิจที่ความอยู่ดีมีสุขขึ้นอยู่กับความคิดไม่ใช่ตัวเลขในระบบ หากแต่อยู่ที่ความพึงพอใจของประชากรเองไม่ใช่ใครกำหนด ดังที่พระองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ว่า

“...ถ้าจะเปรียบถึงใจและความพอใจของราษฎรฝรั่งและราษฎรของเราแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าราษฎรของเรามีความสุขใจมากกว่าเสียอีก...”¹⁴

เบื้องต้นกล่าวได้ว่า โดยหลักการของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและนายปรีดี พนมยงค์นั้นเหมือนกัน คือ มีจุดหมายของแนวคิดด้านเศรษฐกิจอยู่ที่ความสุขสมบูรณ์ของประชากรในทางเศรษฐกิจ หากพิจารณาจากข้อแตกต่างดังกล่าวจะพบว่าสิ่งที่ต่างกัน คือ ความหมายของคำว่า “สุขสมบูรณ์” โดยนายปรีดีเชื่อว่าการจัดสรรผลประโยชน์ให้สมาชิกในสังคมอย่างเท่าเทียมกันจะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของสังคมโดยผ่านกระบวนการจัดการจากภาครัฐ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าความสุขสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความเป็นอิสระและเป็นไปตามกระบวนการตามความต้องการของสังคมเอง ดังนั้นกระบวนการจัดการด้วยรัฐจึงอาจเป็นหนทางที่นำมาซึ่งความสุขของราษฎรได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องแลกมาด้วยอิสรภาพของประชากรเอง ดังในพระบรมราชวินิจฉัยข้อที่ 3 เรื่องการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรที่ว่า

“การที่คิดประกันความสุขสมบูรณ์ดังนี้ นั้น ตามจริงยอมเป็นของดีแน่ แต่ตามธรรมดาของประกันยอมจะต้องสละสิ่งใดสิ่งหนึ่งแลกเปลี่ยนเพื่อประกันความสุขสมบูรณ์ตามแบบนี้ ผู้ประกันจะต้องเสียอะไรแลกเปลี่ยน แรงงานและการเสียภาษีวันละเล็กน้อยเท่านั้นหรือ ที่จะเป็นค่าแลกเปลี่ยน ข้าพเจ้าอยากจะทำค่าประกันความสุขสมบูรณ์อันนี้ ต้อง

¹² เน้น โดยผู้วิจัย

¹³ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 2 ความแร้นแค้นของราษฎร อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

¹⁴ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 2 ความแร้นแค้นของราษฎร อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

สละเสรีภาพละกรรมัง การเป็นไทยจะกลายเป็นทาสเสียกรรมัง เพราะตามที่ปรากฏในประเทศรัสเซีย ซึ่งก็ใช้วิธีประกันแบบนี้เหมือนกัน...”¹⁵

คำว่า “เสรีภาพ” นี้ หากพิจารณากลับไปสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพยายามที่จะรักษาเรื่องของอิสรภาพทางเศรษฐกิจไว้อย่างชัดเจนและหนักแน่น การที่พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจแบบ “อนุรักษนิยม” ที่พยายามรักษาดุลการคลังอย่างต่อเนื่อง แม้ขณะที่ประเทศประสบปัญหาอย่างหนักด้านเศรษฐกิจพระองค์ก็ทรงเลือกที่จะตัดรายจ่ายในทุกๆ ด้านแทนการกู้เงินจากต่างประเทศ ขอมแม้กระทั่งตัดรายจ่ายส่วนพระองค์ ทั้งที่ควรจะเป็นทางเลือกสุดท้ายของผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในฐานะพระมหากษัตริย์อันเป็นประมุขของประเทศ และก็ต้องยอมรับด้วยว่าผลของการดำเนินนโยบายตามพระราชดำริดังกล่าวทำให้สถานะทางการคลังของประเทศสมดุลได้ตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาล และหากว่าไม่มีปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกเข้ามากระทบอย่างรุนแรง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็อาจเกิดขึ้น ได้อย่างถาวร

การที่ประเทศสยามไม่ต้องเป็นหนี้ ไม่ต้องทำตามความต้องการหรือเงื่อนไขต่างๆ ของเจ้าหนี้ก็เพื่อความเป็นอิสระในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ หากเปรียบเทียบกับปัจจุบันที่ผู้นำหลายยุคหลายสมัยเน้นให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตกับตัวเลขทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศจำเป็นต้องกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาด้านต่างๆ หากแต่ไม่ให้ความสำคัญกับการออมและการประหยัดอย่างจริงจัง สุดท้ายแล้วก็นำมาซึ่งหนี้สินและการขาดอิสรภาพในทางเศรษฐกิจดังกรณีวิกฤติการณ์การเงินที่เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. 2540 ที่ไทยจำเป็นต้องขอกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอ เอ็ม เอฟ และนำมาซึ่งข้อผูกมัดทางเศรษฐกิจต่างๆ มากมาย

อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจฯ อย่างมีอคติ เพราะทรงพิจารณาเรื่องของการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรของนายปรีดีด้วยเหตุและผล พร้อมกับตัวอย่างที่พระองค์ทรงนำมาประกอบอย่างชัดเจนว่า

“...เพราะตามที่ปรากฏในประเทศรัสเซีย ซึ่งก็ใช้วิธีการประกันแบบนี้เหมือนกัน ราษฎรต้องประกันความสุขด้วยเสรีภาพของเขา และขอมคนเป็นทาสของรัฐบาลเมื่อได้อ่านวิธีดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจที่เขียนมานี้ทั้ง 2 ภาค ซึ่งเป็นวิธีการเหมือนกับที่อยู่ในรัสเซียแล้ว ก็ไม่มีทางอันใดอื่นที่จะเห็นได้นอกจากว่าการมั่นคงต้องเป็นไปตามรูป

¹⁵ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 3 การประกันความสุขของราษฎร อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

เดียวกันเสียแน่ ก็เมื่อการประกันความสุขสมบูรณ์นี้อาจต้องแลกมาด้วยเสรีภาพความเป็นไทยแล้ว ก็จะเป็นการยากสักหน่อยที่จะเลือกยินดีสละออกประกัน หรือว่าไม่ยอมเห็นอะไรที่จะสละเสรีภาพ”¹⁶

พระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในลักษณะดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่า การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในเค้าโครงการเศรษฐกิจ ของนายปรีดีนี้มีส่วนใดที่ทำให้มองเห็นภาพอนาคตของสังคมเป็นเช่นนั้นหากว่ามีการนำเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับดังกล่าวมาใช้จริง

แนวคิดและหลักการที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจ นั้นแสดงถึงความพยายามที่จะใช้รูปแบบการวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลาง ใช้ระบบสหกรณ์เป็นเครื่องมือในการเพิ่มพลังทางการผลิตของคนในสังคม เพราะเนื้อสาระหลักของเค้าโครงการเศรษฐกิจ ได้เสนอให้มีการโอนกรรมสิทธิ์จากเอกชนเป็นของรัฐ ในเรื่องปัจจัยการผลิตทั้งที่ดินและทุน รวมทั้งให้รัฐเป็นผู้กำกับดูแลการใช้ปัจจัยทางการผลิตเหล่านั้น ในขณะที่เดียวกันเค้าโครงการเศรษฐกิจ ก็ได้เสนอให้ใช้สหกรณ์เป็นผู้จัดการทางเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วย ในเรื่องงานสหกรณ์นี้ได้ให้ความสำคัญสูงมากกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการทางเศรษฐกิจ¹⁷ ดังข้อความตอนหนึ่งในเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ว่า

“แม้ตามหลักรัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองก็ดี แต่ในประเทศที่กว้างขวาง มีพลเมืองกว่า 11 ล้านทั่วประเทศขณะนี้ การประกอบเศรษฐกิจจะขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางเสียทั้งนั้นแล้ว การควบคุมตรวจตราอาจจะเป็นไปทั่วถึงไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องแบ่งการประกอบเศรษฐกิจนี้เป็นสหกรณ์ต่าง ๆ”¹⁸

สหกรณ์ที่เค้าโครงการเศรษฐกิจกำหนดให้จัดตั้งนั้นเป็นสหกรณ์ครบรูปเพราะ¹⁹

¹⁶ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 3 การประกันความสุขของราษฎร อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

¹⁷ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรสาส์น 2530) หน้า 139

¹⁸ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หมวดที่ 7 การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ หัวข้อ รัฐบาลกลางคุมไม่ทั่วถึง อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

¹⁹ พอพันธ์ อุทยานนท์ “เค้าโครงการเศรษฐกิจของคณะราษฎรและแนวคิดเศรษฐกิจชาตินิยม” ใน เอกสารการสอนชุด เศรษฐกิจไทย : หน่วยที่ 5 (ตอนที่ 5.2.2) สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2542) หน้า 276

1. ร่วมกันประดิษฐ์โดยรัฐบาลออกที่ดินและเงินทุน สมาชิกสหกรณ์เป็นผู้ออกแรง
2. ร่วมกันในการจำหน่ายและขนส่ง
3. ร่วมกันในการจัดหาของอุปโภคบริโภค
4. ร่วมกันในการสร้างสถานที่อยู่ให้ถูกต้องตามหลักอนามัย

เรื่องการจัดการระบบเศรษฐกิจด้วยกระบวนการทางสหกรณ์ในลักษณะที่รัฐเป็นผู้จัดการระบบต่างๆ ทั้งหมดเสียเอง นายปรีดีเสนอว่า

“การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุขสมบูรณ์นั้น ก็มีอยู่ทางเดียวซึ่งรัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเสียเอง โดยแบ่งการเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่างๆ”²⁰

เกี่ยวกับกิจการสหกรณ์นี้ปรากฏชัดว่า ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลของพระองค์ก็ทรงให้ความสำคัญและสนับสนุนกิจการสหกรณ์อย่างจริงจัง ทำให้กิจการสหกรณ์นี้มีการขยายตัวและเพิ่มปริมาณมากขึ้นเป็น 16 จังหวัด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสนับสนุนกิจการสหกรณ์ เพื่อให้สหกรณ์นี้เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้ที่ดินตกอยู่ในมือของนายทุนที่มีได้ทำนา รวมทั้งเพื่อให้ชาวนาได้มีโอกาสได้มีที่ดินเป็นของตนเอง นอกจากนี้พระองค์ยังทรงต้องการให้สหกรณ์เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกในทางการเมือง เพื่อฝึกให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยถือว่าสหกรณ์เป็นระบบพื้นฐานเบื้องต้นของระบอบประชาธิปไตยที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมด้วยองค์ของตนเอง ขณะเดียวกันสหกรณ์ก็จะทำให้บทบาทของนายทุนเงินกู้ทั้งที่เป็นข้าราชการและนายทุนต้องถดถอยลง นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงกำชับกับเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมให้ถือว่างานด้านสหกรณ์เป็นหน้าที่สำคัญเรื่องหนึ่ง²¹

สหกรณ์ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความสำคัญและพระองค์ก็ทรงสนับสนุนอย่างจริงจัง ส่วนสหกรณ์ที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงคัดค้านแต่ประการใด นอกจากนี้พระองค์ยังทรงสนับสนุนกิจการอื่นๆ อันจะเป็นสาธารณประโยชน์ในทุกๆ ด้าน เช่น การสหกรณ์ และการ

²⁰ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ข้อควรระลึกในการอ่านคำชี้แจง หัวข้อ การแบ่งการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์ อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

²¹ ชูศรี มณีพุกภัย “การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ.2453-2475 และการแสวงหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจ” ใน เอกสารการสอนชุด เศรษฐกิจไทย : หน่วยที่ 4 (ตอนที่ 4.3) สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2542) หน้า 234

สงวนทรัพย์สินของชาติและการคมนาคมสื่อสาร ทั้งนี้กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกลอย่างยิ่ง²² เห็นได้จากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่สมาชิกคณะสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก ความว่า

“...การสหกรณ์เป็นของสำคัญมาก เพราะจะนำความมั่งคั่งมาสู่ราษฎรทั้งหลาย นอกจากนั้นยังสอนให้ช่วยกันทำงานเป็นคณะ ตามธรรมดาการทำงานคนเดียว ผู้ช่วยกันทำหลายๆ คนไม่ได้ เพราะจะได้ช่วยกันในทางความคิด และตลอดจนออกแรง ถ้าเราคิดอะไรคนเดียว อาจพลาดพลั้ง โดยไม่รู้ตัว เมื่อเราประชุมช่วยกันคิดจะได้ผลดีกว่ามาก...”²³

พระราชดำรัสเรื่องการสหกรณ์ที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า เป็นรูปแบบของการรวมตัวกันเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมเอง การร่วมกันคิดร่วมกันทำ เป็นพื้นฐานของประชาธิปไตย แต่รูปแบบสหกรณ์ของนายปรีดี เป็นรูปแบบที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์และจัดการโดยภาครัฐหรือส่วนกลาง ดังนั้นทั้งสองแนวคิดจึงต่างกันว่ารายละเอียด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการสหกรณ์จะนำมาซึ่งการรวมกลุ่มเพื่อความเป็นอิสระ แต่นายปรีดีเห็นว่าการสหกรณ์ที่รัฐบาลเป็นผู้จัดการจะนำมาซึ่งการประกันความสุขสมบูรณ์ในชีวิตของประชากร

มีข้อสังเกตสำคัญบางประการที่น่าสนใจจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระองค์ทรงเห็นว่าแนวคิดในเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นเหมือนกับรูปแบบเศรษฐกิจของประเทศรัสเซีย ซึ่งพบจากข้อความที่พระองค์ทรงอ้างถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศรัสเซียอยู่ในหลายหัวข้อ²⁴

การที่พระองค์ทรงอ้างถึงความเป็นรัสเซียในพระบรมราชวินิจฉัยอยู่หลายหัวข้อ หรือแม้แต่ในบทสรุปความพระองค์ก็ทรงอ้างถึงแนวทางในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีว่าจะนำมาซึ่งระบบเศรษฐกิจอย่าง “รัสเซีย” ซึ่งหมายถึงระบบ “คอมมิวนิสต์” ที่รัสเซียใช้อยู่ หากเป็นเช่นนั้นแนวพระราชดำริของพระองค์ก็อาจพิจารณาได้ว่า เป็นแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับระบบ “คอมมิวนิสต์” ที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ทั้งนี้ นายปรีดีก็ได้นำเสนอไว้แต่ตอนต้นของเค้าโครงการเศรษฐกิจแล้วว่า

²² แนวพระราชดำริแก้รัชกาล จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายแพทย์ ม.ร.ว. อุดมพร เกษมสันต์ พ.ศ.2527 หน้า 251

²³ รองอำมาตย์ตรีกรม มโนชญากร จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนิน มณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2496 หน้า 45

²⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก

“...ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่นี้ ไม่ใช่ด้วยข้าพเจ้าได้มีอุทยานผูกมันอยู่ในลัทธิใดๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยามแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ”²⁵

รวมทั้งนายปรีดิยังได้กล่าวถึงเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ตนเองร่างว่า

“...โครงการนี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปปิตอลิสต์ (นายทุน) และโซเชี่ยลิสต์ (สังคมนิยม) รวมกัน ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่า ยังรับรองพวกมันมิให้อยู่... หลักโครงการของข้าพเจ้านี้ไม่ขัดกับแคปปิตอลิสต์เลย เดินคู่กันไปแท้ๆ เราต้องการให้มีทุนของพวกมันมีนี้และต่างประเทศ...”²⁶

อย่างไรก็ตามพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีการอ้างถึงและทรงชี้ให้เห็นว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจจะทำลายเสรีภาพของราษฎร เป็นการบังคับให้ราษฎรลงมาเป็นทาส รวมถึงการที่รัฐบาลไม่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จึงไม่ควรประกอบการเอง การดำเนินตามเค้าโครงการเศรษฐกิจจะทำให้ประเทศไทยกลายเป็นคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้เค้าโครงการเศรษฐกิจที่นำเสนอก็ไม่สอดคล้องกับความต้องการของคนไทย เพราะคนไทยอยู่กันตามสมควรไม่ถึงกับมีใครอดอยาก²⁷ มีข้อความหนึ่งที่พระองค์ทรงชี้ชัดเจนว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้เป็นแบบเดียวกับที่รัสเซียใช้อยู่ หากมีการนำมาใช้จริงประเทศไทยก็จะกลายเป็นแบบรัสเซียแน่นอนความว่า

“...มีข้อความอันหนึ่งที่ได้ชี้แจงอย่างไม่ต้องสงสัยเลยว่า โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวที่แน่นอนกับประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวงประดิษฐ์จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่าโครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดเช่นที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำ จะผิดกันนั้นก็แต่รัสเซียนั้นแก้ไขเป็นไทย หรือไทยนั้น

²⁵ เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ข้อควรระลึกในการอ่านคำชี้แจง หัวข้อ การแบ่งการเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์ อ้างจาก <http://www.pridiinstitute.com>

²⁶ อ้างใน “ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “วัฒนธรรมกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537) หน้า 145

²⁷ พงษ์พันธ์ อุทยานนท์ ใน “เอกสารการสอนชุด เศรษฐกิจไทย : หน่วยที่ 5 (ตอนที่ 5.2.2)” สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542) หน้า 276

แก้เป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ ข้าวสาลีแก้เป็นข้าวสาร ข้าวสารแก้เป็นข้าวสาลี”²⁸

พระองค์ทรงย้ำหนักแน่นว่าหากมีการนำเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจมาใช้จริงจะนำมาซึ่งรูปแบบเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ในรัสเซีย พระองค์ทรงเห็นว่าระบบเศรษฐกิจของรัสเซียที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้นไม่สามารถนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประชากรได้จริง และหากพิจารณาถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศรัสเซียจะพบว่าปัญหาเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาใหญ่ที่รัสเซียต้องประสบมาตั้งแต่อดีต เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาเรื้อรังทางเศรษฐกิจตั้งแต่ก่อนการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัสเซียเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ และก็เป็นช่วงเดียวกับที่รัสเซียมีผู้นำชื่อ “สตาลิน” (พ.ศ. 2470-2495) เพื่อความชัดเจนในพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงควรนำแนวคิดทางเศรษฐกิจแบบสตาลินขึ้นมาพิจารณาดังนี้

แนวนโยบายทางเศรษฐกิจของสตาลิน ถือเป็นรากฐานในการทำความเข้าใจระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตในยุคต่อๆ มา ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินเศรษฐกิจที่เรียกว่า “รูปแบบของสตาลิน” (The Stalinist Model) สตาลินให้ความสำคัญอย่างมากต่ออุตสาหกรรมหนัก โดยได้เพิ่มการลงทุนเป็นจำนวน 30% ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) และได้จัดตั้งสำนักจัดการวางแผนจากส่วนกลางเพื่อการนี้ด้วย เรียกว่า “กอสแพลน” ซึ่งมีหลักการการทำงานเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของตลาด และเนื่องจากการผลิตดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาอุตสาหกรรมหนักเป็นหลัก สตาลินจึงตัดงบประมาณและทรัพยากรในการพัฒนาสายเกษตรกรรมอุตสาหกรรมเบา รวมทั้งการผลิตสินค้าสำหรับการบริโภคด้วย โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมและเน้นอุตสาหกรรมหนักเป็นสำคัญ ซึ่งชาวโซเวียตจำต้องทำงานหนักขึ้นแต่ได้ผลตอบแทนเพียงน้อยนิด นโยบายตาม “รูปแบบสตาลิน” ดังกล่าวเป็นการดำเนินการทางเศรษฐกิจภายใต้การวางแผนแบบเบ็ดเสร็จจากส่วนกลาง(The Stalinist Model of Central Planning) และแน่นอนที่สุดการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในรูปแบบดังกล่าวไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของหลักการแห่งอุปสงค์อุปทาน ดังนั้น การผลิตตามคำสั่งของผู้สั่งการที่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคหรือของตลาดจึงนำไปสู่ความผิดพลาดที่ค่อยๆ ขยายตัวและชัดเจนขึ้น²⁹

²⁸ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปลงความ อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

²⁹ อภินิษฐ์ ปัทมินทร "วิกฤตการณ์โคโซโวกับวิกฤตเศรษฐกิจ : ความเสื่อมถอยของมหาอำนาจรัสเซีย" *ยุโรปศึกษา* 14, 1-2 (มกราคม-ธันวาคม) 2549 : 34-55

หากพิจารณาถึงรูปแบบเศรษฐกิจแบบตลาดแล้วจะพบว่า รูปแบบในเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีก็ตรงกับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ คือ เป็นรูปแบบการดำเนินการทางเศรษฐกิจภายใต้การวางแผนแบบเบ็ดเสร็จจากส่วนกลาง ประชากรจะต้องทำงานตามคำสั่งของส่วนกลางหรือผู้มีอำนาจอันเป็นพื้นฐานขั้นต้นของการขาดอิสรภาพในการดำเนินชีวิต แม้ว่าในเค้าโครงการเศรษฐกิจจะได้ระบุไว้ว่าเป็นรูปแบบที่ผ่านกระบวนการของสหกรณ์ แต่ก็ยังเป็นสหกรณ์ที่ขาดความเป็นอิสระ ความสำเร็จของสหกรณ์ไม่ได้เป็นของสมาชิกอย่างแท้จริง แต่เป็นความสำเร็จจากการบังคับและควบคุมสั่งการจากผู้มีอำนาจหรือส่วนกลาง ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์อย่างแท้จริงของกิจการสหกรณ์

อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้ปฏิเสธรูปแบบของสหกรณ์ นอกจากนั้นแล้วยังทรงสนับสนุนการสหกรณ์แต่สหกรณ์ตามแนวทางที่นำเสนอเป็นคนละรูปแบบกัน โดยรูปแบบตามที่พระองค์สนับสนุนเป็นรูปแบบสหกรณ์ของประเทศเดนมาร์กมากกว่า คือ

“...ควรจัดให้เป็นดังรูปที่เดนมาร์กดำเนินอยู่ การสหกรณ์ที่เดนมาร์กดำเนินอยู่นั้นไม่เป็นของรัฐบาล เป็นส่วนของราษฎรที่รวมกันขึ้นเป็นส่วนรวมของตัวเฉพาะ ไม่ใช่เอาคนมาเลี้ยงไว้เป็นทาส”³⁰

สรุปได้ว่าพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นการคัดค้านรูปแบบที่นายปรีดีนำเสนอ พระองค์ทรงเห็นว่ารูปแบบในเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นจะไม่นำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประชากรอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้าม จะนำมาซึ่งการขาดอิสรภาพและเสรีภาพของประชากร เป็นการย้อนสังคมกลับไปสู่ความเป็นทาสอีกครั้ง เพราะในรายละเอียดของเค้าโครงการเศรษฐกิจมีต้นแบบที่แสดงให้เห็นอยู่แล้วในขณะนั้น คือ รัสเซีย ซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์อันดับหนึ่งของโลก และหากได้มีการนำเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวมาปฏิบัติจริง ก็เป็นหนทางที่จะนำเอาสังคมไปสู่ความเป็นคอมมิวนิสต์ตามอย่างรัสเซียแน่นอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ จะ

³⁰ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อ 26 การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์ อ้างจาก <http://www.kpi.ac.th>

ทำลายความเป็นมนุษย์ ทำลายความเป็นไทยและนาราชภูรสยามกลับไปสู่ความเป็นทาสอีกครั้ง
หนึ่ง³¹

พระองค์ทรงเห็นด้วยและสนับสนุนในหลักการที่ว่าจะต้องสร้างให้ประชากรอยู่ใน
ภาวะสุขสมบูรณ์ แต่ไม่ทรงเห็นด้วยในรายละเอียดที่น่าเสนาอ โดยพระองค์ทรงเห็นว่าความสุ
สมบูรณ์จะเกิดขึ้น ได้ก็ด้วยความมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ได้อย่างเสรี

หากพิจารณาตามหลักการหรือแนวคิดทางเศรษฐกิจแล้วจะพบว่า ทั้งนายปรีดี และ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นอนาคตของระบบเศรษฐกิจที่จากเค้าโครงการเศรษฐกิจ
นั้นแตกต่างกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงย้ำชัดเจนว่า ระบบดังกล่าวเป็นระบบ
เดียวกันกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ซึ่งก็หมายความว่าพระองค์กำลังหมายถึงระบบ “คอมมิวนิสต์”
ในขณะที่นายปรีดีก็พยายามนำเสนอว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของเขานั้น “...ได้หยิบเอาส่วนที่ดีของ
ลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศไทยแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ” โดยที่
นายปรีดีให้ความสำคัญกับความสุขสมบูรณ์กับประชาชนเป็นหลักด้วยการให้ความเสมอภาคกับ
ประชากรในการมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย ซึ่งนั่นก็หมายความว่าเศรษฐกิจของเขานั้นเป็น
เพียง “สังคมนิยม” ไม่ใช่คอมมิวนิสต์

3. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับ “ภานิมรดก”

เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดีที่ร่างขึ้น เป็นไปตามหลัก 6 ประการที่ได้ประกาศ
ไว้ โดยหลักข้อที่ 3 นั้นเขียนไว้ชัดเจนว่า “จะต้องบำรุงความสุขของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดย
รัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎร
อดอยาก”³²

ตามเนื้อหาในคำอธิบายเค้าร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ ข้อ จ. ที่ปรากฏ
ในร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจที่นายปรีดี พนมยงค์ได้นำเสนอ มีรายละเอียดที่ควรต้องทำการศึกษา
คือ เรื่อง “ภานิมรดก” หรือที่เขียนตาม พ.ศ. นั้นว่า “ภานิมรดก”

³¹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ “ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์”
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน 2549) หน้า 325

³² ประกาศของคณะราษฎร ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรสูต “เอกสาร
การเมืองการปกครอง” (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518) หน้า 211

เนื้อความในเค้าร่างนี้ได้กล่าวไว้ว่า

“ภาษีมรดกนี้ไม่ใช่จะอิงจากคนมั่งมี เพราะตามหลักนั้นคนที่มั่งมีได้สะสมเงินทองไว้ เงินทองนั้นได้มาโดยอาศัยราษฎรร่วมกัน และผู้มั่งมีได้ไว้โดยทางตรงหรือทางอ้อม การกำหนดภาษีมรดกนั้น ถ้าผู้มั่งมีมากจนเหลือเพื่อควรเก็บให้มาก (Super Tax) คนชั้นกลางจึงผ่อนผันให้เก็บแต่น้อย ทั้งนี้ เพื่อมิให้กระทบผู้มั่งมีเกินไป”³³

ในประเทศไทยมีการจัดเก็บภาษีมรดกมาตั้งแต่ครั้ง โบราณกาลแต่ไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก โดยพบว่าเคยมีการจัดเก็บภาษีมรดก (inheritance tax) ครั้งแรกในรูปของภาคหลวงสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีการจัดเก็บต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น³⁴ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การประกาศพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช 2476 แล้ว ความชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องของภาษีมรดกนี้ก็มีมากขึ้น อย่างไรก็ตามภาษีดังกล่าวได้รับการคัดค้านจากกลุ่มที่มีฐานะร่ำรวยและชนชั้นนำในอดีตอย่างมาก ในที่นี้รวมถึงพระราชดำริไม่เห็นด้วยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมอยู่ด้วย

สาระโดยสรุปในพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช 2476 เป็นการจัดเก็บภาษีกองมรดกเป็นหลัก โดยจะต้องนำทรัพย์สินที่กำหนดไว้ เช่น อสังหาริมทรัพย์หรือสิทธิหรือผลประโยชน์จากอสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ที่มีรูปร่างที่อยู่ในประเทศ สิทธิเรียกร้องต่างๆ หลักทรัพย์ เป็นต้น มาคำนวณหายอดสุทธิแห่งค่า ซึ่งเป็นการตีราคาทรัพย์สินมรดกออกมาเป็นเงิน แล้วนำหีสินต่างๆ มาหักออก เหลือเป็นฐานในการคำนวณภาษีตามอัตราที่กำหนด ซึ่งหากคำนวณแล้วมีจำนวนไม่เกิน 10,000 บาท ก็ไม่ต้องเสียภาษีกองมรดก แต่หากมีจำนวนเกินกว่า 10,000 บาท ก็ต้องเสียภาษีกองมรดก นอกจากจัดเก็บภาษีกองมรดกแล้ว กฎหมายดังกล่าวยังคงกำหนดให้มีการจัดเก็บภาษีการรับมรดกด้วย โดยจะกำหนดให้มีการลดหย่อนเพิ่มเติมตามสภาพของผู้ได้รับมรดก และหากจำนวนมรดกที่รับไม่เกิน 10,000 บาท ก็ไม่ต้องเสียภาษีการรับมรดก แต่หากมีจำนวนเกินกว่า 10,000 บาท ก็ต้องเสียภาษีการรับมรดกด้วย³⁵

พระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช 2476 ใช้บังคับอยู่ได้แค่ 10 ปีกว่าก็ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช 2476 พุทธศักราช 2487 ด้วยเหตุผลว่าเป็นภาษีที่จัดเก็บได้เป็นจำนวนไม่แน่นอน และจัดเก็บได้น้อยแต่มีภาระต้องปฏิบัติมาก รวมมีการใช้บังคับกันประมาณ 10 ปี และนับแต่นั้นเป็น

³³ ข่าวสดรายวัน ปีที่ 17 ฉบับที่ 6241 ประจำวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2550 อ้างจาก <http://www.khaosod.co.th>

³⁴ ประชาชาติธุรกิจ ปีที่ 30 ฉบับที่ 3883 (3083) ประจำวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2550

³⁵ อ้างจาก <http://www.sanpakornsam.com>

ต้นมาก็ไม่ปรากฏว่ามีการตรากฎหมายมรดกใช้บังคับในประเทศไทยอีกเลย แม้ว่าจะมีเสียงเรียกร้องจากบุคคลบางกลุ่มเป็นระยะๆ ก็ตาม³⁶ นอกจากนี้ยังมีเหตุผลเรื่องการเมืองและปัญหาการบังคับใช้กฎหมายรวมอยู่ด้วย³⁷

ข้อที่น่าสนใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดก พุทธศักราช 2476 พบว่า กฎหมายดังกล่าว ไม่ได้กำหนดเกี่ยวกับการเสี่ยภามีมรดกสำหรับทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว กำหนดไว้แต่เพียงการกำหนดค่าแห่งมรดกสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีสัญชาติไทยและชนต่างด้าวเท่านั้น แต่จากหลักกฎหมายทั่วไปกำหนดว่าพระเจ้าแผ่นดินย่อมไม่ตายหรือวายชนม์แล้ว อาจเข้าใจได้ว่าพระมหากษัตริย์ย่อมไม่มีพระราชทรัพย์มรดกให้ต้องเสี่ยภามีมรดก ประกอบกับมติคณะรัฐมนตรีในครั้งนั้นกำหนดยกเว้นมิให้การตกทอดของทรัพย์สินของพระมหากษัตริย์ ไปยังผู้สืบราชสมบัติต้องเสี่ยภามีมรดกแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามหากพระราชทรัพย์ดังกล่าวตกทอดไปยังผู้อื่นซึ่งมิใช่ผู้สืบราชสมบัติต้องเสี่ยภามี ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งเป็นระยะเวลา 1 ปีหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติอากรมรดกฯ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการยกเว้นภาษีอันเกี่ยวแก่ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พุทธศักราช 2477 เพื่อยกเว้นภาษีอันเกี่ยวแก่ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ อันหมายถึงทรัพย์สินหรือสิทธิอันติดอยู่กับทรัพย์สิน ซึ่งมีอยู่หรือเกิดขึ้นในส่วนใดๆ แห่งราชอาณาจักร ถ้าเป็นทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนหรือขณะขึ้นครองราชย์หรือซื้อมาจากเงินส่วนพระองค์ หรือหากเป็นทรัพย์สินที่ได้มาภายหลังขึ้นครองราชย์อันมิใช่ได้มาจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน³⁸

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคัดค้านแนวคิดดังกล่าวว่าเป็นภาษีที่ยังไม่เหมาะสมกับช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ พระองค์ทรงอธิบายถึงเหตุผลว่า

“ฉันขอชี้แจงความคิดเห็นของฉัน ในเรื่องภาษีมรดกโดยละเอียดและเพื่อที่จะให้เข้าใจเรื่องรอบคอบ จำต้องกลับไปเล่าเรื่องตั้งแต่ต้น ภาษีมรดกนี้ ฉันมีความคิดเห็นอยู่นานแล้ว ว่าเป็นภาษีที่ยังไม่ควรจะมีในประเทศสยาม เพราะอาจจะให้ผลร้ายมากกว่าผลดี...”³⁹

³⁶ อ้างจาก <http://www.sanpakornsam.com>

³⁷ ประชาชาติธุรกิจ ปีที่ 30 ฉบับที่ 3883 (3083) ประจำวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2550

³⁸ ประชาชาติธุรกิจ ปีที่ 30 ฉบับที่ 3883 (3083) ประจำวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2550

³⁹ พระราชบัณฑิตกเรื่องสละราชสมบัติ ฉบับที่ 2 อ้างจาก สำนักราชเลขาธิการสภา

ผู้แทนราษฎร 2536 “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาปราชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ” พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพ หน้า 10-14

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพยายามที่จะ VETO พระราชบัญญัติฉบับนี้ และพยายามอธิบายเหตุผลและทักท้วงมาตั้งแต่พระยามโนปกรณัม⁴⁰ ที่เป็นนายกรัฐมนตรี รวมถึงพระยาพหลฯ และม.จ.วรรณไวทยากร แต่กลับได้รับการร้องขอจาก ม.จ.วรรณไวทยากร ไม่ให้พระองค์คัดค้าน พระราชบัญญัติดังกล่าว โดยฝ่ายรัฐบาลให้เหตุผลกับพระองค์ว่า

“...เพราะจะเก็บแต่เล็กน้อย และมีไว้เพื่อ Social justice จะ Veto พระราชบัญญัติฉบับนี้นั้น จะทำให้เกิดเป็นความแตกร้างกันขึ้นในระหว่างตัวฉันกับรัฐบาล และสภาผู้แทนราษฎร”⁴⁰

ข้อสังเกตสำคัญอย่างหนึ่งในพระราชบัญญัติอากรมฤคกและการรับมฤคก คือ ความไม่ชัดเจนของข้อความที่เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ไม่มีการระบุลงไปให้ถึงรายละเอียดของทรัพย์สินว่าสิ่งใดเป็นของพระมหากษัตริย์และสิ่งใดเป็นของแผ่นดิน อันนำมาซึ่งข้อขัดแย้งในภายหลัง และด้วยการร้องขอของม.จ.วรรณไวทยากร พระราชบัญญัตินี้จึงได้รับการนำมาใช้ โดยที่พระองค์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยเลย พระองค์ทรงเห็นว่า เพื่อความชัดเจนไม่ให้เกิดเป็นข้อขัดแย้งและปัญหาต่างๆ ที่จะตามมาในอนาคต พระองค์จึงทรงได้ขอให้มืบทยกเว้นในส่วนพระราชทรัพย์ส่วนพระมหากษัตริย์ไว้ความว่า

“...แต่ฉันได้บอกกับ ม.จ. วรรณไวทยากรว่าฉันจำจะต้องขอให้มืบทยกเว้นพระราชทรัพย์ของพระมหากษัตริย์ เฉพาะส่วนที่ได้รับต่อกันมาทางสืบสันตติวงศ์เสียจากภานี้ เพราะถ้าไม่มีข้อยกเว้นเช่นนี้จะเป็นการลำบากอย่างยิ่งเมื่อถึงเวลาจะต้องเก็บภาษี เพราะเป็นการยากที่จะแบ่งแยกว่าอะไรเป็นส่วนพระองค์ อะไรเป็นของแผ่นดิน ด้วยปนเปเช่นนี้มานานแล้ว นอกจากนี้ถ้าหากเก็บภาษีมฤคกจากพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นการทำลายฐานะของพระองค์และต่อไปก็จะไม่สามารถดำรงพระเกียรติยศไว้ให้สมควร เป็นที่เชิดชูของชาติได้ ฉันไม่สามารถที่จะลงพระนามในพระราชบัญญัติใดๆ ที่จะเป็นการทำลายฐานะของพระมหากษัตริย์ต่อไปในภายหน้าโดยทางตรงหรือทางอ้อม”⁴¹

การขอให้มืบทยกเว้นในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว หากพิจารณาเพียงผิวเผินคล้ายกับว่าทรงร้องขอเพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่เป็นของส่วนพระองค์ นักวิชาการอย่างฉฐพล ใจจริง ถึงกับสรุปว่า “มูลเหตุสำคัญที่พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจในการคัดค้านกฎหมายดังกล่าวเพราะไม่มี

⁴⁰ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

⁴¹ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

พระราชประสงค์ที่จะเสียดำเนินพระราชทรัพย์⁴² แต่หากพิจารณาในรายละเอียดให้ชัดเจนแล้วจะพบว่า การที่พระองค์ขอให้มิบบทกเว็นนี้ก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนในเนื้อหาของพระราชบัญญัติและเพื่อป้องกันความยุ่งยากและปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งเรื่องการแยกแยะทรัพย์สินที่จะต้องเสียดำเนินและความสำคัญในการดำรงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ทั้งปัจจุบันและในอนาคต

นอกจากนี้ยังรวมถึงการร้องขอไม่ให้พระองค์ Veto พระราชบัญญัติดังกล่าวเพราะภาษานี้จะเก็บเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า แม้ว่าจะต้องมีการเก็บภาษีสถานะดังกล่าวจริงคงไม่กระทบถึงฐานะของพระองค์มากนัก ดังนั้น การคัดค้านพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวของพระองค์จึงให้น้ำหนักของเหตุผลอยู่ที่การป้องกันปัญหายุ่งยากที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งเรื่องการแยกแยะทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และการดำรงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ในอนาคตมากกว่าเพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนพระองค์

อย่างไรก็ตามแม้พระองค์จะทรงร้องขอให้มิบบทกเว็นดังกล่าวขึ้น และมีการรับปากจากทางรัฐบาล (ม.จ.วรรณไวทยากร) แต่เมื่อพระราชบัญญัตินี้ได้เข้าสู่สภาแล้วปรากฏว่ากลับไม่มีมิบบทกเว็นดังกล่าวอยู่ด้วย เมื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ พระองค์จึงไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย และส่งพระราชบัญญัติดังกล่าวกลับคืนสู่สภาฯ เพื่อพิจารณาใหม่ โดยที่พระองค์ทรงกล่าวว่า

“ม.จ.วรรณไวทยากร ได้ตอบกับฉันว่าจะเดิมข้อความนั้นเข้าไปรัฐบาลคงจะยินดีจัดถวายได้”⁴³

การที่รัฐบาลกระทำการในลักษณะดังกล่าว สร้างความไม่พอใจให้กับพระองค์อย่างมาก พระองค์ทรงเห็นว่าการมิบบทกเว็น ไม่เป็นการเสียดำเนินแต่อย่างใดต่อพระราชบัญญัติและเป็นข้อเสียดำเนินต่อสภาฯ เลย แต่เหตุที่รัฐบาลไม่ยอมก็เพราะเหตุผลทางด้านการเมืองมากกว่า ดังความในพระราชบันทึกที่ระบุว่า

“...ฉันประหลาดใจอย่างยิ่ง ที่สภาฯ ไม่ยอมลงมติตามที่ฉันร้องขอ เพราะถ้าตกลงกันหมดว่า จะไม่เก็บภาษีมรดกจาก Crown property แล้วจะลงมติไว้เช่นนั้นให้ชัดเจนทำไมจึงทำไม่ได้ การทำเช่นนั้น ไม่เห็นเป็นข้อเสียดำเนินอย่างไรแก่สภาฯ เลย เมื่อได้อ่านรายงานการประชุมของสภาฯ ในเรื่องนี้แล้ว ก็พอจะเดาได้ว่าสภาฯ ถือเอาเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่

⁴² ญัตติพล ใจจริง “คว่ำปฏิวัติ – โค่นคณะราษฎร : การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” นิตยสารฟ้าเดียวกัน ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม 2551 หน้า 125

⁴³ พระราชบันทึกเรื่องสละราชสมบัติ ฉบับที่ 2 อ้างจาก สำนักราชเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2536 “พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ” พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพ หน้า 10-14

จะเอาชนะคะกันเป็นส่วนตัวไม่ใช่เป็นเรื่องโต้เถียงกันทางหลัก ฉันได้เห็นข้อความในหนังสือพิมพ์ฉบับ ๑ ลงว่าในการที่ฉัน Veto พระราชบัญญัตินี้ ก็เพื่อเป็นการลงกำลังระหว่างฉันกับรัฐบาล และชักชวนให้ผู้ที่ถูกหนุรัฐบาลเตรียมตัวที่จะเอาชนะให้จงได้ ทั้งนี้ย่อมส่อให้เห็นชัดว่าบุคคลบางจำพวก (ซึ่งเพื่อความสะดวกจะขอเรียกว่า “คณะราษฎร” ซึ่งถึงได้ล้มเลิกไปแล้ว ก็ยังมีอยู่) ถือว่าฉันเป็นข้าศึกตัวเอกของรัฐบาลและคณะราษฎร ความรู้สึกเช่นนี้ไม่เป็นของประหลาดเลย และฉันก็ได้มีที่อยู่เสมอว่าจะต้องเป็นเช่นนี้ตลอดไป”⁴⁴

ส่งผลเป็นความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพระมหากษัตริย์และรัฐบาลภายหลังปฏิวัติ และนำมาซึ่งเหตุผลหนึ่งที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติในที่สุด เริ่มต้นที่พระองค์ทรงอธิบายว่าภาษีดังกล่าวนั้นยังไม่เหมาะกับสังคมสยาม และจะนำมาซึ่งปัญหายุ่งยากใญ่ภายหลังจนกลายเป็นข้อขัดแย้งดังกล่าว อย่างไรก็ตามนอกจากพระองค์จะไม่ทรงเห็นชอบในหลักการของพระราชบัญญัติแล้ว พระองค์ยังทรงเห็นว่า รัฐบาลใช้พระราชบัญญัตินี้เพื่อการลิดรอนพระราชอำนาจของพระองค์ลงอย่างแน่นอน ดังพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนั้น ความว่า

“...หม่อมฉันเห็นว่าเขาได้ทำให้หม่อมฉันเซ็นพระราชบัญญัติอากรมฤคโดยวิธีหลอกลวง เขาได้ทำให้หม่อมฉันเข้าใจว่าจะเสนอพระราชบัญญัติใหม่แถลงความหมายแห่งพระราชบัญญัติส่วนพระมหากษัตริย์ตามนัยที่หม่อมฉันได้วางไว้ ให้ออกใช้เป็นกฎหมายโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ ดังที่นายกรัชมন্ত্রীได้แจ้งไปตาม โทรเลขของท่านลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ร่างพระราชบัญญัตินี้ควรร่างขึ้นได้ภายในเวลาครึ่งชั่วโมงแทนที่จะได้ทำเช่นนั้น กลับตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อร่างพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งทำให้หม่อมฉันอยู่ในฐานะเดียวกับฐานะของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ สภาพการณ์อย่างนี้หม่อมฉันยอมรับไม่ได้ สภาพการณ์ของทรัพย์สินสมบัติของกรมพระคลังข้างที่ในประเทศสยามไม่เหมือนกับพระราชทรัพย์ส่วนพระมหากษัตริย์ของอังกฤษ หม่อมฉันเห็นว่าเป็นการพยายามที่จะดึงเอาความครอบครองกรมพระคลังข้างที่ไปจากหม่อมฉัน วิธีการเช่นนี้อาจเป็นที่พึงพอใจสำหรับผู้อื่นได้ แต่ไม่ใช่สำหรับหม่อมฉัน และหม่อมฉันก็จะต้องทักท้วงพระราชบัญญัตินี้”⁴⁵

⁴⁴ เฟิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

⁴⁵ กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กราบทูลผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เรื่องสาเหตุที่จะทรงสละราชสมบัติ (โทรเลขจากหม่อมราชวงศ์สมักรมาน กฤดากร ผู้ทำการแทนราชเลขานุการในกระบวนเสด็จ ทูลพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ราชเลขานุการในพระองค์ ลงวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2477) เฟิ่งอ้าง หน้า 19-20

พระราชดำรัสที่ว่าภาษีมรดกนี้ยังไม่เหมาะสมกับสังคมสยามก็พิสูจน์ได้ด้วยการที่พระราชบัญญัติดังกล่าวต้องถูกยกเลิกไปในที่สุด หากพิจารณาตามเหตุและผลดังกล่าวแล้วจะพบว่าพระองค์ทรงพิจารณาไว้อย่างรอบคอบและมองเห็นถึงอนาคต แต่การตั้งต้นของรัฐบาลที่พยายามให้มีการประกาศพระราชบัญญัติภาษีดังกล่าวให้ได้นั้น จึงเป็นเหตุผลด้านอื่นมากกว่า เช่น ด้านการเมือง หรือจะเป็นเหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้ว่า “เป็นความต้องการเอาชนะคะคานกันระหว่างรัฐบาลกับกษัตริย์มากกว่า”

แม้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อำนวยการบริหารจัดการประเทศจะเปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีบทบาทอย่างมากต่อแนวทางของระบบเศรษฐกิจ เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ พระองค์ทรงคัดค้านรายละเอียดอย่างมีเหตุและผลว่าจะไม่สามารถนำพาความสุขสมบูรณ์อย่างแท้จริงสู่ประชาชนและประเทศชาติได้ ทั้งยังจะนำมาซึ่งปัญหายุ่งยากมากมายในอนาคต ที่สำคัญคือพระองค์ทรงหวังดึงว่าระบบดังกล่าวจะนำมาซึ่งการขาดอิสรภาพของประชาชนในการดำรงชีวิต รวมถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศด้วย

ภาษีมรดกหรือมรดก เป็นอีกแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจที่พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างชัดเจนในการที่รัฐบาลจะนำพระราชบัญญัติดังกล่าวออกนำมาใช้ โดยที่พระองค์ทรงให้เหตุผลว่ายังไม่เหมาะสมกับสังคมขณะนั้น รวมถึงทรงคัดค้านการจัดเก็บภาษีส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งนักวิชาการบางท่านก็กล่าวในทำนองว่า “มูลเหตุสำคัญที่พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจในการคัดค้านกฎหมายดังกล่าวเพราะไม่มีพระราชประสงค์ที่จะเสียดินแดนพระมหากษัตริย์” ซึ่งอาจเป็นเพียงการมองจากมุมหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยกลับเห็นว่าน่าจะเป็นเหตุผลที่พระองค์ทรงพยายามชี้แจงมากกว่าว่าจะนำมาซึ่งปัญหายุ่งยากเรื่องการแยกแยะทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับทรัพย์สินของแผ่นดิน รวมถึงความสำคัญของการดำรงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ในอนาคต เพราะหากพิจารณาถึงรายละเอียดของกฎหมายดังกล่าวว่าเป็นการเก็บเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ย่อมหมายความว่าหากจะต้องเก็บภาษีมรดกกับพระองค์จริงพระองค์ก็คงไม่ทรงเดือดร้อนมากนัก

สรุปได้ว่า แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งก่อนและภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นแนวพระราชดำริที่เน้นความมีอิสระและควมมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ในช่วงแรกของการเสด็จขึ้นครองราชสมบัติกับปัญหาใหญ่คือ ปัญหาด้านการคลังที่ขาดดุลติดต่อกันมาหลายปี มีทางเลือก 2 ทางในการแก้ไขปัญหา คือ 1.

การกู้เงินเข้ามาเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปอย่างก้าวหน้ากับ 2. การประหยัดรายจ่ายที่อาจส่งผลให้การพัฒนาประเทศต้องสะดุดลงแต่ก็ไม่มีภาระที่ติดตามมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งกวีวิธีการอย่างหลัง โดยที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำในนโยบายตัดทอนรายจ่าย โดยมุ่งหวังให้ระบบการคลังของประเทศเกิดความมั่นคง รวมถึงพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ก็ทรงเห็นว่าจะไม่สามารถนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของราษฎรอย่างแท้จริง เพราะรูปแบบวิธีการดำเนินนโยบายที่นายปรีดีนำเสนอ เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎร พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นถึงหลักของเหตุและผลที่จะเกิดขึ้นไว้อย่างชัดเจน ทั้ง 2 กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแนวพระราชดำริของพระองค์เน้นการหลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ ที่จะเกิดกับราษฎร

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ พระองค์ทรงใช้นโยบายการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” หมายถึง นโยบายที่พยายามรักษาเสถียรภาพของเงินบาทด้วยการสะสมเงินคงคลัง ไม่นิยมทำงบประมาณรายจ่ายโดยการกู้เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้หนี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถและเสถียรภาพทางการคลังให้ปรากฏแก่นานาชาติ ปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล การตั้งงบประมาณรายจ่ายใช้เกณฑ์ประมาณการณั้รายได้ที่คาดว่าจะได้รับเป็นหลัก เมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจก็ใช้วิธีการตัดทอนรายจ่ายแทนการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ทั้งก่อนและภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทั้งส่วนรวมและต่อพระองค์เองหลายประการด้วยกัน ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 5

ผลที่เกิดจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ดังนี้

1. ผลจากแนวพระราชดำรินในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่ฐานะทางารคลังของประเทศกำลังประสบปัญหา กล่าวคือ เป็นช่วงระยะเวลาที่งบประมาณแผ่นดินขาดดุลติดต่อกันมาเป็นเวลาถึง 4 ปี ดังนั้นสิ่งแรกที่พระองค์ทรงทำก็คือ การแก้ไขปัญหาทางบขาดดุลทางการคลัง ซึ่งเป็นพระราชภาระที่หนักยิ่งสำหรับพระองค์ เพราะหากพิจารณาจากปัจจัยแวดล้อมส่วนพระองค์ที่มีได้ทรงศึกษามาทางด้านเศรษฐกิจโดยตรง หรือศึกษาบ้างในช่วงก่อนเปลี่ยนรัชกาลก็เป็นเพียงระยะเวลาเพียงสั้นๆ คือประมาณ 1 ปี หากเทียบกับปัญหาด้านการคลังที่เกิดขึ้นก็นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้ทนายพระปรีชาสามารถของพระองค์อย่างมาก

แนวทางที่พระองค์ทรงเลือกปฏิบัตินั้นมีอยู่ 2 ทาง คือ การตัดทอนรายจ่ายด้านต่างๆ ลงและการจัดหารายได้เพิ่มเติม มาตรการที่ชัดเจนที่สุดคือการตัดทอนรายจ่ายด้วยการดำเนินการมาตรการหลายๆ ด้าน ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3

ในส่วนของกรเพิ่มรายได้นั้น ปรากฏว่า ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่ประเทศสยามสามารถเปลี่ยนแปลงฐานะภาษีศุลกากรได้โดยเสรีภายหลังจากที่มีความพยายามอยู่นาน ไม่ต้องถูกจำกัดไว้ดังแต่ก่อน อันเป็นผลมาจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษและสัญญาในลักษณะเดียวกันกับประเทศคู่ค้าอื่นๆ ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาเรื่องของภาษีนี้นับประสบความสำเร็จในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รายได้ที่เกิดจากภาษีปรากฏว่าก่อนเกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ภาษีทั้งทางตรงและทางอ้อมมีอัตราเพิ่มขึ้นตลอดเวลา จนเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจึงลดลง ทว่าก็ยังสูงกว่าตอนต้นรัชกาล ดังตารางที่แสดงไว้ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงรายได้แผ่นดิน พ.ศ. 2468-2475

หน่วย : ล้านบาท

รายการ	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475
ภาษีทางตรง								
ที่ดิน	10.18	11.62	12.83	11.43	10.30	9.59	10.42	8.83
เงินรัชชูปการ	7.04	10.06	10.05	9.72	9.09	9.59	9.08	7.74
เงินได้และเงินเดือน	-	-	-	-	-	-	-	0.64
ธนาคารและประกันภัย	-	-	-	-	-	-	-	0.12
ภาษีทางอ้อม								
สินค้าภายใน	1.90	2.10	0.89	-	-	-	-	-
ค่านา	1.09	1.23	1.25	1.24	1.25	1.16	0.89	0.80
สินค้าออก	4.38	4.05	4.96	4.31	3.31	2.96	3.81	4.47
สินค้าเข้า	6.78	7.16	16.03	15.68	17.23	14.14	13.10	16.82
เบ็ดเตล็ด	0.21	0.22	0.25	0.25	0.20	0.16	0.15	0.23
สรรพสามิต	10.47	10.87	12.15	11.19	10.47	8.66	6.39	6.23

ที่มา : อสัมภินพวงศ์ ฉัตราคม (2529) “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า 147

หากพิจารณาถึงผลการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจากการเปรียบเทียบรายได้และรายจ่ายตั้งแต่เริ่มรัชกาลจะพบว่า ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี กล่าวคือ จากที่สมดุลทางการคลังติดลบอยู่ถึง 4 ปี กลับมามีเสถียรภาพมั่นคงขึ้น คือ มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายตั้งแต่เริ่มงบประมาณแรกที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และเกินดุลติดต่อกันมาตลอดรัชสมัยของพระองค์ มีเพียงปี พ.ศ. 2474 ที่เกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกเท่านั้น (ดังตารางที่ 3.4 แสดงไว้ในบทที่ 3)

แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจทั้ง 2 ทางดังกล่าว ส่งผลให้สยามสามารถจัดเก็บภาษีได้มากขึ้น ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็สามารถลดรายจ่ายลงได้อย่างชัดเจนเช่นกัน ทำให้วิกฤตการณ์ด้านการคลังที่เกิดขึ้นคลี่คลายและผ่านพ้นไปได้ในปีงบประมาณแรก (พ.ศ. 2469) ของพระองค์ จนถึงปี พ.ศ. 2473 รวมถึงสามารถนำเงินคงคลังไปจ่ายคืนเงินต้นจากเงินกู้ต่างประเทศจนลดภาระการจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ลงได้เป็นอันมาก¹ และเมื่อพิจารณาเงินคงคลังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพบว่า การดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริดังกล่าวส่งผลให้เงินคงคลังตลอดรัชสมัยของพระองค์เพิ่มขึ้นทุกปี (ยกเว้นปี พ.ศ. 2474 ที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก) ดังตารางที่ 5.2 แสดงไว้ดังนี้

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนเงินคงคลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2469-2474)

พ.ศ.	เงินเริ่มต้น 1	งบประมาณ เกินดุลยกมา	รายได้	รายจ่าย	รวมยอด เงินคงคลัง
	เมษายน		อื่นๆ	อื่นๆ	
2469	72,945,434	+39,219	9,224,175	5,780,388	76,428,440
2470	76,428,440	+51,581	27,187,609	5,255,570	98,412,060
2471	98,412,060	+15,446	7,606,991	4,713,725	101,320,772
2472	101,320,772	+42,068	490,103	7,709,423	94,143,520
2473	94,143,520	+17,304	-	7,865,927	86,294,897
2474	86,294,897	-8,533,890	4,979,862	4,872,585	77,868,234

ที่มา : กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กรมบัญชีกลาง รายงานแลงบปีเงินได้เงินจ่ายทั่วพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2469-2474 อ้างจาก อัสสัมจินพงศ์ ฉัตราคม (2529) “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า 169

¹ อัสสัมจินพงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า138

จากตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี สามารถทำให้งบประมาณเกินดุลได้ตั้งแต่ปีแรกที่ครองราชสมบัติ และต่อเนื่องกันมาอีกถึง พ.ศ. 2473 สามารถสร้างยอดเงินได้สูงถึง 101,320,772 บาท แม้ว่าหลังจากนั้นยอดเงินคงคลังจะลดลงก็ตาม แต่หากพิจารณายอดเงินคงคลังใน พ.ศ. 2474 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจแล้วจะพบว่าก็ยังสูงกว่าตอนต้นรัชกาล คือ พ.ศ. 2469 อยู่ถึง 1,439,794 บาท

อย่างไรก็ตามผลการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ด้านหนึ่งคือความสำเร็จที่พิสูจน์ได้จากยอดเงินคงคลังที่เพิ่มขึ้นทุกปี และตารางเปรียบเทียบรายรับและรายจ่าย (พ.ศ. 2469 – 2475) ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดการชะลอตัวของระบบเศรษฐกิจจากการตัดลดงบประมาณรายจ่ายในด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศด้วย เช่น การชะลอการก่อสร้างของกระทรวงต่างๆ นอกจากที่ที่ค้างอยู่หรือที่จำเป็นต้องซ่อมสิ่งชำรุดเท่านั้น ลดเงินที่จ่ายค่าเล่าเรียนให้นักเรียนทุนในต่างประเทศลง เป็นต้น²

เมื่อรัฐบาลสามารถปรับงบประมาณแผ่นดินให้เข้าสู่ดุลได้สำเร็จ จึงได้เริ่มประกาศยอดเงินพระคลังคงเหลือให้ประชาชนทราบทุกเดือน ตามแบบอย่างปฏิบัติกันอยู่ในประเทศอื่น เพื่อป้องกันความระแวงสงสัยในฐานะการเงิน และป้องกันคำวิจารณ์เชิงคติเตียนต่างๆ อันจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากเหตุไม่ทราบความจริง ทั้งนี้ด้วยความเห็นชอบของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว³ ความสำเร็จในการฟื้นฟูเศรษฐกิจการคลังจากที่เคยติดลบมาเป็นบวกได้นี้ ทำให้ฐานะของรัฐบาลมั่นคงขึ้นและปริมาณเงินคงคลังก็เพิ่มขึ้นจำนวนมากเป็นลำดับ และเป็นการเพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาเพียง 4 ปีเท่านั้น⁴ ด้วยเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก

นี่สาธารณะเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงรับภาระ พ.ศ. 2469 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ประเทศสยามมีต้นเงินกู้คงค้างทั้งสิ้นอยู่จำนวน 12,328,064 ปอนด์สเตอร์ลิง ปีแรกของพระองค์

² เฟิงอ้าง หน้า 171

³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ.1/8 พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ 569/20669 (วันที่ 22 พ.ย. 2469)

⁴ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ, กรมบัญชีกลาง รายงานเลขบปีเงินได้เงินจ่ายทั่วพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2469-2471 หน้า 1-6 อ้างถึง อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 153

รัฐบาลได้ทำการชำระไปแล้วบางส่วน คือในช่วงปลายปี พ.ศ. 2469 เงินกู้คงเหลือ 12,117,660 ปอนด์สเตอร์ลิง นับว่าเป็นยอดเงินที่สูงมากกับฐานะทางการคลังขณะนั้น และจากแนวพระราชดำริ ด้านเศรษฐกิจของพระองค์ที่ประสบความสำเร็จ ส่งผลให้มีเงินเหลือมาใช้หนี้เงินกู้เหล่านี้ได้เป็นจำนวนมาก แนวพระราชดำริเรื่องการใช้นี้สาธารณะนี้ ความสำคัญคือ จะเป็นการลดภาระในการที่จะต้องจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ โดยเฉพาะส่วนที่ต้องเสียอัตราดอกเบี้ยสูงให้พยายามจ่ายคืนก่อน⁵ ทั้งนี้ก็ด้วยเป็นไปตามคำแนะนำของ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก ที่ปรึกษาด้านการคลังขณะนั้น⁶

การชำระหนี้ต่างประเทศเป็นไปอย่างสม่ำเสมอจนปี พ.ศ. 2475 อันเป็นปีสุดท้ายของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยอดเงินต้นจากที่มีอยู่สูงถึง 12,117,660 ปอนด์สเตอร์ลิง ลดลงเหลือเพียงแค่ 8,568,438 ปอนด์สเตอร์ลิงเท่านั้น ดังตารางที่ 5.3 ดังนี้

ตารางที่ 5.3 แสดงการชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศ (พ.ศ.2469-2475)

หน่วย : ปอนด์สเตอร์ลิง				
พ.ศ.	ชำระเงินต้น	ชำระดอกเบี้ย	รวม	เงินต้นคงเหลือ
2469	210,434	628,245	838,679	12,117,660
2470	234,015	619,363	853,378	11,883,645
2471	244,005	609,082	853,087	11,639,640
2472	254,969,	598,352	853,321	11,384,671
2473	292,938	587,124	880,062	11,091,733
2474	306,387	573,787	880,170	10,785,346
2475	2,216,908	559,807	2,776,715	8,568,438

ที่มา : Ministry of Finance, Statistical Year Book of the Kingdom of Siam, 2480

⁵ เงินกู้ที่กู้จากต่างประเทศมีอยู่ 2 รายที่เสียอัตราดอกเบี้ยสูง 6% และ 7% ซึ่งเป็นภาระที่รัฐบาลต้องจ่ายดอกเบี้ยถึง 3.5 ล้านต่อปี

⁶ อัสสัมจินพงศ์ ฉัตราคม “บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2411-2475” รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2529 หน้า 180

ยอดการชำระหนี้ในแต่ละปีมีความสม่ำเสมอมาก แสดงให้เห็นถึงควมมีระเบียบวินัย ซึ่งหากย้อนพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เข้าใจได้ว่า การศึกษาทางด้านการทหารของพระองค์ที่ให้ความสำคัญกับการเป็นสุภาพบุรุษ และความมีระเบียบวินัยส่งผลทางอ้อมต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ด้วย

สรุปได้ว่าแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นรัชกาล โดยเฉพาะสถานะทางการคลังที่ขาดดุลมาก่อนหน้านี้ กลับมาเกินดุลได้ตั้งแต่ปีงบประมาณแรกที่เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ และเกินดุลสืบเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2473 ยอดเงินคงคลังสูงขึ้น รวมถึงสามารถนำรายได้ไปชำระเงินกู้ต่างประเทศได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทุกปี นับเป็นความสำเร็จจากการเลือกแนวทางในการดำเนินนโยบายของพระองค์อย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เริ่มต้นอย่างจริงจังมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีอันต้องชะงักลง ด้วยแนวนโยบายการตัดทอนรายจ่ายเพื่อการดุลยภาพ

อย่างไรก็ตามผลจากการพิจารณาดังกล่าวข้างต้นก็สามารถนำมาแก้ไขข้อกล่าวหาจากคำประกาศของคณะราษฎรที่ว่ารัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบความล้มเหลวทางด้านเศรษฐกิจลงได้อย่างชัดเจน

2. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นำโดยข้าราชการกลุ่มหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 การกระทำดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวความคิดในเรื่องการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันเป็นแนวคิดที่มีต้นกำเนิดมาจากประเทศตะวันตก ซึ่งรูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมต่อประเทศต่างๆ ที่ได้นำระบบดังกล่าวมาใช้ ตัวอย่างที่เป็นได้ชัดเจนที่สุดคือ ประเทศอังกฤษ

แนวคิดเรื่องสังคมประชาธิปไตยในประเทศสยามเริ่มมีขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีความพยายามจะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญตามแบบอย่างประเทศตะวันตก มีการส่งบุคคลออกไปศึกษาวิชาการต่างๆ ในประเทศตะวันตกอย่างต่อเนื่อง ทำให้บุคคลเหล่านี้ได้รับรู้และพบเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเทศเหล่านั้น รวมทั้งมีการนำมาเปรียบเทียบกับสภาพของบ้านเมืองสยามที่ยังคงล้าหลัง อันเป็นเหตุผลสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่คณะผู้ก่อการได้มีการนำไปใช้เป็น “เหตุผล” เพื่อสร้างความชอบธรรมในการยึดอำนาจการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการผ่านสภาผู้แทนราษฎรตามระบอบประชาธิปไตย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้มิได้หมายความถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่หมายถึงเหตุปัจจัยอื่นๆ หลายปัจจัยที่ส่งผลร่วมกัน แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญหาเรื่องการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่คณะผู้ก่อการได้ใช้เป็นเหตุผล

ตามที่คณะผู้ก่อการนำเหตุผลเรื่องความล้มเหลวในการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริและกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ประสบความสำเร็จหรือเรียกว่า “ล้มเหลว” (ตามเหตุผลของคณะผู้ก่อการ) ขึ้นมากล่าวอ้างนี้มีความถูกต้องชอบธรรมหรือไม่ ควรได้พิจารณารายละเอียดดังนี้

การที่พระองค์ทรงเลือกตัดทอนรายจ่ายในทุกกระทรวงที่ไม่จำเป็นลง มาตรการลดข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนออกจากราชการ ทรงตัดทอนรายจ่ายในส่วนที่รัฐบาลจะต้องทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระองค์ ลดจำนวนมหาดเล็กลงจาก 3,000 คนเหลือ 300 คน ให้ยุบกรมหรือกองใดที่มีหน้าที่ซ้ำซ้อนกัน ให้รวมกระทรวงที่มีหน้าที่งานใกล้เคียงกัน ยุบเลิกภาคและมณฑลและจังหวัดอีกหลายแห่ง การปรับปรุงการเงินของประเทศเข้าสู่ดุลยภาพ ด้วยการเพิ่มภาษีอากร เป็นต้น มาตรการต่างๆ เหล่านี้ส่งผลเป็นความสำเร็จต่อการแก้ไขปัญหาดัชนีทางเศรษฐกิจได้อย่างน่าพอใจ (ดูรายละเอียดข้อ 5.1) ในขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการซึ่งบางอย่างก็เกินกว่าที่จะควบคุมได้ เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ อย่างไรก็ตามความสำเร็จดังกล่าวไม่เพียงพอต่อคำกล่าวอ้างของคณะราษฎรดังที่ปรากฏในคำประกาศของคณะราษฎรที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระองค์ด้วยถ้อยคำที่รุนแรงในหลายช่วงตอน เช่น

“เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อพระเชษฐาในชั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่า กษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์หาเป็นไปความหวังที่คิดไม่ กษัตริย์องค์ทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอดพลอไว้คูดงามความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎรปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงินผลาญเงินทองของประเทศยกพวกเข้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎรปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรมดังจะเห็นได้ในการตกต่ำ

ในการเศรษฐกิจและความผิดเคื่องทำมาหากิน ซึ่งราษฎรได้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว รัฐบาลของ กษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้...”⁷

และ

“...รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้น ว่า จะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้งคอยๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจิงไม่”⁸

คำประกาศของคณะราษฎรนี้ นับว่ารุนแรงและหยาบคายอย่างมาก พร้อมทั้งมีการ กล่าวอ้างไว้ว่า “...การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องวาง โครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำเหมือนคนตาบอด”⁹ โดยการวางหลักการและระบุถึงวัตถุประสงค์ 6 ประการ ของ คณะราษฎร¹⁰ ความว่า

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลด น้อยลงให้มาก
3. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะ จัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่น ที่เป็นอยู่)
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 5 ประการดังกล่าวข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

จากแนวนโยบายและคำประกาศของคณะราษฎรบอกให้เข้าใจถึงสภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจที่เป็นสาเหตุของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 และหลังจากการปฏิวัติสำเร็จลงแล้ว ผู้นำการ ปฏิวัติได้วางหลักการปกครองบ้านเมืองไว้ด้วยโดยครอบคลุมด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

⁷ ประกาศของคณะราษฎร ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชาติติยา กรรสูต “เอกสาร การเมืองการปกครอง” (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518) หน้า 211

⁸ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

⁹ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

¹⁰ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

เหตุการณ์ใน พ.ศ. 2475 นับว่าเป็นการเปลี่ยน โฉมหน้าการปกครองของประเทศอย่างสิ้นเชิง แต่หากได้พิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นเพียงการเปลี่ยนเพียงรูปแบบเท่านั้น หรือเป็นการเปลี่ยนเพียงกลุ่มของชนชั้นนำที่เข้ามาใช้อำนาจบริหารจัดการ ในภาคส่วนของชนชั้นล่างหรือประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง โดยทั่วไปกลับไม่พบความเปลี่ยนแปลงมากนัก

สำหรับเหตุการณ์สำคัญในวันที่คณะราษฎรได้ก่อการปฏิวัติพอสรุปได้ดังนี้¹¹

เหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

รุ่งอรุณของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 กำลังทหารบก ทหารเรือ ได้มารวมกันที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ทั้งหมดเป็นกองกำลังในพระนคร บุคคลเหล่านี้มารวมกันโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว จากคำสั่งปลอมทั้งของกองทัพบกและกองทัพเรือ ส่วนนายทหารอื่นๆ ที่คุมกำลังได้ตามเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน พวกที่รู้ตัว ได้แก่ ผู้นำก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งได้ถือโอกาสประกาศคำสั่งของคณะปฏิวัติต่อทหารบกและทหารเรือที่มาชุมนุมกัน ณ ที่นั้น ผู้ที่ประกาศคำสั่งของคณะปฏิวัติก็คือ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ประกาศแก่เหล่าทหารที่มาชุมนุมกันว่า บัดนี้คณะราษฎรได้ทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อที่จะจัดตั้งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยขึ้นปกครองประเทศ ทหารทั้งหลายพากันโห่ร้องต้อนรับคณะปฏิวัติ เนื่องจากมีความไม่พอใจระบอบการปกครองแบบเก่าอยู่แล้ว แต่บางคนก็จำใจทำไปอย่างสับสนต่อเหตุการณ์ขณะนั้น คณะปฏิวัติได้ควบคุมสถานการณ์ไว้ได้โดยสิ้นเชิง และได้เชิญเจ้านายและพระราชวงศ์บางพระองค์ที่คุมกำลังทหารมากไว้โดยให้ประทับอยู่ภายในพระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อเป็นองค์ประกันของคณะราษฎร โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจมากที่สุด โดยคุมกำลังทหารและพลเรือนของประเทศส่วนใหญ่ไว้ และได้ทูลให้ลงพระนามประกาศที่คณะราษฎรนำมาถวายซึ่งมีข้อความว่า

“ด้วยตามที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้โดยมีความประสงค์ข้อใหญ่ที่จะให้ประเทศสยามได้มีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้น ข้าพเจ้าขอให้

¹¹ “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสจิตสมัยวันพระบรมราชสมภพราบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 211-212

ทหาร ข้าราชการ และราษฎรทั้งหลายจงช่วยกันรักษาความสงบ อย่าให้เสียเลือดเนื้อ ของคนไทยด้วยกันโดยไม่จำเป็นเลย”¹²

คณะปฏิวัติได้อาศัยประกาศนี้ซึ่งเป็นเสมือนคำรับรองจากผู้มีอำนาจสูงสุดขณะนั้น ออกคำสั่งให้ส่วนราชการทุกแห่งทั่วประเทศรวมทั้งกำลังทหารหัวเมืองควรปฏิบัติหน้าที่ไปตามปกติ โดยไม่มีการหยุดชะงักใดๆ เลย

ฝ่ายพลเรือนของคณะปฏิวัตินำโดยนายควง อภัยวงศ์ ได้ปฏิบัติงานในวันนี้ด้วยเช่นกัน โดยออกตระเวนตัดสายโทรเลข โทรศัพท์ ทั้งพระนครธนบุรี เพื่อปิดกั้นการติดต่อสื่อสารและสั่งการในสายการบังคับบัญชาหรือติดต่อกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์ทรงประทับอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ “มันสมอง” ของคณะปฏิวัติได้จัดทำแถลงการณ์ของคณะปฏิวัติเพื่อแจกและแถลงต่อสื่อมวลชนในวันปฏิวัตินั้นด้วยเช่นกัน

เมื่อเหตุการณ์ภายในพระนครเป็นไปด้วยดี คณะราษฎรก็ได้ทำหนังสือราชการซึ่งลงนามโดยพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช และพันเอกพระยาฤทธิอัคนย์ส่งไปกราบบังคมทูลพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน และอัญเชิญในหลวงกลับสู่พระนครเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้ร่างขึ้นมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังนี้

คำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร¹³

พระที่นั่งอนันตสมาคม
วันที่ 24 มิถุนายน 2475

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยคณะราษฎร ข้าราชการ ทหาร พลเรือน ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้แล้ว และได้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

¹² คำประกาศของเสนาบดีมหาดไทย เพ็ญอ้าง หน้า 216

¹³ คำกราบบังคมทูลของคณะราษฎร ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชติยา กรรสูต. เอกสารการเมืองการปกครอง (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518) หน้า 212

เป็นต้น ไว้เป็นประกัน ถ้าหากคณะราษฎรนี้ถูกทำลายด้วยประการใดก็ดี จะต้องทำร้ายเจ้านายที่จับกุมไว้เป็นการตอบแทน

คณะราษฎรไม่ประสงค์จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่งก็เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น ถ้าได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายในหนึ่งชั่วโมงนับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรจะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

(ลงนาม) พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

(ลงนาม) พ.อ. พระยาทรงสุรเดช

(ลงนาม) พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์

ในวันที่ 25 มิถุนายน 2475 คณะราษฎรก็ได้รับคำตอบจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากหัวหิน แจ้งว่าพระองค์ทรงยอมรับความสิ้นสุดแห่งพระราชอำนาจสิทธิขาดของพระองค์ และทรงรับทราบถึงการตั้งรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย ในแบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขของประเทศ พระองค์ได้ทรงมีรับสั่งด้วยว่า พระองค์เองก็ได้ทรงคิดที่จะให้ประเทศสยามได้มีรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยอยู่แล้วเหมือนกัน และทรงตั้งพระทัยว่าพระองค์จะทรงดำรงตำแหน่งองค์พระประมุขของรัฐ และได้ทรงพระราชทานอภัยโทษโดยลงพระปรมาภิไธยในกฎหมายนิรโทษกรรมซึ่งร่างขึ้นพลวถวายโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรม นิรโทษกรรมให้แก่คณะราษฎรผู้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินในครั้งนั้น

ความสำเร็จในการปฏิวัติครั้งนี้ ส่วนสำคัญประการหนึ่งขึ้นอยู่กับความว่องไวของคณะราษฎรและการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับและคำสั่งของฝ่ายรัฐบาล คือ ทราบแผนการปฏิวัติก่อนแต่อ้างว่ายังไม่มีอำนาจจับกุม หลังจากได้ปรึกษากับกระทรวงยุติธรรมแล้ว ความซักฆ่าเหล่านี้เอื้ออำนวยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปโดยสะดวกตามแผนที่วางไว้สมบูรณ์ที่สุด

แนวนโยบายและหลักการของคณะราษฎร ซึ่งกำหนดขึ้นมืออยู่ด้วยกัน 10 ประการ¹⁴ ซึ่งกำหนดเป้าหมายกว้างๆ เพื่อให้งานของคณะราษฎรสำเร็จลุล่วงตามความประสงค์คือ

1. ต้องให้มีพระเจ้าแผ่นดินตลอดไป
2. ต้องทำเพื่อประชาธิปไตย
3. ต้องฟังความเห็นซึ่งกันและกัน
4. ต้องมีความเห็นอันเที่ยงตรง
5. ต้องทำเพื่อมุ่งจรรโลงประเทศให้ก้าวหน้า
6. ต้องไม่ทรยศต่อประเทศชาติ
7. ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต
8. ต้องไม่เย่อหยิ่งลืมหิว
9. ต้องมีความประพฤติดี
10. ต้องรักษาหน้าที่โดยเด็ดขาดและเที่ยงตรง

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ 3 วัน คือในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว โดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เป็นผู้ร่างและนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย

นับว่าเป็นการมอบอำนาจการปกครองแก่คณะราษฎรเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้ามาปกครองประเทศตามรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวนี้จึงมีผลเป็นกฎหมายโดยสมบูรณ์และเป็นกฎหมายที่เริ่มศักราชใหม่แห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในด้านการปกครองได้มีการตั้งผู้นำฝ่ายบริหารราชการแผ่นดินอย่างเร่งด่วน คือ ให้พันเอกพระยาพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารและได้ประกาศแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชุดแรกขึ้นจำนวน 70 คน โดยคัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิในคณะราษฎร และอื่นๆ รวมถึงได้มอบอำนาจการปกครองแผ่นดินให้แก่สภาผู้แทนราษฎร (เป็นสภาเดี่ยวสมาชิกมาจากการแต่งตั้งทั้งหมด) ซึ่งเปิดประชุมครั้งแรกในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2475 จากการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 28 นั้น ได้มีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลชั่วคราวขึ้น โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นประธานคณะกรรมการราษฎร และมีกรรมการราษฎรอีก 14 นาย ทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

¹⁴ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ “ปฏิวัติ 2475” (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา 2514) หน้า

ดังนั้นรัฐบาลจึงเป็นรัฐบาลภายใต้รัฐสภาคือ ฝ่ายบริหารอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐสภาโดยตรงและฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจยุบสภา สภาผู้แทนได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อกร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศต่อไป และเป็นที่มาของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ซึ่งประกาศใช้ ณ วันที่ 10 ธันวาคม 2475

จากเหตุการณ์ดังกล่าวนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประเทศสยามที่วัตถุประสงค์ของคณะผู้ก่อการคือต้องการเปลี่ยนรูปแบบของการบริหารจัดการประเทศ ไม่ได้มุ่งหวังเพื่อการแย่งชิงราชสมบัติเหมือนดังในอดีตที่ผ่านมา

สถาบันกษัตริย์นับเป็นสถาบันการปกครองรูปแบบดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต การก้าวขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศไม่ได้มีเหตุผลจากพระราชอำนาจที่ทรงมีอยู่ในด้านการทหารเพียงอย่างเดียว ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศสยามเรื่องของบุญบารมีในลักษณะของเทวราชาที่ยังคงเป็นความชอบธรรมอยู่ (แม้จะไม่ศักดิ์สิทธิ์เท่าอดีตก็ตาม) ดังนั้นเราจึงเห็นการแย่งชิงอำนาจในอดีตเป็นการแย่งชิงด้วยข้ออ้างเรื่องความยิ่งใหญ่ของบุญญาธิการของผู้ที่แย่งชิงอำนาจนั้นๆ ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในสมัยอยุธยา

การล้มล้างสถาบันกษัตริย์ในแต่ละครั้งเรื่องของความชอบธรรมเป็นเรื่องสำคัญ ในปี พ.ศ. 2475 การปฏิวัติยึดอำนาจจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เราจึงพบว่า “ข้ออ้าง” หรือ “เหตุผล” เพื่อสร้างความชอบธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเรื่องสิทธิของพลเมืองในการเข้ามามีส่วนได้รับรู้และจัดการบริหารประเทศแทนรูปแบบเดิมที่ใช้กันมานานและไม่ประสบความสำเร็จ (ตามเหตุผลของคณะผู้ก่อการ) เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นที่แตกต่างกัน

ข้ออ้างของคณะราษฎรที่ใช้กล่าวอ้างนี้มีทั้งเรื่องของสิทธิเสรีภาพ การกดขี่ข่มเหง ความไม่เสมอภาค เรื่องของชนชั้น รวมถึงเรื่องของเศรษฐกิจด้วย

เรื่องเศรษฐกิจจะเป็นประเด็นสำคัญของข้ออ้างดังกล่าว ในคำประกาศของคณะราษฎรก็มีการกล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนถึงความล้มเหลวในการบริหารจัดการเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกล่าวว่าแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจที่ผ่านมาของพระองค์ประสบความสำเร็จอย่างสิ้นเชิง ทั้งในด้านตัวเลขทางเศรษฐกิจและความแตกแยกในสังคม เห็นจากคำประกาศก่อนข้างจะรุนแรงที่ว่า

“...ราษฎรทั้งหลาย พึงรู้เถิดว่าประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ทำให้ประเทศมีอิสรภาพพื้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ชุบมือเปิบและกวาดเอาทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง! บ้านเมืองกำลังอัคคีคีตคึกคึกคอง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนา เพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออก

อย่างกลาดเกลื่อน นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วและทหารที่ปลดกองหนุนไม่มีงานทำ จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของรัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายบีบบังคับข้าราชการชั้นผู้น้อย นายสิบ และเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบ้านเมืองให้มีงานทำ จึงจะสมควรที่จะสนองคุณราษฎรซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเขาได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเขาก็หาได้ทำเช่นนั้นไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินมีเหลือเท่าไรก็เอาฝากต่างประเทศคอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย”¹⁵

นับว่าเป็นคำกล่าวที่ร้ายแรงอย่างมากต่อสถาบันกษัตริย์ แต่หากพิจารณาถึงรายละเอียดในกระบวนการแก้ไขปัญหารัฐกิจตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะพบว่า คำประกาศดังกล่าวนั้นรุนแรงเกินความจริง เพราะการเกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระองค์ ต้องทำความเข้าใจด้วยว่าเป็นเพราะเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งที่ควบคุมได้และที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังได้กล่าวในรายละเอียดแล้ว แต่ก็ไม่ได้ถึงกับผิดเสียทั้งหมด กล่าวคือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายการแก้ปัญหาต่างๆ นั้นมีอยู่จริง เช่น เรื่องการปลดข้าราชการ เศรษฐกิจตกต่ำ เรื่องค่าตอบแทนของข้าราชการ เป็นต้น ในขณะที่เวลานั้นที่คณะราษฎรก็ยืนยันหนักแน่นถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติดังในหลักการสำคัญ 6 ข้อที่กล่าวไว้ข้างต้น

หากพิจารณาในคำประกาศของคณะราษฎร ในอีกเหตุผลหนึ่งว่า ณ เวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่น ความชอบธรรมให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและชัดเจนที่สุด เพราะหากว่าคณะราษฎรไม่มีความชัดเจนในการก่อการแล้วความชอบธรรมจะไม่เกิดขึ้น และจะกลายเป็นการล้มล้างระบอบเก่าเพื่อสถาปนาระบอบใหม่ของพวกเขา ดังนั้นเราจึงเห็นว่าในคำประกาศเน้นถึงเนื้อหาที่ชนชั้นสูงได้กระทำต่อพลเมืองชั้นล่างไว้อย่างหนักแน่น เพราะฉะนั้นในคำประกาศของคณะราษฎรจึงพยายามอธิบายและยืนยันว่าการกระทำของพวกเขาเป็นการกระทำเพื่อประชาชน ไม่ใช่การกระทำเพื่อกลุ่มผู้ก่อการ

เกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถยืนยันได้จาก ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว ในวันเดียวกันนี้เองผู้แทนคณะราษฎรได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ วังสุโขทัย และทูลเกล้าฯ ถวายพระราชกำหนดนิรโทษกรรมเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย พระราชทานนิรโทษกรรมแก่คณะราษฎร

¹⁵ ประกาศของคณะราษฎร ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรสูต เอกสารการเมืองการปกครอง (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518) หน้า 209-211

หลังจากนั้น คณะราษฎรได้นำดอกไม้รูปเทียนเข้าทูลเกล้าฯ ถวายขอพระราชทานอภัยโทษ ที่บังอาจกระทำการล่วงเกินพระองค์ บรรพชนัตริย์และพระราชวงศ์จักรี ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2475¹⁶

ในคำกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษดังกล่าวมีข้อความที่แสดงไว้ชัดเจนถึงความมุ่งหมายหลักของคำประกาศของคณะราษฎรก็เพื่อให้การปฏิวัติการนั้นสำเร็จผลอย่างรวดเร็ว ความว่า

“...การที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ประกาศว่าข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วย ถ้อยคำอันรุนแรง กระทบกระเทือนถึงได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และพระบรมวงศานุวงศ์ ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชในพระบรมวงศ์จักรี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ได้ทรงมีส่วนทำความเจริญมาสู่ประเทศสยาม ตามกาลสมัย บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามา เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสนี้ กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่งเป็นคำรบสอง ในถ้อยคำที่ได้ประกาศไป การจะควรประการใดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม”¹⁷

คำกล่าวหาเรื่องที่พระองค์หรือรัฐบาลของพระองค์รวมถึงพระราชวงศ์ได้สร้างความเดือดร้อนและไม่มีความสุขสมบูรณ์ให้กับราษฎรของพระองค์นั้น ก็ได้สร้างความโทมนัสให้กับพระองค์อย่างมากเช่นกัน เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้บ้านเมืองพัฒนาไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง แต่ก็ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการที่ทำให้พระองค์ยังไม่สามารถนำพาบ้านเมืองไปยังจุดหมายจนเป็นที่พอใจของหลายฝ่ายได้ ซึ่งในพระราชดำรัสตอบคำกราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษของคณะราษฎร พระองค์ก็ทรงกล่าวไว้เช่นกันว่า

“...ข้อความที่ทำให้ข้าพเจ้าเองและสมาชิกของพระราชวงศ์จักรีรู้สึกโทมนัสอย่างยิ่งคือ ในข้อที่ทำให้เข้าใจว่าพระราชวงศ์จักรีไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศสยาม

¹⁶ “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสกษัตริย์สมัยวันพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 216

¹⁷ นายสุจินดา “พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย” (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม 2519) หน้า 286

อย่างหนึ่งอย่างใดเลย ซ่อนนั้น ทำให้สมาชิกในพระราชวงศ์ทั่วไปโทมนัสน้อยใจและแค้นเคืองมาก...”¹⁸

การที่คณะราษฎรได้นำเอาเรื่องปัญหาเศรษฐกิจของประเทศขึ้นมาเป็นประเด็นสำหรับกล่าวอ้าง โดยการระบุว่า ผลของการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ประสบความสำเร็จ ไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาจนเป็นที่น่าพอใจของคณะบุคคลรวมถึงราษฎรของพระองค์ได้ เป็นปัจจัยหรือเหตุผลหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 น่าสนใจอย่างยิ่งว่าผลจากการดำเนินนโยบายตามแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสัมพันธ์กับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจริงหรือไม่ การพิจารณาถึงสภาพทางเศรษฐกิจตลอดรัชสมัยของพระองค์จึงมีความสำคัญที่จะช่วยอธิบายได้ว่า แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ที่ทรงใช้มาตลอดนั้นสัมพันธ์จริงหรือไม่ ซึ่งหากนำการจัดทำงบประมาณแผ่นดินในปีสุดท้ายก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาพิจารณาจะช่วยให้ทราบว่า การบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลราชาธิปไตยยุคสุดท้ายของประเทศสยามนั้น สัมพันธ์ดังที่ได้มีการนำมากล่าวอ้างหรือไม่ ในคำแถลงการณ์งบประมาณประจำปี พุทธศักราช 2475 แสดงรายละเอียดให้พิจารณาได้ชัดเจนดังนี้

คำแถลงการณ์¹⁹

งบประมาณประจำปีพุทธศักราช 2475

รายได้

1. ยอดงบประมาณรายได้พุทธศักราช 2475 เป็นจำนวนเงิน 74,864,000 บาท ค่ากว่ายอดงบประมาณปี 2474 เงิน 19,944,713 บาท การคำนวณงบประมาณนี้ถือเกณฑ์เก็บได้จริงในปีก่อนเท่าที่รวบรวมได้ ประกอบกับเหตุการณ์ที่ฟังกาคคะเนได้ว่าจะกระทำให้เงินเพิ่ม เช่น การขึ้นอัตราภาษี หรือจัดเก็บภาษีใหม่บางอย่าง และเหตุการณ์ที่กระทำให้เงินลด เช่น ความฝืดเคืองแห่งการค้า ซึ่งได้กระทำให้รายได้เริ่มตกต่ำตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2472 และตกต่ำยิ่งขึ้นเป็นลำดับมาจนบัดนี้ รายได้แทบทุกประเภทได้ลดลงด้วยเหตุนี้ และเพราะเหตุที่ไม่อาจคาดคะเนได้แน่นอนว่าความฝืดเคืองแห่งการค้าจะบรรเทาลงได้เมื่อใด การเก็บภาษีใหม่จะให้ผลอย่างไรและจะ

¹⁸ พิมาน แจ่มจรัส “ราชวลี” (พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา 2509) หน้า 841-843

¹⁹ ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน นายหนวห “เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัผู้นิราศ” พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2495) หน้า 193-196

กระทบกระเทือนถึงรายได้อื่นอย่างไร แม้ว่าจะได้กะงบประมาณไว้โดยความระมัดระวังอย่างดีแล้วก็ตาม จำนวนเงินที่กะไว้อาจจะคลาดเคลื่อนไปบ้างก็เป็นได้

2. รายได้ที่สำคัญประมาณลดลงจากปีก่อน และภาษีใหม่ได้ประมาณไว้ มีรายได้ดังต่อไปนี้

- (1) ผลประโยชน์ป่าไม้ เนื่องจากไม้มีราคาต่ำ คิดว่าจะมีไม้ล่องมาน้อย จึงตั้งงบประมาณ 3,578,300 บาท ลดลงจากปีก่อน 596,200 บาท
- (2) รายได้กรมรถไฟหลวง เนื่องจากการค้าฝิ่นเคืองและลดอัตราค่าระวางลง จึงตั้งงบประมาณ 3,000,000 บาท ลดลงจากปีก่อน 4,240,000 บาท
- (3) ภาษีค่านา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลดค่านาลงร้อยละ 20 และกะว่าการทำนาจะได้ผลราว ๆ กับปีก่อน จึงประมาณเพียง 6,500,000 บาท ลดลง 1,762,000 บาท
- (4) เงินรัชชูปการ ด้วยความอึดคักัดสนมีจำนวนคนยอมให้ใช้แรงงานแทนเงินมากขึ้น จึงประมาณเพียง 8,300,000 บาท ลดลง 1,246,000 บาท
- (5) ภาษีเงินเดือน ได้ดำริจะจัดเก็บภาษีในปี 2475 ประมาณรายได้ไว้ 5000,000 บาท
- (6) ภาษีการค้าและวิชาชีพ ได้ดำริจะจัดเก็บภาษีในปี พ.ศ. 2475 จึงตั้งงบประมาณไว้ 750,000 บาท
- (7) ภาษีขาเข้า เนื่องจากการค้าฝิ่นเคือง จึงประมาณเงินภาษีขาเข้าเพียง 14,342,000 บาท ลดลง 2,936,500 บาท
- (8) ภาษีสุรา ได้ประมาณรายได้เพียง 6,007,500 บาท ลดลง 3,680,290 บาท ด้วยเหตุที่ผู้เสพสุรามีกำลังทรัพย์น้อย
- (9) ภาษีไม้จืดไฟ ได้มีพระราชบัญญัติใหม่เก็บภาษีไม้จืดไฟจึงประมาณรายได้ไว้ 600,000 บาท
- (10) ภาษีซีเมนต์ จะได้เก็บภาษีนี้ใน พ.ศ. 2475 จึงประมาณเงินไว้ 100,000 บาท
- (11) ภาษีฤชากร ดำริจะจัดเก็บฤชากรในปี พ.ศ. 2475 กะว่าจะมีรายได้เป็นจำนวน 100,000 บาท
- (12) ฝิ่น เนื่องจากการจัดการฝิ่นตามสัญญาสันนิบาตชาติและการค้าฝิ่นเคือง รายได้ได้ลดลงเป็นอันมาก จึงประมาณเพียง 8,500,000 บาท ลดลง 3,409,681 บาท
- (13) ค่าธรรมเนียมคนเข้าเมือง เนื่องจากการค้าฝิ่นเคือง คนต่างด้าวเข้ามากรุงสยามลดน้อยลง จึงตั้งงบประมาณเพียง 700,000 บาท ลดลง 650,000 บาท

3. เหตุที่จำนวนรายจ่ายของกระทรวงต่าง ๆ ที่ได้ตัดลงเป็นจำนวนมากแล้วก็ยังไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องคิดเก็บภาษีใหม่บางอย่างขึ้น เพื่อให้ราชการพอประทังไปได้ และให้ได้เพิ่มการบำรุงกสิกรรมและพาณิชย์การของประชาชนขึ้นบ้าง ภาษีใหม่ ๆ เหล่านี้ได้คิดทำขึ้นโดยด่วน อาจจะยังไม่เป็นวิธีการอันสมบูรณ์และเที่ยงธรรมแท้ทีเดียว ต่อไปก็จะคิดแก้ไขให้เป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น

รายจ่าย

4. ด้วยเหตุที่รายได้ของแผ่นดินในปี พ.ศ. 2474 ได้ลดลงผิดจากงบประมาณเป็นจำนวนมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้ากระทรวงดำริตัดรอนงบประมาณ และโปรดเกล้าฯ ตั้งอนุกรรมการของเสนาบดีสภาพิจารณาจัดงบประมาณประจำปี พ.ศ. 2475 ให้เข้าสู่ดุลยภาพ การตัดรอนได้กระทำโดยขุบเล็กและเปลี่ยนแปลงโครงการหลายอย่าง และงดการก่อสร้างทั้งหมด นอกจากที่ค้างอยู่ หรือจำเป็นต้องทำแทนของเก่าที่ชำรุดหักพัง งบประมาณรายจ่ายจึงตั้งเป็นจำนวนเงิน 74,455,160 บาท ลดลงจากปี พ.ศ. 2474 เป็นจำนวนเงิน 19,891,819 บาท

5. ส่วนรายจ่ายที่ได้ตั้งเพิ่มขึ้นรายใหญ่มีดังต่อไปนี้

(1) ได้เพิ่มงบประมาณกรมสหกรณ์และกรมพาณิชย์เพื่อควบคุมและอุดหนุนสหกรณ์ และช่วยให้สินค้าเดินคล่องขึ้นเป็นเงิน 136,546 บาท

(2) ได้เพิ่มงบประมาณกรมตรวจกสิกรรมอีก 100,167 บาท เพื่อบำรุงกสิกรรมให้ทำได้ผลมากขึ้น และบำรุงการเลี้ยงสัตว์ให้เจริญขึ้น

6. เนื่องจากการตัดรอนงบประมาณและเปลี่ยนแปลงรูปการได้ตั้งงบประมาณเงินเบี้ยหวัดและบำนาญเพิ่มขึ้น 1,900,000 บาท รวมเป็นเงิน 5,500,000 บาท

7. รัฐบาลได้ดำริจะจัดกู้เงินในประเทศเพื่อทำการอันมีผลตอบแทน เช่น การรถไฟ และการชลประทาน เป็นต้น จึงได้ตั้งเงินค่าใช้จ่ายและดอกเบี้ยไว้เป็นจำนวนเงิน 300,000 บาท

8. เงินลงทุนที่ตั้งจ่ายจากเงินกู้เป็นจำนวนเงิน 4,000,000 บาทนั้นแบ่งเป็น

(1) การก่อสร้างทางรถไฟสายขอนแก่น 558,000 บาท การทำทางคูจากสถานีชุมทางบ้านภาชี 549,200 บาท การแก้ไขและขยายสถานีกรุงเทพฯ 250,000 บาท การสร้างสถานีลับเปลี่ยนที่บางซื่อ 480,200 บาท การสำรวจทำไฟฟ้าด้วยกำลังน้ำตก 157,600 บาท รวม 1,995,000 บาท

(2) การชลประทานตามสภิมสุพรรณ สภิมนครนายก และสภิมทนต์น้ำเข้า 930,000 บาท

(3) ขยายการประปากรุงเทพฯ 230,000 บาท

(4) ขยายการวิทยุโทรเลขโทรศัพท์กรุงเทพฯ 350,000 บาท และ

(5) สำรองเงินสำหรับให้สหกรณ์ชาวนากู้ 495,000 บาท

9. ด้วยเหตุที่รายได้แผ่นดินลดลงเป็นอันมาก เฉพาะในปี พ.ศ. 2475 ไม่สามารถจะตั้งงบประมาณช่วยการประถมศึกษาได้เท่าจำนวนที่เคยตั้งมา 2 ปีก่อน ในปีนี้จึงตั้งให้เพียง 1,500,000 บาท แต่เพื่อพุงการประถมศึกษาให้คงดำเนินไปไม่เสื่อมทราม ได้ตกลงว่าส่วนที่จำเป็นจะต้องจ่ายอีกเท่าใดให้ยืมจ่ายจากเงินทุนศึกษาพลีที่ได้สะสมไว้แก่ปีก่อน ๆ นั้นชั่วคราว

10. เงินช่วยการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ตั้งไว้ 600,000 บาทนั้น เป็นเงินตั้งผ่อนให้ใช้ได้ร่องจ่ายไปแล้ว

11. ในปี พ.ศ. 2474 ได้ทรงพระมหากรุณาทรงสละเงินส่วนรายได้ของพระคลังข้างที่พระราชทานช่วยแผ่นดินเป็นจำนวนเงิน 1,000,000 บาท ครั้งหนึ่งแล้ว แต่เมื่อเหตุการณ์แสดงว่าในปี พ.ศ. 2475 การเงินแผ่นดินน่าจะคับขันยิ่งขึ้นจึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานช่วยเพิ่มเติมอีก 500,000 บาท รวมเป็นเงิน 1,500,000 บาท และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเงินเสด็จประพาส 100,000 บาท โดยจะงดการเสด็จพระราชดำเนินสำหรับ พ.ศ. นี้ และงดตั้งเงินบำเหน็จบำนาญข้าราชการในพระราชสำนักปีละ 200,000 บาท สำหรับปีนี้ด้วย เพราะเหตุว่ามีเงินเหลือในพระคลังข้างที่รวบรวมไว้ได้เมื่อได้พระราชทานช่วยงบประมาณแผ่นดินปี 2474 เป็นจำนวนเงิน 400,000 บาท แล้วยังมีเงินคงเหลือทางพระคลังข้างที่อีก 200,000 บาท จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดเงินทางกระทรวงพระคลังฯ ลงเฉพาะ พ.ศ. นี้ โดยพระมหากรุณาธิคุณนี้จึงได้ตั้งเงินบพระคลังข้างที่เพียง 4,500,000 บาท และเงินรัฐบาลช่วยรายจ่ายสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเพียง 538,300 บาท

12. ยอดงบประมาณรายได้สูงกว่ายอดงบประมาณรายจ่าย 408,840 บาท เนื่องด้วยรายได้เป็นจำนวนน้อยจึงมิได้ตั้งเงินสำรองไม่ต้องกู้เงินซึ่งเป็นเงินจ่ายลงทุนเช่นเคย แต่ก็ได้ดำริจะจัดการกู้เงินในประเทศไว้จ่ายเพื่อมิให้การงานอันเกิดผลตอบแทนชะงักลงทีเดียว ส่วนรายจ่ายก็ได้ลดลงมาก รายการที่จำเป็นก็ได้ตั้งเงินไว้ให้แล้ว และเมื่อได้ตั้งยอดรายได้ลงมาจากปีก่อนเป็นอันมากเช่นนี้จึงหวังว่าเงินเหลือจ่ายนี้น่าจะเป็นเงินสำรองเพียงพอกับเหตุการณ์อันมิได้คาดหมายไว้ที่อาจเกิดขึ้น

วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2475

จากรายละเอียดของคำแถลงการณ์ข้างต้น แสดงให้เห็นถึงภาวะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำตามสถานการณ์โลก ทำให้ยอดขายได้ตามที่คาดการณ์ลดลงอย่างมาก แต่หากพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะพบว่าเสถียรภาพทางการคลังของประเทศก็ไม่ถึงกับล่มสลาย เมื่อยอดรายได้ลดลงรัฐบาลก็แก้ไขด้วยการตัดลดรายจ่าย เพื่อให้งบประมาณเกิดความสมดุลขึ้น หรืออาจจะเรียกว่าเงินขาดมือแต่ก็ไม่ถึงกับติดลบ

นอกจากนี้ในแถลงการณ์ส่วนของรายจ่ายปรากฏว่ามีการตั้งงบประมาณรายจ่ายไว้เพิ่มขึ้น คือ กรมสหกรณ์และกรมพาณิชย์ รวมถึงกรมตรวจกสิกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาวะทางการคลังของรัฐบาลยังสามารถควบคุมได้ไม่ถึงกับล้มเหลว เพราะหากสามารถตั้งงบประมาณเพิ่มได้ในบางส่วนก็แสดงว่าอยู่ในความควบคุมของการบริหารจัดการ

อีกส่วนหนึ่งที่แสดงไว้ในข้อที่ 7. ว่ารัฐบาลจะจัดเงินกู้ในประเทศเพื่อทำการอันมีผลตอบแทนนั้น ไม่อาจเรียกว่าเป็นความถดถอยต่อระบบเศรษฐกิจแต่ถือว่าเป็นการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ ในอีกมุมหนึ่งก็กล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของรัฐบาลยังคืออยู่ไม่ได้ล้มสลายถึงสามารถกู้เงินได้ เพราะความน่าเชื่อถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเจ้าหน้าที่ หากว่าลูกหนี้ไม่มีความน่าเชื่อถือย่อมไม่สามารถกู้เงินได้

สรุปได้ว่า “คำกล่าวอ้าง” ตามคำประกาศของคณะราษฎรเรื่องความล้มเหลวในการบริหารจัดการเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่เหตุผลหลักของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตามแสดงให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กล่าวคือ การตัดลดงบประมาณของแต่ละกระทรวงด้วยมาตรการต่างๆ อันนำมาซึ่งความเดือนร้อนของข้าราชการชั้นผู้น้อย การไม่สามารถจัดหารายได้เพียงพอสำหรับการพัฒนาประเทศ การเพิ่มภาษี เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้นำมาซึ่งการสิ้นสุดของอำนาจแห่งการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

3. ความขัดแย้งภายในรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีความชัดเจนและมั่นคงทั้งก่อนการเปลี่ยนแปลงและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นโยบายและมาตรการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระองค์ส่งผลกระทบต่อที่เห็นได้อย่างชัดเจนเรื่องหนึ่งและสำคัญ คือ “รอยร้าวในความสัมพันธ์ของชนชั้นนำ” แม้ว่าในบางเรื่อง

บางกรณีจะไม่ได้มีสาเหตุมาจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์โดยตรงก็ตาม แต่ก็ต้องยอมรับว่าผลจากแนวพระราชดำรินี้ในเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์ได้เข้าไปมีส่วนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

จากปัญหาด้านเศรษฐกิจ พระองค์ทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขแบบอนุรักษ์นิยม คือ เลือกที่จะตัดทอนรายจ่ายแทนการกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อให้งบประมาณของประเทศเกิดความสมดุล ด้วยกระบวนการดังกล่าว แม้ว่าจะประสบความสำเร็จด้านการจัดทำตัวเลขทางเศรษฐกิจ แต่ผลจากการดำเนินนโยบายก็ได้สร้างความขัดแย้งขึ้นหลายกรณีด้วยกัน ล้วนเป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระองค์ทั้งสิ้น ซึ่งกรณีสำคัญๆ ที่จะขอนำมาเสนอมีดังนี้

3.1 บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับอธิรัฐมนตรีสภาต่อการแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจ

ในปี พ.ศ. 2473 ผลของนโยบายด้านเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นได้ชัดเจนว่าหนี้สินที่มีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงชำระไปได้หมดสิ้น ปัญหาการขาดดุลงบประมาณแผ่นดินก็สามารถแก้ไขได้เรียบร้อยดี และรัฐบาลเองก็มีเงินเหลือพอประมาณ สามารถสร้างกองทุนที่ร่อยหรอขึ้นมาได้ด้วยซ้ำไป ในรายงานของรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. 2472 ในบทที่ 4 ได้เขียนไว้ว่า “ยกเว้นแต่ถ้าจะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจที่เลวร้ายจริงๆ ภายในไม่กี่ปีข้างหน้าแล้ว สยามจะสามารถเลือกได้ว่าจะจ่ายเงินคืนทั้ง 7% ที่ยืมมา 2 ล้านปอนด์สเตอร์ลิงในปี 1932 และ 6% ของเงิน 3 ล้านปอนด์ที่ยืมมาในปี 1934 ได้”²⁰

สถานการณ์ของประเทศก็ดูว่าจะเดินหน้าไปได้ด้วยดี แต่ในที่สุดเหตุการณ์กลับพลิกผัน ช่วงเดือนพฤษภาคมปีเดียวกันมีรายงานว่าราษฎรเก็บเกี่ยวพืชผลไม่ได้เนื่องจากปัญหาภัยธรรมชาติ ต่อมาราคาข้าวก็เกิดตกต่ำ ราคาดีบุกเองก็ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด แล้วก็มี การนำเอามาตรการ “ตัดทอนรายจ่าย” เข้ามาเป็นมาตรการสำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 2

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวแนวคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเริ่มแตกออกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน ฝ่ายหนึ่งคือกระทรวงพระคลังมหาสมบัติโดยมีแนวคิดจากที่ปรึกษาด้านการ

²⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.47/178 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรีรั้งเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ตอบคำถามกรรมการสันนิบาตชาติที่มาตรวจฝึนในบูรพทิศ (25 ธ.ค. - 13 ม.ค. 2472)

คลังชาวต่างประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งขณะนั้นคือ นาย ฮอลล์ แพตช์ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือ คณะ
อภิรัฐมนตรีสภา (ดังรายละเอียดในบทที่ 3) ทั้งสองกลุ่มดังกล่าวต่างก็มีแนวคิดเป็นของตนเองที่
ชัดเจน กระทรวงพระคลังฯ ต้องการให้รัฐบาลตัดสินใจใช้มาตรการตัดทอนรายจ่ายอย่างเข้มข้น
ในขณะที่กลุ่มของอภิรัฐมนตรีสภาเห็นด้วยในเรื่องการตัดทอนรายจ่ายแต่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการ
แบบเข้มข้น เพราะเห็นว่า โขบายเกี่ยวกับการลงทุนก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน ที่สุดของเรื่องอยู่
ตรงที่การตัดสินใจพระทัยเลือกแนวทางเพื่อการนำไปปฏิบัติจริงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว แล้วพระองค์ก็ทรงเห็นด้วยกับแนวทางของอภิรัฐมนตรีสภา คือ การตัดทอนรายจ่ายแบบ
ยืดหยุ่นและผ่อนปรน

จากแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่แตกออกเป็น 2 ฝ่ายดังกล่าว
ปรากฏผลเป็นความขัดแย้งที่ชัดเจนเมื่อนายฮอลล์-แพตช์ ขอลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาของ
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จากความเห็นในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในหลาย
กรณี ได้แก่ การปรับงบประมาณและการแก้ไขเงินขาดตั้งแต่ พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา ซึ่งนายฮอลล์-
แพตช์ ยืนยันที่จะปรับงบประมาณให้ได้ดุล และแก้ไขปัญหาเงินขาดด้วยการตัดทอนรายจ่าย เรื่อง
นี้พระยาโกมารกุลมนตรีเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ขณะนั้น) เห็นด้วยกับนายฮอลล์-
แพตช์ทุกประการ และได้เสนอให้รัฐบาลตัดทอนรายจ่ายอย่างรุนแรง โดยที่อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม
ของอภิรัฐมนตรีสภาเห็นด้วยกับการตัดทอนรายจ่าย แต่ไม่เห็นด้วยกับการตัดทอนรายจ่ายอย่าง
รุนแรง เพราะเกรงว่าอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อการปกครองประเทศ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่อง
แนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่แตกต่างกันเรื่องอื่นอีก และผลสุดท้ายคือ รัฐบาลภายใต้การ
นำของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกทำตามแนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา

การประกาศลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติของนาย
ฮอลล์-แพตช์นี้ ได้ให้เหตุผลว่า รัฐบาลไทยได้ทำงบประมาณไม่ตรงต่อสถานการณ์ที่เป็นจริง และ
รัฐบาลไทยได้ดำเนินมาตรการทางการเงินด้วยความเข้าใจผิดว่าจะช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น ทั้งๆ ที่
มาตรการนั้นจะนำความยุ่งยากมาสู่ประเทศยิ่งขึ้น และเห็นว่าเมื่อกระทรวงพระคลังฯ ไม่สามารถ
กระทำหรือดำเนินนโยบายทางการเงินตามคำแนะนำของที่ปรึกษาอย่างตนได้อย่างแน่นอน เพราะ
เชื่อว่าเจ้านายที่มีอำนาจบีบบังคับการตัดสินใจของเสนาบดีจึงจะเห็นได้จากการตัดทอนรายจ่ายที่ไม่

สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่²¹ ดังนั้นนายฮอลล์-แพตซ์ จึงขอลาออกจากตำแหน่งที่ปรึกษาทางการคลัง และรัฐบาลก็ได้อนุมัติให้ลาออกเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475

ตำแหน่งที่ปรึกษาทางการคลังของประเทศถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อความน่าเชื่อถือถึงสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ ดังจะเห็นได้จากภายหลังที่นายฮอลล์-แพตซ์ลาออกได้เพียง 1 เดือน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดเกล้าฯ พระองค์เจ้าสุภโยคเกษมกลับเข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ เป็นครั้งที่ 2 ในวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เนื่องจากพระยาโกมารกุลมนตรีมีความเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลในหลักการแก้ไขปัญหานอกจากนี้เมื่อนายฮอลล์-แพตซ์ลาออกไป รัฐบาลไทยก็ประสบปัญหาการขาดที่ปรึกษาทางการคลัง รัฐบาลจำเป็นต้องเร่งหาที่ปรึกษาการคลังแทนนายฮอลล์-แพตซ์ทันที

นายฮอลล์-แพตซ์เป็นชาวอังกฤษได้รับการยกย่องอย่างมากจากกระทรวงการคลังของประเทศอังกฤษว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านเศรษฐศาสตร์ เมื่อเซอร์เอคเวิร์ต ถูกพ้นจากตำแหน่งและได้รับความชื่นชมอย่างมากกับผลงานที่ผ่านมา ได้รับอาสาที่จะสืบหาที่ปรึกษาการคลังคนใหม่ให้ โดยเสนอชื่อของนายอี แอล ฮอลล์-แพตซ์เพื่อรับตำแหน่งนี้ และได้แนะนำให้รัฐบาลรับทำสัญญาจ้างนายฮอลล์-แพตซ์โดยด่วน เพราะเกรงว่านายฮอลล์-แพตซ์จะรับงานที่อื่นเสียก่อน²² พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระบรมราชานุมัติให้อัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอนทำสัญญาจ้างนายฮอลล์-แพตซ์เป็นที่ปรึกษาการคลังในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2473²³

การลาออกของนายฮอลล์-แพตซ์นี้ได้สร้างความวุ่นวายให้กับรัฐบาลสยามมากพอสมควร ซึ่งเห็นได้จากการที่รัฐบาลต้องเร่งหาที่ปรึกษาคนใหม่ทันที สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่าที่ปรึกษาการคลังมีความสำคัญอยู่ในฐานะตัวประกันความน่าเชื่อถือใน

²¹ มยุรี นกยูงทอง “ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520 หน้า 318

²² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรี ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2473)

²³ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 เรื่อง เจ้าพระยาสิทธิเรียนพระยาโกมารกุลมนตรี (วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2473)

ต่างประเทศ การยกเลิกที่ปรึกษาการคลังย่อมจะส่งผลให้รัฐบาลขาดความเชื่อถือในต่างประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องเร่งหาคนเพื่อมาทำหน้าที่แทนนายฮอลล์-แพตซ์โดยด่วน²⁴

เรื่องความสำคัญของที่ปรึกษาด้านการคลังต่อต่างประเทศนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความจำเป็นต้องมีที่ปรึกษาทางการคลังที่เป็นชาวต่างประเทศเท่านั้น นอกจากนี้เรื่องของความสามารถก็เป็นส่วนสำคัญเช่นกัน ก่อนหน้าที่นายฮอลล์-แพตซ์จะเข้ารับตำแหน่งนี้ เซอร์ เอคเวิร์ด คุก ก็รับตำแหน่งนี้มาก่อน และเป็นที่ยอมรับในความสามารถอย่างมาก เห็นได้จากเมื่อสิ้นสุดสัญญาจ้างของรัฐบาลไทยที่มีต่อ เซอร์ เอคเวิร์ด คุก ในสามปีแรกหมดลง รัฐบาลไทยก็ได้ต่อสัญญาจ้างอีกเนื่องจากพอใจในผลการปฏิบัติงานของเซอร์ เอคเวิร์ด คุก หรือนายฮอลล์-แพตซ์เอง ก่อนหน้าที่จะรับตำแหน่งที่ปรึกษาด้านการคลังก็เคยปฏิบัติงานใน Supreme Economic Council และดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้า Finance Section of the Interallied Reparatives Commission เป็นเวลาถึง 5 ปี²⁵ รวมทั้งยังได้รับการสรรหาและเสนอชื่อ โดย เซอร์ เอคเวิร์ด คุก อีกด้วย

อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ไม่ได้หมายความว่าประเทศสยามเวลานั้นขาดแคลนซึ่งผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจแต่อย่างใด แต่ยังมีเหตุปัจจัยสำคัญอื่นเข้ามาเป็นส่วนประกอบด้วย นอกจากความน่าเชื่อถือจากต่างประเทศแล้ว ความสามารถของคนไทยก็มีไม่น้อยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากว่า ในช่วงที่กำลังเสาะหาที่ปรึกษาด้านการคลังชาวต่างประเทศอยู่นั้น กรมหมื่นเทววงศ์ฯ ได้เสนอชื่อของพระยาอินทรมนตรี เพราะทรงรู้ดีว่าพระยาอินทรมนตรีมีความรู้เกี่ยวกับการคลังและเคยได้รับราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาก่อน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพก็ทรงเห็นด้วยที่จะให้พระยาอินทรมนตรีเป็นผู้รับการแทนไปก่อน²⁶

จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดความแตกแยกทางความคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสุดท้ายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเลือกตัดสินใจพระทัยที่จะใช้แนวคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภา สิ่งก็ตามมาก็คือความไม่ประสบความสำเร็จของความคิดอีกฝ่ายหนึ่ง และต้องกล่าวว่าเป็นความรับผิดชอบโดยตรงไปตรงมาที่เมื่อแนวคิดนายฮอลล์-แพตซ์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาทางการคลังของประเทศไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จึงต้องลาออก และที่สุดท้ายก็ติดตามมาด้วยปัญหาที่

²⁴ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 เรื่อง รายงานประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 60/2474 (วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2474)

²⁵ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรี ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2473)

²⁶ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 บ 2.2 ก/42 เรื่อง รายงานประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 60/2474 (วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2474)

รัฐบาลไทยจะต้องเร่งหาที่ปรึกษาทางการคลังคนใหม่โดยเร็วเพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อต่างประเทศ เพราะฉะนั้น การตัดสินใจพระทัยเลือกแนวทางใดทางหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมนำมาซึ่งการ ไม่ได้รับการยอมรับในความคิดของอีกกลุ่มหนึ่งนั่นเอง

3.2 พระองค์เจ้าบรมเดชฯ กับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

มาตรการสำคัญอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การตัดทอนรายจ่ายจากข้าราชการชั้นผู้น้อย ในเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2474 รัฐบาลได้ตัดสินใจลดเงินเดือนข้าราชการทั้งหมดลงเพราะต้องเผชิญกับปัญหาลำบากในความพยายามที่จะลดการขาดดุลของงบประมาณ ที่สำคัญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง อนุมัติข้อเสนอ²⁷ นโยบายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อทันทีกับขวัญและกำลังใจของข้าราชการที่ได้รับ ความเดือดร้อน และที่สำคัญ คือ กรณีการลาออกจากเสนาบดีกระทรวงกลาโหมของพระองค์เจ้า บรมเดช กฤดากร ซึ่งกรณีของพระองค์เจ้าบรมเดชฯ นี้เกิดเป็นข้อขัดแย้งระหว่างเสนาบดีกระทรวง พระคลังมหาสมบัติและที่ปรึกษาทางการเงินเกี่ยวกับการดำเนินการดำเนินงานงบประมาณของ กระทรวงกลาโหม ซึ่งแต่เดิมนั้นกระทรวงกลาโหมจะได้รับงบประมาณในลักษณะเงินก้อนเพื่อการ ใช้จ่ายตามที่เห็นสมควร แต่เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจกระทรวงพระคลังฯ จึงคิดว่ากระทรวงกลาโหม ควรจะได้รับงบประมาณลักษณะเดิมหรือควรอยู่ภายใต้การตรวจสอบการใช้งบประมาณของ กระทรวงพระคลังฯ เช่นเดียวกับกระทรวงอื่นๆ การได้รับงบประมาณในลักษณะดังกล่าวอาจเรียก ได้ว่าเป็น “สิทธิพิเศษ” ก็ได้ โดยที่เรื่องนี้ได้รับการคัดค้านอย่างรุนแรงจากเสนาบดีกระทรวงพระ คลังฯ และที่ปรึกษา โดยมีการมองว่ากระทรวงกลาโหมเป็น “หน่วยงานที่ไม่สร้างรายได้”²⁸ จึงไม่ ควรที่จะได้รับสิทธิพิเศษเช่นนั้น แต่กรณีนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรง สนับสนุนสถานะของกระทรวงกลาโหม โดยเน้นว่าการทหารนั้นเป็นหน่วยงานพิเศษจะให้เหมือน พลเรือนแขนงอื่นๆ ในรัฐบาลไม่ได้²⁹

²⁷ เบนจามิน เอ. บัทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม (ฉบับแปล)” (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2547) หน้า 273

²⁸ เพิ่งอ้าง หน้า 274

²⁹ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 สป.2.47/202 เรื่อง สำเนาหนังสือ กระทรวงพระคลังฯ กับหนังสือกระทรวงกลาโหมโต้ตอบกันด้วยเรื่องงบประมาณของ กระทรวงกลาโหมและบันทึกพระราชกระแส (5 – 30 พ.ย. 2473)

ต่อมาในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ก็เกิดข้อขัดแย้งกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติอีกครั้ง เมื่อกระทรวงกลาโหมได้ใช้เงินก่อสร้างทางทหาร โดยไม่ได้รับอนุญาตตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ซึ่งถือเป็นการสวนทางกับนโยบาย “รัดเข็มขัด” ของรัฐบาล ประเด็นที่น่าสนใจ คือ กรณีนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสนับสนุนท่าทีของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และทรงรับสั่งให้กระทรวงกลาโหมยึดแนวปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล และในที่สุดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและมีถึงจุดแตกหักเมื่อพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ทรงพยายามจะขึ้นเงินเดือนให้นายทหาร 322 นาย ในจำนวนนี้มี 231 นายที่ได้เลื่อนยศ ดังนั้นการขึ้นเงินเดือนจึงไม่มีปัญหา แต่ปัญหากลับอยู่ที่ 91 นายที่ได้ขึ้นเงินเดือนในขณะที่อยู่ในยศเดิม เรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ คัดค้านอย่างหนัก โดยอ้างถึงแนวนโยบายประหยัดงบประมาณที่ได้ทำการตั้งไว้ พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ทรงให้เหตุผลว่านายทหารทั้ง 91 นายอยู่ในตำแหน่งที่ควรได้รับยศสูงกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นควรจะได้รับเงินเพิ่ม นอกจากนี้ยังทรงอ้างสาเหตุอื่นๆ มาสนับสนุนข้อโต้แย้งของพระองค์ ได้มีการอภิปรายถึงเรื่องนี้อีกในที่ประชุมเสนาบดีในวันที่ 2 มิถุนายน ซึ่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ได้ยอมให้ทั้ง 91 นายได้รับเงินเดือนขึ้นเพราะได้มีผลไปแล้ว แต่ไม่ยอมให้กระทรวงอื่นๆ ทำเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามกรมพระกำแพงเพชรฯ ทรงยืนยันว่าถ้าการขึ้นเงินเดือนนั้นเป็นผลใช้ได้ กระทรวงพาณิชย์และคมนาคมก็จะขึ้นเงินเดือนด้วย ในที่สุดได้มีการลงคะแนนเสียง ซึ่งเสียงส่วนมากเห็นด้วยกับข้อเสนอของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ให้ยกเลิกการขึ้นเงินเดือน แต่ยอมให้ทหารเหล่านั้นเก็บเงินที่ได้รับไปแล้วไว้โดยไม่ต้องส่งคืน³⁰ ในที่สุดพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ทรงยื่นใบลาออกจากการเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อกรณีที่เกิดขึ้น

น่าสนใจว่ากรณีดังกล่าวแม้ว่าในเบื้องต้นกระทรวงพระคลังฯ จะคัดค้านอย่างหนัก แต่ที่สุดแล้วก็ยอมให้เป็นไปตามนั้น แต่กลับได้รับการคัดค้านอีกครั้งจากกรมพระกำแพงเพชรฯ ที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และในที่สุดความประสงค์ของพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเมื่อมีการลงคะแนนเสียง เรื่องนี้นับว่าทำให้พระองค์เจ้าบวรเดชฯ เสียหน้าไม่น้อย

ความพยายามของพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ในครั้งนี้ หากสรุปว่าเป็นเรื่องของการใช้สิทธิในฐานะกระทรวงใหญ่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญก็ไม่น่าจะเป็นธรรมดาที่พระองค์ท่านจะมากนัก เพราะหากพิจารณาจากการที่พระองค์ทรงเข้ารับตำแหน่งเสนาบดี

³⁰ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.11/23 เรื่อง รายงานการประชุมเสนาบดี กระทรวงกลาโหมสั่งเพิ่มเงินเดือนนายทหารชั้นยศเดิม (13 พ.ค. – 11 มิ.ย. 2474)

กระทรวงกลาโหมสืบต่อจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งเสด็จไปรับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยใน พ.ศ. 2470 พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงราชการกระทรวงกลาโหมลดลงเหลือเพียง 4 กรม คือ กรมปลัดทหารบก กรมเสนาธิการทหารบก กรมพลธิการทหารบก และกรมอากาศยาน เมื่อการปรับปรุงราชการภายในกระทรวงเป็นระบบคแล้ว พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ก็ทรงมุ่งปรับปรุงด้านการพัฒนาคุณภาพทหารเป็นสำคัญ ดังนั้นการเป็นกระทรวงใหญ่และเป็นกระทรวงสำคัญมาแต่เดิม การใช้งบประมาณจึงต้องมากกว่ากระทรวงอื่น เป็นธรรมดา ทว่าเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไป ปัญหาใหญ่ของประเทศไม่ใช่เรื่องการรุกรานอธิปไตยกันแบบเดิม แต่เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรงทำให้เร่รังแกไข พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมุ่งหวังให้ทุกภาคส่วนร่วมมือกันแก้ไขภายใต้ระบบเดียวกัน

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ถึงผลของเรื่องนี้ ไม่ได้หมายความว่า แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหา แต่ต้องการนำเสนอว่าผลของการดำเนินนโยบายดังกล่าวเป็น “ส่วนหนึ่ง” ที่ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น

ปัญหาความขัดแย้งภายในรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงสภาพบีบคั้นทางเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจนว่า ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น ปัญหาเศรษฐกิจมีความรุนแรงมาก จำเป็นต้องมีการนำเอามาตรการต่างๆ หลายมาตรการเข้ามาร่วมในการแก้ไข หากว่าสถานการณ์ทางเศรษฐกิจไม่รุนแรงมากความขัดแย้งก็อาจไม่รุนแรงดังที่ปรากฏ

4. ผลสืบเนื่องมาจากพระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตามมาหลายประการทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและถูกดึงเข้าไปมีส่วนร่วม โดยที่พระองค์ไม่มีพระราชประสงค์ให้เป็นเช่นนั้น ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.1 ความขัดแย้งภายในรัฐบาล

หากพิจารณาถึงรายละเอียดของพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วจะพบว่า แม้เนื้อหาจะมีการกล่าวอ้างถึงความเป็นรัฐชาติหรือความเป็น

คอมมิวนิสต์อย่างมากมาาก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า พระองค์จะกล่าวหานายปรีดีว่าเป็นแนวคิดแบบ “คอมมิวนิสต์” หากแต่เป็นการกล่าวถึงเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นเป็นรูปแบบเดียวกันกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ซึ่งเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ และ ณ เวลานั้น ประเทศรัสเซียก็ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความสุขสมบูรณ์ให้กับประชาชนของตนเองได้ รวมถึงพระองค์ก็ได้มีพระราชประสงค์หรือกล่าวร้ายต่อนายปรีดีแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าทรงไม่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยถึงความไม่เหมาะสมในแต่ละหัวข้อตั้งแต่ต้นจนจบอย่างละเอียด พระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้นำไปพิมพ์เผยแพร่แจกจ่าย เรียกกันว่า “สมุดปกขาว” พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็มิได้ทรงคิดว่า พระบรมราชวินิจฉัยดังกล่าวจะเป็นการชี้ขาดว่ารัฐบาลควรจะนำเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนั้นมาใช้กับประเทศไทยหรือไม่ รวมถึงพระองค์ยังทรงกล่าวว่าพระบรมราชวินิจฉัยดังกล่าวนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวพระองค์ ส่วนที่ว่าจะถูกต้องหรือไม่อย่างไรก็ให้พิจารณากันในรายละเอียดต่อไป ดังความตอนหนึ่งของพระบรมราชวินิจฉัยที่กล่าวว่า

“เรื่องที่ได้พิจารณามาแล้วนี้ย่อมเป็นความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งจะเป็นการถูกต้องหรือไม่นั้น ก็เป็นแต่ความคิดของข้าพเจ้าเท่านั้น การที่จะรู้ว่าใครเป็นถูกหรือผิดก็ต้องทดลองดูเท่านั้นจึงจะเห็นได้ แต่มีข้อสำคัญอันหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนอย่างไม่ต้องสงสัยเลย ว่า โครงการนี้เป็นโครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างไรนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวงประดิษฐ์ฯ จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่า โครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำจะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแท้เป็นไทยเสีย หรือไทยแท้เป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ ข้าวสาลีแท้เป็นข้าวสาร หรือข้าวสารแท้เป็นข้าวสาลี รัสเซียเขากลับอะไรไทยก็กลับอย่างนั้นบ้าง รัสเซียเขาหาวิธีตบตาคนอย่างไรไทยก็เดินวิธีตบตาคนอย่างนั้นบ้าง...”³¹

จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงชี้ให้เห็นรายละเอียดด้วยวิธีการอธิบายถึงความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใดพระองค์จึงไม่ทรงเห็นด้วย รวมทั้งพระองค์ก็ทรงแนะนำว่าควรได้ล้มเลิกความคิดนั้นเสีย เพราะอาจจะนำมาซึ่งความหายนะแก่ประเทศได้ ดังความในพระบรมราชวินิจฉัยในตอนสรุปท้ายความว่า

³¹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หัวข้อ สรุปความ
อ้างจาก www.kpi.ac.th

“แต่ในส่วนองเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ นี้ ควรล้มเลิกความคิดเสียเพราะแทนที่จะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประเทศชาติบ้านเมืองดังกล่าวนั้น จะกลายเป็นนำมาซึ่งความเดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า จนเป็นความหายนะถึงแก่ความพินาศแห่งประเทศ และชาติบ้านเมืองอันเป็นมรดกที่เราคนไทยได้รับมาแต่บรรพบุรุษ”³²

ผลของการนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ก่อให้เกิดความแตกแยกในคณะรัฐบาลและรัฐสภา โดยแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นแกนนำ กลุ่มนี้ไม่เห็นด้วยในหลักการของเค้าโครงการเศรษฐกิจ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่ง คือนายปรีดี พนมยงค์ที่พยายามอย่างมากในการผลักดันให้แนวคิดของตนได้รับการตอบสนอง และนำไปดำเนินการต่อไป ฝ่ายแรกได้รับความชอบธรรมมากขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยออกมา เห็นได้จากการที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้เร่งให้มีการนำไปพิมพ์เผยแพร่และแจกจ่ายพระบรมราชวินิจฉัยในชื่อว่า “สมุดปกขาว” แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีได้ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งก็ตาม

ความขัดแย้งลุกลามด้วยการที่รัฐบาลประกาศปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญในบางมาตรา รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลโดยมีสาระสรุปได้ว่า ได้เกิดความแตกแยกในคณะรัฐมนตรีเป็น 2 ฝ่าย ด้วยเรื่องนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ ฝ่ายหนึ่งเป็นเสียงส่วนน้อย ซึ่งหมายถึงฝ่ายของนายปรีดี ต้องการวางนโยบายเศรษฐกิจใหม่ตามแนวทางอันเป็นคอมมิวนิสต์ และอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นเสียงส่วนมาก ซึ่งหมายถึงฝ่ายของพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ไม่ปรารถนาจะให้เป็นอย่างนั้น เพราะจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศชาติและความสงบสุขของประชาชน การที่สภาผู้แทนราษฎรพยายามดำเนินการวางนโยบายเศรษฐกิจใหม่โดยมีลักษณะประจวบพลิกแผ่นดินเช่นนี้ เป็นการผิดต่อบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ และดูเหมือนมีความเลื่อมใสในรัฐมนตรีผู้มีส่วนน้อยโดยตรง เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขณะนั้นเป็นสมาชิกที่รับการแต่งตั้งชั่วคราวตามรัฐธรรมนูญ ไม่มีหน้าที่ในทางนิติบัญญัติ เมื่อสภาและคณะรัฐมนตรีมีความเห็นแตกแยกกันเช่นนี้ ย่อมเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศชาติ จึงไม่ควรปล่อยให้สถานการณ์เป็นอย่างนี้ต่อไป³³

³² เพิ่งอ้าง

³³ ฉวีงาม มาเจริญ ใน “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสจิตสมัวันพระบรมราชสมภพราว 100 ปี พระบาทสมเด็จพระ

ในวันต่อมารัฐบาลได้ประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2476 ออกบังคับใช้ โดยมีเหตุผล คือ คอมมิวนิสต์จะเป็นเหตุแห่งความหายนะของประชาชน และเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ กฎหมายฉบับนี้ได้อธิบายความหมายของคำว่าคอมมิวนิสต์ ตลอดจนบทกำหนดโทษของผู้สนับสนุน หัวหน้า และสมาชิกไว้ด้วย

ผลของการออกกฎหมายฉบับดังกล่าวทำให้นายปรีดี พนมยงค์ต้องเดินทางออกนอกประเทศชั่วคราวในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2476 กลายเป็นความขัดแย้งอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในรัฐบาล พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับผลที่ติดตามมาดังได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันแต่อย่างใด แต่หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า ทั้งเรื่องของการจัดพิมพ์พระบรมราชวินิจฉัยเป็น “สมุดปกขาว” ออกแจกจ่ายของพระยามโนปกรณนิติธาดา หรือการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ได้เข้าไปมีส่วนกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน แม้ว่าจะไม่ใช่โดยตรงก็ตาม

คำว่า “คอมมิวนิสต์” ที่ปรากฏในพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับที่ปรากฏในพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลนั้น ความรุนแรงของความหมายแตกต่างกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมกับสังคมไทยและไม่สามารถนำความสุขสมบูรณ์มาสู่ราษฎรได้ ในขณะที่พระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลนั้นหมายถึงมูลเหตุที่จะนำมาซึ่งความหายนะของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติ

ดังนั้นการที่รัฐบาลเกิดความขัดแย้งกันเป็น 2 ฝ่ายด้วยเรื่อง “คอมมิวนิสต์” นี้พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจจึงน่าจะเป็นต้นตอของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นหรือเรียกว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้น

4.2 กบฏบวรเดช

กบฏบวรเดชเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระยาพลพลพยุหเสนาและนายทหารกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมี พ.ท.หลวงพิบูลสงครามเป็นกำลังสำคัญยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดา การทำรัฐประหารของกลุ่มพระยาพลพลพยุหเสนาและพวกในครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับขุนนางทั้งหลาย นายทหารบางพวกที่ยังจงรักภักดีกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง “พระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร” ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีของกระทรวงกลาโหมมาก่อน

เหตุผลความไม่พอพระทัยของพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ต่อกลุ่มคณะราษฎรนั้นมีหลักสำคัญหลายประการ คือ ไม่พอพระทัยที่มีการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์หลายครั้ง ตัวอย่างเช่น รัฐบาลพล่อยให้นายถวัลย์ ฤทธิเดช ได้เป็น โจทย์ฟ้องร้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมถึงความเคียดแค้นที่รัฐบาลให้การสนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับประเทศ รวมทั้งแต่งตั้งให้รับตำแหน่งรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2476

เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ได้นำกำลังจากนครราชสีมาเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาล ขณะที่เกิดเหตุความวุ่นวายในกรุงเทพฯ นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จแปรพระราชฐานประทับอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวล จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กล่าวกันว่าพระองค์ทรงวางพระองค์เป็นกลางเพื่อมิให้เกิดความกระทบกระทั่งกันทั้งฝ่ายรัฐบาลและพระองค์เจ้าบวรเดช และเพื่อความเหมาะสมพระองค์ได้ตัดสินพระทัยเสด็จประทับ ณ จังหวัดสงขลาเป็นการชั่วคราว โดยมีพระราชวงศ์และข้าราชการบริพาร โดยเสด็จจำนวนน้อย

อย่างไรก็ตามยังมีบุคคลบางกลุ่มที่เข้าใจผิดว่า การที่พระองค์เจ้าบวรเดชฯ ก่อกบฏขึ้นในครั้งนี้เพื่อนำการปกครองกลับไปสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามเดิม โดยได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากว่าพระองค์เจ้าบวรเดชฯ ทรงเป็นพระราชวงศ์พระองค์หนึ่งที่ได้รับพระราชทานสนธิสนมเป็นพิเศษ³⁴

เหตุผลที่แท้จริงของพระองค์เจ้าบวรเดชในการก่อกบฏครั้งนี้จะเป็นอย่างไร คงต้องทำการศึกษาอย่างละเอียดต่อไป แต่สิ่งหนึ่งที่ควรพิจารณาก็คือ เรื่องของเศรษฐกิจอันสืบเนื่องมาจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวข้องกับด้อยอย่างแน่นอน แต่จะเป็นเหตุผลที่แท้จริงหรือไม่อย่างไรมัน ไม่อาจสรุปได้ด้วยการวิจัยครั้งนี้

ความเกี่ยวโยงกันนั้นปรากฏชัดเจนในแถลงการณ์ที่เป็นใบปลิวโรเนียวให้เครื่องบินนำไปทิ้งในพระนครและต่างจังหวัดเพื่อชี้แจงถึงเหตุผลของการกระทำของคณะกู้บ้านเมืองให้แก่ประชาชนทั่วไปได้ทราบมีใจความตอนต้นว่า

“จำเดิมแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามแล้ว พวกเราทั้งหลายต่างเปี่ยมด้วยความหวังที่จะได้ประสบแห่งความจำเริญรุ่งเรืองและความสุขสมบูรณ์ตามทางที่ควรจะเป็นไป แต่เหตุการณ์กลับตรงกัน

³⁴ ฉวีงาม มาเจริญ เฟื่องอ้าง หน้า 239

ข้ามเพราะหลวงประดิษฐมนูธรรมและพรรคพวกได้อาศัยรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องกำบัง พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจไปในทางลัทธิคอมมิวนิสต์³⁵ โดยวิธีการอันเป็นอุบายในทางอ้อมที่จะบังคับข่มขู่ให้สภาผู้แทนราษฎรต้องดำเนินการไปตาม ความปรารถนาของตน จึงต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปิดสภาผู้แทนราษฎรและให้ หลวงประดิษฐมนูธรรมออกไปเสียนอกพระราชอาณาจักร แล้วได้ตราพระราชบัญญัติ ปรามปรามคอมมิวนิสต์ขึ้นไว้ ดังได้ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้ว...”³⁶

จากคำประกาศข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยแล้ว โครงการเศรษฐกิจไปในลักษณะเปรียบเทียบว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” นั้น ส่งผลสืบเนื่องต่อการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ด้วย แม้ว่าในบางเรื่องจะไม่ได้ เกี่ยวข้องกันโดยตรงก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความชอบธรรมในการนำเรื่องคอมมิวนิสต์มาใช้ ของหลายฝ่ายก็สืบเนื่องมาจากคำว่าคอมมิวนิสต์ในพระบรมราชวินิจฉัยแทบทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อเค้า โครงการเศรษฐกิจ ได้เข้าไปมีส่วนในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งความขัดแย้งภายในรัฐบาลที่แตก ออกเป็น 2 ฝ่าย คือสนับสนุนและคัดค้านเค้าต่อ โครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี นำมาซึ่งการที่ รัฐบาลประกาศปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญในบางมาตรา และการต้องเดินทางออกนอกประเทศ ของนายปรีดีเอง รวมถึงกรณีกบฏบวรเดชที่กล่าวถึงความพยายามของรัฐบาลที่จะเปลี่ยนแปลง ระบบเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี พระบรมราชวินิจฉัยออกมาแล้วก็ตาม ทั้ง 2 กรณีดังกล่าว แม้ว่าจะมิได้เป็นพระราชประสงค์ของ พระองค์แต่อย่างใดที่จะให้พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย โดยที่ พระองค์ทรงกล่าวไว้แต่ต้นว่าเป็น “ความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า”

³⁵ เน้น โดยผู้วิจัย

³⁶ เป็นข้อความแถลงการณ์ออกเป็นใบปลิวโรเนียว ใช้เครื่องบินนำไปทิ้งในพระนคร ของพระองค์เจ้าบวรเดชฯ อ่านเพิ่มเติมได้ใน นายหนวดย “เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนสูนิราช” พิมพ์ ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ 2530) หน้า 492

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบรมเดช กฤดากร
หัวหนาคณะผู้ก่อการกบฏ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476

ภาพที่ 5.1 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบรมเดช กฤดากร

ที่มา : สถาบันพระปกเกล้า (2544) “สมุคภาพรัชกาลที่ 7” จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในนิทรรศการอวค
ภาพและของหายากยุครัชกาลที่ 7 ณ พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
12 พฤศจิกายน – 12 ธันวาคม พ.ศ. 2544 หน้า 139

5. ทรงสละราชสมบัติ

“ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในส่วนบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้อื่น คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจ อันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน”³⁷

เหตุผลในการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการด้วยกัน ส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่าเกิดจากความไม่พอพระราษฏภัยของพระองค์ที่มีต่อรัฐบาลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งพระองค์ทรงตระหนักแน่ในพระราชหฤทัยว่ารัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากพอใจที่จะขัดพระราชดำริของพระองค์ไปเสียทุกอย่าง เช่น เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 เสรีภาพในการพูด การเขียน การโฆษณา การประชุม โดยเปิดเผย การตั้งสมาคม เรื่องการตัดงบประมาณของกระทรวงวัง เป็นต้น

พระองค์ทรงตัดสินใจเด็ดขาดที่จะเสด็จไปต่างประเทศเพื่อรักษาพระเนตรของพระองค์แม้จะได้รับการคัดค้านจากรัฐบาลก็ตาม แต่ที่สุดแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ก็เสด็จออกจากกรุงเทพฯ ไปยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2476 และเสด็จพระราชดำเนินท่องเที่ยวประเทศในภาคพื้นยุโรป จนกระทั่งเดือนเมษายน พ.ศ. 2477 จึงเสด็จกรุงลอนดอน และทรงรับการรักษาพระเนตร จนเป็นผลสำเร็จ

³⁷ แลงการ์ณเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ : อ้างจาก “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” พิมพ์ที่ระลึกในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ในโอกาสกษัตริย์วันพระบรมราชสมภพ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2536) หน้า 9

หนึ่งในเหตุผลของพระองค์ในการปรารภเรื่องสละราชสมบัตินี้ มีเรื่องของเศรษฐกิจรวมอยู่ด้วย กล่าวคือ พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับการบริหารจัดการของรัฐบาลในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) จนเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นภายในรัฐบาลเอง เรื่องนี้ปรากฏชัดเจนในพระราชบันทึกฉบับที่ 2 ที่ทรงมีพระราชปรารภจะสละราชสมบัติไว้อย่างน่าสนใจ ความว่า

“...น่าเสียใจอย่างยิ่งที่ความหวังเหล่านี้มิได้เป็นไปได้สมหมาย อีกไม่ช้าก็เห็นแตกต่างกันขึ้น ในระหว่างบุคคลในคณะรัฐบาลเองและในสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ จนถึงกับต้องมีการปิดสภาฯ และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ในขณะที่ฉันรู้สึกทันทีว่า ประเทศสยามจะหนีกฎกรรมดาของการปฏิวัติไม่ได้ เหตุการณ์จะต้องดำเนินไปเหมือนอย่างประเทศอื่นๆ ตั้งแต่นั้นข่าวการไม่สงบต่างๆ ก็หนาหูขึ้นทุกวัน แล้วความไม่สงบต่างๆ ก็เกิดมีขึ้นต่างๆ ตามที่ทราบกันอยู่แล้ว ตัวฉันเองก็ตกอยู่ในที่นั่งลำบากอย่างที่สุด เพราะคณะราษฎรก็มีความระแวงสงสัยอยู่เรื่อยๆ คงจะอยากได้อำนาจคืนและสนับสนุนให้คนคิดล้มรัฐบาล ส่วนพวกที่เกลียดชังรัฐบาลและกลัวว่าประเทศสยามจะเป็นคอมมิวนิสต์ก็โกรธเคืองฉันว่าไม่ช่วยเหลือให้พวกเขายึดอำนาจให้”³⁸

ที่น่าสนใจคือ ท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงตกอยู่ในที่นั่งลำบากที่สุด” เพราะพระองค์ได้รับผลกระทบทั้งจากความระแวงสงสัยของรัฐบาลว่าพระองค์ต้องการพระราชอำนาจกลับคืนมา รวมถึงผู้ที่ก่อการกบฏก็ต่อว่าพระองค์ว่าไม่ยอมช่วยเหลือ ด้วยการที่พระองค์ทรงวางพระองค์เป็นกลางโดยการไม่เข้าไปข้องเกี่ยวกับฝ่ายใดทั้งสิ้น

ความขัดแย้งในเรื่องภาษีมรดกก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลให้พระองค์ทรงตัดสินใจพระทัยสละราชสมบัติ การที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยในหลายเรื่องก็ไม่ได้ได้รับการตอบสนองจากรัฐบาลแต่อย่างใดพระองค์ยังทรงกล่าวด้วยว่ารัฐบาลต้องการนำเรื่องภาษีมรดกขึ้นมา “เป็นเรื่องที่จะเอาชนะคะคานกันเป็นส่วนตัวไม่ใช่เป็นการโต้เถียงกันด้วยหลักการ”³⁹

³⁸ พระราชบันทึก เรื่อง สละราชสมบัติ ฉบับที่ 2 ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ” (กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 2536) หน้า 10-14

³⁹ เพิ่งอ้าง หน้าเดียวกัน

จากหลายกรณีดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่สู้จะราบรื่นนัก พระองค์ทรงเชื่อว่ารัฐบาลไม่ไว้วางใจในพระองค์และคงเป็นเช่นนั้นตลอดไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีปัจจัยหลายประการประกอบเข้าด้วยกัน แต่ในส่วนของเศรษฐกิจต้องกล่าวได้ว่าได้เข้าไปมีส่วนร่วมในปัจจัยดังกล่าวอย่างแน่นอน ทั้งเรื่องค่าค่าจ้างของคณะราษฎรที่ว่ารัฐบาลของพระองค์ (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ไม่ประสบความสำเร็จที่จะสร้างฐานะทางเศรษฐกิจอันนำมาสู่ความสุขสมบูรณ์ของราษฎรได้ ความขัดแย้งภายในรัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่สืบเนื่องมาจากพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจ (แม้จะไม่ได้เป็นพระราชประสงค์ของพระองค์ก็ตาม) รวมถึงกรณีกบฏบวรเดช เหตุปัจจัยต่างๆ เหล่านี้คือองค์ประกอบสำคัญที่สืบเนื่องเชื่อมโยงกันมา และส่งผลต่อการตัดสินใจสละราชสมบัติของพระองค์ในที่สุด

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีลายพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 จากกรณีขัดแย้งที่เกิดขึ้นหลายเรื่องระหว่างพระองค์กับรัฐบาล ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนไปเข้าเฝ้าฯ ณ ประเทศอังกฤษ เพื่อกราบบังคมทูลชี้แจงข้อข้องพระราชหฤทัยและเพื่ออัญเชิญเสด็จนิวัติพระนคร แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

ภายหลังจากที่ทรงสละราชสมบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงเสด็จประทับอยู่ที่อังกฤษจนกระทั่งเสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484

กล่าวได้ว่าแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งช่วงก่อนและภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมหลายประการ

ในด้านการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาแบบ “อนุรักษนิยม” เน้นให้ความสำคัญกับการจัดงบประมาณแบบสมดุล ด้วยมาตรการในการแก้ไขต่างๆ ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 3 ส่งผลเป็นความสำเร็จอย่างดี กล่าวคือ รัฐบาลของพระองค์สามารถจัดทำงบประมาณแบบสมดุลได้ตั้งแต่ปีแรกที่เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยที่ก่อนหน้านี้งบประมาณของประเทศขาดดุลติดต่อกันมาหลายปี และสามารถเพิ่มรายได้เกินดุลติดต่อกันมาอีกหลายปี รวมถึงมีรายได้เพื่อนำไปชำระหนี้ต่างประเทศได้อย่างต่อเนื่อง ต่อมาเมื่อเกิด

วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก พระองค์ก็ทรงมีแนวพระราชดำริในการแก้ไขในลักษณะเดิมอีก ซึ่งก็ประสบความสำเร็จในการระดมทุนการณทางเศรษฐกิจของประเทศได้ระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตามผลอันไม่พึงประสงค์จากการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คิดตามมาหลายประการด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในรัฐบาลของพระองค์ (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยคณะผู้ก่อการได้กล่าวอ้างถึงความล้มเหลวในการจัดการกับปัญหาเศรษฐกิจจากรัฐบาลของพระองค์ เป็นต้น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ได้นำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยไม่เห็นด้วย และนำมาซึ่งความขัดแย้งภายในรัฐบาลจนต้องประกาศปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา นายปรีดี พนมยงค์ผู้นำเสนอต้องเดินทางออกนอกประเทศเป็นการชั่วคราว ต่อมาพระองค์เจ้าบรมวงศ์เจ้ากำลังทหารเดินทางมาจากนครราชสีมาเพื่อเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลด้วยเหตุผลหนึ่งคือเรื่องพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่สำคัญ ปึงจัยดังกล่าวข้างต้นก็คือองค์ประกอบที่สำคัญต่อการตัดสินใจพระทัยสละราชสมบัติของพระองค์

การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังได้นำเสนอมานี้ ไม่ได้หมายความว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรงทั้งหมด เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงเรื่องใดๆ ก็ตามย่อมมีองค์ประกอบที่ส่งผลร่วมกันหลายประการ แต่ต้องการนำเสนอว่าแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์ คือ องค์ประกอบหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ดังที่ได้นำเสนอไว้

บทที่ 6

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ. 2469 ทรง
สละราชสมบัติเมื่อ ปี พ.ศ. 2477 ตลอดรัชสมัยพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริในการบริหาร
บ้านเมืองอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ ส่งผลทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว
จากแนวพระราชดำริของพระองค์ ทั้งนี้เกิดจากเหตุปัจจัยแวดล้อมหลายประการ ดังนั้นแนว
พระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเป็นประเด็นสำคัญที่
ทำการศึกษาวิจัย

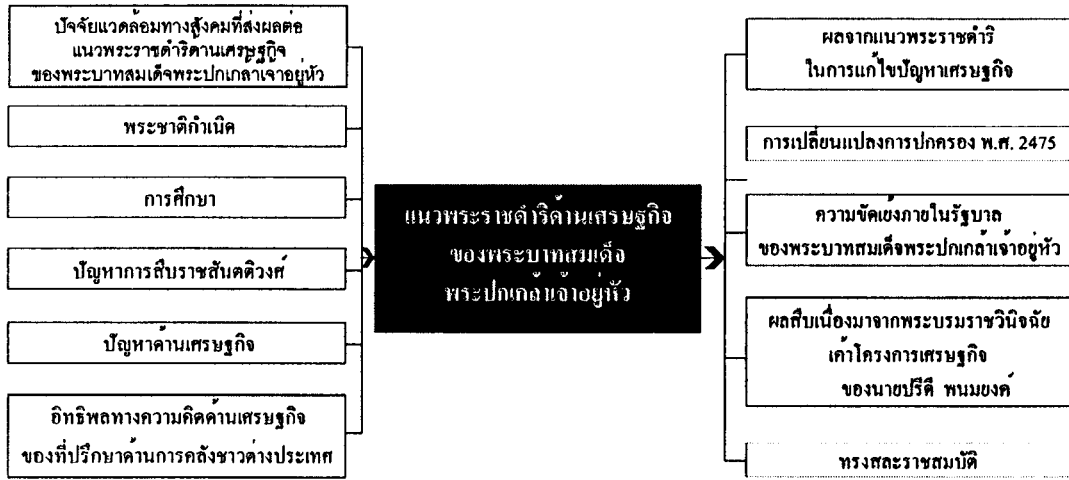
1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ

- 1.1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 1.2 เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริทางด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
- 1.3 เพื่อศึกษาผลของแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในช่วงรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. 2468-2477)

โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Approach)
นำเสนอในรูปแบบวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลของการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ว่า แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ ปัจจัยต่างๆ ส่งผลเป็นแนว
พระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยมาตรการ
และนโยบายต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมหลายประการ ซึ่ง
สามารถสรุปผลการวิจัยเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ 6.1 แสดงเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจและผลที่เกิดจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : สรุปจากการศึกษาวิเคราะห์แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแบ่งได้เป็น 1.) ปัจจัยภายใน และ 2.) ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน หมายถึง องค์ประกอบ หรือสภาวะธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือเรียกว่าภูมิหลังส่วนพระองค์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรม ได้แก่ เรื่องพระชาติกำเนิด การศึกษา บุคลิกภาพส่วนพระองค์

ปัจจัยภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการผันแปรของระบบเศรษฐกิจ นำมาซึ่งปัญหาความยุ่งยากต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงเป็นแรงผลักดันและส่งเสริมให้เกิดแนวพระราชดำริของพระองค์ อัน ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจที่ตึงเครียดมาจากรัชกาลก่อน สภาพดินฟ้าอากาศที่ส่งผลต่อการผลิตข้าวและปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลก

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับการอบรมเลี้ยงดูกลมกล่อมตามแบบอย่างธรรมเนียมไทยทำให้พระองค์ทรงมีบุคลิกลักษณะอ่อนโยน นอบน้อมต่อมคน ทรงรู้จักการใช้พระราชทรัพย์อย่างประหยัด ทรงเป็นที่เคารพรักของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพารและประชาชน

ทั่วไป ปรากฏในภายหลังว่าพระองค์ได้รับการช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริหารทั้งหลายในการบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่เริ่มรัชกาล โดยเฉพาะเมื่อประเทศต้องประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากพระองค์จะทรงได้รับการศึกษาทางด้านเกษตร เพราะฉะนั้นความสามารถทางด้านเศรษฐกิจจึงถือเป็นจุดอ่อนของพระองค์ในการบริหารประเทศ อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ทรงสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ด้วยความช่วยเหลือจากข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีความเชี่ยวชาญ

เหตุที่พระองค์ทรงเลือกศึกษาด้านการทหารนั้นเนื่องจากเหตุผลหลัก 2 ประการ คือ 1.) เป็นพระราชประสงค์และความชอบส่วนตัวพระองค์เอง และ 2.) เพื่อการกลับมาเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ รวมถึงยังเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งว่าการศึกษาด้านการทหารคือการศึกษาก่อนเพื่อเป็นการเป็นผู้นำ นอกจากนี้สถานะของพระองค์ที่ยังห่างจากการเป็นองค์รัชทายาท เนื่องจากลำดับชั้นของการสืบราชสันตติวงศ์ เพราะยังมีพระเชษฐาอีกหลายพระองค์ ดังนั้นการศึกษาของพระองค์จึงเป็นการศึกษาเพื่อกลับมาบริหารราชการในส่วนหนึ่งส่วนใดเท่านั้น แม้ว่าจะได้รับการศึกษาราชการบ้านเมืองอย่างจริงจังในปลายรัชกาลที่ 6 แต่ก็เพียงระยะเวลาอันสั้น คือ ประมาณ 1 ปี ก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเท่านั้น อย่างไรก็ตามภายหลังได้ปรากฏว่าความไม่เชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจนี้ได้สร้างความลำบากให้กับพระองค์อย่างมาก เนื่องจากต่อมาปัญหาเศรษฐกิจกลับเป็นปัญหาใหญ่ที่พระองค์ต้องหาทางแก้ไขตลอดเวลา

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนต้นรัชกาล คือ เรื่องงบประมาณแผ่นดินขาดดุลต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้รายได้ของประเทศตกต่ำแต่รายจ่ายกลับคงที่ ทำให้ตัวเลขงบประมาณแผ่นดินไม่สมดุล ปัญหาเศรษฐกิจสำคัญทั้ง 2 ครั้งที่เกิดขึ้น มีส่วนผลักดันให้แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระองค์มีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากผลที่จะเกิดขึ้นจากแนวพระราชดำรินั้น คือความสำเร็จและความล้มเหลวของระบบเศรษฐกิจประเทศ

อิทธิพลทางความคิดด้านเศรษฐกิจจากที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ ในรัชสมัยของพระองค์ก็มีส่วนสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก (Sir Edward Cook) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจคนสำคัญในตอนต้นรัชกาล เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุก มีแนวคิดเรื่องการเงินการคลังแบบ “อนุรักษ์นิยม” คือ พยายามรักษาดุลการคลังของประเทศให้อยู่ในลักษณะสมดุล ด้วยกระบวนการแก้ไขปัญหาแบบตรงไปตรงมา คือ เมื่อประเทศมีรายได้น้อยก็ใช้จ่ายน้อย ทั้งนี้เพื่อให้ตัวเลขของงบประมาณสมดุล อิทธิพลจากปัจจัยนี้เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงเห็นชอบด้วยกับมาตรการเรื่องการตัดทอนรายจ่ายเพื่อปรับงบประมาณให้เข้าสู่ดุลยภาพในช่วงที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจทั้ง 2 ครั้ง นอกจากนี้ก็มีความคิดของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่พระองค์ทรง

แต่งตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ปรึกษาเรื่องราชการแผ่นดิน ด้วยความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของกลุ่มอภิรัฐมนตรีสภาแนวคิดที่เกิดขึ้นหลายเรื่องจึงได้รับพระบรมราชวินิจฉัยเห็นชอบจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่พระองค์ทรงเลือกศึกษาทางด้านการทหาร ความไม่ชัดเจนเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ทำให้ความพร้อมต่อการบริหารจัดการบ้านเมืองในฐานะกษัตริย์มีน้อยเกินไป และสร้างความลำบากให้กับพระองค์ไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้น ในช่วงที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ

จะเห็นได้ว่าปัจจัยดังกล่าวมีทั้งที่สนับสนุนส่งเสริมและผลักดันให้แนวพระราชดำริของพระองค์เกิดความชัดเจนในแนวทางด้านเศรษฐกิจ อันนำไปสู่นโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติจริง ในช่วงระยะเวลาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และนำมาซึ่งผลเกิดขึ้นในด้านต่างๆ รวมถึงภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแนวพระราชดำริของพระองค์ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏชัดเจนจากภายหลังจากที่ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจ

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ

ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แยกพิจารณาได้เป็น 2 ช่วงเวลา คือ 1.) ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและ 2.) ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2469 – 2475) เกิดปัญหาเศรษฐกิจสำคัญ คือ ตอนต้นรัชกาลปัญหาเรื่องงบประมาณแผ่นดินที่ติดลบมาหลายปี พระองค์ทรงเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบ “อนุรักษนิยม” การรักษานโยบายการเงินการคลังแบบอนุรักษนิยม เป็นนโยบายที่เกิดจากความเห็นของที่ปรึกษาชาวต่างประเทศที่เข้ามาวางรากฐานทางการเงินการคลังของประเทศไว้ให้อย่างเคร่งครัด โดยหมายถึง นโยบายที่พยายามรักษาเสถียรภาพของเงินบาทด้วยการสะสมเงินคงคลัง ใช้นโยบายทางงบประมาณรายจ่ายโดยการกู้เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้นี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถ และเสถียรภาพทางการคลัง ให้ปรากฏแก่นานาชาติ ปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล

แนวคิดดังกล่าวนำมาซึ่งนโยบายและมาตรการต่างๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การตัดทอนรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือยและไม่จำเป็นลง การยุบ

รวมหน่วยงานในกระทรวงและกรมกองต่างๆ ทำการดูแลข้าราชการ คือ ปลดข้าราชการที่ เหลือเพื่อออกจากราชการ เพื่อรับพระราชทานบำเหน็จและบำนาญแล้วแต่กรณี ซึ่งแนว พระราชดำรินี้ได้กระทำไปโดยอาศัยคำปรึกษาของเซอร์ เอ็ดเวิร์ด คุกที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รวมถึงเป็นความเป็นความเห็นของอภิรัฐมนตรีสภาและที่ประชุม เสนาบดี ทั้งนี้ก็เพื่อปรับตัวเลขของงบประมาณให้เข้าสู่ดุลอย่างเร่งด่วนตามแนวคิดในการแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจแบบ “อนุรักษ์นิยม”

ต่อมาช่วง พ.ศ. 2473 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำรุนแรงทั่วโลก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาในลักษณะเดิม แต่ด้วยขนาดและสภาพ ของปัญหาที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่แตกต่างจากตอนต้นรัชกาล คือ เกิดจากเหตุปัจจัยภายนอกเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้ขนาดของปัญหานั้นมากกว่าและเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้พระองค์ทรง ต้องเพิ่มความเข้มงวดกับแนวพระราชดำริเรื่องการเงินการคลังแบบอนุรักษ์นิยมมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การที่พระองค์ทรงมิได้ทรงเตรียมความพร้อมมาตั้งแต่ต้นเพื่อ การเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ดังนั้นภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงแต่งตั้งพระบรม วงศ์ชั้นสูงที่เคยมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการประเทศมาแต่รัชกาลก่อนขึ้นเป็น “อภิรัฐมนตรีสภา” ซึ่งสภานี้โดยหน้าที่จะมีอำนาจเพียงเป็นที่ปรึกษาในข้อราชการแผ่นดินตามแต่ พระราชประสงค์หรือเป็นเรื่องที่สำคัญต่อบ้านเมืองเท่านั้น แต่ก็ถือเป็นแนวพระราชดำรินึงที่ สำคัญของพระองค์ในการเติมเต็มส่วนที่ไม่พร้อมของพระองค์ได้อย่างคืบคั้น จากแนว พระราชดำริหลายเรื่องของพระองค์จะเห็นได้ชัดเจนว่าสภานี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อแนว พระราชดำริและนโยบายการบริหารจัดการประเทศ สมาชิกของอภิรัฐมนตรีสภาทั้งหมดเป็นพระ บรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงที่มีบทบาทสำคัญมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น แนวความคิดเรื่องต่างๆ จึงเป็นแนวคิดที่มีความน่าเชื่อถือและได้ใช้มาแต่อดีต ซึ่งบางครั้งก็อาจไม่ เหมาะสมกับสถานการณ์หรือสภาวะแวดล้อมของปัญหาที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น ที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยกับแนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่อง เศรษฐกิจจากกลุ่มของอภิรัฐมนตรีสภา เพราะพระองค์เชื่อว่าประสบการณ์และศักยภาพของ อภิรัฐมนตรีสภาจะสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งบางเหตุการณ์ก็แสดงให้เห็นว่า แนวความคิดแบบเก่าก็ไม่อาจแก้ไขปัญหาให้สำเร็จลุล่วงได้เช่นกัน

ดังช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ซึ่งส่งผล กระทบต่อประเทศสยามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยระบบเศรษฐกิจของสยามได้เข้าไปผูกพันกับ เศรษฐกิจโลกแล้วอย่างแนบแน่น แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระองค์ยังทรง ใช้แบบเดิม กล่าวคือ พยายามรักษาดุลการคลังของประเทศให้อยู่ในภาวะสมดุล ด้วยมาตรการ

ต่างๆ ดังที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้วในช่วงเริ่มรัชกาล ซึ่งผลที่ได้กลับไม่เป็น ไปดังที่เป็นมา และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตามมาอีกหลายประการ

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งที่สำคัญในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เรื่องการเกษตร ประเทศสยามเป็นประเทศเกษตรกรรมมีรายได้จากการเกษตรเป็นหลัก เมื่อเกิดปัญหาภัยการเกษตรขึ้นเมื่อใดย่อมส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ น้ำท่วมฝนแล้ง หรือเมื่อเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ส่งผลให้รายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรลดต่ำลงไม่มีความแน่นอน ทำให้ระบบการคลังของประเทศปั่นป่วนอย่างหนัก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญพระทัยและให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากความสนพระทัยและมีแนวพระราชดำริที่ก้าวหน้าเกี่ยวกับเรื่องการเกษตรหลายเรื่อง เช่น ปัญหาเรื่องข้าว ทั้งกระบวนการผลิตและการค้า การนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนากระบวนการผลิต เรื่องที่ดิน พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการผลิต ทรงต่อต้านการเข้าครอบครองที่ดินของชาวต่างชาติ ทั้งชาวจีนและชาติตะวันตกดังที่กล่าวมาแล้ว

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

แม้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อำนาจการบริหารจัดการประเทศจะเปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีบทบาทอย่างมากต่อแนวทางของระบบเศรษฐกิจ เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์

พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นการคัดค้านรูปแบบที่นายปรีดีนำเสนอ พระองค์ทรงเห็นว่ารูปแบบในเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นจะไม่นำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประชากรอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามจะนำมาซึ่งการขาดอิสรภาพและเสรีภาพในทางเศรษฐกิจของราษฎร เป็นการย้อนสังคมกลับไปสู่ความเป็นทาสอีกครั้ง เพราะในรายละเอียดของเค้าโครงการเศรษฐกิจมีต้นแบบที่แสดงให้เห็นชัดเจนอยู่แล้วในขณะนั้น คือ รัสเซีย ซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์อันดับหนึ่งของโลก และหากได้มีการนำเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวมาปฏิบัติจริง ก็เป็นหนทางที่จะนำเอาสังคมไปสู่ความเป็นคอมมิวนิสต์ตามอย่างรัสเซียแน่นอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ จะทำลายความเป็นมนุษย์ ทำลายความเป็นไทย และนำราษฎรสยามกลับไปสู่ความเป็นทาสอีกครั้งหนึ่ง

พระองค์ทรงเห็นด้วยและสนับสนุนในหลักการที่ว่าจะต้องสร้างให้ประชากรอยู่ในภาวะสุขสมบูรณ์ แต่ไม่ทรงเห็นด้วยในรายละเอียดที่นำเสนอ โดยพระองค์ทรงเห็นว่าความสุข

สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ประชาชนสามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างเสรี ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริที่คงเดิมแต่ครั้งก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่เห็นตัวอย่างได้ชัดเจนจากนโยบายรักษาดุลงบประมาณของประเทศอย่างจริงจัง เมื่อเกิดปัญหาด้านงบประมาณพระองค์ทรงเลือกที่จะใช้วิธีตัดรายจ่ายแทนการกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อให้งบประมาณของประเทศลงตัว โดยที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำของมาตรการดังกล่าวด้วยการขอมตัดรายจ่ายในส่วนของราชสำนักลง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะไม่ต้องกู้เงินจากต่างประเทศอันอาจนำมาซึ่งข้อจำกัดหรืออิสรภาพในทางเศรษฐกิจ

หากพิจารณาตามหลักการหรือแนวคิดทางเศรษฐกิจแล้วจะพบว่า ทั้งนายปรีดี และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเห็นอนาคตของระบบเศรษฐกิจจากเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้นแตกต่างกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงย้ำชัดเจนว่า ระบบดังกล่าวเป็นระบบเดียวกันกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ซึ่งก็หมายความว่าพระองค์กำลังหมายถึงระบบ “คอมมิวนิสต์” ในขณะที่นายปรีดีก็พยายามนำเสนอว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของเขานั้น “...ได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศไทยแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ” โดยที่นายปรีดีให้ความสำคัญกับความสุขสมบูรณ์กับประชาชนเป็นหลักด้วยการให้ความเสมอภาคกับประชากรในการมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย ซึ่งนั่นก็หมายความว่าเศรษฐกิจของเขานั้นเป็นเพียง “สังคมนิยม” ไม่ใช่คอมมิวนิสต์

ภามิตรคหหรือมฤคค เป็นอีกแนวพระราชดำริที่พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างชัดเจนในการที่รัฐบาลจะนำพระราชบัญญัติดังกล่าวนำออกมาใช้ โดยที่พระองค์ทรงให้เหตุผลว่ายังไม่เหมาะสมกับสังคมขณะนั้น รวมถึงทรงคัดค้านการจัดเก็บภาษีส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งนักวิชาการบางท่านก็กล่าวในทำนองว่า “มูลเหตุสำคัญที่พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจในการคัดค้านกฎหมายดังกล่าวเพราะไม่มีพระราชประสงค์ที่จะเสียดินพระราชมหาราชทรัพย์” ซึ่งผู้เขียนกลับเห็นแย้งว่าน่าจะเป็นเหตุผลดังที่พระองค์ทรงพยายามชี้แจงมากกว่าว่าจะนำมาซึ่งปัญหายุ่งยากเรื่องการแยกแยะทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับทรัพย์สินของแผ่นดิน รวมถึงความสำคัญของการดำรงพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ในอนาคต เพราะหากพิจารณาถึงรายละเอียดของกฎหมายดังกล่าวว่าเป็นการเก็บเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ย่อมหมายความว่าหากจะต้องเก็บภาษีมฤคคกับพระองค์จริงพระองค์ก็คงไม่ทรงเดือดร้อนมากนัก

ผลที่เกิดจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อันนำมาซึ่งนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อการบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจของประเทศในช่วงรัชสมัยของพระองค์มีทั้งประสบความสำเร็จและส่งผลในทางที่ไม่พึงประสงค์

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่พระองค์ทรงใช้ นโยบายการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” ด้วยมาตรการต่างๆ นั้นประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีโดยที่รัฐบาลสามารถปรับงบประมาณให้เข้าสู่ดุลได้ตั้งแต่ปีแรกในรัชกาลของพระองค์ ภายหลังจากที่ตัวเลขติดลบติดต่อกันมาหลายปี ต่อมาเมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และสามารถเพิ่มปริมาณเงินคลังได้ทุกปี พระองค์ก็ทรงเลือกแนวทางการแก้ไขลักษณะเดิมอีกครั้งซึ่งก็ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกันมาตรการที่พระองค์ทรงเลือกใช้ก็ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับข้าราชการและประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะข้าราชการที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย “คุลยภาพ” และได้นำมาซึ่งความขัดแย้งทั้งด้านความคิดและนโยบาย เช่น กรณีของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและอธิรัฐมนตรีสภาเรื่องแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอเสนาบดีกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เรื่องการจัดสรรและการบริหารจัดการงบประมาณของกระทรวงกลาโหม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังรวมถึงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งทางคณะราษฎรได้มีการอ้างถึงความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างชัดเจน

แม้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและพระองค์ก็ทรงนำเสนอพระบรมราชวินิจฉัยต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ก็ยังส่งผลตามมาอีกหลายประการ คือ เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในรัฐบาลระหว่างผู้ที่สนับสนุนแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์และกลุ่มที่เห็นด้วยกับพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ ความขัดแย้งลุกลามด้วยการที่รัฐบาลประกาศปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญในบางมาตรา ตัวนายปรีดีเองก็ต้องเดินทางออกนอกประเทศ แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีได้ทรงมีพระราชประสงค์ให้พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็ตาม

การที่พระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจไปในลักษณะเปรียบเทียบว่าเป็น “คอมมิวนิสต์” นั้น ส่งผลสืบเนื่องต่อการเปลี่ยนแปลงในภายหลังหลายประการ แม้ว่าในบางเรื่องจะไม่ได้เกี่ยวข้องกันโดยตรงก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความชอบธรรมในการนำ

เรื่องคอมมิวนิสต์มาใช้ของหลายฝ่ายก็สืบเนื่องมาจากคำว่าคอมมิวนิสต์ในพระบรมราชวินิจฉัยแทบทั้งสิ้น ในที่นี้รวมถึงกรณี “กบฏบวรเดช” ด้วย ซึ่งปรากฏชัดเจนในแถลงการณ์ที่เป็นใบปลิวโรเนียวให้เครื่องบินนำไปทิ้งในพระนครและต่างจังหวัด เพื่อชี้แจงถึงเหตุผลของการกระทำของคณะกู้บ้านเมืองให้แก่ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ แม้ว่ากรณีนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงวางพระองค์เป็นกลางก็ตาม แต่พระองค์ได้ทรงถูกดึงเข้าไปผูกพันกับเนื้อหาสาระของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

กรณีที่สำคัญ คือ การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงชี้แจงถึงเหตุผลไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นความขัดแย้งทางความคิดในการบริหารจัดการประเทศและหนึ่งในนั้นก็คือเรื่องแนวคิดด้านเศรษฐกิจ

สรุปได้ว่า แนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นแนวพระราชดำริที่เกิดจากเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งมีส่วนทั้งผลักดันและสนับสนุนให้พระองค์ทรงมีแนวทางในการบริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศ โดยแนวพระราชดำริของพระองค์ให้ความสำคัญกับการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” คือพยายามรักษาดุลงบประมาณของประเทศให้สมดุล เมื่อรายได้ของประเทศมีจำกัด ก็ใช้วิธีการลดรายจ่ายด้วยมาตรการต่างๆ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ไม่กู้เงินจากภายนอกเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ตัวเลขงบประมาณของประเทศอยู่ในฐานะสมดุล เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันจากแนวพระราชดำริดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมหลายประการ กล่าวคือ สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ก็ทำให้การพัฒนาประเทศที่เดินหน้าอยู่ต้องหยุดชะงักลง รวมถึงก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในจากนโยบายแบบอนุรักษนิยมของพระองค์ การเปลี่ยนแปลงการปกครองและการสละราชสมบัติ

2. อภิปรายผล

กล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจที่มีลักษณะเป็น “อนุรักษนิยมแบบก้าวหน้า” คือทรงมีแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยนโยบายการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” ซึ่งหมายถึงนโยบายที่พยายามรักษาเสถียรภาพของเงินบาทด้วยการสะสมเงินคงคลัง ไม่นิยมทำงบประมาณรายจ่ายโดยการกู้เงินจากต่างประเทศ หลีกเลี่ยงการกู้ยืมเงิน และมีนโยบายใช้หนี้เงินกู้เพื่อแสดงความสามารถ และเสถียรภาพทางการคลังให้ปรากฏแก่นานาชาติ ปรับงบประมาณรายรับรายจ่ายให้ได้ดุล นอกจากนี้

พระองค์ยังทรงมีแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจแบบก้าวหน้าด้วย เช่น ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยเพิ่มพลังการผลิต แนวพระราชดำริเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ทรงหวังให้ราษฎรมีที่ดินผืนเล็กๆ เป็นของตัวเอง ทรงสนับสนุนการใช้งบประมาณกับโครงการพัฒนาใหม่ๆ แม้ว่าจำเป็นจะต้องกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในเรื่องนี้ก็ทรงเห็นว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายแต่อย่างใด

แนวพระราชดำริดังกล่าวเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญคือการที่พระองค์ไม่ทรงเชี่ยวชาญเรื่องเศรษฐกิจของพระองค์เอง เนื่องจากไม่ได้ทรงเตรียมพระองค์เพื่อการเป็นพระมหากษัตริย์ โดยทรงเลือกศึกษาทางด้านทหารเป็นหลัก นอกจากนี้สภาพของปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ก็รุนแรงมากทั้งปัญหาขาดดุลการคลังตอนต้นรัชกาลรวมถึงปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นทั่วโลก

ผลอันเกิดจากแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายเรื่องที่เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยตรง เช่น ความสำเร็จในการจัดงบประมาณประจำปี ขอดเงินคลังที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น รวมถึงสามารถลดหนี้เงินกู้ต่างประเทศที่เกิดจากรัชกาลก่อนได้อย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันมาตรการต่างๆ อันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริของพระองค์ก็ส่งผลกระทบต่อเป็นความขัดแย้งและความเคียดแค้นของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ความขัดแย้งระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับกระทรวงอื่นๆ เกี่ยวกับมาตรการตัดทอนรายจ่าย โดยเฉพาะกับกระทรวงกลาโหม รวมถึงข้าราชการที่ได้รับความเคียดแค้นจากมาตรการลดข้าราชการออกด้วย นอกจากนี้ยังมีผู้นำเอาผลกระทบที่เกิดขึ้นมาเป็นมูลเหตุเพื่อการกระทำของอีกหลายฝ่าย เช่น การที่คณะราษฎรใช้เป็นข้ออ้างหนึ่งเพื่อสร้างความชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจก็มีการนำไปพิมพ์เผยแพร่จนเกิดความขัดแย้งภายในรัฐบาลภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจนต้องมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา นอกจากนี้กรณี “กบฏบวรเดช” ก็มีการนำเอาพระบรมราชวินิจฉัยดังกล่าวเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริด้านเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครองและสังคมหลายประการ เพราะแนวพระราชดำริของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์นั้นคือการกำหนดอนาคตของประเทศ ช่วงรัชสมัยของพระองค์เป็นเวลาที่ปัญหาเศรษฐกิจมีความสำคัญและรุนแรงมาก แต่พระองค์ก็ทรงมีพระปรีชาสามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือพระองค์ทรงเลือกวิธีการระดมความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เช่น กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ อภิรัฐมนตรีสภา จากนั้นก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยเลือก

วิธีการที่ดีที่สุดด้วยพระปรีชาของพระองค์เอง วิธีการดังกล่าวถือเป็นพื้นฐานของการใช้อำนาจแบบประชาธิปไตย การแสดงความคิดที่หลากหลายย่อมนำมาซึ่งความรอบคอบและทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ผลจากแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระองค์แม้ว่าจะประสบความสำเร็จอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันผลในทางไม่พึงประสงค์ก็ติดตามมามากมายเช่นกัน

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความหมายไม่เฉพาะในช่วงระยะเวลาของพระองค์เท่านั้น แนวคิดและนโยบายทางการเงินการคลังแบบ “อนุรักษนิยม” เป็นแนวพระราชดำริที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะแนวพระราชดำริเรื่องการประหยัด แนวพระราชดำริแบบอนุรักษนิยมที่ทรงเลือกใช้ความสำคัญอยู่ที่เป้าหมาย คือ การสร้างความเข้มแข็งให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศ กล่าวคือ การเลือกตัดลดรายจ่ายแทนการกู้ยืมเงินจากภายนอก ทำให้สภาพฐานะทางการเงินการคลังเกิดความมั่นคงและเป็นที่น่าเชื่อถือจากภายนอก

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ควรศึกษาความเป็นไปได้ของแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสบผลสำเร็จเพื่อนำมาเป็นตัวอย่างหรือกรณีศึกษาในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบัน ส่วนข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นจากแนวพระราชดำริของพระองค์นำมาเป็นข้อมูลสำหรับนำไปวิเคราะห์เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเหมือนในสมัยของพระองค์ท่าน

3.2 ควรได้มีการศึกษาแนวพระราชดำริด้านอื่นๆ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา การศาสนา และสังคม เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจถึงแนวพระราชดำริและความเปลี่ยนแปลงของประเทศในช่วงรัชสมัยของพระองค์และนำมาใช้เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการบริหารประเทศในปัจจุบันได้อีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล มโนชญากร (2472) *เฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม 1* พระนคร โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร _____ (2413) *เฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม 2* พระนคร โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี
- การคลัง กระทรวง (2518) *กระทรวงการคลังครบรอบ 100 ปี 14 เม.ย. 2518* กรุงเทพมหานคร
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (2543) *ย้อนหลังบางแง่มุม ในพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* กรุงเทพมหานคร กุลการพิมพ์
- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร (2537) *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* กรุงเทพมหานคร อมรินทร์ริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง (มหาชน)
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ (2514) *ปฏิวัติ 2475* พระนคร แพร์พิทยา
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (2537) *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7* กรุงเทพมหานคร วัชรินทร์การพิมพ์
- คณะบรรณาธิการสำนักพิมพ์โครงการจัดพิมพ์ประวัติศาสตร์การเมือง (2526) *พระปกเกล้าฯ ทรงได้เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์* กรุงเทพมหานคร โครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง สำนักพิมพ์จักรวรรณุสรณ์
- จิราภรณ์ ไชยกัณหา (2520) "การจัดราชการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477)" *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (2547) *เกิดวังปารุสก์ ฉบับสมบูรณ์* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (2501) *เกิดวังปารุสก์ เล่ม 1* พระนคร คลังวิทยา _____ (2505) *เข้าชีวิต* พระนคร คลังวิทยา
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สมภพ มานะรังสรรค์ (2527) *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2523) *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย* กรุงเทพมหานคร ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ชวลิต วายุภัทตร์ (2518) "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485" วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชาคริต จุลกะเสวี (2536) "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเกษตรไทย" *วารสารไทย*
13, 49 (มกราคม-มีนาคม) : 78-96
- ชาญชัย รัตนวิบูลย์ (2519) "บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
_____. (2548) "บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519
กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า
- ชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์ (2544) *พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย ฉบับพิมพ์ครั้งใหม่*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สยาม
_____. (2516) *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ* พระนคร ประมวลสาส์น
ชูศรี มณีพุกภัย (2550) *นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*
กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า
_____. (2542) "เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ.2453-2475" ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา*
เศรษฐกิจไทย (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ 4 หน้า 191-237 นนทบุรี
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และจัตติยา วรรณสุต (2518) *เอกสารการเมืองการปกครองไทย*
กรุงเทพมหานคร สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- ณัฐพล ใจจริง (2551) "คว่ำปฏิวัติ – โคนคณธรรมาธิปไตย : การก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข” *ฟ้าเดียวกัน* 6, 1 (มกราคม-มีนาคม) : 104-146
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม (2526) "พระบรมราโชวาทในระบอบประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7" *รัฐสภาสาร* (9 กันยายน 2526)
- เดือน บุนนาค (2517) *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจคนแรก* กรุงเทพมหานคร
สามัคคีธรรม
- ดำรงศักดิ์ ชัยสนิท (2524) *เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น พช. 114* กรุงเทพมหานคร
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา (2545) *เทศาภิบาล* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน
_____. (2545) *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 5* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน

- ทวี มุขระโกษา (2506) *พระมหาธีรราชเจ้า* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แพรวพิตยา
 ทองด้อย กล้วยไม้ ณ อุทยาน (พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ) *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 6,1 (มิถุนายน-
 สิงหาคม 2511)
- ธนาคารออมสิน (ม.ป.ป.) “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า หนังสือเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
 รมารชิบดีศรีสินทรมหาวิชราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้พระราชทานกำเนิด
 ธนาคารออมสิน ในวโรกาสฉลองพระบรมราชสมภพครบ 120 ปี” กรุงเทพมหานคร
 สไตส์ครีเอทีฟเฮ้าส์
- ธนาพล อิวสกุล ชัยรัชช ตุลาคม (2551) “ปฏิวัติ 2475 ในสายตา “คณะคอมมิวนิสต์สยาม”” *ฟ้า
 เดียวกัน* 6, 1 (มกราคม-มีนาคม) : 250-267
- ธเนศ อารณีสวรรณ (2549) *ความคิดการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*
 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2532) “การแสวงหา “ระบบเศรษฐกิจใหม่” ในช่วงหนึ่งทศวรรษ ภายหลัง
 การเปลี่ยนแปลง เดือนมิถุนายน 2475” *จดหมายข่าวสังคมศาสตร์* 11, 4 (พฤษภาคม-
 กรกฎาคม) : 77-97
- _____. (2543) *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์
 อมรินทร์วิชาการ
- _____. (2533) *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติ 2475* กรุงเทพมหานคร
 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- _____. (2549) *กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ การตีความและการสานต่อความหมายทาง
 การเมือง* กรุงเทพมหานคร โครงการจัดพิมพ์คบไฟ
- นายสุจินดา (นามแฝง) (2519) *พระปกเกล้ากษัตริย์นักประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร สยาม
- นายหนวดย (นามแฝง) (2530) *เจ้าฟ้าประชาธิปก ราชนัคนิราศ* พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
 นายหนวดย
- นันทนา กปิลกาญจน์ (2547) *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ. 2468-2477*
 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์
- บรรเจิด อินทจันทร์ชย (ม.ป.ป.) *ราชสกุลพระบรมราชวงศ์จักรี* กรุงเทพมหานคร องค์การค้าของ
 คุรุสภา
- บุญเลิศ มงคลสาม, จิรพร เอี่ยมศรี *เศรษฐศาสตร์ชั้นสูง จุลภาค-มหภาค* พิมพ์ครั้งที่ 3
- เบนจามิน เอ. บัทสัน (2547) *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชในสยาม* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิ
 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ประยูท ลิทธิพันธ์ (2504) *แก้แผ่นดิน พระนคร สำนักพิมพ์กรุงธน*
- ประยูร ภมรมนตรี (2517) *บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พระนคร เพื่ออักษร*
- ปรีชา เปี่ยมพงสานต์, ฉลาดชาย รमितานนท์ (2524) *ลัทธิมาร์กซ์และสังคมนิยม กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
- ปรีชา อารยะ (2543) "เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์" *ปริทัศน์ฉบับฉลองครบรอบ 100 ปีชาตกาลรัฐบุรุษอาวุโส ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์* (พฤษภาคม)
- ปรีดา วัชรางกูร (2520) *พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย กรุงเทพมหานคร การพิมพ์พระนคร*
- พรเพ็ญ อันตระกูล (2517) "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2456-2468)" *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
- พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 พระราชทานพระยาวิสุทธีสุริยศักดิ์ ฉบับวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442, (2504) "พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ร.ศ. 113-118 พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสด็จม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี
- พอพันธ์ อูยานนท์ (2542) "เศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ.2475-2488" ใน *เอกสารการสอนชุดเศรษฐกิจไทย (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ 5 หน้า 243-294 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์*
- พิทยลาภพฤฒิยากร กรมหมื่น (2517) *อัตตชีวประวัติ กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ศิรินสาร (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 15 ธันวาคม พ.ศ. 2517)*
- พิมาน แจ่มจรัส (2509) *ราชวลี พระนคร ผ่านฟ้าพิทยา*
- พูนพิศมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้า (2546) *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน*
- พูนพิศมัย ดิสกุล, ม.จ. (2542) "สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น : เศรษฐกิจตกต่ำและเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือ" *ศิลปวัฒนธรรม* 20, 6 (เมษายน) : 64-72
- _____ (2542) "รัชกาลที่ 7 สละราชสมบัติ และสิ้นพระชนม์" *ศิลปวัฒนธรรม* 20, 10 (สิงหาคม) : 106-115

- พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ. (2542) "เบื้องหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง" *ศิลปวัฒนธรรมไทย* 20, 8 (มิถุนายน) : 77-92
- มยุรี นกยูงทอง (2520) "ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2468-2477)" *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
- มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี. (2531) *สมุดภาพรัชกาลที่ 7* กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป
- ยุวดี ไกรพิบูลย์ (2523) "บทบาทของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับการปฏิรูปประเทศ (พ.ศ. 2435-2475)" *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*
- รอง ศยามานนท์ (2520) *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ* กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช
- ราชอาณาจักรการ สำนัก (2531) *พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7* กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง วันที่ 9 เมษายน พุทธศักราช 2518)
- รังสรรค์ ชนพรพันธุ์ (2522) *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ.2398-2475* คำบรรยายวิชาสังคมกับเศรษฐกิจภาคต้น ปีการศึกษา 2522 เอกสารโรเนียว
- ลลิตทอง อัมรินทร์รัตน์ (2522) "การส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ.2433-2475" *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
- เล็ก พงษ์สมัครไทย (2543) "ความขัดแย้งระหว่างรัชกาลที่ 6 กับกรมพระจันทบุรีนฤนาถ" *ศิลปวัฒนธรรม* 22, 2 (ธันวาคม) : 48-55
- วราภรณ์ เรืองศรี (2549) "ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเข้าเป็นสมาชิกสภาเกษตรกรรมระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม และบริบทของเกษตรกรรมสยามช่วง พ.ศ. 2468-2475" *ยุโรปศึกษา* 14, 1-2 (มกราคม-ธันวาคม) : 214-225
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (2548) *ปริศนารลับประชาชน* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์สุภาพใจ
- วิทยากร เขียวกูร (2535) *รัฐประหารเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร มีเดียโฟกัส

- วันเพ็ญ สุจิตฺโต (2526) "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถกับงานด้านการคลัง พ.ศ. 2450-2474" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วัลย์วิภา จรูญโรจน์ (2520) "แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร (2522) "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ.2398-2453)" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ (2542) *รายงานวิจารณ์เจ้าประวัติศาสตร์ราษฎรผู้หาญกล้าทำสมบูรณาญาสิทธิไทย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน
- ส. พลายน้อย (2542) *ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไมโครฟิล์ม F.O. 371/10973 Law of Succession to the throne. John to Austin Chamberlain. D. Dec. 11, 1924.
- สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) *ความคิดทางการเมืองไทย* กรุงเทพมหานคร บรรณกิจ
- สุพจน์ ด้านตระกูล (2514) *ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ พระนคร* โรงพิมพ์ประจักษ์การพิมพ์
- สุทนต์ ขวัญนคร (2539) *รัชกาลที่ 7 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่งประชาธิปไตย* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์คลังทรัพย์
- แสงสุรย์ ลดาวัลย์ (2515) *ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย* พระนคร กองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2536) *พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ* กรุงเทพมหานคร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- สำนักงานเลขาธิการ (2527) "พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7" *สนองพระโอษฐสภาภาษา* (พฤษภาคม-กรกฎาคม)
- _____ .แฟ้มที่ 25 – 5 – 2 (13-215) เรื่องอภิเษกสมรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา และเสกสมรสหม่อมเจ้าธานีวิวัต

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22 (11 มีนาคม ร.ศ. 124) : 1140-1149)
- _____ . ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 (27 มิถุนายน 2475) : 166-179)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 49/53 พระราชกฤษฎีกาและนักเรียนสามัญที่ส่งไปเล่าเรียนเมืองต่างประเทศ (11 มิ.ย. 25 – 7 ม.ค. 125)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ว. 1 / 2 เรื่อง รัชทายาท
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ก. 4/26 เรื่อง รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 9/2474 วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2474
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 กค.43.6.4/1 เรื่อง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมขุนเพชรบุรีอินทราไชย และเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงศึกษาวิชาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 กค.43.6.4/3 เรื่อง รายงานการเล่าเรียนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (พ.ศ. 2452)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 กค.43.6.4/7 เรื่อง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยทรงเรียนวิชาทหาร (พ.ศ. 2454)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 กค. 6.6/14 เรื่อง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาจะทรงศึกษาวิชาทหารฝรั่งเศส (พ.ศ. 2464-2466)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/1 พระราชกระแสตอบหนังสือพระเจ้าฟ้างอก กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ที่ 73/70 ลงวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2470
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 1/31 รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 25/2473 วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/2 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรี ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (วันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2472)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค.11/23 รายงานการประชุมเสนาบดี กระทรวงกลาโหมสั่งเพิ่มเงินเดือนนายทหารชั้นยศเดิม (13 พ.ค. – 11 มิ.ย. 2474)
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/4 เรื่อง งบประมาณเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473 – 31 ส.ค. 2475) พระราชหัตถเลขานี้ที่ 336/709 ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473 ถึงเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์
- _____ . เอกสารรัชกาลที่ 7 ค. 15.1/4 เรื่องงบประมาณเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473 – 31 ส.ค. 2475) หนังสือขอรัชฎากรพิพัฒน์ ที่ 269/24328 ลงวันที่ 30 มกราคม 2473 พระยาโกมารกุลมนตรี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ 7 ค.15.3/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภาครั้งที่ 1 และ 2 วันที่ 8 และ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2468
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 1.1 / 2 เรื่อง รัชกาลที่ 6 สวรรคตและตั้งพระเจ้าแผ่นดินขึ้นแทน (26 พ.ย. 2468)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ.1/8 พระองค์เจ้าสุภโยคเกษมกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ 569/20669 วันที่ 22 พ.ย. 2469
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/42 พระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 28 เมษายน พ.ศ. 2475
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/42 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรี ทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2473
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/42 เรื่อง เจ้าพระยามหิธรเรียนพระยาโกมารกุลมนตรี วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2473
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/42 เรื่อง รายงานประชุมอภิรัฐมนตรีสภา ครั้งที่ 60/2474 วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2474
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/9 พระองค์เจ้าสุภโยคเกษมทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เรื่อง เซอร์ เอคเวิร์ด กุก
- เอกสารรัชกาลที่ 7 บ. 2.2 ก/9 สมเด็จพระนครสวรรค์ฯ ทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ, 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2470
- เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง พระราชบันทึกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (12 กันยายน พ.ศ. 2473)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8. 15.1/2 เรื่อง รายงานเสนาบดีสภา ที่ 36/2472 (วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.6 ก/3 เรื่อง จะให้กรมขุนสุโขทัยฯ ได้ทรงบัญชาการกองพลที่ 2 หรือที่ 3 1 ปี แล้วจะเปลี่ยนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเสนาธิการ (8-10 เม.ย. 2468)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.6 รล/4/13 เรื่อง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงสั่ง หนังสือราชการแทนพระองค์ (9 เม.ย. - ส.ค. 2468)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 กข/2 เรื่อง สงวนบ่อนหินศิลาไว้สำหรับรัฐบาลจัดทำ (13 ก.พ. 2470 - 23 เม.ย. 2471)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค1/46 เรื่อง รัฐบาลออกจากมาตราทองคำ (14-18 พ.ค. 2475)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค/1 เรื่อง สภาการคลังรัชกาลที่ 7 (18 มี.ค. 2473)

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค/5 เรื่อง ฎีกาเงินต่างประเทศ
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค/7 เรื่อง ประกาศตั้งระเบียบการเบิกจ่ายเงินในพระราชสำนัก (2 เม.ย. 2468)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค2/117 เรื่อง ประกาศแสดงยอดเงินคงพระคลัง (22-30 พ.ย. 2469)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค2/18 เรื่อง ประกาศกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินต่างประเทศ (21 มี.ค. 2469 – 20 มิ.ย. 2475)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 บ8/15 เรื่อง กรรมการพิจารณาเรื่องอัตราแลกเปลี่ยนแห่งการเงิน (16 – 22 เม.ย. 2475)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 พ/7 เรื่อง ตั้งสหกรณ์ และการจัดการสหกรณ์ (16 มีนาคม 2470 – 7 พ.ค. 2473)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.ร.7 ค.19/6 เรื่อง ข่ายเงินกระทรวงพระคลังฯ สำหรับใช้หนี้ของรัชกาลที่ 6 (19 ก.ค. 2469 – 20 มี.ค. 2470)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 18/12 เรื่อง ญัตินัดตั้งบริษัททำน้ำตาล (9 เม.ย. – 1 พ.ค. 2472)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 18/25 เรื่อง ห้างเบอร์นีโอและบริษัททำไม้ขีดไฟ (15 พ.ย. 2471 – 27 ส.ค. 2475)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 19.3/27 เรื่อง มอนต์โกโลเนียบลัดลูสเตอร์ (14 ส.ค. – 15 ต.ค. 2473) ข้อความที่อ้างมาจากบทความพิมพ์หลังจากการเสด็จประพาสอินโดจีนของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง สินค้าเข้าออก (26 – พ.ค. 2473 – 6 มิ.ย. 2475) ข้อความดังกล่าวเป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์
- เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 20.5/8 เรื่อง ฎีกานายถัน สุวรรณมุณีโกขอพระกรุณาลดค่านา (10 มี.ค. 2470 – 2 ต.ค. 2471)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 พ.8.1/1 เรื่อง พระราชบันทึกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2473)
- เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.47/202 เรื่อง สำเนาหนังสือกระทรวงพระคลังฯ กับหนังสือกระทรวงกลาโหม ได้ตอบกันด้วยเรื่องงบประมาณของกระทรวงกลาโหมและบันทึกพระราชกระแส (5 – 30 พ.ย. 2473)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.47/178 เรื่อง พระยาโกมารกุลมนตรีรั้ง
เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ตอบคำถามกรรมการสันนิบาตชาติที่มาตรวจฝิ่นในบูรพ
ทิศ (25 ธ.ค. – 13 ม.ค. 2472)

..... เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.3.13/12 เรื่องเกี่ยวกับกระทรวงเศรษฐกิจ (28 ก.พ. 2474)

..... เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.3.13/4 เรื่อง บทความจากหนังสือพิมพ์ (21 ก.พ. 2461 – 11
ต.ค. 2475)

..... เอกสารรัชกาลที่ 7 สบ.2.47/1 เรื่อง อภิรัฐมนตรีสภา

อภินิษฐ์ ปัทมินทร (2549) "วิกฤติการณ์โคโซโวกับวิกฤติเศรษฐกิจ : ความเสื่อมถอยของ

มหาอำนาจรัสเซีย" *ยุโรปศึกษา* 14, 1-2 (มกราคม-ธันวาคม) : 34-55

อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2538) *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง*

พ.ศ. 2475 กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อัสสัมชัญ นิตยสาร (2529) "บทบาทของที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างประเทศในประเทศไทย

ช่วงปี พ.ศ. 2411-2475" รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

อัมมาร์ สยามวาลา (2522) *ข้าวในเศรษฐกิจของไทย* กรุงเทพมหานคร มูลนิธิโครงการตำรา

สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์

<http://www.khaosod.co.th>

<http://www.nidambe11.net>

<http://www.kpi.ac.th>

<http://www.pridiinstitute.com>

<http://www.tv5.co.th>

ภาคผนวก

**พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ต่อเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์**

พระบรมราชวินิจฉัย

ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ

คัดจาก ปรีดี พนมยงค์ ,ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย

(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526) หน้า 173-259

ข้าพเจ้าได้อ่าน คำโครงการเศรษฐกิจ และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร และคำร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจตลอดแล้ว ขอให้ความเห็นพิจารณาข้อความต่างๆ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ว่าด้วยหลักของราษฎร

ความในหมวดนี้ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอันใดพิศดาร นอกจากว่าจะจัดการบำรุงเศรษฐกิจนั้นก็ดีแล้ว แต่ข้อสำคัญมีอยู่เพียงว่า ถ้าจะทำตาม โครงการเศรษฐกิจดังนี้เมื่อใด ขอให้จัดการให้ราษฎรได้เป็นผู้เลือกที่จะได้ใช้การเศรษฐกิจครั้งนี้จริงๆ คือ ขอให้ฟังเสียงราษฎรจริงๆ อย่าได้หักโหมบังคับเอาโดยทางอ้อม หรือทางใดทางหนึ่งให้ออกเสียงเห็นด้วยเลย ขออย่าให้ราษฎรถ้าเขาพากันออกเสียงว่าไม่ชอบวิธีเหล่านี้ ซึ่งย่อมทำให้เกิดความไม่พอใจแก่พวกของผู้เขียนโดยแน่นอน และอย่าได้ว่าราษฎรนั้นถือปฏิสนธิมาจะมลายหรือเป็นอุบาทว์กาลิโลก

ข้อ 2 ความแร้นแค้นของราษฎร

ผู้เขียนเล่าว่าราษฎรเวลานั้นนั้นแร้นแค้นอดอยากเต็มทน และราษฎรทั่วไปไม่ทราบเลยว่ารุ่งขึ้นจะมีอาหารเพียงพอ ไม่ขาดแคลนหรือไม่ ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ราษฎรของเราตลอดจนชนชั้นคนขอทานยังมีปรากฏเลยว่าอดตาย คนที่อดตายจะมีก็แต่คนที่กลืนไม่ลงเพราะความเจ็บไข้เท่านั้น แม้แต่สุนัขตามวัดก็ปรากฏยังไม่มอดตาย แม้แต่ในปีน้ำท่วม พ.ศ.2460 ผู้เขียนก็ยังกล่าวเองในคำโครงการเศรษฐกิจภาค 2 ว่าไม่มีราษฎรอดตายเพราะมีข้าวเพียงพอที่จะแจกกันกิน และยังมีเหลือเอาไปจำหน่ายยังต่างประเทศเสียด้วยซ้ำ ความอดอยากแร้นแค้นนี้ยอมแล้วแต่ตราชู อะไรซึ่งเครื่องวัด คนที่ได้รับเงินเดือน 200 บาท ก็นับว่าอดอยากแร้นแค้นก็ได้ ถ้าเทียบการกินอยู่กับผู้ที่ได้เงินเดือนๆ ละ 1,000 บาท จริงอยู่ราษฎรของเราจะไม่มอดตายโดยทั่วไป และไม่มีเครื่องแต่งตัวฝรั่งแต่โดยทั่วไป และไม่มีรายได้เท่ากับคนงานของฝรั่ง ถ้าคิดเทียบตามอัตราเงินแบบฝรั่งนั้น ได้มากก็ใช้มาก เพราะราคาสินค้าของเขาถึงแม้จะสูงก็จริงเมื่อเทียบกับเงินเรา แต่อำนาจในการซื้อของบำรุงร่างกายนั้นมีน้อยกว่าของเราแน่ๆ ถ้าจะเปรียบถึงใจและความพอใจของราษฎรฝรั่งและราษฎรของเราแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าราษฎรของเรามีความสุขใจมากกว่าเสียอีก ข้าพเจ้ายอมรับว่าฐานะของการกินอยู่ของราษฎร

ของเราแล้วยังต่ำกว่าฐานะของราษฎรในเมืองต่างประเทศ ดังเช่นอังกฤษหรืออเมริกา แต่ตามรายงานของโปรเฟสเซอร์ชิมเมอร์แมนนั้น กล่าวว่า ฐานะของเราที่สูงกว่าบรรดาราษฎรในประเทศอื่นๆ ในทวีปเอเชีย (เฉพาะบนพื้นทวีปไม่รวมเกาะต่างๆ) และมีความอดอยากแร้นแค้นทั้งกายและใจน้อยกว่าราษฎรชาวนาในประเทศรัสเซีย ซึ่งใช้โครงการเศรษฐกิจรูปนี้อยู่ ณ บัดนี้โดยแน่นอน ราษฎรของเรามีน้อยคนหรือจะไม่มีก็ได้ที่นอนกลางคืนแล้วนี้กว่ารุ่งขึ้นเช้าจะหากินไม่ได้ นอกจากผู้นั้นจะกระดุกกระดิกตัวไม่ได้ หากไม่เช่นนั้นคงหาอาหารกินเพียงพอหรือไม่ ในประเทศรัสเซียเสียอีกที่ราษฎรนอนคาไม่หลับ รุ่งขึ้นไม่ทราบว่าจะได้กินอาหารเพียงพอหรือไม่ ถ้าสหกรณ์หาอาหารมาไม่ได้เพียงพอแล้ว ซึ่งปรากฏอยู่เป็นประจำ การซื้ออาหารก็ซื้อหามาไม่ได้ บางครั้งอาจจะต้องอดด้วยซ้ำ จะไปขอใครเขาก็กินก็ไม่ได้ จะกลับไปทำของตัวเองก็ไม่ได้ เพราะไม่มีที่จะไปทำกินเสียแล้ว คนไทยเราถ้ายังมีนา มีสวน ที่จะปลูกข้าวปลูกผักได้แล้ว ก็ยังหวังอยู่ได้เสมอว่าจะพอหาข้าวกินได้ไม่อดอยาก นอกจากถ้าดำเนินกิจการแบบรัสเซียแล้ว ความอดอยากจนตายนี้อาจปรากฏกลายเป็นจริงขึ้นได้ โปรเฟสเซอร์ชิมเมอร์แมนกล่าวว่า รายได้และฐานะการกินอยู่ของราษฎรไทยนั้นสูงกว่าราษฎรชาติใดๆ ทั้งหมดในทวีปเอเชียที่อยู่บนพื้นทวีปเป็นส่วนสำคัญ ย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนความคิดเห็นของข้าพเจ้าอีกส่วนหนึ่ง

ข้อ 3 การประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

การที่จะคิดประกันความสุขสมบูรณ์ดังนี้ นั้น ตามจริงย่อมเป็นของดีแน่ แต่ตามธรรมดาของประกันย่อมจะต้องสละสิ่งใดสิ่งหนึ่งแลกเปลี่ยน เพื่อประกันความสุขสมบูรณ์ ตามแบบนี้ผู้ประกันจะต้องเสียอะไรแลกเปลี่ยน แรงงานและการเสียภาษีวันละเล็กน้อยเท่านั้นละ หรือ ที่จะเป็นค่าแลกเปลี่ยน ข้าพเจ้าอยากจะทำประกันความสุขสมบูรณ์อันนี้ ต้องสละเสรีภาพเสียละกระมัง การเป็นไทยจะกลายเป็นทาสเสียละกระมัง เพราะตามที่ปรากฏในประเทศรัสเซีย ซึ่งก็ใช้วิธีประกันแบบนี้เหมือนกัน ราษฎรต้องประกันความสุขด้วยเสรีภาพของเขา และยอมตนเป็นทาสของรัฐบาล เมื่อได้อ่านวิธีดำเนินการตามโครงการเศรษฐกิจที่เขียนมานี้ทั้ง 2 ภาค ซึ่งเป็นวิธีการเหมือนกับที่ใช้อยู่ในรัสเซียแล้ว ก็ไม่มีทางอันใดอื่นที่จะเห็นได้ นอกจากว่าการมันคงต้องเป็นไปตามรูปเดียวกันเสียเป็นแน่ ก็เมื่อการประกันความสุขสมบูรณ์นี้อาจต้องแลกด้วยเสรีภาพความเป็นไทยแล้ว ก็จะเป็นการยากสักหน่อยที่จะเลือกยินดีสละออกประกัน หรือว่าไม่อยากเห็นอะไรที่จะสละเสรีภาพ

ข้อ 4 ราษฎรชอบเป็นข้าราชการ

ความข้อนี้อาจเป็นจริงได้ แต่ไม่ใช่จริงอย่างตลอด เพราะเหตุว่าความหมายของราษฎรให้คำว่า “ข้าราชการ” นั้นมิได้หมายตรงดังที่ผู้เขียนหมาย “ข้าราชการ” ตามความจริงของราษฎรนั้นคือผู้นั่งขึ้นอำนาจการงานหรือผู้นั่งโต๊ะเป็นเสมียน กินน้ำชา และงานเบาๆ ในประเภทเช่นว่านี้

ข้าราชการเช่นนั้นข้าพเจ้ายอมรับว่าราษฎรอยากเป็นจริง เพราะสบายดี ไม่ต้องเหนื่อยยากอันใด แต่ถึงกระนั้นเองก็ยังไม่เป็นการจริงทั้งสิ้น เพราะมีราษฎรหลายคนที่ไม่พึงประสงค์จะเป็นแม่แต่เสมียน เขาชอบประกอบการอาชีพ ทำการเป็นอิสระ คั้งนี้มีจำนวนอยู่มากไม่น้อย ข้าราชการที่ผู้เขียนหมายถึงนั้นมี 2 ชั้นคือข้าราชการนั่งโต๊ะและข้าราชการออกแรงขุดดิน ข้าราชการประเภทหลังนั้นเชื่อแน่ว่าไม่มีใครอยากเป็นเลย จะมีอยู่ ก็น้อยเต็มที คู่ตัวอย่างกรรมกรว่างงานที่อยากได้งานทำ กรรมกรพวกเหล่านั้นมาบอกว่าว่างงานและอยากเข้าทำงานอย่างเอิกเกริก และแสดงว่าได้งานประเภทใดก็เอา แต่ครั้งรัฐบาลจัดการหางานขุดดินทำถนนให้ก็ไม่มีใครเอา ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ประสงค์นั้นคือ ตำแหน่งข้าราชการนั่งโต๊ะ หรือที่มีหน้าที่ขึ้นหมุน โน่นเปิดนี้ สාරวๆ เท่านั้น พวกที่อยากเป็นข้าราชการนั้น โดยมากเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา และตีราคาตัวของตัวสูงเกินไปที่จะไปทำนา ชอบเป็นแต่ชั้นเสมียนนั่งชคน้ำชาและนั่งเถียงคารมในข้อกฎหมายเท่านั้น แต่ราษฎรส่วนมากจริงๆ นั้นเชื่อว่ามิใช่น้อยคนที่อยากเป็น คู่ตัวอย่างทหารที่ถูกเกณฑ์เข้ามารับราชการเหล่านั้นก็เป็นข้าราชการพร้อมบริบูรณ์ และมีปัจจัยทั้ง 4 ข้อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอย่างบริบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นก็ปรากฏว่าหนีอยู่เนืองๆ มิได้ขาด ก็ผู้เขียนจะตั้งสหกรณ์และให้ราษฎรเข้าเป็นข้าราชการขุดดินออกแรงให้สหกรณ์ และบังคับให้อยู่ได้วันนัยของข้าราชการ ซึ่งถ้าผิดหรือเกียจคร้านก็จะถูกงโทษได้หลายสถาน เสียงคู่ก็คงไม่ต่างกับกรรมทหารนัก ดังนี้แล้วผู้เขียนนึกหรือว่าราษฎรจะพาดันมีความปีติยินดี พอใจ และไม่การหลีกเลี่ยงตั้งเช่นความเป็นไปในกรรมทหาร การบังคับให้ราษฎรรับราชการทหารเป็นทหาร 2 ปีนั้น ไม่รู้กระไร ไม่ทารุณเกินไป แต่การที่จะให้ราษฎรต้องรับการขุดดิน และอยู่ได้วันนัยคล้ายทหารตลอดชีวิต แล้วออกจะหนักมือไปหน่อย

ข้อ 5 เงินเป็นสิ่งที่ใช้แลกเปลี่ยน

เงินนั้นเป็นแต่เพียงคะแนน เป็นสิ่งที่กินเข้าไปไม่ได้ และมีประโยชน์อยู่ก็แต่สำหรับใช้แลกเปลี่ยนปัจจัยแห่งการครองชีวิตเท่านั้น ก็จริงอยู่ แต่เราก็ต้องอย่าลืมว่า ณ บัดนี้ก็ไม่เห็นมีอะไรเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนดีเท่ากับเงิน เพราะเงินนั้นคนพอใจที่จะรับไว้ทุกคน ถ้าเลิกเงินก็ต้องกลับไปใช้วิธีโบราณ คือแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยของ ซึ่งคงทำให้เกิดความลำบากแก่มหาชนไม่น้อย กล่าวคือ คนนั้นมีใจไม่เหมือนกัน มีความอดอยากได้ไม่เหมือนกัน ถ้าเราเอาของที่เรามีอยู่ไปแลกกับอาหาร หรือสิ่งที่เราประสงค์จากคนอื่น เราก็ไม่มีความรู้สึกเลขที่จะได้ของนั้นมา เพราะเจ้าของสิ่งนั้นเขาอาจไม่ต้องการสิ่งที่เราเอาไปแลกก็ได้ การเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดติดต่อบริวารลำบากขึ้นอีกมาก ถ้าเลิกเงินก็เท่ากับถอยหลังเข้าคลองไปหาสมัยเก่า ซึ่งผู้เขียนดูเหมือนจะไม่ชอบมิใช่หรือ คนเรานั้นถึงแม้ผู้เขียนจะนำโครงการเศรษฐกิจนี้ออกมาใช้แล้วก็คงดี ก็ยังต้องการติดต่อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ถ้าเลิกเงินความลำบากก็จะมี การดำเนินการตามนี้นั้น จริงอยู่ผู้เขียนไม่ได้พูดว่าเลิกเงิน แต่ทางดำเนินนั้นมันเป็นไปในทางที่จะตัดราคาให้สูญไปทีละน้อย ดังที่ทำอยู่ในประเทศ

รัสเซีย มีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ An Economic History of Soviet Russian แต่งโดย Lancelot lawton มีข้อความเรื่องการเลิกเงินนี้ว่า ประเทศรัสเซียนั้นได้พยายามเลิกเงินมาแล้ว โดยวิธีการอย่างเดียวกัน คือจะจ่ายเงินเดือนให้ราษฎรนั้นนำเงินไปซื้อจากร้านสหกรณ์ ที่เหลือก็จะนำไปเข้าธนาคารชาติ การที่ดำเนินการดังนั้น รัฐบาลต้องจำหน่ายเงินเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก การเพิ่มเงินนี้ต้องเพิ่มธนบัตรขึ้น เมื่อเพิ่มธนบัตรมากขึ้นและมีเงินประกั้นน้อย ราคาที่ตกต่ำ จนในที่สุดต้องเลิกใช้เงินราษฎรพากันใช้วิธีโบราณ คือแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยสิ่งของ ผู้ใดไม่มีสิ่งของ มีแต่เงินเดือนที่รัฐบาลจ่ายแล้วก็ต้องอดตาย หมู่ชนที่อยู่ในเมืองใหญ่ซึ่งย่อมไม่มีสิ่งของพิชผลอันใดที่จะแลกเปลี่ยนอาหารได้ เพราะตนเป็นแต่เพียงคนงานได้เดือนเท่านั้น ร้านของสหกรณ์หรือร้านที่รัฐบาลจัดขึ้นนั้นก็หาอาหารขายให้ราษฎรไม่พอ คนที่อยากกินหรือกินไม่อิ่มก็อยู่ไปในเมืองไม่ไหว ต้องทิ้งออกไปอยู่ตามบ้านนอก เพื่อประสงค์ที่จะได้หากินจากพื้นดิน เพื่อที่จะหาของแลกเปลี่ยนได้ดีขึ้น พลเมืองในประเทศรัสเซียมีประมาณ 190 ล้านคน แต่ปรากฏว่าเพียงคน 12 ล้านคนเท่านั้นที่ได้รับความดูแลจากรัฐบาล นอกนั้นอยู่ตามขตากรรม ถูกริบโดยภาษีทางอ้อมไปบ้าง ถูกกคชี่ต่างๆ ไปบ้าง พวก 12 ล้านคนที่ได้รับเลี้ยงก็เต็มทน เพราะเงินไม่มีราคา พลเมืองในกรุงเปโตรกราด ซึ่งเคยมีอยู่ 2 ล้าน 6 แสนคน แต่เมื่อได้เกิดวิธีนี้แล้วมีคนแต่เพียง 6 แสนเท่านั้น เพราะอยู่ต่อไปไม่ไหว เพราะอยู่ต่อไปก็ไม่มีอะไรจะแลกเปลี่ยนของกินดังกล่าวแล้ว ดูตัวอย่างทหารของเราที่ผู้บังคับบัญชาได้พยายามหลายครั้งแล้วที่จะให้มีการเลี้ยงอาหารเป็นส่วนรวม และงดการจ่ายเบี้ยเลี้ยง แต่ทหารไม่พอใจเลย ชอบรับเบี้ยเลี้ยงไปซื้อกินเองดีกว่า ดังนี้ย่อมเห็นได้ว่าเงินนั้นยังมีความสำคัญเพียงใด เพราะฉะนั้นผู้เขียนจะดำเนินการอย่างไรก็ตาม ต้องพยายามอย่าทำลายค่าของเงินให้ป่นปี้ไปเสีย และถ้าจะให้ราษฎรเป็นข้าราชการทั้งหมดแล้ว และจะจ่ายเงินเดือนให้ ก็ต้องให้เป็นเงินจริงๆ ไม่ใช่กระดาษไม่มีค่าหาไม่จะทำให้ราษฎรได้รับความลำบากโดยแท้ อย่างลึ้มว่า ถ้าเลิกเงินเสียแล้วจะไม่มีวิธีตราค่าสิ่งของอย่างไร จะต้องถอยหลังเข้าคลองไปใช้วิธีแลกเปลี่ยนอย่างโบราณอีก ดังนี้หรือคือความเจริญ

ข้อ 6 ธนาคารแห่งชาติ

การตั้งธนาคารแห่งชาตินั้น จะสำเร็จได้ดีหรือไม่นั้นย่อมแล้วแต่ราษฎรจะเชื่อธนาคารนี้แค่ไหน ถ้ารัฐบาลดำเนินการค้าขาดทุน และเอาเงินธนาคารแห่งชาติไปไม่รู้จักจบ ดังนี้แล้วธนาคารเห็นจะอ่อนแอเต็มที เพราะฉะนั้นการตั้งธนาคารแห่งชาติ เพื่อดำเนินวิธีดังกล่าวแล้ว คือจะให้ราษฎรเอาเงินฝาก ถ้าราษฎรไม่เชื่อจะทำอย่างไร ราษฎรนั้นยังเข้าใจน้อยเต็มที ดูแต่ชาวนาของฝรั่งเศสก็ไม่ใครเอาเงินฝากในธนาคารเสียแล้ว ราษฎรของเราซึ่งก็ยังไม่ฉลาดเฉลียวมากนัก จะทำบ้างเห็นจะเชื่อได้ยากสักหน่อย คลังออมสินตั้งมานานแล้วแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีคนนำเงินมาฝากเท่าใด เพราะยังเขียนหนังสือไม่เป็นก็อีกมาก หรือการทำบัญชีอย่างไม่มีเงินแบบรัสเซีย ที่ว่าง่ายนัก ง่ายหนาไม่ต้องการความรู้อื่นใด นอกจากบวกลบคูณหารนั้น ก็สงสัยว่าจะทำได้ไม่สู้สะดวกนัก

รัสเซียเคยลองทำการครั้งนี้มาแล้ว เช่น พยายามเก็บเงิน แต่ผลที่สุดก็ต้องกลับไปใช้เงินอีก และข้าราชการก็ได้รับเงินเดือนเป็นเงิน แต่เป็นเงินที่ราคาตกมากๆ เท่านั้น ถ้าไทยเราต้องได้รับการเช่นนี้บ้าง เห็นจะเต็มทีสักหน่อย

ข้อ 7 ราษฎรไม่มีที่ดินและเงินทุนพอ

ผู้เขียนกล่าวว่าราษฎรของเรานี้เป็นจำนวน 90% ไม่มีที่ดินและทุนที่จะทำอะไรได้เอง แต่ข้าพเจ้าได้พบในรายการของโปรเฟซเซอร์ชิมเมอร์แมนกล่าวว่า ราษฎรที่ไม่มีที่ดินจะทำการเลี้ยงชีพเองมีแต่เพียง 36% เท่านั้น คู่ไกลกันมากกว่าที่ผู้เขียนกำหนด จริงอยู่ตัวเงินทุนอาจไม่มากนัก แต่ที่ดินนั้นเรามีกันแน่ไม่ต้องสงสัยเลย

ข้อ 8 ที่ดิน แรงงาน เงินทุนของประเทศ

ผู้เขียนกล่าวว่า ชื่อเสียงของประเทศไทยนั้นยังดีอยู่ และพื้นดิน จำนวนพลเมือง ก็มีอยู่มากพอที่จะจัดการตามโครงการนี้โดยไม่มีใครเคียดแค้น ข้อนี้มีที่นำสงสัยอยู่ละกระมัง เพราะประการที่ 1 เมื่อเราประกาศที่จะดำเนินการตาม โครงการนี้แล้ว ผู้เขียนเชื่ออย่างไรว่าประเทศเพื่อนบ้านเขาจะพากันเห็นด้วย วิธีการที่จะทำนี้ จริงว่าวิธีนี้แหละที่เป็นอันตรายแก่สันติสุขของโลก ถ้าเราใช้บ้าง เราจะไปหวังอย่างไรได้ว่า ชื่อเสียงของเราจะยังหอมอยู่ดังเดี๋ยวนี้ การที่จะทำดังนี้เสียอีก จะทำให้ชื่อเสียงของประเทศที่มีคนนับถืออยู่เสื่อมเสียไป ถ้าเป็นดังนั้นแล้วจะหาเงินที่ไหนมาเป็นทุน โดยมิต้องทำความเคียดแค้นให้แก่ประชาชน

ข้อ 9 แรงงานที่สูญไปและพวกหนักโลก

แรงงานสูญไป 40% จริงอยู่เวลานี้ราษฎรของเราทำงาน 6 เดือนแล้วก็หยุดเสีย 6 เดือน และถ้าเราสามารถจัดการให้ราษฎรทำงานเพิ่มอีก 6 เดือนที่ทิ้งว่างอยู่เสียได้นั้นแล้ว ก็จะมีบังเกิดประโยชน์เป็นอันมาก ข้อนี้ไม่มีใครเถียง แต่วิธีที่จะทำให้ราษฎรทำงานในเวลาที่เหลืออีก 6 เดือนนั้น เวลานี้อย่าลืมว่าเรามีได้มีวิธีชักชวน หรือสอนให้เขาทำอะไรเลย ถ้าได้มีการชักชวนหรือแนะนำแสดงตัวอย่างแล้ว บางที่ราษฎรก็คงพยายามทำตามเป็นส่วนมาก คงยังไม่จำเป็นแก่ที่รัฐบาลจะเข้าแย่งราษฎรทำงานและเกณฑ์ให้ราษฎรมาเป็นลูกจ้าง เพราะการที่จะจัดให้ราษฎรมาทำงานให้แก่รัฐบาลครั้งนี้ได้ โดยรัฐบาลมีอำนาจเต็มที่จะสั่งอะไรก็ได้ ในเวลากำหนดเท่าใดก็ได้ดังแผนนี้แล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะทำได้ก็คงต้องถึงใช้การบังคับกันอย่างหนัก ถึงกับต้องยิงกัน อย่าลืมว่าคนไทยนั้นเสรีภาพความเป็นอิสระอยู่ในเลือดอยู่แล้ว เขาย่อมสละเสรีภาพมาได้ง่ายๆ ไม่ได้แน่ ถ้าจะต้องบังคับอย่างนี้แล้วจะสมควรละหรือ เราหวังจะให้ความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎรทั่วไป การต้องบังคับกดขี่ให้เขาทำงานนั้นจะจัดว่าให้ความสุขสมบูรณ์แก่เขาอย่างไร มันจะกลายเป็นให้ทุกสมบรูณ์เสียมากกว่า ฟังนี้ว่าการเป็นคนบังคับเขากับเป็นคนถูกบังคับนี้ต่างกันทางความเห็น ความคิดของคนทั้งสองประเภทนี้ต่างกันมากทีเดียว ผู้เขียนเป็นทหารถูกบังคับให้อยู่ในทางวินัยบ้าง

แล้วหรือยัง การถูกบังคับนั้นไม่ใช่ของสบาย เพราะฉะนั้นในการนี้ถ้าจะทำได้โดยไม่ต้องมีการบังคับแล้วก็คงเป็นการดีแน่ แต่สงสัยว่าจะทำไม่ได้โดยไม่ถูกบังคับ อย่างน้อยก็จะต้องทำหลายๆ เช่น “ใครที่ไม่ทำงานก็ไม่ต้องกิน” จีนใช้เป็นแน่ ผู้เขียนอาจจะไม่มีความประสงค์ที่จะบังคับราษฎรทำงาน ดังเช่นในรัสเซีย ผลที่สุดก็คงจะต้องจำเป็นทำ เพราะคงไม่มีทางอื่น ดังที่ปรากฏมาแล้วในประเทศรัสเซีย ซึ่งทำให้คนต้องบาดเจ็บล้มตายเพราะความลำบากและถูกกดขี่บังคับนับตั้งล้านคน ผลก็แน่นอนเช่นนั้นในประเทศเรา เพราะฉะนั้น จึงต้องขอเตือนให้ตรวจดูให้มากๆ ในข้อนี้

ข้อ 10 แรงงานเปลืองโดยแยกกันทำนั้น

การรวมกำลังทำงานนี้ ราษฎรก็รวมกันทำอยู่บ้างแล้ว ถ้ารัฐบาลจะชักชวนต่อไปแล้วก็คงได้ผลดีเป็นแน่ แต่ต้องไม่บังคับ ถ้าบังคับแล้วจะไม่ได้ผลช่วย ขออย่าลืมหาชาติโคนันทวิศาล

ข้อ 11

ตามความคิดเห็นของผู้เขียนที่กล่าวว่า ถ้าใช้เครื่องจักรกลทำมาแล้วจะทำให้เป็นการทუნแรงงานเป็นอันมาก และสามารถทำาได้ผลมากขึ้น ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะไม่ใช่เป็นความจริงนัก เพราะในการเก็บเกี่ยวข้าวนี้ ค่าที่ปรากฏในทางเทคนิคของการทำาทราบว่าจะยังกระทำเช่นนั้นไม่ได้ อย่างไรก็ตามเสียการเกี่ยวข้าวก็คงจะยังต้องใช้คนงานเกี่ยวเกี่ยวอยู่อย่างเดิม นอกจากนั้น ณ บัดนี้ก็ยังไม่ปรากฏที่เคียวว่ามีเครื่องจักรชนิดใดเหมาะจะใช้ในการทำา ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังทดลองหาอยู่ เพราะฉะนั้น ถึงแม้รัฐบาลจะเริ่มทำาเอง ณ บัดนี้ ก็คงจะเว้นเสียมิได้ที่จะไม่ใช่แรงงานเป็นจำนวนมากดังเดิม ดังนี้จะเรียกว่าทუნแรงงานที่ตรงไหน ความเสียหายเสียอีกที่อาจเกิดขึ้นได้ในข้อนี้จะต้องบังคับคนมาเป็นทาส อันเป็นสิ่งพึงรังเกียจอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนกล่าวว่า ถ้าอนุญาตให้บุคคลทำการอาชีพโดยใช้เครื่องจักรช่วยเหลือแรงงานแล้ว จะทำให้เกิดคนไม่มีงานทำ ขึ้นนั้น ข้าพเจ้าก็สงสัยเช่นเดียวกันอีกว่า น่าจะไม่เป็นการจริงสำหรับเมืองไทยเรา เพราะในประเทศไทยเรานั้น เรายังมีที่ดินเหลือยังมีได้เปิดทำการกสิกรรมอีกมาก การงานอื่นๆ ก็ยังมีอีกมาก ดังเห็นได้ว่าทุกวันนี้เรายังการกรรมกรจีนมาช่วยเราทำงานอยู่ ถ้างานเรามีน้อย ไม่พอที่จะให้ราษฎรรับทำกันไปได้ทั่วไปแล้ว เราจะต้องการเงินเหล่านี้ทำงานแทนเราทำไม เรื่องการที่จะเกิดคนไม่มีงานทำสำหรับเมืองไทยเรานั้นยังเป็นความฝันมากกว่าความจริง เพราะเรายังมีงานอีกมากมายที่คนจะไปทำได้ ที่เกิดมีคนเรียกตัวเองว่าไม่มีงานทำขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ นั้น ก็ปรากฏว่าไม่มีงานทำเพราะหาไม่ได้จริงๆ ที่หาไม่ได้เพราะเขาหางานที่สบายๆ เช่นการเป็นเสมียน ไม่ได้ต่างหาก เพราะฉะนั้น ถึงแม้เราจะต้องเกิดคนไม่มีงานทำชนิดที่ต้องการแต่งงานเบาๆ นี้ขึ้นเท่าใดก็ตาม ก็ย่อมยังดีกว่าที่จะจัดการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้กลายเป็นโรงทาส บังคับคนให้ทำงานให้รัฐบาลดังผู้เขียนกล่าว

การเก็บภาษีทางอ้อม

อย่าลืมว่าการเก็บภาษีทางอ้อมนี้เกือบจะถึงขีดสุดอยู่แล้ว ถ้าทำต่อไปก็เกิดความเดือดร้อนเท่านั้น เพราะฉะนั้น การที่จะคิดหาเงินทางเก็บภาษีทางอ้อมนี้ไม่ควรหวังมากนัก หากไม่แผ่นดินจะร้อนทุกเส้นหญ้า

การหาเงินโดยหวังพึ่งชื่อเสียงของรัฐบาล

ก็เช่นเดียวกันกับที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ถ้าจริงมีคนเชื่อทั่ว โลกก็ดี แต่เราแน่ใจละหรือว่าเขาจะเชื่อ การทำการค้าทั้งหลายนั้น ก็ต้องมีทั้งทางได้ทางเสีย ถ้าเราเสียเข้ามามากๆ แล้ว ใครเลยเขาจะเชื่อให้เรายืมเงินคล่อง การที่จะเสียนั้นอาจมิได้เป็นแน่เพราะทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่นั้นว่าเป็นผู้ชำนาญก็ยังไม่มีความชำนาญจริงอย่างไร หรือพวกคนงานก็ยังไม่มีความชำนาญอย่างไร อาจปลั่งพลาดได้ง่าย ประเทศรัสเซียนั้นเคยได้มีโรงงานมาก่อนแล้ว แต่กระนั้นเมื่อจะขยายใหญ่โตก็ยังเกิดลำบากเสียหาย เพราะขาดความชำนาญและฝีมือดังกล่าวแล้ว คนที่ค้าขายชำนาญแล้วก็ยังปลั่งพลาดได้ ทำไมเราซึ่งไม่เคยทำการค้าขายมาเลยจะพลาดปลั่งไม่ได้ นอกจากนั้นเมืองเราเป็นเมืองเล็ก หนี้เราก็มีอยู่แล้วมากมาย ถ้าเจ้าหน้าที่มีอยู่เต็มบ้านไม่เชื่อถือวิถีการทำการของเราว่าจะเป็นผลสำเร็จ นึกละหรือว่าเขาจะลอบหน้าให้เราเฉยๆ โดยไม่ขอยึดทรัพย์สินเราไว้เป็นประกัน นอกจากนี้เราก็ปรากฏอยู่แล้วว่า พวกเจ้าหน้าที่ของเราเขาไม่เห็นด้วยกับวิธีการดั่งนี้อยู่แล้ว เมื่อเราทำขึ้นเขาก็คงมาทวงหนี้ทันที หรือไม่ทวงคืนเขาก็จะขอยึดสิ่งของเป็นประกัน ดั่งมีตัวอย่างมาแล้ว สำหรับเรานั้นเขาอาจเข้ายึดรถไฟไปขายใช้หรืออะไรเสียเมื่อใดก็ได้ สันนิบาตชาติจะมาทำอะไรให้เราได้ เราจะเอาตัวไปเปรียบกับประเทศรัสเซียไม่ได้ เขามีคน 190 ล้านคน และที่ดินก็ใหญ่โตกว่าเราหลายสิบเท่า ใครจะทำอะไรเขาก็ลำบากกว่าที่จะทำอะไรกับเราเป็นอันมาก เทียบกันไม่ได้เลย

ข้อ 12 พวกหนักโลกทำให้ถ่วงความเจริญ

คนหนักโลกดั่งผู้เขียนกล่าวนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะหมดไปได้ นอกจากนั้นใครจะยอมรับว่าใครหนักโลก ตัวก็พูดว่าคนอื่นหนักโลก เรามักเห็นตัวเราไม่ถนัด เขาหนักเสมอ ต่างคนต่างก็นึกเช่นนั้นเสมอเป็นธรรมดา เราเห็นว่าเราทำความดีให้ชาติ คนอื่นเขาก็คงมีเหตุผลอย่างเดียวกันที่จะนึก ดั่งนั้น คนเราขอมมีใจคิดด้วยกัน ใครจะมาเป็นผู้ตัดสินว่าใครผิดใครถูก โดยไม่มีข้อพิสูจน์อย่างใดชด้อยไม่ได้ เช่น พวกปรปักษ์ของรัฐบาลบางจำพวกที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เขาอาจเห็นตัวเขาไม่หนักโลก แต่เห็นคนอื่นหนักก็ได้

ข้อ 13 วิธีซึ่งรัฐบาลจะหาที่ดิน แรงงาน เงินทุน

หลักสำคัญที่ควรคำนึงคือ รัฐบาลต้องดำเนินการ โดยละหม่อม ไม่ประหัดประหารคน มั่งมีนั้น ข้าพเจ้าขอให้เป็นดั่งนั้นจริงๆ เกิด ลงท้ายเข้าเกรงจะหันเข้าหาวิธีอย่างรัสเซียใช้ คือเก็บภาษี

สูบเลือดไปทีละเล็กละน้อย ให้ไบบอนด์ซึ่งไม่มีราคาเกินกระดาษ จัดการเข้าประหารคนมั่งมี หาว่าคนมั่งมีหนักโลกเสียละกระมัง

ข้อ 14 เจ้าของที่ดินเวลานี้ไม่ได้รับผลจากที่ดินเพียงพอ

ความเป็นไปดังผู้เขียนกล่าวอาจเป็นจริงได้ และวิธีการที่จะคิดซื้อที่ดินกลับคืน โดยไม่ใช่การริบนั้นก็คงจะเป็นการดี ถ้าการซื้อคืนนี้ซื้อโดยผู้ขายเต็มใจขายให้ราคาซื้อพอสมควรและซื้อด้วยเงินสด แต่ถ้าหากซื้อที่จะซื้อโดยให้กระดาษแผ่นหนึ่งคือไบบอนด์ ซึ่งอาจมีผู้เชื่อว่าไม่มีราคาอะไรนอกจากกระดาษแผ่นหนึ่งแล้ว เห็นจะทำการซื้อตามใจผู้สมัครขายไม่สะดวกนั้น เพราะการเอาใบกู้เงินมาซื้อนี้ก็ไม่มีอะไรมาประกันนอกจากชื่อเสียงที่หอมของรัฐบาล ซึ่งได้ผูกข้างต้นแล้วว่าอาจเห็นไปได้ถ้ารัฐบาลทำการค้าพลาดพลั้งไป รัฐบาลจะเอาดอกเบี้ยร้อยละ 7 ร้อยละ 8 ที่ไหนมาใช้ตามที่ว่า ลงทำราคาใบกูนั่นก็คงไม่มีเกินราคาสำหรับกระดาษแผ่นนั้นแผ่นเดียว

ข้อ 15 การซื้อที่ดิน

การซื้อที่ดิน นา และสวน ทั้งหมดนั้นย่อมทำให้เกิดความลำบากแก่ราษฎรได้เพราะชาวนาที่มีนาเป็นของตัวเองก็ยังมีอยู่มาก การจะซื้อที่ที่เจ้าของไม่ได้ทำเองก็พอทำนา เพราะก็ยุติธรรมอยู่ที่จะทำดังนี้ เมื่อเจ้าของไม่ได้ทำอะไรกับที่ดินนั้นจะเก็บเอาไว้ทำไม เพราะฉะนั้นไม่ขัดข้องในข้อนี้ แต่จะบังคับซื้อที่ทั่วไปนั้นจะกระไรอยู่ เพราะบัดนี้ก็ปรากฏอยู่เนืองๆ ว่าราษฎรที่ชอบดางป่าทำอะไรตามอิสระก็ยังมีอีกมาก เมื่อเขาหลงเขาอาจอย่างนั้นก็โดยประสงค์จะปลูกพืชผล กลับไปบังคับซื้อของเขาเสีย ดังนี้เกรงจะทำให้เกิดความไม่พอใจ ในที่สุดก็ต้องบังคับหรือริบเอาเท่านั้นเอง

ข้อ 16 รักษาหรือรักตัว

การที่มนุษย์รักตัวนั้นไม่ต้องมีใครสอน เกิดมาก็มีอยู่ประจำเป็นของธรรมชาติให้มาแล้ว คนเรานั้นจะทำดีหรือจะทำอะไรก็เพราะหวังแก่ตัวและลูกหลาน ถ้าผู้ใดรักตัวเองไม่เป็นแล้ว ก็จะรักอะไรอื่นอีกไม่ได้เลยเป็นอันขาด การที่จะรักอะไรได้จริงๆ จังๆ ย่อมจะเกิดความรักตัวก่อนทั้งสิ้น ชาติที่เกิดขึ้นได้นั้นก็เพราะความรักตัว อยากจะถนอมตัวให้พ้นภัย จึงเข้ารวมกันเป็นหมู่ที่มีความรู้สึกร่วมกันและช่วยกันรักษาตัว เพราะการที่จะรักษาตัวไปคนเดียวสู้ยกขึ้นตรายลำบาก ถ้ารวมกำลังป้องกันรักษาก็สะดวกเข้าดังนี้จึงเกิดการรวมกันขึ้นเป็นหมู่ เพื่อช่วยกันและกันรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของหมู่ด้วย หมู่ๆ เดียวกันรักษาตัวยากอีก หมู่ต่างๆ จึงรวมกันขึ้นเป็นพวกเป็นชาติ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ร่วมมือกันรักษาสีทธิผลประโยชน์ของคนในชาติ และประโยชน์ส่วนรวมของชาติที่ทำให้ชาติตั้งอยู่ได้ การรักษาชาติจึงเกิดขึ้น และแลเห็นได้ชัดว่า การรักษาชาตินั้นย่อมเกิดเพราะรักษาตัวเลยจะรักพวกพ้องผิวพรรณอันนั้นเท่านั้น ชาตินั้นก็ไม่ได้แปลว่าที่ดิน ถ้าที่ดินเป็นชาติแล้ว ที่ดินในเกาะร้างจะเรียกชาติอะไรเล่า เพราะฉะนั้นการที่จะพูดว่า คนที่เช่าที่เขายู่หรือคน

ที่มีที่คิดของตัวเองว่าใครจะรักชาติมากกว่าใครนั้นหลายๆ ไม่ได้ เราจะรู้ได้ว่าจะรักมากกว่าใครกลับจะต้องไปพิสูจน์เสียอีกว่า ถ้าชาติพังทลายเสียแล้ว ผู้ใดจะเสียประโยชน์มากกว่ากันเป็นคะแนนวัดความรักชาติเสียอีก เพราะคนข่มรักของๆ ตัวและประโยชน์ของตัวเองเป็นใหญ่จึงจะมีความรักใคร่ส่วนรวม คือ ชาติ ที่คอยช่วยป้องกันผลประโยชน์อีกนั้น ผู้เช่าห้องแถวเขาอยู่อาจรักชาติมากกว่าคนที่มิที่คิดก็ได้ แต่ต้องอย่าลืมว่าคนพวกนี้นั้นถึงแม้ชาติจะเสียไปตนก็ไม่ได้เสียอะไรสำคัญส่วนตัวนอกจากความภูมิใจในการเป็นชาติอิสระ ส่วนการเช่าที่เช่าเขาอยู่ตามเคย ส่วนที่มีที่คิดนั้นตรงกันข้าม ถ้าเสียชาติแล้วอาจเสียของของตัวเองไปด้วยก็ได้ และเสียความภูมิใจในความเป็นไทยขั้นที่ 2 ด้วยซึ่งต่างกันอยู่ เราต้องเข้าใจให้ดีเสียก่อนว่า ชาติคืออะไร หากไม่รักไปในทางที่ไม่ถูก เราอาจบอกว่ารักชาติมากกว่าตัว แต่ถ้าการกระทำที่ดำเนินอยู่นั้นแสดงว่ามีได้หวั่นเกรงอันตรายที่จะพึงมีมายังชาติของตัว คิดแต่จะหาชื่อเสียงเข้าตัว ในการที่จะได้ชื่อว่าได้ช่วยชาติรักชาตินั้น อาจเป็นการชี้ตรงกันข้ามว่า ไม่รักชาติ พยายามจะขายชาติ ทำลายชาติเพื่อความเฟื่องฟูในเกียรติยศของตัวเองก็ได้

ที่คิดกลายเป็นของกลางนั้น จริงอยู่อาจมีคนรักษา แต่คนที่รักษาทุกคนก็คงไม่ตั้งใจรักษาเท่าที่ที่เป็นของตนจริงๆ ข้อนี้เป็นความจริงของมนุษยชาติ หากไม่ที่สาธารณสถานในประเทศเราคงไม่สกปรกดังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้เลย สวนหลวงทิ้งดงมได้ต้องการเงินและคนเข้าไปมากๆ ผิดกับบ้านที่ไม่เสียเงินค่ารักษาเท่าใดก็เห็นได้ชัดๆ เพราะการรักษาที่ของกลางนั้นคนไม่ได้ทำอะไรด้วยเงินเดือนนั้นถึงจะพิเศษหรือดีพอปานกลาง ไม่ให้ถูกตำหนิได้ ก็ได้จำนวนเท่ากัน นอกจากนั้นเมื่อมีหลายๆ มือ การเก็บเกี่ยวรักษาก็คงจะมีได้ขาด การที่พูดดังนี้ผู้เขียนอาจพูดได้ว่าเป็นการดูหมิ่นข้าราชการผู้ชำนาญก็ได้ แต่ก็พูดได้เช่นเดียวกันว่า พวกผู้ชำนาญที่เทียวสอนราษฎรและว่าราษฎรไม่เปิดหูเปิดตานั้น ก็ออกจะเป็นการดูหมิ่นราษฎรได้เท่าๆ กัน ราษฎรเวลานี้ต้องการดูตัวอย่างหรือทางจรรยาอันใดที่หนึ่งฉายก็ได้ ราษฎรที่เห็นพากันชอบทำเสมอ ในการเศรษฐกิจก็เหมือนกัน ปรากฏว่าราษฎรอยากรู้อยากเห็นวิธีการใหม่ๆ ลงไป ข้อที่ขัดข้องอยู่ ณ บัดนี้นั้นเป็นเพราะพวกผู้ชำนาญที่ออกไปทำการสั่งสอนนั้น ยังไม่ได้ทำให้ราษฎรเลื่อมใสเพียงพอจึงไม่เชื่อ เพราะมิได้ทดลองวิชาที่นำไปสอนให้เห็นประจักษ์ตาเสียก่อน พวกที่ไปสอนก็สอนตำรา (เทียวรี) เท่านั้น ความบกพร่องของเรามันอยู่ที่มีเทียวรีมากไปและขาดแปลกคิสเท่านั้น เพราะฉะนั้นจะว่าราษฎรไม่ยอมเรียนนั้นไม่ถูก การที่ไม่ได้ผลดังนี้ก็เพราะการสอนการวางตัวอย่างไม่ดีต่างหาก เพราะฉะนั้นไม่ควรดูหมิ่นราษฎรเลย ถ้าใครดูหมิ่นราษฎรได้ผู้นั้นก็ควรดูหมิ่นตัวเองได้เท่าๆ กัน

การที่จะว่าราษฎรจะได้รับความสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อให้รัฐบาลจัดการเศรษฐกิจตามโครงการที่เขียนมานั้นนั้น ก็เป็นแต่ทางคาดผลสำเร็จในตำรา (เทียวรี) ว่าจะเป็นอย่างนั้น ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ในประเทศที่ใช้วิธีการอย่างเดียวกัน ผลกลับตรงกันข้าม เช่นในประเทศรัสเซียปรากฏ

ว่าราษฎรได้รับความลำบากขึ้นกว่าเก่าในเรื่องปัจจัยทั้ง 4 ที่จะใช้เลี้ยงชีวิตเป็นอันมาก ถึงกับอดตายกันมากมายนี้ จะทำให้ราษฎรได้รับความเจริญอย่างชนิดน่ารังเกียจตั้งนืออย่างนั้นหรือ

ผู้เขียนกล่าวว่า ข้าราชการในปัจจุบันนี้ส่วนมากเป็นตระกูลที่เคยทำนา และต้องละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการนั้น ไม่ใช่จะหมายความว่าพวกข้าราชการที่ทิ้งที่นาเข้ามาดั่งนี้รักชาติน้อยกว่าชาวนามีได้ ข้อนี้พูดตามจริงก็ดูไม่ใคร่มีใครเขาเที่ยวว่ามากนัก นอกจากข้าราชการชนิดนั้นจะกินปูนร้อนท้องไปเอง การรักชาตินั้นก็ได้กล่าวแล้วว่าใครรักมารักน้อยพิสูจน์ได้ยาก สำหรับข้าราชการที่ละทิ้งที่นานั้นก็ไม่ใช่รักชาติน้อย แต่การละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการนั้น หากให้เพราะมีจุดหมายในการรักชาติเป็นที่ตั้งอันเดียวไม่ การที่ละทิ้งที่นาเข้ามานั้น ถ้าจะให้เหตุผลแล้วก็ต้องว่าเพราะรักตัวเองมากกว่าอื่น หมคนน้ำใจที่จะคิดทะนุบำรุงพื้นที่ดินซึ่งเป็นของบิดามารดา ปู่ย่า ตาทวด เพราะความกลัวเหน้อย อยากหาความสุขสบายให้ได้งานเบาๆ และเงินมากๆ ถ้าเราจะว่าคนที่ละทิ้งที่นาเข้ามารับราชการทำดั่งนี้เพราะความรักชาติแล้ว ข้าราชการอื่นๆ ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกหัวกะโหลกบ้านผู้มีบุญใหญ่ไว้กราบขอณาทำ หรือผู้ใหญ่ที่จะจัดการเอาลูกหลานของเขาได้รับราชการโดยทางใดทางหนึ่งก็จะต้องนับว่าเพราะรักชาติเหมือนกัน

ข้อ 17 ระวังคำล่อลวง

ผู้เขียนกล่าวว่า มีพวกบุคคลที่นิยมลัทธิให้เอกชนต่างคนต่างทำนั้น พยายามล่อลวงให้ราษฎรให้หลงเชื่อ ในความคิดความประเสริฐไปในทางนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ต้องล่อลวงก็เห็นจะได้ผลอยู่แต่เดิมแล้ว ลัทธิอันนั้นไม่มีผู้ใดประกาศสอนหรือทิ้งใบปลิวลัทธิอันนั้นก็เกิดอยู่เป็นธรรมดามนุษย์แต่ไหนแต่ไรมาแล้ว แต่ถ้าบัดนี้มีพวกนี้อยากเที่ยวล่อลวงต่างๆ อีกอย่างจริงจังผู้เขียนกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าอยากขอเพิ่มเติมอีกด้วยว่า พวกที่คิดจะล่อลวงไปในทางอื่นก็มีมากเหมือนกัน เช่นพวกที่ล่อให้คนนิยมนับถือไปในทางศาสนาพระศรีอารีย์ คอยเก็บต้นกัลปพฤกษ์ก็มีล่อลวงให้อยากได้สิ่งที่ไม่เห็น สิ่งที่ยังทำไม่ได้ จนในที่สุดแทนที่จะได้ไปสวรรค์ของพระศรีอารีย์ มันจะเลยกลายตกสู่เวจีของพระศรีอารีย์เสียก็เป็นได้ เพราะพวกล่อลวงนี้เที่ยวพูดล่อลวงเกลี้ยอริบายให้เห็นแต่ทางที่จะได้ ส่วนผลร้ายนั้นไม่นึกถึง ล่อเอาด้วยความโลภ ความโมหะที่เข้าปิดบังนัยตาผู้ไร้ปัญญาไม่เห็นทางอื่น ให้ครอบงำอยู่ในความมงงาย ซึ่งเป็นอากาศธาตุของเทีขวีรืเท่านั้น พวกเหล่านี้ย่อมเป็นพวกที่เป็นอันตรายต่อสันติสุขของประเทศอยู่มิใช่น้อย ราษฎรก็จำเป็นต้องระวังเหมือนกัน

ข้อ 18 ข้าราชการบางคนเกลียดกันไม่ยอมให้ราษฎรเป็นข้าราชการ

คำพูดเช่นนี้เป็นคำกล่าวโทษข้าราชการ โดยไม่ยุติธรรม หมุ่มบุคคลหรือข้าราชการที่คัดค้านว่ารัฐบาลไม่ควรทำอุตสาหกรรมนั้น ถ้ามีจริงดั่งข้อหา ก็คงเป็นเพราะว่าเขาเหล่านั้นเห็นภัยที่จะมาถึงราษฎรที่เขาพยายามทะนุบำรุงมากกว่าที่จะเกลียดกัน ถ้าเห็นว่าไฟจะไหม้บ้าน หมุ่มบุคคลก็

ช่วยกันป้องกันมิให้ไฟนั้นเกิดขึ้น จะเรียกได้หรือว่าเขาเหล่านั้นเกียดกัน ดัดอาชีพอของพวกที่จะมาทำการก่อสร้างตึกที่ตึกใหม่นั้น ข้าราชการเท่ากับเป็นผู้ที่รับจ้างราษฎร ถ้าเขาพยายามป้องกันภัยมิให้มาถึงราษฎร จะเรียกว่าเขาคิดกันหาควรไม่ การที่จะคิดแย่งอาชีพอของราษฎร เช่น การทำนา ทำสวนเสียอีก เป็นสิ่งที่ควรรังเกียจ และนับว่าเป็นการกีดกันมิให้ราษฎร ได้มีอิสระทำมาหากินตามใจชอบ ถ้าคิดจะช่วยราษฎรให้มีความสุขมากขึ้น ก็ควรที่จะหาทางช่วยที่จะไม่เป็นการขัดขวางต่อความอิสระภาพของราษฎร ในการทำมาหากินจึงจะถูก แต่แทนที่ผู้เขียนจะคิดจัดการหาทางป้องกันมิให้ใครมาทำร้ายราษฎร โดยกีดกันมิให้เขาทำนาทำสวนซึ่งเขาเคยทำมาตั้งแต่ครั้งปู่ยาตาดาย ผู้เขียนกลับกล่าวโทษผู้ที่พยายามจะช่วยป้องกันมิให้ราษฎรถูกแย่งอาชีพอครั้งนี้หาควรไม่ อีกประการหนึ่งเพื่อชี้ให้เห็นชัดว่า ข้าราชการมิได้กีดกันผู้ใดที่ประสงค์จะเข้ารับราชการเลย ขอชักตัวอย่างซึ่งผู้เขียนเป็นผู้กล่าวเองว่า มีข้าราชการเป็นอันมากที่มีตระกูลเป็นชาวนา คือแปลว่าเป็นราษฎร ได้ละทิ้งไร่นาของตัวเข้ามารับราชการครั้งนี้ นอกจากนี้วิธีการรับคนเข้ารับราชการ ไม่มีสิ่งใดที่แสดงว่าเกียดกันช่องต่างๆ ก็เปิดอยู่เสมอหน้ากัน ใครมีคุณวุฒิดี เข้าทำราชการได้เต็มที่ ไม่มีขีดขั้นว่าคนนั้นเป็นชาวนา คนนั้นเป็นชาวสวน เข้าทำราชการ ไม่ได้ ดังนี้จะเรียกว่ากีดกันอย่างไร ได้ เรื่องที่ว่าราษฎรไทยมิมีนิสัยชอบทำราชการนั้น มีความจริงแค่ไหนก็ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น แต่จะขอเน้นให้ฟังอีกว่า คนไทยไม่ชอบเป็นข้าราชการชนิดที่ต้องตรากตรำลำบากขูดคิน ข้าราชการที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้แทบทุกคนจะไม่มีใครอยากเป็นข้าราชการเลยถ้าตัวต้องไปทำการขูดคินไถนา แทนที่นั่งโต๊ะขึ้นนิ้วอย่างว่าแต่จะให้ไปขูดคินหรือทำงานหนักอันใดเลย แม้แต่สั่งให้ย้ายไปรับราชการหัวเมืองก็ไม่ชอบเสียแล้ว ดังนี้ใครบ้างที่อยากเป็นข้าราชการชนิดที่ผู้เขียนจะได้จัดให้มีขึ้น ถ้าผู้เขียนกล่าวว่าคนไทยนั้นมีนิสัยชอบเป็นคนนั่งขึ้นนิ้วให้ผู้อื่นทำงาน ข้าพเจ้าไม่คัดค้านเลย เพราะเป็นความจริง

ข้อ 19 ยกเว้นเอกชนบางจำพวกที่ไม่ต้องรับราชการ

รัฐบาลจะบังคับให้ราษฎรทั้งหมดเป็นข้าราชการหรือ ? ผู้เขียนตอบว่าไม่จำเป็นต้องบังคับราษฎรทั้งหมดให้เป็นข้าราชการ รัฐบาลอาจยกเว้นเอกชนที่มั่งมีพอที่จะแสดงตนว่าจะเลี้ยงชีพต่อไปเองได้ให้ทำการเป็นอิสระ ถ้าการเป็นไปดังนี้อย่างตรงไปตรงมาก็ดี แต่เนื่องจากคำว่า อาจยกเว้นได้ แต่ต้องแสดงว่าเลี้ยงชีพต่อไปเองได้ดังนี้ มันเป็นเรื่องล่ออยู่ในตัว ก่อนข้างจะเป็นที่สงสัยว่าราษฎรส่วนมากจะถูกบังคับให้เข้าทำงาน เพราะข้อพิสูจน์ที่จะเลี้ยงตัวได้หรือไม่นี้ รัฐบาลเป็นผู้ตั้งปัญหาพิสูจน์ ข้อสำคัญในการพิสูจน์จะเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบแน่นอน แต่ทำให้เกรงไปว่าข้อพิสูจน์เป็นอันมากที่จะเกือบไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้เสียเลย ทางที่ควรนั้น ถ้ารัฐบาลเออยากให้ราษฎรรับความสุขสมบูรณ์ โดยไม่ทำความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแล้ว แทนที่จะไปพิสูจน์ว่าราษฎรจะเลี้ยงตัวของเขาได้หรือไม่ รัฐบาลควรจะเดินแผนตรงกันข้าม คือให้ราษฎรมาพิสูจน์ว่าตนเองเลี้ยงตัวไม่ได้ต่อไป ขอให้รัฐบาลช่วยเลี้ยง ครั้นแล้วรัฐบาลก็รับเลี้ยงคนเช่นนั้นต่อไปจะเหมาะกว่า

กรรมัง ถ้าไม่ใช่วิธีดังนี้ การพิสูจน์ของรัฐบาลนั้นจะกลายเป็นการบังคับให้ราษฎรทำงานไป นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลดำเนินเศรษฐกิจดังนี้แล้ว ถึงแม้รัฐบาลจะไม่มีนโยบายที่จะบังคับคนทั่วไปเข้าทำงานในขั้นตอนนี้ก็จริง ต่อไปก็คงต้องค่อยๆ ตะล่อมคนที่ทำการอาชีพเป็นอิสระนั้นเข้ามาในวงการบังคับให้ทำการให้รัฐบาลทุกที โดยวิธีเก็บภาษีสูงเสียดทางอ้อมทีละเล็กทีละน้อยจนคนนอกนั้นสิ้นกำลัง ออกเข้าก็วิ่งกระเสือกกระสนเข้าหาแอกเอง อันเป็นวิธีการบังคับทางอ้อมที่ประเทศรัสเซียเขาเคยใช้เพื่อดำเนินการ โดยนโยบายที่แสดงว่าไม่กดขี่ราษฎรอย่างของผู้เขียนนี้

ข้อ 20 อาชีพอิสระ

การอนุญาตให้ราษฎรมีอาชีพอิสระได้ก็แต่เฉพาะอาชีพ เช่น นักประพันธ์ แพทย์ หนายความ และช่างเขียน และการมีโรงงานบางชนิดที่มีอยู่ก่อนแล้ว ส่วนการทำงานหรือทำสวนนั้น ดูไม่ปรากฏเลยว่าอนุญาต อย่างไรก็ดี ถึงแม้ บัดนี้จะอนุญาตให้ราษฎรมีโอกาสที่จะทำอาชีพอิสระได้บ้างก็จริง แต่ต่อไปมากแล้วจะค่อยดำเนินวิธีการสุบเข้าไปหารัฐบาลจนหมดสิ้นด้วยวิธีเก็บภาษีทางอ้อม และ โดยการแสดงความขัดข้องเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเป็นการบังคับอยู่ในตัวให้เลิกอาชีพอิสระ การที่สัญญาว่าจะอนุญาตนี้ไม่สู้จะมีน้ำหนัก ข้าพเจ้ายังอดวิตกไม่ได้เลยว่า ในที่สุดก็จะกลายเป็นอย่างรัสเซีย ซึ่งเขาค่อยๆ ทำลายอาชีพอิสระนี้ไปที่ละน้อยๆ จนในที่สุดเกือบจะไม่เหลือเลย ถ้าผู้ใดอยากทราบที่ข้าพเจ้าทราบความเป็นไปในประเทศรัสเซียนี้มาได้อย่างไรแล้ว จะบอกหนังสือให้อ่านก็ได้ นอกจากนี้เรายังชอบเสรีภาพ ถ้าปล่อยให้ทำอิสระได้ก็คงมีคนทำกันเป็นอิสระเป็นส่วนมาก ถ้าเป็นดังนี้แล้ว โครงการนี้จะดำเนินการไปอย่างไร เมื่อดำเนินไปตามที่มุ่งหมายไม่ได้ รัฐบาลก็ต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการ ซึ่งในที่สุดก็ต้องบังคับโดยทางอ้อมให้ต้องเลิกไปเองดังในเมืองรัสเซีย อย่างลึกลับที่พวกรัสเซียเขาพูดไว้ว่า “การที่เขายังไม่สำเร็จดังประสงค์นั้น เป็นเพราะประเทศอื่นๆ ทั่วโลกยังไม่เป็นอย่างเขา ถ้าทั้งโลกกลายเป็นดำเนินวิธีอย่างเขาแล้ว การก็สำเร็จโดยเร็วร้อย” นี้ก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่สำเร็จก็คงบอกว่าเพราะทุกคนยังไม่รักชาติ หรือยังไม่รักการเป็นทาสพอจึงยังไม่สำเร็จ ก็เมื่อไม่สำเร็จจะนั่งอยู่นิ่งๆ คงเป็นไปไม่ได้ คงต้องเดินวิธีทำให้สำเร็จ รัสเซียเขาก็ไม่นั่งนิ่งๆ เขาคิดที่จะให้มีการจลาจลขึ้นใน โลกเสมอๆ การเปลี่ยนแปลงในประเทศเรานี้ก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงการของรัสเซียก็ได้ เพราะฉะนั้นในที่สุดข้าพเจ้าออกจะรู้สึกแน่ใจว่าการอาชีพอิสระนี้ก็คงจะมีไม่ได้อีกต่อไปในประเทศเรา

ข้อ 21 ผลดีของราษฎรสมัครส่วนมากที่สมัครเป็นข้าราชการ

ในข้อนี้ ถ้าราษฎรสมัครเป็นข้าราชการเองโดยไม่ต้องบังคับทางอ้อมหรือทางตรงก็ดี ส่วนผลดีที่รัฐบาลจะได้รับนั้น นอกจากนั้นบรรดาข้าราชการผู้ชำนาญต่างๆ ทั้งที่ นั่งอยู่ในสภา บำรุงเศรษฐกิจและนอกสภา ก็คงจะได้ผลดีอันประเสริฐเหมือนกัน ใครที่หวังจะได้ตำแหน่งผู้ชำนาญนี้สักตำแหน่งหนึ่งแล้ว ย่อมอยากให้เขาดำเนินเป็นอย่างนี้แน่ เพราะถ้าเป็นดังนี้แล้วคนก็จะ

ได้เป็นนายซีนิวที่มีทาสมาก ๆ สำหรับใช้ ข้อสำคัญต้องระวังแต่ว่า อย่าให้กลายเป็นการบังคับให้ราษฎรทำงานไปก็แล้วกัน เพราะถ้าเป็นการบังคับแล้วราษฎรขัดขึ้นแล้วพากันหนีเข้าป่าก็ได้ คนไทยเรานั้นเลือดร้อน ไม่เหมือนคนรัสเซีย ที่จะยอมให้เถื่อนง่ายๆ นั้นไม่มี ถ้ายังรู้ว่าผู้ให้สัญญาว่าจะให้ความสุขแล้วเอาความทุกข์ความลำบากมาให้แล้ว เขาอาจจะพากันเอะอะก็ได้ ถ้าเอะอะไม่สำเร็จก็อาจหนีร้อนไปพึ่งเย็น เช่น ไปสมัครอยู่กับฝรั่ง เป็นต้น ที่เมืองรัสเซียนั้นราษฎรต้องหนีร้อนไปพึ่งเย็นก็มีเป็นอันมาก แต่ที่ออกไปนอกประเทศไม่ได้มากก็เพราะรัฐบาลทำกำแพงกันด้วยวิธีตรวจใบอนุญาตเดินทาง และการหาเรื่องลงโทษผู้ที่พยายามหลบหนี นอกจากนั้นเมื่อเร็วๆ นี้ก็มีกบฏรัสเซีย และถ้าถามว่าถ้าพวกราษฎรรัสเซียไม่พอใจวิธีการเช่นนี้แล้ว ทำไมเขาไม่โหวตให้รัฐบาลออก และเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ข้อนี้ตอบได้ว่า การที่รัสเซียสามารถเก็บคนไว้เป็นสัตว์หรือทาสได้นั้น ก็โดยคนทั้งเมืองเป็นสพายซึ่งกันและกันให้บังเกิดความไม่เชื่อถือไปหมด กล่าวคือ เพาะนิสัยอันเลวให้ต่างคนต่างหมดความเชื่อถือกันหมด สพายในรัสเซียนั้นมีตั้ง 70% ของพลเมือง สพายเหล่านี้เกิดขึ้นโดยวิธีหักหลัง (แบล็กเมล) บ้าง ล่อลวงบ้าง จนในที่สุดไม่มีใครจะเชื่อกันได้ เมื่อความเป็นไปในรัสเซียเป็นดังนี้ก็ไม่มีใครที่จะกล้าคิดอะไร เพราะไม่รู้ว่าใครจะเชื่อใครได้ ในการโหวตเลือกผู้แทนราษฎรก็ไม่ยอมให้ออกเสียงจริงๆ ใครมีเสียงแหลมมากในที่ประชุมว่าไม่เห็นด้วยกับคนที่รัฐบาลจัดมาให้เป็นผู้แทนตำบลนั้น ผู้นั้นก็ถูกรังแกต่างๆ จนในที่สุดไม่มีใครกล้าทำอะไร นี่เราจัดการให้คนของเรากลายเป็นคนอย่างนี้บ้างอย่างนั้นหรือ การที่จะดำเนินโครงการเศรษฐกิจแบบนี้ผู้เขียนกล่าวว่า จะทำให้เป็นการตัดการรพพุ่งระหว่างคนต่างชั้นนั้นย่อมไม่จริง กลับจะทำให้เกลียดกันยิ่งขึ้น และไม่ไว้ใจกันยิ่งขึ้น ส่วนชั้นนั้นก็คงไม่หมดไป คงกลายเป็นผู้ชำนาญที่คอยนั่งขึ้นกับข้าราชการที่ต้องทำงานกรรมกร หรือผู้เขียนจะนึกว่าตนและพวกพ้องที่เป็นผู้ชำนาญการ รักษาดีพอที่จะสละกำลังร่างกายของตนเองลงไปเป็นกรรมกรเหมือนกับคนอื่นทั่วไป และพยายามผลักดันให้ชานวนาได้ขึ้นมาเป็นคนซีนิวบ้างแล้ว ขอเตือนอีกทีว่าการที่จะไปบังคับใครให้ทำงานอย่างเป็นทางการนั้น ผู้ที่จะบังคับควรจะต้องเคยเป็นทาสถูกบังคับมาก่อนนั้นแหละ บางที่จะเห็นใจได้บ้าง ดังนี้ถ้าราษฎรไม่สมัครยอมเป็นข้าราชการชั้นกรรมกร โดยน้ำใสใจจริงแล้ว จะเห็นว่าได้ว่าผลดีและความสุขสมบูรณ์ที่จะเกิดขึ้นดังสัญญาไว้นั้น ก็จะมีได้เฉพาะท่านพวกผู้ชำนาญหรือคอยนั่งขึ้นกับบัญชาการเท่านั้น ส่วนผลที่ราษฎรจะได้รับแทนที่จะเป็นความสุขจะกลายเป็นฐานะที่ต้องนั่งร้องไห้หน้าตาท่วมหัวเขา

ข้อ 22 การหมุนเวียนแห่งเงิน

ในข้อนี้ผู้เขียนกล่าวถึงวิธีการจัดหาทุนซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทที่ 1 นั้นเก็บไว้สำหรับซื้อของจากต่างประเทศ ซึ่งจะจัดให้เป็นเงินตราที่มีราคาเปลี่ยนได้จริงๆ ส่วนประเภทที่ 2 นั้น เป็นเงินที่รัฐบาลจะใช้สำหรับแจกเงินเดือนข้าราชการ

จำนวนเงินประเภทที่ 1 นั้นไม่มีปัญหา แต่ประเภทที่ 2 นั้น รัฐบาลตั้งใจจะไม่ให้เสียเงิน ไปเลย กล่าวคือ คิดทำบัญชีชนิดที่ไม่มีตัวเงิน (Money-free Account) แบบรัสเซียนั่นเอง การหักกลบลบหนี้กันนี้เป็นการดี ได้ประโยชน์แก่ผู้ให้ เพราะอำนาจตั้งราคาส่งของที่คนงานจะต้องซื้อกินนั้นอยู่ที่ผู้ให้ คือรัฐบาล จริงอยู่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่าจะมีเงินสำรองส่วนน้อยไว้สำหรับกำกับเงินที่ราษฎรเหลือใช้ที่หักหนี้ออกแล้ว แต่เงินสำรองส่วนนี้อาจไม่ต้องมีเลยก็ได้ เมื่อถึงเวลาที่เป็นจริงที่จะทำตามโครงการเช่นนี้ รัฐบาลจะต้องกลายเป็นลูกหนี้ของรัฐบาลไปก็ได้ ข้อนี้เป็นสิ่งที่พึงบังเกิดได้โดยง่าย และเป็นสิ่งที่รัฐบาลจะแก้ตัวได้ง่ายที่สุด อีกนัยหนึ่งในข้อนี้ก็คือ รัฐบาลอาจสามารถโอนเงินสำรองธนบัตรทั้งสิ้นไปรวมไว้ในประเภทที่ 1 สำหรับซื้อของต่างประเทศ แต่สำหรับประเภทที่ 2 นั้นก็ทำธนบัตรขึ้น โดยไม่มีสำรองกำกับ เพราะเชื่อแน่ว่าอย่างไรเสียเงินประเภทนี้ก็คงไม่มีโอกาสได้ล่อลอบออกไปทางอื่นได้ คงจะต้องกักเก็บเข้าคลังหมด จึงไม่จำเป็นต้องมีเงินสำรองไว้กำกับเลยก็แทบได้ วิธีนี้เป็นวิธีที่ฉลาดที่มีความมุ่งหมายอย่างเดียว คือจะควบคุมคนทั่วไปที่เป็นข้าราชการให้หลงไปว่าตนได้รับเงินจริงๆ เงินเหล่านี้อาจก็ได้แก่แต่การซื้อขายระหว่างรัฐบาลกับราษฎร ซึ่งเป็นลูกหนี้ของรัฐบาล แต่ถ้าซื้อขายกับคนอื่น ๆ แล้วอำนาจราคาซื้อก็คงมีไม่เท่าใด เพราะคงจะเกิดความไม่เชื่อถือขึ้น อย่าลืมว่าข้าราชการนั้นอยากได้เงินเดือน ไม่อยากเป็นลูกหนี้รัฐบาล เพราะความต้องการของคนนั้น ไม่อยู่เฉพาะการกินหรือเครื่องนุ่งห่มเท่านั้นความต้องการอย่างอื่นยังมีอีกมาก การหักกลบลบหนี้ในที่สุดราษฎรก็ต้องเป็นลูกหนี้ของรัฐบาลหมด เพราะรัฐบาลเป็นผู้กำหนดราคาส่งของที่ขายให้ราษฎร ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงราคาให้พอที่ราษฎรจะต้องเป็นลูกหนี้เมื่อไรก็ได้ดังกล่าวมาแล้ว ผลที่สุดราษฎรหรือข้าราชการนี้จะไม่ได้เงินสดสักสตางค์เดียวก็อาจเป็นได้ และคนใดไม่อยากเป็นหนี้ก็อาจต้องอดอยากด้วยไม่มีของกินเพียงพอก็ได้

ภาษีทางอ้อม

การเก็บภาษีทางอ้อมนี้ ได้กล่าวมาบ้างแล้วข้างต้นเกือบถึงขีดที่สุดแล้ว ภาษีมรดกที่จะเก็บนั้นเชื่อว่าคงจะไม่ได้เป็นตัวเงินเท่าใด คงได้กินแต่พื้นที่เสียมาก และเก็บอยู่ไม่เท่าใดก็คงหมดไม่มีเหลือ อย่างมากก็คงไม่เกิน 3 ชั่วโมงของคน ซึ่งแปลว่าเป็นการริบอย่างช้าๆ เท่านั้นเอง ภาษีสรรพสามิตนั้นก็เช่นเดียวกัน ราษฎรไม่มีรายได้มากเท่าใดที่เหลือใช้ รัฐบาลจะเก็บได้สักเท่าใด คงไม่มากเป็นแน่ เพราะฉะนั้นออกรู้สึกเชื่อว่าการหาเงินทุนในทางนี้นั้น น่าจะไม่ได้เงินมากเท่าใด

ออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่) ข้อนี้ไม่ขัดข้อง

การกู้เงิน

การกู้เงินภายในนี้ ในเวลานี้รัฐบาลกำลังดำริจะกู้เงินราษฎรเป็นจำนวนเงิน 10 ล้านบาท ข้าพเจ้าเชื่อว่าจะได้ครั้งนี้ครั้งเดียวเท่านั้น เพราะต่อไปนี่คงไม่มี ถ้ายังมีภาษีรายได้ ภาษีมรดก

แล้ว เงินที่จะหาคุ้มยังไม่ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ราษฎรไม่มีความไว้วางใจในรัฐบาลแล้ว การกู้เงินจะทำได้โดยยาก

การหาเครดิต

การที่จะจัดให้ฝรั่งมาตั้งโรงงานนี้คงทำได้ดังที่รัสเซียทำอยู่ เพราะเขามีประกันคือโรงงานของเขา ถ้าเราใช้เงินเขาหมดเมื่อใด โรงงานนั้นก็เป็นเรื่องของเรา ดังนี้ บางทีจะใช้ได้ถ้าฝรั่งเขาตกลงตามนี้ ข้าพเจ้าก็ตกลงเพราะไม่เห็นเสียหายอันใด ถ้าเงินไม่มีเขาก็เอาโรงงานของเขาเป็นประกันไปเอง ข้อสำคัญอย่าเดินอย่างรัสเซียก็แล้วกัน วิธีที่กล่าวกัน คือ เมื่อรัฐบาลไม่มีเงินเข้าแล้วก็หาทางที่จะจับผิดฝรั่งว่าเขาทำผิดสัญญา และพยายามแย้งเขาเฉยๆ อยู่ร่ำไป รัสเซียนั่นทำได้ละทั้งใด ชื่อว่าเป็นเอาท์ลอว์ (Outlaw) ของโลกอยู่แล้ว ซึ่งใหญ่โตเหลือเกินที่ใครจะปราบได้ แต่ถ้าเราเริ่มทำตัวของเราเป็นเอาท์ลอว์บ้างแล้ว อย่าได้นึกเป็นอันขาดว่าเพื่อนบ้านเขาจะปราบไม่ได้อย่างที่เขายังไม่กล้าปราบรัสเซีย ฐานะของเรากับรัสเซียต่างกัน ไกล เทียบกันไม่ได้เลย

ข้อ 23 การทำดุลยภาพภายในประเทศ

หักกลบลบหนี้

วิธีทำให้เกิดดุลยภาพภายในได้นั้น ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าไม่มีทางใดดีกว่าที่จะจัดการให้ราษฎรเป็นลูกหนี้รัฐบาล ดังที่ผู้เขียนเตรียมไว้จะทำโครงการเศรษฐกิจนี้ ถ้าไม่จัดให้ราษฎรต้องเป็นหนี้รัฐบาลแล้ว ถ้ารัฐบาลขาดทุนก็ขึ้นราคาขายเสียเอง ราษฎรก็ต้องเป็นหนี้มากขึ้น เพราะไม่มีกิน รัฐบาลก็ล้มละลายได้ยาก ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าจะทำให้สะดวกดี แต่มีข้อสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งจะเดินคู่กันไปกับการเป็นหนี้นี้ ข้อสำคัญก็คือ เมื่อราษฎรเป็นหนี้รัฐบาลมากขึ้น แต่ของก็ยังไม่มี ต้องกินอยู่ ถ้าเงินที่ตนจะซื้อ ไม่มีแล้วก็จะเกิดการคิดลักขโมยของของรัฐบาลขึ้น เมื่อเกิดการขโมยดังนี้ขึ้นรัฐบาลก็จะจับเอามาลงโทษตั้งแต่จำคุกไปจนประหารชีวิตอย่างที่ทำอยู่ในรัสเซียเป็นแน่ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว บ้านเมืองจะหมดความสุข และรัฐบาลจะไปโทษว่าคนเลวระยำหรืออุบาทว์กาลิโลก ไม่ได้เป็นอันขาด ความรับผิดชอบนี้จะต้องอยู่กับรัฐบาล คือผู้ชำนาญที่นั่งโต๊ะขึ้นนี้เป็นขมบาลประจำมนรคนี่เท่านั้น ข้อเสียหายข้อนี้เป็นสิ่งที่ควรคิดอยู่ หรือเห็นดีที่จะได้ลงโทษประหารชีวิต เพราะขโมยข้าวโพด 2 ดอก หรืออะไรเช่นนั้น ในประเทศสยามดังที่เป็นอยู่ในรัสเซีย การที่จะเกิดความยากแค้นอันนี้คงจะมีขึ้น โดยไม่ต้องสงสัยเลย ที่รัสเซียอันเป็นพระบรมครูของวิธีเหล่านี้ยังปรากฏว่าไม่มีปัจจัยทั้ง 4 อย่างแจกจ่ายราษฎรได้เพียงพอเลย เขาก็ดำเนินการแล้วตั้ง 14 ปี แต่ถึงกระนั้นจนทุกวันนี้ราษฎรยังไม่อยู่ดีกินดีเพียงพอ เพราะถ้าซื้อมาก รัฐบาลไม่ขายหรือขายก็ต้องเป็นหนี้มาก ลงท้ายก็เกิดแต่ความทุกข์ทรมาน การเช่นนี้คิดเล่นในกระดาษสะดวกดีกว่าที่จะทำจริง

ข้อ 24 คุณภาพระหว่างประเทศ

คุณภาพระหว่างประเทศนั้น การที่รัสเซียใช้อยู่ในเวลานี้ก็คือนำอาหารของกินออกไปขายต่างประเทศ เพื่อเอาเงินมาทำทุนซื้อเครื่องจักร ส่วนราษฎรนั้นต้องอดอยากเป็นอันมาก เมืองไทยนั้นก็คงเป็นอย่างเดียวกัน เงินรายได้จากสินค้าออกเวลานี้นั้นได้อยู่ 134 ล้านบาท กว่าจะทำให้ได้มากกว่านี้ก็กินเวลาอีกนาน และกว่าจะถึงเวลาที่เราจะมีน้ำตาลกิน มีเสื้อผ้าใช้บริบูรณ์จนถึงกับเราสามารถนำเงิน 134 ล้านบาทนี้ไปใช้ซื้อเครื่องจักรได้ ประเทศไทยอาจเปลี่ยนมือผู้ปกครองเสียอิสรภาพไปก็เป็นได้ หรือมิฉะนั้นถ้ารัฐบาลทำการค้าเองด้วย คนที่ยังไม่มีความชำนาญในการค้าดังที่ปรากฏอยู่ ณ บัดนี้ ในหมู่ข้าราชการผู้ชำนาญของเราแล้ว เงินรายได้ 134 ล้านบาทนี้เกรงจะกลายเป็นแต่เพียงครั้งหนึ่งหรือต่ำกว่านั้นก็ไว้

ข้อ 25 การจัดเศรษฐกิจโดยรัฐบาลต้องระวังไม่ให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์

ในข้อนี้ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า ได้จัดการระวังมิให้ราษฎรเป็นสัตว์ต่อไปเลย เพราะถ้าแก่ก็มีเบี้ยบำนาญให้ ผู้หญิงก็จะไม่ให้เป็นของกลางเลย กฎหมายลักษณะห้ามเมียก็จะไม่ยกเลิก ราษฎรก็ยังมีบ้านอยู่ตามสภาพที่จะจัดให้ดีขึ้น นั่นก็เป็นการกรุณาดีอยู่ แต่ผู้เขียนนี้ถือว่าสภาพการเป็นสัตว์หรือทาสกับความเป็นมนุษย์และความเป็นไทนั้น มีข้อสำคัญที่ต่างๆ กันอยู่ คือ มนุษย์นั้นย่อมต้องได้เสรีภาพจึงจะจัดว่าอยู่ในสภาพของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ไม่มีเสรีภาพ ความเป็นไท ที่จะทำอะไร ในทางที่ถูกกับกฎหมายได้ด้วยใจสมัครตลอดชีวิตแล้ว เมื่อนั้นมนุษย์ก็กลายเป็นสัตว์หรือเป็นทาสทันที การที่ระวังมิให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์นั้นต้องระวังในข้อนี้เท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพียงแต่จะจัดให้มีเบี้ยบำนาญ ให้มีของกิน ให้มีบ้านอยู่ ให้มีกฎหมายลักษณะห้ามเมียเท่านั้น ไม่ใช่ข้อสำคัญ เพราะสัตว์ที่เราเลี้ยงเราใช้ ก็ย่อมต้องให้สิ่งเหล่านี้เหมือนกัน เช่น เมื่อแก่เราก็ปล่อยไว้ในทุ่งให้กินอยู่ตามอำเภอใจ คอกโรงก็มีให้อยู่โดยเฉพาะ ฉะนั้น การที่จะไม่ให้คนกลายเป็นสัตว์นั้น ย่อมอยู่ที่คอยเพ่งเล็งมิให้เขาเสียเสรีภาพของเขาเป็นส่วนใหญ่ แต่ตามโครงการเศรษฐกิจที่ผู้เขียนกล่าวไว้แล้วนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าจะทำให้เป็นผลสำเร็จไม่ได้เลยถ้าไม่ใช้การบังคับ เพราะในขั้นต้นราษฎรก็ไม่มีสิทธิที่จะไปทำสวนได้ตามใจสมัครเสียแล้ว และในข้อความในพระราชบัญญัติที่จะออก กำหนดอยู่ซัดๆ แล้วว่า ราษฎรมีสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ไม่ได้ การเช่นนี้จะไม่เรียกว่าเป็นการบังคับเป็นการตัดเสรีภาพในทางที่ถูกกับกฎหมาย และถูกหลัก 6 ประการที่คณะราษฎรได้ประกาศในหลักเสรีภาพหรือ คั้งนี้จะเรียกได้ว่าในความมุ่งหมายจัดตามโครงการนี้จะพยายามมิให้ราษฎรกลายเป็นสัตว์ แต่ก็ต้องเป็นทาส เมื่อครั้งก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงประกาศเลิกทาสก็กลายเป็นรัฐทาสเสียมากกว่า สัตว์นั้นอดอยากได้ยากกว่ามนุษย์ เพราะมันหาหญ้ากินได้สบายกว่า แต่รัฐทาสนี้ไม่มีทางใดจะหากินที่เดียวนอกจากเป็นทาส เพราะจะไปเพาะปลูกอะไรกินก็ไม่ได้เสียแล้ว ตกต้องอยู่ในฐานะที่ขาดเสรีภาพเสียยิ่งกว่าสัตว์พาหนะเสียอีก และแทนที่ข้าราชการหรือรัฐทาสนี้จะรักใคร่

กันกับรัฐบาล กลับจะกลายเป็นศัตรูกัน เพราะธรรมชาติทาสกับนายนั้นจะรักใครกันถึงขนาดเห็นใจไม่ได้ ใครเลยได้ยืนยันบ้างว่า ทาสนั้นมีความมานะความพยายามในการช่วยเหลือส่งเสริมความเจริญให้แก่ นายโดยน้ำใสใจจริง การที่มาเทียบว่าถ้าคนกล่าวว่า ราษฎรจะหมกมุ่นที่จะช่วยส่งเสริมความเจริญแล้ว ข้าราชการบัดนี้ก็จะต้องหมกมุ่นที่จะส่งเสริมความเจริญด้วยนั้นหาควรไม่ เพราะฐานะข้าราชการ ณ บัดนี้ กับฐานะข้าราชการซึ่งต้องทำงานอยู่ใต้เงาโครงการเศรษฐกิจของผู้เขียนนั้นต่างกัน ข้าราชการ ณ บัดนี้เป็นไท เขาสมัครเข้ามาเองจะลาออกเมื่อใดก็ไม่มีการห้าม ส่วนข้าราชการของผู้เขียนนั้นจะมาก็โดยบังคับทางอ้อม มาแล้วเป็นอย่างน้อย และจะลาออกก็อาจได้รับโทษถึงตาย เพราะจะต้องออกไปอดตายคงที่เป็นอยู่ในประเทศรัสเซีย ซึ่งมีความเป็นจริงอยู่ว่า ถ้ากรรมกรของรัฐบาลออกหรือถูกลงโทษไล่ออกจากงานที่ทำแล้ว บัตรอนุญาตสำหรับซื้ออาหารก็ถูกตัดด้วย คนๆ นั้นก็ไม่รู้จะไปหาอาหารกินที่ใด ในที่สุดก็ต้องอดตาย วิธีการเหล่านี้ย่อมมีอยู่แล้วว่า จะไม่โผล่เข้ามาปรากฏในประเทศสยาม และอย่างนี้หรือจะเรียกว่าจะนำความสุขมาให้ราษฎร ความ เป็นไปเหล่านี้ข้าพเจ้าจะบอกหนังสือให้อ่านได้เป็นอันมาก มีอาทิเช่น แอนโทโค โนมิกชีสทอหรือฟ โชเวียตส์เซีย และหนังสืออื่นๆ อีก ถ้าอยากทราบจริงๆ ก็จะไปบอกให้ทราบต่อไป

ข้อ 26 การแบ่งงานออกเป็นสหกรณ์

ผู้เขียนกล่าวว่า สหกรณ์ที่รัฐบาลจัดอยู่ ณ บัดนี้ ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินเท่านั้นจึงจะเป็นสมาชิกในสหกรณ์ได้ ส่วนชาวนาที่เช่านาทำมีจำนวนมากนั้น ไม่มีโอกาสที่จะเป็นได้ตามความข้อนี้อาจเป็นจริงได้ แต่อย่าลืมนึกว่าจำนวนคนที่ไม่มีนาของตนเองในประเทศไทยเวลานี้อยู่เพียง 36% และในจำนวน 36% นี้ก็ทำงานรับจ้างในเมืองต่างๆ ก็ยังมีอีกมาก

ข้อ 27 ร่วมในกิจการต่างๆ

การจัดให้มีสหกรณ์ในประเทศสยามนั้น ควรจัดให้เป็นไปดังรูปที่เคนมาร์กดำเนินอยู่ การสหกรณ์ที่เคนมาร์กทำอยู่นั้นไม่เป็นของรัฐบาล เป็นส่วนของราษฎรที่รวมกันขึ้นเป็นส่วนรวมของตัวโดยเฉพาะ ไม่ใช่เอาคนมาเลี้ยงไว้เป็นทาส

ข้อ 28 หมวดที่ 9 รัฐบาลจะจัดให้มีการเศรษฐกิจชนิดใดบ้างในประเทศ ป้องกันปิดประตู

การที่จะคิดการป้องกันการปิดประตูนี้ก็เป็นการศึกษาอยู่ แต่ถ้าจะพูดถึงความจำเป็นแล้ว เราควรจะกลัวการปิดประตูหรือไม่ ก็จะต้องตอบว่าไม่ควรกลัวเลย การปิดประตูนี้ ถ้าใครจะทำกับประเทศสยามแล้ว ก็เป็นการโง่ของผู้นั้น เพราะจะมาเสียเงินทำเช่นนั้นทำไม มีวิธีอื่นที่จะบังคับให้ประเทศสยามต้องยอมจำนนได้มเกลไป มีอาทิเช่น ส่งเรือรบซึ่งมีเครื่องบินบรรจุอยู่เสร็จเข้ามากับเรือครุเซอร์ บรรทุกทหารมาขึ้นที่กรุงเทพฯ ก็คุมกรุงเทพฯ อยู่แล้ว ทุกวันนี้เราขอมรู้ดีว่าเพื่อนบ้านเขาไม่ชอบวิธีการเศรษฐกิจแบบนี้ ถ้าเราทำขึ้นเมื่อใดก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า เขาจะไม่ส่ง

คนของเขาเข้ามายึดทรัพย์สินของเราตั้งกล่าวแล้ว กว่าเราจะมีกำลังพอที่จะป้องกันการปิดประตูค้า
ได้ บ้านเมืองของเราทั้งหมดไปเสียแล้ว โดยแม้แต่บานประตูก็คงจะยังทำไม่แล้วทัน เพราะฉะนั้น
การกลัวที่จะปิดประตูค่านี้นี้เป็นการกลัวที่หาผลไม่ได้ เป็นการเอาอย่างประเทศรัสเซียเท่านั้น เพราะ
ประเทศรัสเซียกลัวการปิดประตูค้าเป็นอันมาก ที่รัสเซียกลัวเช่นนั้น เพราะว่าคนทำตัวของตนเป็น
เอาทีลอร์ของโลก แล้วกลัวใครเขาจะมาแก๊ง การที่ใครจะแก๊งรัสเซียหรือบังคับให้รัสเซียต้อง
ยอมแพ้ได้นั้น ไม่มีหนทางใดกระทำได้ สะดวกเท่ากับการปิดประตูการค้า เพราะถ้าจะยกทหาร ไป
ปราบก็คงจะสิ้นเปลืองเงินมากกว่าปิดประตูค้า ที่ผู้เขียนมิได้นึกถึงฐานะของประเทศสยามเรา มัวไป
หลงเสียว่าเหมือนกับรัสเซียหมด เขาจะทำอะไรก็คัดลอกเขาออกมา โดยมีได้ใครตรงให้
สมเหตุสมผลเท่านั้น เขามีวิธีการอื่นดีกว่าลงไป เพราะเมืองเรานิดเดียวเท่านั้น และสภาพก็เหมาะที่
จะทำการรุกรานด้วยกำลังทหาร ได้คล่องแคล่ว เพราะเราไม่มีเครื่องป้องกันการรุกรานอย่างง่ายนี้
เพียงพอ ยังจะมัวไปคิดการป้องกันการปิดประตูค้าทำไมให้ปวดการ คล้ายกับวางขวางขวางประตู
บ้านกันขโมย แต่นอนเปิดหน้าต่าง 2 บานเต็มที ดังนี้ ขโมยอะไรจะดันไปเข้าทางประตู ปีนขึ้น
หน้าต่างขโมยเอาของเสียมิดีกว่าหรือ

นอกจากนี้ การที่ประเทศสยามจะเป็นรัฐบริวารไปได้แล้วยังสงสัย เพราะเราขาดของ
ดิบ (Raw Materials) ในการทำอุตสาหกรรม เราขาดทั้งเหล็กและทั้งถ่านที่จะทำการตั้งนี้ กว่าจะทำ
ได้ก็คงต้องกินเวลานับ 100 ปี

การที่ยกตัวอย่างว่า อังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส จะทำการตั้งนี้หมดนั้นก็ยังไม่เป็นจริง
มิสเตอร์แม็ก โคนาล ฮิตเลอร์ และคาลาดิเออร์ อาจได้คิดถึงสิ่งเหล่านี้ก็อาจเป็นได้ แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่า
ใครเริ่มทำการเหล่านี้เลย แม็กโคนาลเองนั้นดูเหมือนจะเลิกเอาเสียด้วยซ้ำ ส่วนฮิตเลอร์นั้นเดินแบบ
แฟสซิสมากกว่า และได้ข่าวว่าทำการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ คาลาดิเออร์นั้นก็ยังไม่
ปรากฏว่าทำอะไรดังนี้ อย่างไรก็ตามถึงแม้ประเทศทั้ง 3 นี้เขาจะดำเนินการตามนี้ เขาก็คงไม่กระทำ
ไปด้วยการบังคับราษฎรดังที่มีอยู่ในโครงการนี้ ประเทศเหล่านี้เขามีเครื่องจักรเครื่องมือพร้อม
บริบูรณ์แล้ว ตลอดจนคนที่ชำนาญ ถ้าเขาจะทำจริงๆ เขาก็มีโอกาสที่จะทำสำเร็จได้ดีกว่าเรามาก แต่
ถึงกระนั้นก็ยังปรากฏว่าเขาจะทำ แต่ถ้าผู้เขียนเชื่อว่าเขาจะทำกันแล้วก็ลองดูเขาทดลองต่อไปอีก
มิดีกว่าหรือ จะรีบฮวบฮาบเป็นที่ 2 รัสเซียทำไป รัสเซียซึ่งเป็นพระพรมครุเองก็ยังไม่ปรากฏว่า
ได้ผลอย่างงาม ก็รอดูเขาไปอีกสักหน่อยจะมีมิดีกว่าหรือ

ข้อ 29 เอกชนเป็นเจ้าของโรงงานทำให้ระส่ำระสาย

การที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนี้ ความจริงก็อาจมิได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าถ้ารัฐบาลจัดการ
เศรษฐกิจเสียเองหมดแล้ว และห้ามไม่ให้ราษฎรจับจองที่ดินเอง โดยการจำกัดออกสัมปทานแล้ว
การระส่ำระสายดังที่ว่าจะมีมากกว่านั้นอีก การป้องกันความยุ่งยากระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างนั้น

ประเทศอิตาลีซึ่งได้จัดการเศรษฐกิจตามแบบนี้ เขาก็มีวิธีป้องกันและดำเนินการมาเป็นการเรียบร้อย คีมาก

เรื่องที่คุณเขียนกล่าวว่า ถ้าคนงานเป็นข้าราชการ และจะไม่มีการหยุดงาน (Strike) นั้น ไม่เป็นการแน่ การเป็นคนงานหรือข้าราชการก็เป็นคนเหมือนกัน ถ้าคนงานไม่พอใจได้ ข้าราชการ ก็ไม่พอใจได้ นอกจากจะกดขี่ข้าราชการดังกล่าวแล้วให้กลายเป็นทาสจนหมดความเป็นมนุษย์แล้ว การอาจเป็นไปอีกอย่างหนึ่งก็ได้ รัฐบาลที่มาทำการค้าขายก็เปรียบเหมือนเป็นนายจ้าง ถ้าถูกจ้าง ได้รับการกดขี่ก็จะสไตรค์ได้อย่างเดียวกัน ผิดกันอยู่ที่คำว่า ถ้ารัฐบาลเป็นนายจ้างแล้ว ถ้าถูกจ้างเลิกงานหรือคือตั้งขึ้นมารัฐบาลก็มีปืนกล และการตัดใบซื้ออาหาร เป็นเครื่องมือบังคับ เช่นที่รัสเซีย ถ้าคนงานคนใดไม่พอใจ เขาก็เชิญออกจากงาน เมื่อออกจากงานแล้วก็ถูกตัดใบซื้ออาหาร คนๆ นั้นก็ต้องอดตาย

เรื่องกรรมกรที่คุณเขียนอ้างว่าเป็นการแสดงข้อหนึ่งถึงความระส่ำระสายอันนี้นั้น ข้าพเจ้าขอตอบได้ว่า การที่กรรมกรรอรางหยุดงานนั้น หาใช่เกิดจากการหยุดเพราะความเดือดร้อนจริงจังอันใดไม่ ที่เกิดเป็นดั่งนี้นั้นก็เพราะมีคนยุให้เกิดการหยุดขึ้น เพื่อจะได้เป็น โอกาสได้ตั้งสมาคมคนงาน และตนจะได้เป็นหัวหน้าและได้รับเงินเดือนกินสบายเท่านั้น

รัฐบาลทำมีกำไร

ถ้ารัฐบาลทำงานมีกำไร ราษฎรจะได้รับเงินเพิ่มขึ้นนั้น แต่ก็ไม่เห็นมีอะไรมาเป็นของประกันว่าผลที่ทำนั้นจะดี นอกจากความเชื่อว่าจะดีเท่านั้น แต่ถ้าผลนั้นร้าย ราษฎรก็พากันอดตายไปหมด จะมีผู้ที่ไม่ร่วมอดอยากกับราษฎร ก็คือ พวกท่านที่ชำนาญที่คอยชี้แจงว่าอำนาจการเท่านั้น การที่ทำอะไรนั้นต้องนึกถึงหัวอกทั้งสองฝ่ายว่าจะรู้สึกอย่างไร ถ้าท่านผู้ชำนาญต่างๆ ลองไปเป็น ข้าราชการชุดดิน และกลับให้ราษฎรมานั่งแทนอำนาจการบ้าง จะเห็นว่าลำบากไม่น้อย เมื่อคนเกิดอดอยากขึ้นดั่งนี้แล้วก็จะมิระส่ำระสายเดือดร้อนโดยแน่นอน ซึ่งถ้าปล่อยไว้ให้ราษฎรทำนาไปเอง แล้วคงจะไม่มีการเดือดร้อนถึงขั้นที่เกิดขึ้นเป็นแน่

การขาดทุน

การขาดทุนนั้นเกิดขึ้นได้ คือ ตามธรรมดาอันถ้ารัฐบาลทำอะไรแล้วอาจจะเป็นการ เปลืองมาก ความจริงข้อนี้เป็นของที่รู้กันทั่วไป เพราะคำว่ารัฐบาลนั้น ข้าราชการผู้ทำการให้รู้สึก ว่าไม่กล้าขมขื่น ไม่สู้กลัวเสียหายนักว่ามีเงินที่ไหลมามิได้ขาดสาย ถึงจะขาดตกบกพร่องบ้างก็ไม่เป็นไร และมักจะมิระวังเท่ากับเป็นของตัวเอง ตัวอย่างเช่นนี้หาได้มากมาย และถึงแม้ว่ารัฐบาลจะจัดระเบียบอย่างดี การเช่นนี้จะไม่มีเลวก็ตาม ข้อเสียหายก็อาจมีได้จากการอื่น เช่น ความชำนาญ และฝีมือ เพราะสิ่งที่สำคัญที่สุดในการสร้างก็คือฝีมือ (skill) ของคนงานและความชำนาญของผู้ดูแลงาน การที่จะเพาะฝีมือให้เกิดขึ้น โดยทันทีย่อมไม่ได้ ย่อมต้องการเวลาหัดอีกเป็นเวลาดตาม

สมควร และต้องการความชำนาญประกอบ การที่ไม่มีฝีมือนั้นย่อมใช้ของเสียเร็ว ถึงแม้รถยนต์หรือเครื่องจักรใดนาจะเป็นการใช้งานก็จริง แต่การที่สอนให้ถนอมขับขี่ปั่นนั้นก็ต้องการฝีมือมากเหมือนกัน หากไม่รถนั้นจะเสียโดยเร็ว อันเป็นการเปลืองโดยไม่ใช้เหตุ อีกอย่างหนึ่งคูตัวอย่างรัสเซียที่เขามักสร้างโรงงานต่างๆ เขาเอาคนเข้าไปใส่ไว้เพิ่มเติมมากกว่าความจำเป็นอีกเป็นอันมาก คนงานของเขาก็ไม่มีความชำนาญหรือฝีมือ ของที่ทำออกจาก โรงงานก็ใช้ไม่ได้เสีย 70% ซึ่งภายหลังก็ต้องพังลงทำใหม่อีกอันเป็นการเปลืองโดยใช่เหตุ นอกจากนี้วิธีหักกลบลบหนี้ดังกล่าวแล้วย่อมจะทำให้เกิดการชักออกมากขึ้นเป็นอันมาก เพราะคนคงมีหนี้ท่วมหัว และต้องการหาเงินใหม่ หากโดยทางตรงไม่ได้ก็ต้องหาโดยทางอ้อม ความลำบากต้องถูกลงโทษเช่นเขี้ยวก็จะมีมิได้ขาด นอกจากนี้การช่วยให้พวกกันเข้าทำงานในตำแหน่งที่สบายๆ ก็ย่อมจะต้องเกิดมีขึ้นอีก และการที่เรียกว่า เรดเทป (Red Tape) ช่วยคนอะไรเหล่านี้ก็จะมีเพิ่มทวีขึ้น การเสียหายขาดทุนในการที่รัฐบาลกระทำการเศรษฐกิจเองนั้นมีความจริงอย่างชัดเจนดังเหตุที่กล่าวมาแล้ว คือ การเปลืองโดยใช่เหตุประการหนึ่ง การเรดเทปหนึ่ง การจัดหาคนมีฝีมือหรือชำนาญไม่ได้ดีหนึ่ง ประเทศรัสเซียซึ่งมีผู้ที่ชำนาญในเชิงเศรษฐกิจนั้นมีมากกว่าหลายเท่า แต่ถึงกระนั้นเมื่อรัฐบาลจัดการทำเศรษฐกิจเองแล้วก็ยังขาดทุนปนปี ดังเห็นได้ในคำพูดของเซอร์ชินสะเก้ ซึ่งเคยเป็นประธานายกของสภาบารุงเศรษฐกิจ (President of the Supreme Economic Council) ได้พูดในที่ประชุมของสภาเมื่อวันที่ 20 เมษายน ค.ศ.1922 ดังปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องแอนอีโค โนมิกออฟอีสตอริออฟโซเวียตรัสเซีย เล่ม 2 หน้า 323 ถึง 333 ว่า รัสเซียเวลานี้อยู่กินอย่างเปลืองที่สุด ใช้เงินหลายร้อยล้านรูเบิล ไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ การงานทุกอย่างเดินไปอย่างออฟฟิศรัฐบาล การค้าทุกอย่างที่รัฐบาลทำก็มีข้าราชการทำเกินจำนวนต้องการตั้ง 1000 เศษไปทั่วทุกแห่ง การเงินที่ทุกๆ ออฟฟิศเพิ่มพิเศษก็มากมายก่ายกอง การที่ต้องเปลืองไปเหล่านี้ นั้น ก็สำหรับแต่ในเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น ส่วนประเทศบ้านนอกแล้วอดอยากอาหาร ไปไม่ถึง ไม่เพียงพอเลย การใช้จ่ายที่เปลืองดังนี้ทำให้ราคาของสูงขึ้นอย่างมากมายเกินคาดหมาย เสมียนพนักงานก็ต้องเพิ่มขึ้นมิได้ขาด คูตัวอย่างเช่น โรงงานเหล็กกล้า (สตีลเวิร์ต) ซึ่งปรากฏว่าการเงินฝืดเคืองที่สุด แต่ถึงกระนั้นคนงานชั้นเสมียนพนักงานก็เพิ่มขึ้นจากจำนวน 250 ถึง 900 แล้ว เงินเดือนก็ต้องเสียมากมายขึ้น

ข้าราชการที่ทำการติดต่อกับคณะกรรมการร่างโครงการใหม่มีจำนวน 400,000 คน สหกรณ์ต่างๆ ก็มีเสมียนพนักงานเกิดตัวไปหมดสิ้น การใช้ถ่านใช้น้ำมันและของคิบต่างๆ ก็เปลืองอย่างน่ากลัว ดังนี้เป็นต้น ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่าถ้ารัฐบาลเราเริ่มทำบ้างก็คงไม่พ้นการหมดเปลืองดังที่ว่าเป็นแน่ และเมื่อเปลืองเข้าการขาดทุนก็ย่อมจะหนีไม่พ้น การขาดทุนของรัสเซียในการที่รัฐบาลทำเศรษฐกิจนี้ สตาลินเองกล่าวไว้ว่าเป็นเช่นนั้น (ดูในแอนอีโค โนมิกออฟอีสตอริออฟโซเวียตรัสเซีย หน้า 324) ดังคำว่าเวลานี้ผู้ร้ายกำลังเข้าปล้นรัฐบาล ผู้ร้ายเหล่านี้เป็นผู้ร้ายใจเย็น เห็น

แก่สนุกเป็นใหญ่ โมขอะไรได้ก็ข โมขเอา มีจำนวนนับพัน แต่คนเช่นนี้แทนที่จะถูกเรียกว่าพวกโจร คนกลับเห็นว่าเป็นพวกเก๋ ดังนี้เป็นต้น ซึ่งก็เห็นได้ว่ารัฐบาลที่ทำการค้าขายนั้นก็คงไม่พ้นข้อเสียหายหมดเปลืองอันเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ช่วยเลี้ยงคน ไม่พยายามให้มีคุณภาพ มีแต่การเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ทั้งสิ้น นี่แหละเป็นทางขาดทุนที่จะพึงมาถึงละ ก็เมื่อมีการขาดทุนแล้ว รัฐบาลไม่ซำก็ต้องเที่ยวกดขี่คน โดยขึ้นภาษีเป็นสิ่งที่ของ ซึ่งผู้เขียนโครงการก็ได้กล่าวแล้ว เก็บภาษีเป็นสิ่งที่ของ เช่น ข้าวปลา ดังนี้ก็เท่ากับเป็นการริบทางอ้อม แล้วความสันติสุขจะเกิดมาได้อย่างไร ข้าพเจ้าแลไม่เห็น อย่างไรก็ตาม เราเลย แม้แต่รัสเซียซึ่งเป็นบรมครูของการเศรษฐกิจแบบนี้ก็ยังเป็นดังนี้ได้ เราหรือจะพ้นไปได้

ข้อ 30 แผนเศรษฐกิจแห่งชาติ

การวางแผนที่กำหนดมานี้ไม่เป็นผิดอันใด น่าจะลองสำรวจดู การสำรวจดูนี้ย่อมจะต้องทำให้ละเอียดถี่ถ้วนถูกต้องตามหลักการจึงจะควร หาไม่ผลที่จะไม่ดีพอที่จะไปใช้ในการติดต่อไปภายหน้า การที่วางขึ้นกระทำการมาดังนี้ไม่มีข้อขัดข้องอย่างไร ควรจะทำได้ ข้อสำคัญต้องอย่าลืมนึกว่าคนเรานั้น การกิน การต้องการ และอื่นๆ ย่อมต่างกันทั้งนั้น ถ้าสำรวจที่แห่งหนึ่งแล้วอย่าตกลงใจทันทีว่าที่อื่นก็คงเป็นเหมือนกัน

ข้อ 31 เอกราชทางศาล

ข้อนี้ไม่เกี่ยว ถึงแม้จะไม่มีโครงการเศรษฐกิจ เราก็อาจสามารถมีเอกราชทางศาลได้

ข้อ 32 เอกราชทางเศรษฐกิจ

การที่เราจะสลัดจากแอกแห่งการกดขี่ในทางเศรษฐกิจนั้นจะทำได้ยาก เพราะถ้าเราสลัดหลุดเราก็จะต้องเป็นเจ้าของตลาดที่ใหญ่ ที่คนทั่วโลกต้องยอมฟังเสียงเรา การที่เราจะเป็นเจ้าของตลาดที่ใหญ่ได้นั้น เราจะต้องมีสินค้าที่คนต้องการอยู่ในมือเรามาก ซึ่งคนอื่นจะต้องผ่อนตามราคาของเรา หาไม่ถ้าเราไม่ขายให้เขาก็จะต้องได้รับความลำบาก เมืองเรายังเล็กนักที่จะสามารถยึดตำแหน่งนี้ได้ ไม่ใช่อย่างรัสเซียที่ใหญ่โตที่มีทางที่จะทำสินค้าเป็นเจ้าของตลาดใหญ่ๆ ได้ ข้อนี้เป็นข้อ 1 แน่ๆ ที่เราจะกอบกู้รัสเซียไม่ได้ เราจะฝืนอย่างเขาไม่ได้ เพราะของที่เราถืออยู่ถึงแม้จะได้จัดการอย่างดีที่สุดก็ยังมีอาจที่จะเป็นผู้วางราคาเล่นตามใจได้นัด เราคงจะต้องโอนูโลมไปกับเขาเป็นแน่อย่างดีที่สุดก็พอทำให้เรามีเสียงในเรื่องวางราคาของดีชิ้นเท่านั้น อีกประการหนึ่ง การค้ากับภายนอกนั้น อย่างไรเสียเราก็คงยังต้องกระทำอยู่ทั้งซื่อทั้งขาย ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลยว่าประเทศเราจะอยู่ได้เฉยๆ โดยไม่ต้องค้าขายกับใคร เมื่อเป็นเช่นนี้ราคาในโลกเขามีอยู่อย่างไรเราก็คงยังต้องกดขี่ขึ้นซื้อขายอยู่อย่างเดิม เพราะฉะนั้น การที่เราจะเป็นเอกราชในทางเศรษฐกิจนั้นคงจะไม่ได้แน่ ผู้เขียนได้กล่าวในตอนหนึ่งว่า จะยอมให้คนหากินตามอิสระได้บ้าง แต่คำพูดอันนี้ย่อม

ขาดความในเรื่องเอกราชในทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้เขียนกล่าวว่ารัฐบาลจะสามารถถ่วงราคาตัวเองตามขอบใจภายในประเทศ ถ้ารัฐบาลทำดั่งนี้จริงๆ การค้าขายทางอิสระก็คงจะมีไม่ได้ เพราะรัฐบาลจะถ่วงราคาตัวเองเท่าใดก็ได้ ถ้าถ่วงราคาเสียต่ำเกินไป พวกที่ทำการค้าขายอิสระก็คงล้มกันไปตามๆ กันหมด นอกจากนี้ข้อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นชัดด้วยว่า ตามโครงการนี้รัฐบาลได้คิดจะบีบบังคับมิให้ใครทำมาหากินเป็นอิสระได้จริงๆ อีกประการหนึ่ง ผู้ขายของต่างประเทศที่ใหญ่ๆ เขาอาจเตรียมนำของมาทิ้งไว้มาๆ แล้วถ่วงราคาแข่งกับราคาของรัฐบาลก็ได้ ซึ่งข้อมจะทำให้การวางราคาที่รัฐบาลจะกำหนดเท่าเดิมนั้นเดินไปไม่ได้ยาก ดังนี้ การเอกราชในทางเศรษฐกิจก็คงจะยังมีไม่ได้

ข้อ 33 เอกราชในทางการเมือง

ถ้าเราดำเนินวิธีการเศรษฐกิจแบบนี้แล้ว ความเป็นเอกราชในทางการเมืองอาจจะมีไม่ได้ เพราะในขั้นต้นเราข้อมทราบดีแล้วว่า การดำเนินการตามโครงการนี้เป็นวิธีการดั่งที่ประเทศรัสเซียดำเนินอยู่ ประเทศอื่นๆ ทั่วโลกรวมทั้งเพื่อนบ้านของเราเขาเห็นว่าวิธีดำเนินการดั่งประเทศรัสเซียนี้เป็นภัยแก่สันติสุขของพวกเขา วิธีการดำเนินนี้อาจไม่เรียกว่าคอมมิวนิสต์ก็ได้ แต่ความจริงมันมีอยู่ว่ารัสเซียใช้อยู่ ก็เมื่อโลกเขาว่าคอมมิวนิสต์พยายามบังคับให้คนมาเป็นทาส และเราก็เอาอย่างเขาหมดทุกอย่าง ดังนี้แล้วเขาจะนึกหรือว่าเรานั้นไม่ควรจะรังเกียจ ตามความจริงแล้วถ้าเขารังเกียจรัสเซียเพราะทำเช่นนั้น ถ้าเราทำบ้างเขาก็คงรังเกียจเหมือนกัน เพราะประการหนึ่ง เราจะเป็นจุดศูนย์กลางสำหรับคอยช่วยป็นให้เมืองขึ้นของเขาที่เป็นเพื่อนบ้านของเราเกิดระส่ำระสายขึ้น เพราะวิธีนี้เขาจะนั่งนิ่งอยู่ไม่ได้ เขาอาจจะไม่ยกทัพมารบเราหรืออะไรเช่นนั้น แต่ทางที่เขาจะทำได้ อย่างดีที่สุดนั้น คือ เขาจะขอเข้ามายึดสิ่งของของเราไว้เป็นประกันจำนวนเงินที่เขาให้ยืมมา การกระทำดั่งนี้ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า เขาทำได้อย่างดี สันนิบาตชาติจะติเตียนเขาไม่ได้ เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ไม่ไว้ใจลูกหนี้แล้วก็อาจพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนได้ การที่เราจะมีเงินซื้อของจากเขานั้นเขาก็คงอยากขายเสมอ แต่การขายนั้นก็คงไม่เกี่ยวกับการที่เขาจะมาทวงหนี้ เพราะถ้าเขารู้สึกว่าวิธีการของเขาจะทำให้เงินของเขาสูญไปเปล่าๆ แล้ว เขาก็นิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ ดังนี้การที่จะทำอะไรลงไปแล้วคุยว่าไม่กลัวฝรั่งและไม่กลัวใครๆ นั้น เปรียบเหมือนเราไม่สองกระจกดูเงาเสียก่อนว่าเรามีรูปร่างฐานะเป็นอย่างไร อย่าลืมนิทานสุภาษิตเรื่องอึ่งอ่างที่พยายามขยาดแข่งกับวัว ซึ่งในที่สุดก็ห้องแตกตาย การที่เราดำเนินการงานตามโครงการอันนี้นั้น ถึงแม้เราจะญาติกับคนต่างประเทศ ไม่เบียดเบียนเขาเลยก็ดี ความยุ่งยากระส่ำระสายที่จะทำให้เขาเกิดความไม่ไว้วางใจก็อาจเกิดขึ้นได้ ครั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เราทำการได้โดยเรียบร้อยไม่มีใครเล็ดตกของออก และตลอดมาผู้ที่ควบคุมกิจการรัฐบาล ก็ยังมีผู้ที่ชาวต่างประเทศเชื่อถือบังคับการอยู่ ฉะนั้นจึงยังไม่มีอะไรเกิดขึ้น ถ้าทดลองให้พวกผู้เขียนบังคับการมาโดยอิสระตั้งแต่ต้นมา และบ้านเมืองเกิดระส่ำระสาย มีการฆ่าฟันกันขึ้น หรือประกาศโครงการออกไปดั่งๆ ให้เขาเห็นแล้ว อย่าได้นึกเลยว่า

เขาจะนั่งอยู่เฉยๆ เพราะอย่างน้อยถึงแม้เขาจะยังไม่ยกกองทัพใหญ่โตเข้ามายึดเมืองเรา เขาก็คงจัดให้มีทหารของเขามาดูแลคนของเขาที่สถานทูตตั้งที่เป็นอยู่ในประเทศจีน เปอร์เซีย อาฟกานิสถาน และบรรดาเมืองอื่นๆ ที่เขาไว้วางใจไม่ได้ เราอยากจะให้มีทหารต่างประเทศเข้ามาตั้งรักษาสถานทูตของเขาอย่างนั้นหรือ คนไทยจะเต็มใจละหรือที่เห็นทหารต่างประเทศเข้ามารักษาสถานทูตของเขา เพราะเขาหมดความเชื่อถือในตัวเรา ผู้เขียนยังคงอยากถามอีกว่า ก็บัดนี้บ้านเมืองเรียบร้อยจะประกาศใช้โครงการจะทำให้เกิดระส่ำระสายอย่างไร ขอตอบได้ว่า เมื่อรัฐได้เริ่มงานนี้แล้วและเมื่อราษฎรรู้สแล้วว่าการเป็นข้าราชการได้รับเงินเดือนปนกระดายนั้นเป็นอย่างไรบ้าง ราษฎรที่เป็นข้าราชการก็จะเริ่มต้นด้วยการไปขอรับจ้างชาวต่างประเทศ เพราะชาวต่างประเทศเขาจ่ายเงินเดือนจริงให้ เมื่อรัฐบาลรู้ดังนั้นก็คงอดโกรธไม่ได้ คงจะต้องหาวิธีป้องกันหรือบังคับทางอ้อมมิให้กลายเป็นเช่นนั้น ราษฎรก็คงจะถูกกดขี่มากขึ้น เมื่อราษฎรลำบากขึ้นมากก็คงอยากหนีไปอยู่กับชาวต่างประเทศเสียเช่นนี้ ณ บัดนี้ก็มิได้อยู่แล้ว นอกจากนี้ราษฎรที่อยู่ชายแดนที่เห็นว่าราษฎรที่ขึ้นอยู่แก่ชาวต่างประเทศนั้นเขามีเสรีภาพดีกว่า ก็อาจพากันไปพึ่งโพธิสมภารชาวต่างประเทศก็อาจเป็นได้ เพราะอยู่ทางนี้ต้องเป็นยิ่งกว่าทาสเสียอีก เมืองไทยเรานั้นเมื่อครั้งยังเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ ราษฎรก็ไม่เคยถูกตัดเสรีภาพถึงเพียงนี้ ใครจะทำมาหากินอย่างไรในทางที่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีใครห้าม นอกจากนั้นพระเจ้าแผ่นดินของไทยยังสั่งให้เลิกทาส แต่มาบัดนี้เมื่ออำนาจสูงสุดตกอยู่กับราษฎรแล้ว แทนที่จะมีเสรีภาพมากขึ้น พวกท่านที่ชำนาญต่างๆ กลับตัดเสรีภาพของเขามากขึ้นเสียกว่าเดิมอีก และตัวสิทธิไม่ใ้ราษฎรทำนา ตัดสิทธิไม่ใ้ราษฎรทำการอาชีพตามลำพังโดยสะดวก และห้ามไม่ให้จับจองที่ดินโดยง่าย สิทธิเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกตกลงมาแต่โบราณกาล มาบัดนี้ราษฎรกลับกลายเป็นทาสไปอีก เพราะโครงการเศรษฐกิจอันนี้ แต่ไม่ใช่ทาสของคนธรรมดา เป็นรัฐทาส ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ไม่ทรงทำความเดือดร้อนซึ่งมีดังนี้จะไม่ใ้ราษฎรอพยพหนีอย่างไร ความระส่ำระสายก็ต้องมีขึ้น เมื่อเกิดความระส่ำระสายขึ้นการจะเดินไปไม่สำเร็จ เจ้าหน้าเริ่มมายึดทรัพย์ ความเป็นเอกราชทางการเมืองก็คงเสียไป หรือถึงแม้การจะสำเร็จ เพื่อนบ้านที่เขากลัวไฟจะลุกลามในบ้านของเขาบ้าง เขาอาจจะเข้ามาช่วยดับไฟก็ได้ เขาอ้างได้ดีในข้อนี้ เพราะเป็นการป้องกันมิให้ไฟไหม้บ้านของเขา ใครจะไปคัดค้านอันใดเล่า นอกจากนี้การที่เราจะไปหาความเห็นใจ ความเอ็นดูช่วยเหลือจากสันนิบาตชาติ ในโอกาสที่เรากลายเป็นสิ่งที่เรารังเกียจแล้วดังนี้ เห็นจะหาความช่วยเหลือได้น้อยสักหน่อยละกระมัง

ข้อ 34 บทที่ 2 การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน

ในข้อนี้ข้าพเจ้าสงสัยว่า ถ้ารัฐบาลดำเนินโครงการเศรษฐกิจตามแผนนี้แล้ว น่ากลัวจะทำให้มีความสงบภายในไม่ได้ดังนึก เนื่องจากวิธีหักกลบลบหนี้ที่นั่นเองที่ทำให้การเป็นไปดังนั้นไม่ได้ เพราะราษฎรคงจะพากันเป็นหนี้รัฐบาลมากขึ้น เนื่องจากราษฎรมีหนี้ท่วมท้นมากขึ้น และไม

มีหนทางใดนอกจากเป็นหนี้เท่านั้นเสมอไปแล้ว ก็อาจจะลักขงของรัฐบาลและของซึ่งกันและกันได้ และถ้าเกิดการขโมยกันขึ้นแล้ว ก็หวังอยู่อย่างเดียวกับว่ารัฐบาลไม่ใช่วิธีปราบปรามอย่างที่ทำในประเทศรัสเซีย ซึ่งอาจลงโทษผู้ลักขงของหลวงได้ด้วยการประหารชีวิตหรือการเนรเทศให้ไปอดตาย

ข้อ 35 บทที่ 3 การเศรษฐกิจ

ตามโครงการเศรษฐกิจมีความมุ่งหมายว่า จะมีให้ราษฎรอดอยาก ประเทศรัสเซียเองก็ตั้งใจเช่นนั้น แต่บัดนี้กลับปรากฏว่าราษฎรอดอยากยิ่งกว่าแต่ก่อนใช้โครงการเศรษฐกิจเป็นอันมากตามบ้านเมืองนอกกรุงที่มีอาหารไปไม่ถึงนั้น ราษฎรพากันอดอยากจนถึงกับกินเนื้อคนด้วยกันเอง เลนินเองก็ยอมรับว่า การจัดการแบบคอมมิวนิสต์ซึ่งเดินไปอย่างเหลวไหลเป็นเหตุให้เกิดความเป็นไปดังปรากฏอยู่ในหนังสือ แอนอีโค โนมิกฮิสตอรีออฟโซเวียตรัสเซีย หน้า 216 กล่าวว่า ความอดอยากนั้นทำให้เกิดการกินเนื้อคนด้วยกันขึ้น ซึ่งไม่เคยมีในรัสเซียเลย นอกจากนั้นเมื่อครั้งมีการจลาจลในต้นศตวรรษที่ 17 สภาการแพทย์ได้เป็นผู้รับทำการไตสวนเรื่องความอดอยากครั้งนั้น และได้รายงานมายังรัฐบาลว่า สภาพในรัสเซียเป็นที่น่าขนลุกขนพองอย่างที่สุด พวกมนุษยที่กินคนนี่คือคนธรรมดาตัวเอง ไม่ใช่บ้าหรืออะไรเช่นนั้น ตามธรรมดาแล้วก็ดำเนินการอาชีพคังคนปกติทุกอย่าง นอกจากนั้นบางคนยังเคยได้รักใคร่ผู้ที่ฆ่ากินเสียด้วยซ้ำ ในระหว่างนั้นความน่ากลัวอันนี้ได้เดินถึงขีดสุด ในป่าช้าฝังศพมีคนรอกคอยขุดศพที่เขาฝังใหม่สำหรับเอามากิน พวกที่ไปขุดศพเอามากินนี้ เมื่อเจ้าหน้าที่จับได้ก็เอามาเขี่ยเขี่ยตาย แต่ถึงกระนั้นก็ไม่เข็ด บิดา มารดา พี่สาว น้องชาย ก็เกิดฆ่ากันเอง เวลากลางคืนเด็กชายหญิงที่เดินตามถนนก็มีคนจับไปฆ่ากินเสีย การที่เป็นดังนี้นั้น ราษฎรก็เห็นว่าเป็นการจำเป็น ด้วยเหตุที่ว่าถ้าไม่กินกันลงเสียบ้างแล้ว ก็คงพากันตายหมดไม่เหลือเลย บิดามารดาที่เห็นบุตรเจ็บเพราะขาดอาหาร เห็นว่าใกล้จะตายอยู่แล้ว ก็จัดการฆ่าบุตรกินเสีย และอ้างว่าถึงเวลาที่เด็กนั้นควรตายแล้วจึงฆ่าเสีย เพราะถึงอย่างไรก็ไม่รอด ก็ฆ่าเสียเพื่อเลี้ยงชีวิตบุคคลอื่นๆ ที่ยังแข็งแรงต่อไปดีกว่า คนฆ่ากันกิน โดยไม่รู้บาปนั้นเห็นไปเสียว่าความจำเป็นบังคับแล้วไม่ผิด นี่เราคิดจัดการให้เมืองไทยกลายเป็นอย่างนี้ละหรือ นี่หรือความสุขสมบูรณ์ที่โครงการเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้ในประเทศไทย คนไทยอยู่เป็นคนไทยดีๆ อยากจะให้กลายเป็นยักษ์เป็นผีกินมนุษย์ซึ่งกันและกัน ความบรมสุขอย่างนี้เห็นจะเหลือรับสักหน่อย

การให้เงินเดือน

การให้เงินเดือนนั้นจะให้สักเท่าไรก็ตาม ถ้าอาหารไม่มีจะกินแล้วหรือจะนำเงินนั้นไปซื้ออะไรไม่ได้แล้วเงินก็ไม่มีประโยชน์ เงินเดือนที่จะแจกราษฎรนั้นอาจมีจำนวนมากกว่ารายได้ที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แต่ราคาอำนาจที่จะไปซื้อของนั้นคงเกือบไม่มีเลย เพราะเหตุที่บรรดาอาหารการกินที่มีอยู่เท่าใด รัฐบาลจะเอาไปขายเสียหมด เพื่อยังความดุลยภาพระหว่างประเทศ ส่วนคนทั้งสิบเอ็ดล้าน ถ้าได้เงินดังกล่าวแล้ว คือ ให้อยู่กินได้อย่างคนชั้นกลาง คือ ราวเดือนละ 20 บาทต่อคน โดย

คิดถึงการซื้อของ โฮลเซล ได้ทั้งหมดแล้ว ในเดือนหนึ่งรัฐบาลจะต้องจ่ายเงินเดือนถึง 220 ล้าน ถ้าคิดทั้งปีรวม 3,000 ล้าน เงินนี้จะเอามาจากไหน นอกจากจะต้องเก็บของทุกอย่างที่มีทั้งหมดออกขายต่างประเทศเพื่อเอาเงินกลับมาเท่านั้น ตามรายงานการสำรวจเศรษฐกิจในประเทศไทยนั้น ปรากฏว่ารายได้ของประเทศไทยอันเกิดจากการทำมาหากินของราษฎรปีหนึ่งเท่ากับ 307,633,000 บาทเท่านั้น ดังนั้นจะไปเอาเงินปีละ 3,000 ล้านบาทมาจากไหน โภคทรัพย์ทั้งหมดในประเทศไทยก็มีอยู่แล้ว ณ บัดนี้ก็ไม่ถึง 3,000 ล้านเสียแล้ว การที่ปรากฏนั้น โภคทรัพย์ในประเทศไทยที่เป็นอยู่ ณ บัดนี้ เป็นจำนวน 2,451,641,000 บาทเท่านั้น แปลว่าเวลานี้จากต้นทุนที่มีอยู่ 100 บาท (อันเป็น โภคทรัพย์) ก็ทำได้ 12 บาท 12 บาทนี้อาจเป็นจำนวนคงที่อยู่ได้ แต่รัฐบาลจะจัดการอย่างไรจึงจะเพิ่มรายได้ขึ้นอีก 10 เท่าตัวในทันที น่ากลัวว่าจะเป็นความฝันเสียละกระมัง

การที่ทำเงินเดือนมาแจกกันได้ดังนั้นก็จะมีได้อีกวิธีเดียว คือ วิธีอินเฟลชัน พิมพ์ธนบัตรออกมาหลายๆ และการปล่อยให้ราคาเงินตกไป ราษฎรจะไปรู้อะไร จะรู้ได้ก็ต่อเมื่อไปซื้อของเท่านั้นว่าราคาของเงิน 1 บาทนั้นกลับไปที่เท่ากับ 30 สตางค์เท่านั้น การพิมพ์ธนบัตรนี้ก็ไม่ยากอะไร จะทำเท่าไรก็ได้ แต่ต้องอย่าลืมว่าจำนวนเงินนั้นไม่สำคัญเท่าอำนาจซื้อ ก็เมื่อราษฎรมีเงินแต่ไม่มีอำนาจซื้อดังนี้แล้ว ความลำบากที่คาดว่าจะมีอย่างรัสเซียมันจะมีขึ้น มันก็พากันแย่ไปหมดเท่านั้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นเลยว่าความเจริญสุขจะมีมาได้อย่างไร นอกจากในความฝัน

ข้อ 36 บทที่ 4 ความเสมอภาค

ความเสมอภาคในข้อนี้ข้าพเจ้าก็มองเห็นว่า จะมีความเสมอภาคได้อย่างไร ข้าราชการส่วนหนึ่งต้องทำงานเป็นทาส และอีกส่วนหนึ่งเป็นนายผู้ชำนาญงานขึ้นนี้ ความเสมอภาคที่ผู้เขียนกล่าวนั้นไม่ใช่มีแต่บนกระดาษ เป็นแต่เพียงเสมอภาคด้วยชื่อคือว่าเป็นข้าราชการด้วยกันทั้งนั้น ถ้าจะให้ข้าพเจ้าพูดบ้างก็ได้ว่า เวลานี้ข้าพเจ้าจะต้องให้ทุกคนเป็นเจ้าของฟ้าถือศักดินาคนละแสนเท่ากันหมด มันก็คงไม่ต่างกับผู้ที่เขียนว่า แต่ความจริงแล้วเจ้าฟ้าเหล่านี้ก็คงจะเสมอภาคกันไม่ได้ เพราะก็คงต้องทำงานอยู่อย่างทุกวันนี้ทุกคน แล้วมันจะได้ความเสมอภาคกันจริงจังเท่าใด ข้อที่ว่าถ้าดำเนินการตามโครงการนี้แล้วราษฎรมีสิทธิเสมอกัน ในข้อที่จะไม่อดตาย เพราะยังทำมาหากินตามใจสมัครได้ และทั้งไม่เคยปรากฏเลยว่ามีใครอดตาย แม้แต่หมาวัดก็ไม่เคยอดตายดังกล่าวแล้ว ถ้าเราเดินตามโครงการนั้นแล้ว นั่นแหละอาจมีการอดตายกันได้ และถ้าเป็นการอดตายกันทุกคนอย่างเสมอภาคแล้วก็ยังคืออยู่ เพราะอย่างน้อยก็ถูกหลักนี้ แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะไม่เสมอภาคกันในเรื่องอดตายเสียละกระมัง ผู้อดตายจะเป็นแต่ข้าราชการชั้นกรรมกร คือราษฎรเท่านั้น ส่วนข้าราชการผู้ชำนาญขึ้นนี้อาจไม่อดตายอย่างเดียวกันก็ได้ แล้วจะมีการเสมอภาคกันข้อไหน ข้าพเจ้ายังไม่เห็น

ข้อ 37 บทที่ 5 เสรีภาพ

เมื่อห้ามปราบขัดขวางไม่ให้ราษฎรทำตามใจสมัคร ได้ดังกล่าวมาแล้ว ก็เท่ากับตัวเสรีภาพ ก็เมื่อรัฐบาลตั้งใจจะตัดเสรีภาพเช่นนี้ ก็นับว่าเป็นการนำความสุขสมบูรณ์มาให้แล้วก็จะทิ้งไว้ให้มีชีวิตอยู่ทำไม ประหารชีวิตมันเสียให้หมดก็แล้วกัน มันจะได้ไม่อดตาย ดีกว่าที่จะสละทิ้งเสรีภาพของตน คนคุกที่เราขังไว้และเลี้ยงดูให้มีความสุขสมบูรณ์ด้วยปัจจัยทั้ง 4 ก็ยังอดสำห้ฝ้าอันตรายซึ่งมีมาถึงชีวิต หากคุกหนีความสุขสมบูรณ์ที่ไม่มีความเป็นอิสระ ถึงแม้จะต้องถูกยิงตาย หรือจะต้องอดตายก็ได้มีความหวาดหวั่น ทหารที่เราเลี้ยงไว้อย่างสุขสมบูรณ์ก็อยากหนี เพราะความต้องการเสรีภาพ เพราะฉะนั้นอย่าพูดเป็นอันขาดว่าคนเรารักเสรีภาพน้อยกว่าความสุขสมบูรณ์ในที่ๆ ถูกกดขี่ สุภานิตเรามีอยู่ว่า คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก ผู้เขียนเห็นจะลืมข้อนี้เสียกระมัง การรักเสรีภาพอย่าว่าแต่คนเลย แม้สัตว์เครื่องนาก็รักเสรีภาพ สัตว์ในสวนสัตว์ที่เขาเลี้ยงไว้วันนั้นก็ได้รับความเลี้ยงดูเป็นอย่างดี มีของกิน ที่อยู่พร้อมบริบูรณ์ทุกอย่าง แต่ถ้ามองเปิดกรงเข้าที่โรมันก็หนีทุกที่ นี่ก็เพราะความต้องการเสรีภาพยิ่งกว่าความสุขกายอันเต็มไปด้วยความไม่เป็นอิสระ เพราะฉะนั้นโครงการเศรษฐกิจที่จะใช้นี้จะนำเสรีภาพมาสู่ราษฎรทั่วไปนั้นย่อมไม่จริงดังกล่าวเลย

ข้อ 38 บทที่ 6 การศึกษา

การที่จัดให้ราษฎรได้รับการศึกษานี้ ไม่จำเป็นที่จะเป็นของที่ทำได้แต่เมื่อรัฐบาลได้ทำการเศรษฐกิจแล้วเท่านั้น จะทำเมื่อใดก็ทำได้ หรือจะทำควบกับโครงการเศรษฐกิจชนิดอื่นก็ได้ การบังคับให้เรียนหรือการบังคับต่างๆ นี้ ทำไมผู้เขียนจึงชอบนัก ก็จะใช้การชักชวนแทนมิได้หรือ ถ้าจะจัดการศึกษาควรจะต้องชักชวนให้ราษฎรรักการศึกษา และให้ความสะดวกในการศึกษา ทำไมจะต้องใช้แต่บังคับตลอดไป

ผู้เขียนกล่าวว่า ถ้ารัฐบาลได้ใช้วิธีโครงการเศรษฐกิจแบบนี้แล้ว ราษฎรจะได้รับสิ่งที่ราษฎรพึงปรารถนาทุกคนหมด กล่าวมาแล้วจะได้พบพระศรีอารีย์ทั่วกันหมดนั้น ข้าพเจ้าอยากจะขอค้านสักหน่อยว่า ในศาสนา พระศรีอารีย์ซึ่งมีผู้ทำนายไว้ นั้น คนไม่ต้องทำอะไรเลย นอนเฉยๆ ก็มีสิ่งของพร้อม จะเห็นได้ว่าถ้าดำเนินตามโครงการเศรษฐกิจอันนี้แล้ว การมันตรงกันข้ามหมด การบังคับกดขี่ก็มี งานก็ต้องทำกันอย่างหนัก ซึ่งนี่ๆ คุณแล้วรูปร่างมันโกล่ไปทางอเวจีของพระศรีอารีย์มากกว่าสวรรค์ของพระศรีอารีย์ดังผู้เขียนกล่าว

นอกจากนี้มีผู้กล่าวกันเนืองๆ ว่า พระสงฆ์นั้นเป็นโซเซียลลิสม์ แต่อย่าลืมว่าการกินอยู่ของพระสงฆ์นั้น การมันตรงกันข้ามหมด การบังคับกดขี่ก็มี งานก็ต้องทำประการหนึ่ง การอยู่กับกินก็อย่างที่เรียกว่า อยู่รุกขมูล และบิณฑบาต จนแม้แต่ยาที่ใช้รักษาโรคก็ใช้มูล ใช้อุจ ไม่ได้มุ่งหาความสุขดังมนุษย์ทั่วไป และนอกจากนั้นพระสงฆ์นั้นไม่ได้ค้าขายเอง คือไม่มีทั้งการอาชีพอิสระ หรือการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ พระสงฆ์ไม่ได้มีโครงการเศรษฐกิจที่จะบังคับเพื่อนด้วยกันให้เป็น

ทาส พระสงฆ์มีความเสมอภาคจริง โดยมีวินัยที่จะต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็เจ้า มนุษย์
 ธรรมดา ภายนอกวัดทั้งสิ้น พระสงฆ์ไม่ต้องคิดถึงบุตรหลาน เมื่อสิ้นชีพแล้วข้าวของก็เป็นของวัด
 ไม่ต้องให้ลูกหลาน เพราะไม่มีบุตรหลาน ส่วนคนธรรมดานั้นทำอะไรย่อมจะเอาของนั้นเป็นของ
 ตัวเองเพื่อจะมอบไว้ให้บุตรหลานต่อไป บุตรหลานจะได้มีหน้ามีตาว่าคนอื่น ไม่มีใครจะทำอะไร
 โดยไม่นึกถึงตัวเอง โดยเหตุนี้พระสงฆ์กับคนธรรมดาจึงต่างกัน และพระสงฆ์จึงสามารถควบคุม
 คณะไปในทางแบบโซเชี่ยลลิสม์ได้

ตามคำที่มีผู้ทำนายไว้ว่า ศาสนาพระศรีอารีจะมาใน โลกปี พ.ศ.5000 นั้นคงจะเป็
 ความจริงแล้ว เวลานี้ซึ่งเป็ปี 2475 ก็คงยังไม่ถึงเวลาตามคำทำนาย เพราะฉะนั้น ถ้ายังไม่ถึงเวลา
 แล้วจะรีบคว่นไปทำไม คนเราจะเชื่อคำทำนายอันศักดิ์สิทธิ์นี้หรือจะเชื่อคนรัสเซีย ซึ่งยอมปล่อยให้
 พวกฟองกินเนื้อมนุษย์ด้วยกันเอง ก็ควรจะต้องเชื่อฟังคำทำนายอันศักดิ์สิทธิ์มากกว่า คำทำนายๆ ว่า
 จะยังไม่ถึง จนกว่าจะบรรจบ 5,000 ปีแล้ว ถึงแม้บุคคลเหล่านั้นจะว่าๆ มาถึงแล้ว จะไปเชื่อเขา
 ทำไม อย่าชิงสุกก่อนห่าม ไปเลย ถ้ามีรีบจะเก็บต้นกล้วยสุกเสียแต่เวลาที่ยังไม่สุก หรือไม่โตพอ
 เราจะหาดอกหาผลไม่ได้เลย อาจจะมีแต่หนามแต่กิ่งที่ประจะหักพากันไปตกเหวตายหมด ก็เมื่อ
 ยังไม่ถึงเวลาที่ได้ทำนายไว้แล้วนี้ ก็เราลองทิ้งไม่คิดถึงมันเสียพักหนึ่งจะมีดีกว่าหรือ และคอยตั้งใจ
 จะฟังแต่คำสอนของสมเด็จพระสมณ โคดมผู้เป็พระพุทธรเจ้าของเรา นั้น ท่านสอนให้เชื่อเหตุเชื่อ
 ผล ฟังเหตุฟังผล ไม่ใช่บังคับให้เป็นทาสแบบอเวจีพระศรีอารี คอยชิงสุกก่อนห่าม ดังที่โครงการ
 เศรษฐกิจกำหนด

สรุปความ

เรื่องที่ได้พิจารณามาแล้วนี้ย่อมเป็ความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งจะเป็การ
 ถูกต้องหรือไม่นั้นก็เป็แต่ความคิดของข้าพเจ้าเท่านั้น การที่จะรู้ว่าใครเป็คนถูกหรือผิดก็ต้อง
 ทดลองดูเท่านั้นจึงจะเห็น ได้ แต่มีข้อสำคัญอันหนึ่งที่ได้ชัดเจนอย่างไม่ต้องเป็สิ่งสงสัยเลยว่
 โครงการนี้นั้นเป็ โครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างไร
 นั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลินจะเอาอย่างไรหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวงประดิษฐ์ฯ จะเอาอย่างไร สตาลินก็
 ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่โครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดเช่นที่ใช้
 และรูปวิธีของการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้เป็ไทย หรือไทยนั้นแก้เป็รัสเซีย ถ้า
 สตาลินเอาอย่างไรหลวงประดิษฐ์ฯ ข้าวสาลีแก้เป็ข้าวสาร หรือข้าวสารแก้เป็ข้าวสาลี รัสเซียเขา
 กลัวอย่างนั้นบ้าง รัสเซียเขาหาวิธีบิดตาคอนอย่างไร ไทยก็เดินวิธีบิดตาคอนอย่างนั้นบ้าง

สถาบารุงเศรษฐกิจรัสเซียก็มี และในโครงการของเรา มีโครงการภาคที่ 1 ที่ 2 ของ
 หลวงประดิษฐ์ฯ นั้นตรงกับโครงการเศรษฐกิจอันใหม่ และโครงการ 5 ปี นิวอิโคโนมิก โปลิซีไฟซ์
 เบียร์แพลนของรัสเซียทุกอย่างไป และขั้นที่ 3 นั้นก็คือ การเปลี่ยนสภาพประเทศไทยให้กลายเป็

คอมมิวนิสต์อย่างแท้จริงอย่างรัสเซีย ความขี้ขี้มีข้อพิสูจน์อยู่อย่างชัดเจนในร่างพระราชบัญญัติ การประกอบเศรษฐกิจ ในข้อนี้ไม่ยอมให้ราษฎรมีสหสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ ก็เมื่อโครงการอย่าง เดียวกับที่ใช้อยู่ในประเทศรัสเซียดังกล่าวแล้ว ถ้ารัฐบาลเรารับดำเนินการกระทำทุกอย่างไปโดย ตลอด ก็เปรียบเหมือนรัฐบาลเราช่วยให้สมาคมเทอร์คอินเตอร์เนชันนัล มีความประสงค์จะเปลี่ยน โลกให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ดำเนินการ ไปถึงจุดประสงค์ได้โดยง่าย เพราะการที่จะดำเนินการ ตามนี้นั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลยว่า ในที่สุดเราจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างแน่นอน การเป็น คอมมิวนิสต์นี้เป็นเพราะการเศรษฐกิจเป็นไปในทางคอมมิวนิสต์ ไม่ได้กล่าวความว่ารัฐบาลจะ จัดทำให้ผู้หญิงเป็นของกลางดังที่ว่ากัน แต่อย่างไรก็ดี ประเทศไทยจะต้องกลายเป็นคอมมิวนิสต์ นับเป็นประเทศที่ 2 ในโลก รองจากประเทศรัสเซีย การที่ไทยจะได้ตำแหน่งอันนี้นั้น ไม่มีใครจะคิด ใจเท่ากับรัสเซียและสมาคมเทอร์คอินเตอร์เนชันแนล แต่ส่วนประเทศอื่นๆ แล้ว เขาคงไม่พอใจเลย ความไม่พอใจที่เขาแสดงต่อรัสเซียเวลานี้มีเท่าใด เราก็ย่อมเห็นประจักษ์ชัดเจนแล้ว เราจะอยากให้ เขาไม่พอใจในเมืองเราดั่งนั้นหรือ การที่จะแก้ตัวว่าการทำดั่งนี้ ถ้าเราไม่ได้ไปรบกวมนใครเป็นการ ทำภายในของประเทศเราเอง และไม่มีข้ออันใดที่ชี้ชัดในขั้นต้นว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ย่อมไม่มี ประโยชน์ เพราะทุกๆ ชาติ ยิ่งเพื่อนบ้านของเราแล้ว เขาไม่โง่เลย จะคบตาเขาเล่นไม่ได้คดองๆ เป็น แน่ เพราะความจริงที่เขาเห็นว่าเราเดินอย่างรัสเซียนั้นก็พอที่จะทำให้เขาเข้าใจแล้วว่าเราจะ กลายเป็นอะไรไปในที่สุด มิใช่เราจะบอกว่าเราไม่เป็นคอมมิวนิสต์ไปให้คอแทบแตก เขาก็ไม่เชื่อ เราเลย ก็เมื่อเขาไม่เชื่อเราดั่งนี้ก็จะยิ่งมากกว่าที่จะเป็นคุณ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในเรื่องที่เราอาจถูกบุกรุกให้เป็นการเสียอิสรภาพได้ เราจะมัวพูดว่าไม่กลัวนั้นเป็นการ พูดยกอย่างผู้หญิงที่เป็นฮิสทีเรียเท่านั้น เพราะใครๆ ก็ย่อมเห็น ได้ชัดเจนว่าประเทศไทยมิได้มีฐานะ เหมือนรัสเซียในการป้องกันภัยภายนอก รัสเซียใหญ่กว่าไทยมากนักใครจะไปทำอะไรยาก ดังกล่าวมาแล้ว ก็เมื่อการเป็นเช่นนี้จะเป็นการสมควรแล้วหรือที่เราจะยอมสละความเป็นเอกราช ของเราเพื่อให้เป็นทีพอใจของประเทศรัสเซียชาติเดียว โครงการอันนี้นั้นอย่าว่าแต่จะทำเลย ถึงแม้ จะได้ประกาศออกไปให้ตลอด 3 ภาครวมทั้งคำชี้แจงนี้เท่านั้นก็ตาม คนจะเริ่มตกใจกันเป็นอันมาก ถึงเกิดความไม่ปกติได้ แล้วก็ผลร้ายอันอาจมีมากดั่งนี้ แล้วเราจะทำทำไม เวลานี้มีวิธีการที่จะทำ อย่างอื่นก็จะพอทำได้ไปก่อนอีก ในขณะนี้ก็มีอาทิเช่น คิดพยายามชักชวนให้ราษฎรเข้าตั้งสหกรณ์ ดำเนินการดั่งที่ใช้อยู่ที่ประเทศเคนมาร์ก เป็นต้น มีผู้กล่าวกันว่า ถ้าเราไม่เริ่มมีโครงการ เศรษฐกิจเสียเร็วๆ แล้ว เราคงแพ้ในการสงครามเศรษฐกิจเป็นแน่ เพราะราษฎรของเราไม่ใคร่ทำ การค้าเอง แต่บัดนี้ฐานะประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วบ้าง มีราษฎรซึ่งเป็นชั้นขุนนางหรือ เจ้านายที่ถูกปลดจากราชการเป็นจำนวนมาก กำลังจะก่อการทำมาหากินเอง แต่ยังมีวิคกกันอยู่ อย่างเดียวว่า รัฐบาลจะไม่ยอมให้ตนไปทำการค้าขายอิสระ ถ้าขึ้น ไปทำเข้าภายหลังอาจเสียหายได้

เปล่าๆ ก็ได้ เพราะฉะนั้นในขณะนี้ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วยกับโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์ฯ ในขณะนี้ให้รัฐบาลดำเนินการบำรุงเศรษฐกิจไปในทางส่งเสริมช่วยแนะนำ เช่น ส่งเสริมผู้ที่ประสงค์จะตั้งโรงงาน โดยไม่เก็บภาษีมากเกินไปจนอยู่ไม่ติด แต่รัฐบาลก็ควรจะต้องระวังอย่าให้ผู้ที่ตั้งโรงงานเอาเปรียบคนงานเกินไปในทางที่ผิด และนอกจากนั้นก็จัดการแนะนำให้ราษฎรเข้าร่วมมือกันทำสหกรณ์ไกล้ไปในทางที่ทำอยู่ในเดนมาร์ก และตั้งนาของรัฐบาลรับคนที่ไม่มีงานทำ และคนอื่นที่สมัครเข้าไปทำงาน แสดงตัวอย่างวิธีทำอย่างดี และจัดการบำรุงในทางการค้าขายอื่นๆ ก็น่าจะคืออยู่ หรือจะคิดแก้ไขอย่างใดบ้างให้เหมาะแก่โอกาสก็ควร

แต่ส่วน โครงการเศรษฐกิจแบบหลวงประดิษฐ์ฯ นี้ควรเลิกล้มความคิดเสีย เพราะแทนที่จะนำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ของประเทศชาติบ้านเมืองดังกล่าวนั้น จะกลายเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเดือดร้อนทุกห่อหมก จนนกลายเป็นความหายนะถึงแก่ความพินาศแห่งประเทศ และชาติบ้านเมืองอันเป็นมรดกที่เราคนไทยได้รับมาแต่บรรพบุรุษ

ประชาธิปไตย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายสำราญ ผลดี
วัน เดือน ปีเกิด	11 มีนาคม 2517
สถานที่เกิด	อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม พ.ศ. 2542 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. 2546
สถานที่ทำงาน	บริษัท สำนักพิมพ์วาดศิลป์ จำกัด เลขที่ 45/1197-99 ตี.เค. ซ.10 ถ.กาญจนภิเษก แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่ฝ่ายศิลปกรรม